

rim

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ nr. 1-2 (111-112) / 2009

DIN SUMAR

- 60 de ani de la înființarea NATO
- Preliminariile „Primăverii de la Praga”
- Operațiile navale din Marea Baltică în timpul primei conflagrații mondiale
- John Eppler, spionul Abwehr-ului, petrolul românesc și planurile de anexare a Basarabiei

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETTANT, London University
- Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
- IULIAN FOTA, consilier prezidențial
- Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ALESANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret”
- Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

- **60 de ani de la înființarea NATO**
  - NATO în timpul Războiului Rece – cc. șt. dr. *MIRCEA SOREANU*, *Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară* 1
  - România în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – as. cc. *SIMONA SOARE*, *Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară* 13
- **Istoria Războiului Rece**
  - Preliminariile „Primăverii de la Praga” – cc.șt. *CERASELA MOLDOVEANU*, *Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară* 17
  - 1968. Praga văzută de la București – *academician MIRCEA MALIȚA* 30
- **Relații internaționale**
  - România și recunoașterea independenței Bulgariei – *FLORICA POPESCU*, *Radio România Regional*..... 40
  - Noi considerații cu privire la negocierile româno-iugoslave pentru Porțile de Fier – dr. *CIPRIAN BENIAMIN BENEĂ*, *Universitatea din Oradea* 45
- **Operații militare**
  - Professionalism, onoare și umanitarism pe teatrul de operații din Bulgaria, în cel de-al Doilea Război Balcanic – *lector univ. dr. ION GR. IONESCU*, *Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”* 52
  - Operațiile navale din Marea Baltică în timpul primei conflagrații mondiale – *căpitan comandor dr. OLIMPIU MANUEL GLODARENCO*, *directorul Muzeului Marinei Române* 57
- **Numele lor au rămas în istorie**
  - Destine de marinari. Mihail și Ferdinand Drăghicescu, tată și fiu – dr. *MARIANA PĂVĂLOIU*, *comandor (r) dr. MARIAN SĂRBU*, *Muzeul Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”* 61
- **File de documente secrete**
  - John Eppler, spionul Abwehr-ului, petrolul românesc și planurile de anexare a Basarabiei de către sovietici în anii 1939-1940 – dr. *EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE*, dr. *MATEI CAZACU*, *Franța* 70
  - Noi dezvăluiri privind guvernul și armata constituite de legionari în exil la Viena – dr. *TIBERIU TĂNASE*, *Academia Națională de Informații* 80
- **Istoria recentă în viziunea analistului politic**
  - Terorismul și capcanele martirajului feminin. Implicații psihologice și strategice – *maior SIMONA ȚUȚUIANU*, *Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară* 85
- **Memorialistică**
  - Amintiri din cariera unui diplomat – *ambasador ELIEZER PALMOR*, *Israel* 94
- **Semnal, recenzii** – *SERGIU IOSIPESCU*, *CERASELA MOLDOVEANU*, *ALEXANDRU OȘCA*, *PETRE OTU*, *ANAMARIA COSTACHE*, *PETER SZASZ* 100

- Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „B”.
- Abonamentele se fac prin unitățile militare, pentru cititorii din armată (4 lei x 6 = 24 lei/an), precum și prin oficiile poștale și factorii poștali (6 lei x 6 = 36 lei/an). Sumele se depun în contul nr. RO46TREZ7015005XXX000147 deschis la Trezoreria Statului, sector 1, București pentru U.M.02526 București, cod fiscal: 4221098.
- Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet SA, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, București, România la P.O. BOX 33-57, la fax 0040-21-2226407 sau 2226439
- Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

de ani de la înființarea NATO

NATO ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

cc. șt. dr. MIRCEA SOREANU,

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – NATO (**North Atlantic Treaty Organization**) a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial, inițial ca o organizație politică urmărind organizarea lumii postbelice prin gestionarea situațiilor de criză și prevenirea apariției sau a activării focarelor de risc¹.

Deși în Europa fuseseră instaurate două sfere importante de influență, dominate de foștii aliați, URSS și SUA, imediat după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale nu se anticipa o lume bipolară. Totuși, Armata Roșie continua să staționeze în teritoriile ocupate din Europa Centrală și de Est, areal împărțit în patru zone militare comandate de mareașali sovietici – Gheorghi Jukov (Germania de Est), Konstantin Rokossovski (Polonia), Ivan Koniev (o parte din Austria, Ungaria și Cehoslovacia) și Feodor Tolbuhin (România și Bulgaria).

Deși Aliții își începuseră dezarmarea și repatrierea ostașilor care luptaseră pe front, Armata Roșie deținea la sfârșitul anilor '40 aceleași efective ca în 1941, anul ofensivei germane conform planului Barbarossa. Și aceasta prin menținerea serviciului militar la trei ani și a înaltelor comandamente militare. Cele 200 de divizii sovietice, spre deosebire de 1941, erau dotate cu tehnică modernă de luptă și beneficiau de un corp de ofițeri deținător al unei valoroase experiențe din lupta împotriva Wehrmachtului. Totuși, toate acestea, ca și deosebirea pronunțată în ceea ce privește factorul ideologic, nu au constituit la începutul perioadei postbelice motive de mare îngrijorare pentru puterile occidentale.

Semnala de alarmă fusese tras prin discursul de la Fulton (Missouri, SUA) al marelui om de stat Winston Churchill, la 5 martie 1946: „*De la Stettin, la Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier a coborât de-a curmezișul continentului*”. Pentru prima oară era folosită

sintagma atât de sugestivă „Cortina de Fier”. Tratatul de la Paris (10 februarie 1947) a fost acceptat de pragmaticii occidentali cu toate consecințele sale – nefaste doar pentru țările europene ocupate de Armata Roșie. Occidentali continuau să considere Germania ca principala amenințare pentru siguranța lor. Astfel, primul tratat postbelic, Tratatul Dunker, încheiat la 4 martie 1947 între Franța și Marea Britanie, conținea prevederea că semnatarele își vor uni forțele împotriva Germaniei, în cazul unei agresiuni din partea acesteia. Viitorul Secretar General al NATO, Lord Ismay (1952-1957), va face celebra declarație prin care scopul NATO era „*de a ține pe ruși afară, pe americani înăuntru, iar pe germani jos*”.

Însă Uniunea Sovietică, vizând statutul de putere dominantă în Europa, nu s-a mulțumit cu roadele victoriilor obținute împotriva Germaniei, continuându-și politica brutală de expansiune, devenind din ce în ce mai periculoasă prin agresivitatea ei.

Marile proiecte strategice ale Rusiei imperiale, precum ocuparea Strâmtorilor de la Marea Neagră, aflate sub jurisdicția Imperiului Otoman, sau cotopirea Iranului, pentru a pătrunde la porturile de la Golful Persic și Golful Oman, vizau așa-zisele „mări calde”. Aceste proiecte amenințau în mod direct Canalul Suez și rutele maritime către Indii. Stalin, ale cărui trupe pătrunseseră în Iran cu acordul Aliților în al Doilea Război Mondial, a organizat o revoltă „populară” în Azerbaidjanul – cu centrul la Tabriz – și Kurdistanul iraniene, care a putut fi înăbușită abia în decembrie 1946.

Uniunea Sovietică făcea presiuni asupra Turciei pentru a-și impune controlul asupra Strâmtorilor, iar în războiul civil din Grecia, formațiunile militare comuniste erau victorioase, fiind sprijinite de țările comuniste învecinate. Aliții au fost nevoiți să riposteze, sfera lor de influență fiind încălcată în mod brutal – Grecia

intra sub protecția Marii Britanii în urma „acordului de procentaj” din octombrie 1944 dintre Churchill și Stalin –, consecința fiind că oceanul planetar nu ar mai fi reprezentat o imensă zonă de dominație anglo-saxonă.

Președintele Harry Truman cerea aprobarea Senatului SUA, în 12 martie 1944, pentru un ajutor de 400 milioane de dolari destinat Turciei și Greciei, acest ajutor constituind doar o parte a noii concepții strategice americane, denumită Doctrina lui Truman: „*politica Statelor Unite trebuie să fie un sprijin pentru popoarele libere, care s-au opus clar încercărilor de subjugare prin minorități înarmate sau prin presiuni exterioare*”. Secretarul de Stat, George Marshall, în discursul ținut la Universitatea Harvard, în 5 iunie 1947, promitea ajutor țărilor europene pentru refacerea economiei lor. Desigur, pe lângă finanțarea economiilor distruse de război și colaborarea economică – vitale pentru continentul european greu încercat de vicisitudinile războiului – Planul Marshall avea și o uriașă semnificație politică², propaganda americană având o acoperire mai mult decât credibilă. Pentru stânga politică din Europa de Vest, Planul Marshall a reprezentat stoparea realizării unui sistem politic de tip socialist în Occident, după un debut promițător în 1945. Americanii îi asigurau astfel pe europeni că nu vor fi lăsați singuri în fața amenințării sovietice și că SUA promovează o politică economică eficientă pentru refacerea Europei.

Țările satelite ale Uniunii Sovietice, ocupate și comunizate, au refuzat, de voie, de nevoie, acest plan generos, ceea ce a fost interpretat ca o limpezire a apelor, fiind deja evidentă granița blocului sovietic, așa-zisul lagăr – și la propriu și la figurat – comunist. Stalin a contraatacat reînființând Cominternul cu o altă denumire, Cominformul (22-27 septembrie 1947), care avea ca obiective dirijarea solidarității ideologice a țărilor ocupate de Armata Roșie și refuzul Planului Marshall, care nu ar fi avut niciun temei în fața ajutorului internaționalist dirijat de la Moscova. Propaganda sovietică confirma ideea unei lumi bipolare, pe arena mondială operând, după cum sublinia Andrei A. Jdanov, cu sintagmele „*blocul imperialist și anti-democratic*”, respectiv Aliații occidentali, și „*blocul antiimperialist și democratic*”³, dominat de Uniunea Sovietică.

După ce își trasaseră drumul spre refacerea economică, democrațiile europene trebuiau să-și făurească garanții de securitate. Ministrul de Externe britanic, Ernest Bevin, a anunțat, la 22 ianuarie 1948, că se duc tratative, la inițiativa

britanică, între Marea Britanie, Franța, Olanda, Belgia și Luxemburg, pentru crearea unei Uniuni Occidentale. Miniștrii Apărării din aceste state au semnat la 17 martie 1948 Tratatul de la Bruxelles, prin care a fost înființată Organizația de Apărare a Uniunii Occidentale. Tratatul, încheiat pentru o perioadă de 50 de ani, avea prevederi privind colaborarea economică, socială, culturală și apărarea colectivă.

Sovietizarea Europei de Est și Centrale, refuzul Planului Marshall, controversesele din ONU și deconspirarea rețelei de spionaj sovietice din America de Nord, extinsă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, au deteriorat complet imaginea Uniunii Sovietice în rândurile americanilor. La 11 iunie 1948, Rezoluția Vandenberg este adoptată de Senatul SUA, sprijinind „*dezvoltarea grupărilor colective regionale și a altora pentru autoapărarea individuală și colectivă, de acord cu țelurile, principiile și prevederile Cartei ONU*”, deci modul de asociere privitor la securitatea colectivă, regională sau de alt tip. Ca urmare a măsurilor luate de americani, de intensificare a integrării economice a zonelor de ocupație ale Germaniei aflate sub controlul Aliaților, incluzând Berlinul de Vest, și a prevederilor tratatului de la Bruxelles, Stalin a trecut la Blocada Berlinului⁴, la 24 iunie 1948, ceea ce constituia o încălcare a *statu-quo*-ului postbelic în Germania. Riposta americană a fost podul aerian spre Berlinul de Vest, operațiune logistică fără precedent, al cărei strălucit succes a permis berlinezilor din zona occidentală să supraviețuiască.

La 6 iulie 1948 au început la Washington convorbiri între reprezentanții SUA, Canadei și ai țărilor semnatare ale Tratatului de la Bruxelles. La 10 decembrie au fost inițiate în mod oficial negocierile, iar la 24 decembrie a fost stabilit proiectul textului acordului. La 1 martie 1949, la negocierile pentru alianță a fost invitată Norvegia, iar la 15 martie încă patru state – Danemarca, Islanda, Italia și Portugalia –, au primit unda verde pentru faza finală a tratativelor de la Washington. Tot aici, cele 12 state – SUA, Canada, Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburg, Norvegia, Danemarca, Islanda, Italia și Portugalia – au semnat **Tratatul Nord-Atlantic** la 4 aprilie 1949⁵. Era invocat art. 51 din Carta ONU care atestă dreptul natural la apărare individuală și colectivă. Această alianță de apărare colectivă a asigurat securitatea statelor membre prin acordarea de garanții reciproce și a instaurat pacea în Europa, descurajând orice formă de agresiune și întreținând relații stabile cu alte

țări. Neputând să-și îndeplinească planurile agresive, sovieticii au fost nevoiți să înceteze bloca- da Berlinului, la 9 mai 1949.

În Germania, fostele zone de ocupație ame- ricană, britanică și franceză au fost unificate, la 7 septembrie 1949 fiind proclamată oficial Republica Federală Germania. O lună mai târziu, la 7 octom- brie 1949, în zona de ocupație sovietică a fost proclamată Republica Democrată Germană.

Agenția TASS a făcut o declarație la 25 sep- tembrie 1949, confirmând o explozie nucleară ce a avut loc în Uniunea Sovietică. Monopolul atomic american luase sfârșit. La 6 octombrie, președintele Truman semna Legea de ajutor reciproc în dome- niul Apărării (*Mutual Defense Assistance Act* – MDAA). Ca urmare a dezvoltării arsenalelor de nimicire în masă se va ajunge la ideea descurajării, consacrată prin sintagma „distrugerea reciproc asigurată”, ceea ce implica constituirea triadei nucleare – aeriană, terestră (rachete interconti- nentale) și navală (submarine) – și asigurarea capacității de supraviețuire a forței de represalii.

Guvernul francez a elaborat un proiect de făurire a unei organizații comune franco-germane care să controleze producția de oțel și exploatarea cărbunelui din cele două țări. Planul Schuman, după numele ministrului de Externe al Franței, Robert Schuman, a fost publicat la 9 mai 1950 și a constituit primul pas în crearea Uniunii Europene. În același timp, era reglementată utilizarea industriei grele din Europa Occidentală în beneficiul NATO.

Planul realizat de marele arhitect al integrării europene, Jean Monnet, a fost publicat la 24 octom- brie 1950 și a fost denumit Planul Pleven, după numele primului-ministru francez René Pleven, care l-a prezentat în fața Adunării Naționale Franceze. Planul prevedea crearea unei armate europene unificate, cuprinzând și contingente ger- mane, care urma să acționeze în cadrul NATO. Jean Monnet sublinia că „*atât cărbunele, cât și oțelul erau cheia spre puterea economică, deci și spre arsenalul armamentului de război. Această dublă putere le dădea o imensă încărcătură simbolică pe care noi am utilizat-o, asemănătoare celei atribuite astăzi energiei nucleare*”⁶.

Un rol important la edificarea unui Occident liber și prosper l-a avut cancelarul RFG Konrad Adenauer (1949-1963), care a deținut și portofoliul Externelor (1951-1955)⁷. Adenauer a contribuit la reclădirea unei Germanii democratice, pentru care a obținut un statut egal cu cel al Alianților, patria sa transformându-se din obiect al relațiilor interna-

▪ **Konrad Adenauer**

ționale în subiect al lor. În cei 14 ani în care can- celar a fost Adenauer, s-a conturat miracolul eco- nomic german.

Agresiunea Coreei comuniste împotriva Coreei de Sud, la 25 iunie 1950, a întărit convin- gerea țărilor vest-europene că numai NATO le poate apăra de amenințarea sovieticilor și a aliaților lor. La 25 iulie 1950, la Londra, a avut loc prima ședință a Consiliului Permanent al Supleanților, rezolvând probleme privind ajutorul militar dat de americani aliaților europeni. În septembrie 1950, ședința Consiliului Nord-Atlantic de la New York a hotărât formarea forțelor armate integrate cu conducere unitară. Astfel, Consiliul Alianței Nord-Atlantice a creat prima funcție militară a Alianței – comandantul suprem al forțelor aliate din Europa (SACEUR) – în care a fost numit generalul Dwight Eisenhower, erou al celui de-al Doilea Război Mondial, când îndeplinise funcția de comandant suprem al Alianților în Europa.

La 20 decembrie 1950, la întrunirea Uniunii Occidentale de la Bruxelles, a fost desființată Orga- nizația Militară a Uniunii Occidentale, trecându- se jurisdicțiile din acest domeniu în NATO. Coman- damentul suprem al forțelor aliate din Europa, cu sediul la Roquencourt, nu departe de Paris, și-a început activitatea la 2 aprilie 1951, în cadrul său

▪ Generalul Dwight Eisenhower

începându-și oficial misiunea generalul Dwight Eisenhower. A continuat-o până la sfârșitul lui aprilie 1952, când a fost propus de Partidul Republican candidat prezidențial (a devenit președinte din ianuarie 1953).

Tratatul de la Paris, semnat la 18 aprilie 1951, între Franța, RFG, Italia, Belgia, Luxemburg și Olanda, a pus bazele Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, având la origine Planul Schuman. Foștii inamici din timpul celui de-al Doilea Război Mondial își coordonau de acum producția de oțel și de cărbune, resurse cheie pentru industria de război.

Propaganda sovietică a inițiat o campanie de mare anvergură pentru a preveni colaborarea europeană în domeniul Apărării, sub lozincă unificării Germaniei și neutralizării ei. Presiunile sovietice au grăbit elaborarea unui prim plan de apărare a Europei Occidentale, pregătit de Eisenhower, prevăzând o zonă de apărare în regiunea dintre Rin și Cortina de Fier, din care urmau să facă parte și trupe din RFG.

La 20 septembrie 1951, în cursul întrunirii Consiliului Nord-Atlantic (NAC) de la Ottawa, s-a ajuns la o înțelegere între membrii Alianței privind formularea ofertei de aderare pentru Grecia și Turcia. La 18 februarie 1952 a avut loc prima extindere a NATO, fiind deplasată limita estică a flancului sudic al NATO din Italia către Grecia și Turcia, care intrau în mod oficial în Alianță.

NATO își declara astfel deschiderea față de acele țări care aveau la principiiile călăuzitoare ale Alianței.

La 20-25 februarie 1952 a avut loc în Lisabona a noua întrunire a Consiliului Nord-Atlantic. S-a hotărât restructurarea Alianței, care devine o organizație permanentă, cu sediul la Paris. Au fost create noi instituții, precum Consiliul Reprezentanților Permanenți, Secretariatul Internațional. Grupul Permanent al Comitetului Militar se întrunea în continuare la Washington. Postul de secretar general al NATO, creat tot atunci, reprezentând conducătorul civil al Alianței, a fost acordat Lordului Hastings Ismay (1952-1957).

Comandamentul Suprem aliat a devenit operațional la 10 aprilie 1952 și și-a stabilit Cartierul General la Norfolk, Virginia (SUA).

Tratatul de înființare a Comunității Europene de Apărare a fost semnat la Paris, la 27 mai 1952, de miniștrii de Externe din Franța, Italia, Belgia, Luxemburg, Olanda și RFG. Tratatul prevedea ca orice atac îndreptat împotriva oricărei țări semnatare urma să fie considerat un atac împotriva tuturor țărilor aparținând NATO.

Operația „Mainbrace”, care a avut loc în septembrie 1952, a constituit cea mai mare desfășurare de forțe navale ale NATO, la ea luând parte 200 de nave, 50 000 de militari, având ca obiectiv apărarea Danemarcei și Norvegiei.

Consiliul Atlanticului de Nord a adoptat, în octombrie 1953, emblema NATO, ce cuprinde un cerc – simbolul unirii, solidarității și cooperării – și semnul busolei, constituind însemnul direcției și căii comune către pace.

Conferința din Bermude, de la începutul lui decembrie 1953, a avut drept scop coordonarea politicii SUA, Marii Britanii și Franței față de ofensiva diplomatică sovietică. SUA și Marea Britanie s-au dovedit a fi principalii adepți ai Comunității Europene de Apărare.

Secretarul de stat al SUA, J. Dulles, a prezentat oficial, în ianuarie 1954, Noul program (*New Look*). Forțele convenționale ale URSS, Republicii Populare Chineze și a sateliților lor deținând o superioritate covârșitoare, SUA nu puteau reacționa la o eventuală agresiune decât printr-un contraatac cu arme nucleare, ținând centrul forțelor militare și economice ale inamicului.

Negocierile cvadripartite ale miniștrilor de Externe privind Germania, din ianuarie și februarie 1954, au pus în evidență cererea insistentă a URSS de desființare a NATO. La refuzul puterilor occidentale, guvernul sovietic a propus chiar SUA, Marii Britanii și Franței, la 31 martie 1954, ca URSS să fie primită în Alianța Nord-Atlantică, dar la 7 mai

marile puteri occidentale au respins cererea sovietică, făcută din rațiuni de propagandă.

După cum s-a arătat, la 18 februarie 1952, Grecia și Turcia intraseră oficial în Alianța Nord-Atlantică. În ianuarie 1953, Iugoslavia lui Tito a încheiat cu Turcia și Grecia un tratat de prietenie și cooperare militară, iar la 9 august, cele trei țări au semnat, la Bled, un tratat de alianță, cooperare politică și asistență militară, cunoscut ca Pactul Balcanic. Astfel că Iugoslavia era considerată, într-o anumită măsură, stat asociat Alianței Nord-Atlantice.

La Manilla, la 6 septembrie 1954, a fost înființat SEATO – Tratatul Asiei de Sud-Est.

Între 28 septembrie-3 octombrie 1954 s-a desfășurat la Londra Conferința celor Nouă Mari Puteri, respectiv SUA, Canada, Marea Britanie și cele șase țări constituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului – Franța, Italia, Belgia, Luxemburg, Olanda și RFG. Ca urmare a negocierilor purtate la Londra, la 23 octombrie, s-au semnat Înțelegerile de la Paris, pregătindu-se a doua extindere a NATO, prin invitația făcută RFG. Această țară era recunoscută ca stat suveran, încheindu-se astfel regimul de ocupație de pe teritoriul Germaniei Occidentale. Forțele armate ale SUA și Marii Britanii urmau să rămână în Europa atât timp cât era necesar.

La 24 februarie 1955 a fost semnat Pactul de la Bagdad între Irak, Iran, Marea Britanie, Pakistan și Turcia, membru asociat fiind SUA. La 19 august 1959, pactul a devenit Organizația Tratatului Central (CENTO), cu sediul la Ankara.

A doua extindere a NATO a avut loc în mod oficial la 5 mai 1955, prin aderarea RFG. Există opinia că, fără armata Germaniei Occidentale, ar fi fost imposibil de a opune unei invazii sovietice suficiente forțe convenționale. Replica imediată a Moscovei a fost crearea, la 14 mai 1955, a Pactului de la Varșovia⁸, format din Uniunea Sovietică, Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria și RDG. Astfel se definitivase conturarea celor două tabere ce se confruntau în Războiul Rece.

Nikita Hrușciov a ajuns la concluzia că restaurarea neutralității și suveranității Austriei – ocupată de forțele învingătoare în cel de-al Doilea Război Mondial – ar fi prevenit un „Anschluss” cu RFG. În același timp, prin retragerea forțelor de ocupație ar fi fost întrerupte liniile directe de comunicație între Germania Occidentală și Italia. Prin semnarea Tratatului de stat cu Austria, la 15 mai 1955, Uniunea Sovietică își retrăgea de aici forțele de

ocupație, dar, în același timp, își pierdea dreptul de a-și păstra forțele militare în Ungaria și România, aceste forțe având rolul – conform prevederilor Tratatului de Pace de la Paris (1947) – de a asigura liniile de comunicații ale unităților Armatei Roșii din Austria. Crearea Pactului de la Varșovia înlătura, astfel, această limitare a ariei de ocupație a țărilor lagărului comunist. Tot ca urmare a Pactului de la Varșovia, a fost creată armata RDG, în această țară staționând și cea mai puternică prezență militară a Armatei Roșii din afara granițelor sovietice. Din punct de vedere propagandistic, Moscova putea de acum clama intențiile sale de pace prin desființarea simultană a NATO și a Pactului de la Varșovia, ceea ce, evident, ar fi condus rapid la instaurarea dominației Moscovei asupra întregii Europe.

Prima reuniune a parlamentarilor din țărilor aparținând NATO a avut loc la 18-23 iulie 1955, din noiembrie 1966, aceasta luând numele de Adunarea Parlamentară NATO.

Încă din secolul al XIX-lea, una dintre zonele strategice de maximă importanță era Canalul Suez. După abolirea monarhiei din Egipt (1953), această țară a devenit liderul mișcării naționaliste arabe, fiind condusă de generalul Muhammad Nagib, care a fost înlăturat apoi printr-o lovitură de stat de Gamal A. Nasser. Navele de luptă egiptene au blocat Golful Akaba și, implicit, portul sudic israelian Eilat, ceea ce constituia un *casus belli*. Nasser sprijinea pe ascuns insurgenții din Algeria, colonie franceză la acea vreme, în timp ce departamentele maritime algeriene fuseseră declarate teritoriu protejat de Tratatul de la Washington. Atacarea sa putea fi urmată de aplicarea art. 5 al tratatului, care prevedea: *„Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor și, în consecință, sunt de acord că, dacă are loc asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă recunoscut prin Articolul 51 din Carta Națiunilor Unite, va sprijini Partea sau Părțile atacate prin efectuarea imediată, individual sau de comun acord cu celelalte Părți, a oricărei acțiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, pentru restabilirea și menținerea securității zonei nord-atlantice”*.

Nasser le-a cerut SUA și Marii Britanii să finanțeze construcția barajului de la Assuan. Fiind refuzat, liderul egiptean a anunțat, la 26 iunie 1956, naționalizarea Canalului Suez. Deși Moscova era

ocupată cu rezolvarea problemelor din lagărul comunist, occidentalii nu au putut să profite din cauza neînțelegerilor dintre americani și anglo-francezi⁹.

În Polonia, la Poznan, în 28 iunie 1956, au avut loc mișcări de stradă împotriva regimului comunist. La 1 noiembrie, conducătorul Ungariei comuniste, Imre Nagy, a declarat neutralitatea Ungariei și ieșirea ei din Pactul de la Varșovia. Reprimarea a fost sângeroasă, intervenția armată sovietică (4 noiembrie) zdrobind revoluția ungară.

În înțelegere cu Marea Britanie și Franța, Israelul a început atacul în Peninsula Sinai, la 29 octombrie 1956. Marea Britanie și Franța au somat ambele părți beligerante să păstreze o anumită distanță față de Canalul de Suez. În fapt, această somație era valabilă numai pentru armata egipteană, pentru că armata israeliană nu ajunsese încă în zonă.

La 31 octombrie, Nasser a respins ultimatumul Franței și Marii Britanii, care i-au declarat război și au debarcat trupe în zona Canalului. Însă SUA s-au împotrivit acțiunii aliaților lor, votând – pentru prima și ultima dată – alături de URSS împotriva aliaților în Consiliul de Securitate. Mareșalul Bulganin a amenințat că URSS va ataca Londra și Parisul cu rachete, Franța și Marea Britanie anunțând la 5 noiembrie că își retrag contingentele din zona Canalului de Suez. Pentru orice eventualitate, aviația strategică a SUA intrase în stare de extremă urgență, pentru a-și proteja aliații atlantici.

▪ **Generalul de Gaulle**

Poziția americană din timpul crizei Suezului a devenit un pretext pentru politica generalului francez Charles de Gaulle, care zece ani mai târziu va dispune retragerea Franței din structura militară integrată a Alianței Nord-Atlantice, iar SUA vor rămâne singure în fața agresiunii sovietice în lumea a treia, sau în conflictul din Vietnam.

Pentru prima dată în lume, o rachetă balistică intercontinentală a fost lansată cu succes, în octombrie 1957. Cu ajutorul ei, sovieticii au lansat sonda spațială Sputnik 1. Drept contramăsură, la jumătatea lunii octombrie 1959, SUA dețineau deja submarine atomice dotate cu rachete Polaris.

Charles de Gaulle, în septembrie 1958, pe când era prim-ministru în ultimul guvern al celei de-a „patra republici franceze”, a trimis președintelui american, Dwight Eisenhower, și primului-ministru britanic Harold Macmillan un memorandum propunând crearea unui Directorat tripartit. Acesta ar fi așezat Franța pe picior de egalitate cu Statele Unite și Marea Britanie, ar fi inclus Algeria – unde francezii luptau cu insurgenții arabi – în zona acoperită de NATO și ar fi oferit Parisului, printre altele, posibilitatea de a decide asupra utilizării armei nucleare. Fiind refuzat, de Gaulle a trecut la făurirea unei apărări independente pentru Franța. La 11 martie 1959, Franța și-a retras flota din Marea Mediterană de sub comanda NATO, iar în iunie 1959 și-a retras permisiunea pentru staționarea armelor nucleare străine pe teritoriul Franței. La 13 februarie 1960, Franța a executat cu succes prima explozie a unei încărcături nucleare în Sahara.

În mai 1960 a avut loc reuniunea reprezentanților celor patru mari puteri, care s-a încheiat cu un eșec. Și aceasta și pentru că la 1 mai un avion american U-2, ce fotografia bazele sovietice de rachete intercontinentale, a fost doborât de apărarea antiaeriană în zona orașului Sverdlovsk.

Noul președinte american John F. Kennedy, ales în 1960, a avut de înfruntat de la începutul mandatului său ieșirile dure ale liderului sovietic Nikita Hrușciov. Acesta cerea, pe un ton imperativ, un acord privind Berlinul de Vest până la sfârșitul anului. SUA considerau *casus belli* orice încercare de blocadă sau de lichidare a independenței sectoarelor vestice ale Berlinului. Drept urmare, Hrușciov a cerut est-germanilor să închidă această „poartă dosnică” spre lagărul socialist și, în noaptea de 12/13 august, Berlinul de Vest a fost înconjurat cu sârmă ghimpată, care ulterior a fost înlocuit cu un zid de beton – dovadă materială a sistemului nedemocratic comunist.

Hrușciov a trecut la o acțiune și mai periculoasă, în Cuba construindu-se rampe de lansare pentru rachete, care puteau lovi sud-estul SUA. Între 22 octombrie și 20 noiembrie 1962, a avut loc criza cubaneză. Președintele Kennedy, având dovezi incontestabile, a ordonat blocada maritimă a Cubei, până când sovieticii au acceptat să demonteze instalațiile incriminate. Sovieticii au obținut – prin intermediul negocierilor între fratele președintelui, Robert Kennedy, care se afla în fruntea Departamentului de justiție, și ambasadorul sovietic la Washington, A. Dobrânin – ca rachetele americane Jupiter cu rază medie de acțiune să fie retrase din Turcia.

În timpul crizei cubaneze, România a făcut primul pas important către o politică de autonomie față de colosul de la Răsărit. Este vorba de întrevederea ministrului de Externe român, Corneliu Mănescu, cu secretarul de stat Dean Rusk (4 octombrie 1963). După unele surse, Rusk i-ar fi dat lui Mănescu garanții că România nu va fi ținta unui atac american, cu condiția de a nu avea amplasate pe teritoriul său arme nucleare. Mănescu l-a asigurat pe Rusk că România nu deține astfel de arme de distrugere în masă, invitând autoritățile americane să verifice această situație la fața locului.

SUA au elaborat o nouă concepție strategică denumită, în martie 1961, la propunerea lui Robert McNamara, secretarul Apărării, „reacție flexibilă” (*flexible response*). Forțele armate americane trebuiau să fie pregătite a răspunde oricărui agresiuni, chiar simultane, rezultând principiul „două războaie și jumătate” – purtarea concomitentă a două războaie mari, în Europa sau în Extremul Orient și încă un așa-zis război mic.

Pentru a preîntâmpina o catastrofă nucleară, SUA și Uniunea Sovietică au semnat la Geneva, la 20 iunie 1963, un acord prin care între Washington și Moscova a fost instalat un „telefon roșu”.

La 10 martie 1966 a fost făcută cunoscută, în mod oficial, decizia Franței de a ieși din structurile militare ale Alianței Nord-Atlantice. La întrunirea Consiliului Nord-Atlantic (NAC) de la începutul lunii iunie 1966, de la Bruxelles, s-a hotărât dislocarea Comandamentului Suprem al Forțelor Aliate din Europa (SHAPE) de la Rocquencourt, lângă Paris, la Casteau, la nord de Mons în Belgia, noul sediu fiind inaugurat la 16 octombrie al aceluiași an. Sediul Consiliului Nord-Atlantic al secretarului general și al altor organe centrale a devenit Bruxelles.

▪ J.F. Kennedy

La încheierea ședinței Consiliului Nord-Atlantic de la Paris, din decembrie 1966, a fost semnat un acord privind înființarea unui sistem de apărare antiaeriană în Europa (*NATO Air Defence Group Environment - NADGE*), corespunzător sistemului nord-american NORAD.

O lovitură de stat a avut loc în Grecia, la 21 aprilie 1967, inaugurându-se dictatura militară denumită „a coloneilor”. Regele Constantin a fost silit să ia calea exilului. Importanța strategică deosebită a Greciei în zona mediteraneeană a făcut ca noul regim să primească în continuare sprijin militar american.

Situația din Orientul Apropiat, ca urmare a Războiului de șase zile¹⁰ între Israel și Siria, Iordania și Egipt, a fost examinată la Consiliul Atlanticului de Nord de la Luxemburg, la 14 iunie 1967. Există unele surse care informează despre un ajutor în armament și muniție acordat Israelului de către SUA și Marea Britanie.

La sesiunea Grupului pentru Planificare Nucleară, din august 1967, s-a decis înființarea Forțelor Maritime Permanente din Atlantic (*Standing Naval Force Atlantic-STANAVFORLANT*), corespunzând concepției reacției flexibile. În cursul anului 1968 au fost elaborate principiile de formare a Forțelor Aliate de Reacție Rapidă în Europa (*Allied Command Europe Mobile Force - AMF*).

Raportul Harmel (după inițiatorul său, ministrul de Externe belgian Pierre C.J.M. Harmel)

reliefa, în decembrie 1967, faptul că securitatea militară și politica de destindere (*détente*) nu sunt contradictorii, ci ar fi complementare. În iunie 1968, prin „Semnalul de la Reykjavik”, miniștrii de Externe din țările Alianței Nord-Atlantice cereau țărilor membre ale Pactului de la Varșovia ca, împreună cu cele membre NATO, să treacă la „reducerea reciprocă și echilibrată a forțelor armate” (*Mutual and Balanced Force Reductions - MBFR*), sintagmă care va constitui pentru următoarele două decenii ideea forță a tuturor inițiativelor de pace ale Alianței Nord-Atlantice.

La 20-21 august 1968 a avut loc invadarea Cehoslovaciei de către cinci state ale Pactului de la Varșovia: Uniunea Sovietică, Polonia, RDG, Bulgaria și Ungaria. România nu se afla printre statele agresoare, iar liderul de la București, Nicolae Ceaușescu, a condamnat vehement această agresiune în fața unei mari adunări populare din Piața Palatului¹¹.

Consiliul Nord-Atlantic a denunțat, la 15-16 noiembrie 1968, invadarea Cehoslovaciei, considerând-o contrară principiilor fundamentale ale Cartei ONU. Reacția a fost mult mai puternică în rândul clasei politice din Europa Occidentală, Uniunea Sovietică devenind și în fața cercurilor de stânga un stat agresor, iar partidele comuniste occidentale pierzându-și în mod decisiv electoratul, ca și o bună parte dintre liderii cei mai influenți.

Secretarul de stat D. Rusk a reacționat la informațiile privind o concentrare de forțe sovietice la granița cu România și l-a convocat pe ambasadorul URSS la Washington, Dobrănin, căruia i-a cerut să

■ **Henry Kissinger, consilierul lui Richard Nixon pe probleme de securitate națională**

nu invadeze România, caz în care urmările ar fi fost greu de prevăzut.

A luat ființă în acea vreme „Gruparea europeană” (EUROGROUP), formată din Belgia, Danemarca, Grecia, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia, RFG și Turcia (14 noiembrie 1968), în care se reuneau miniștrii Apărării. În cadrul EUROGROUP a fost formată, în 1976, „Grupa independentă pentru programul european” (*Independent European Programme Group - IEPG*), care urmărea cooperarea în domeniul livrărilor de armament între Aliți.

Cea mai mare schimbare în politica externă americană a fost realizată începând din 1969, odată cu instaurarea administrației președintelui Richard Nixon, sprijinit de consilierul său și apoi secretarul de stat, din august 1973, Henry Kissinger.

Guvernul vest-german, condus din 1969 de Willy Brandt, a semnat o înțelegere istorică cu reprezentanții Uniunii Sovietice privind renunțarea la exercitarea forței în relațiile bilaterale și recunoașterea granițelor de pe Oder și Neisse (12 august 1970). Această nouă politică germană față de sovietici, în special, a fost denumită *Ostpolitik*, fiind sprijinită de americani și de ceilalți aliați atlantici. În cadrul politicii sale de destindere (*détente*), noua administrație americană declara că perioada de confruntare cu Uniunea Sovietică a luat sfârșit. La sesiunea din decembrie 1969 a Consiliului Nord-Atlantic de la Bruxelles s-a emis „Proclamația privind relațiile dintre Est și Vest”, convenindu-se că obiectivul politic primordial este reducerea tensiunii dintre cele două blocuri militare. La Roma, la sesiunea din mai 1970, Consiliul Nord-Atlantic a aprobat „Declarația privind reducerea reciprocă și echilibrată a forțelor armate”.

Prima înțelegere dintre Est și Vest de după anul 1949 a fost semnată la 3 septembrie 1971 și este cunoscută sub numele de „Acordul celor patru mari puteri privind Berlinul”.

Miniștrii de Externe ai SUA și Uniunii Sovietice au semnat la Washington, în 1971, „Acordul privind măsurile de reducere a pericolului de izbucnire a unui război nuclear”, iar în mai 1972, cu ocazia vizitei președintelui Richard Nixon la Moscova, au fost semnate primele două tratate de reducere a înarmării, denumite ABM/SALT I (*Strategic Arms Limitation Talks*). „Protocolul privind acordul de reducere a sistemelor de apărare antirachetă”, semnat de americani și sovietici la începutul lui iulie 1974, reducea la unul singur cele două

sisteme de apărare antirachetă prevăzute de acordul ABM.

Noul președinte american Jimmy Carter și liderul sovietic Leonid Brejnev au semnat, la 18 iunie 1979, la Viena, „Acordul de reducere a armelor strategice de atac” (SALT II). Deși nu a intrat niciodată în vigoare, Senatul american refuzând să-l ratifice după invazia sovietică din Afganistan, ambele superputeri au respectat acordul, în linii generale.

Trei state arabe – Egiptul, Iordania și Siria –, au atacat Israelul la 6 octombrie 1973. Războiul de „Yom Kipur” s-a sfârșit la 24 octombrie cu victoria Israelului, deși inițial cele trei țări arabe înregistraseră succese importante. Dintre membrii NATO, doar Portugalia a sprijinit podul aerian instituit de SUA, în beneficiul Israelului, punând la dispoziție baza aeriană din Azore.

Situația americană a devenit gravă după creșterea brutală a prețului țițeiului, în decembrie 1973, ca urmare a monopolului OPEC și a folosirii „aurului negru” ca o armă politică, în special împotriva aliaților Israelului, dar și a celor care nu susținuseră eficient lumea arabă.

În continuare, Orientul Apropiat s-a dovedit a fi zona cea mai sensibilă pentru Alianța Nord-Atlantică. La 15 iulie 1974, guvernul arhiepiscopului Makarios din Cipru a fost răsturnat, de această lovitură de stat nefiind străin „guvernul coloneilor” de la Atena. Vechiul contencios între Grecia și Turcia fusese astfel redeschis. Armata turcă a ocupat mai mult de o treime din teritoriul cipriot, în nordul insulei, pretextând protejarea etnicilor turci din ostrovul Afroditei. Nu s-a ajuns la un conflict militar între cele două țări NATO pentru că „guvernul coloneilor” a căzut, însă noul premier grec, Constantin Karamanlis, a retras forțele grecești din structura militară integrată a NATO (14 august 1974). Paradoxal, revenirea Greciei pe calea democrației a întrerupt aripa sudică a Alianței Nord-Atlantice.

O altă lovitură militară de stat a avut loc în Portugalia, la 25 aprilie 1974, fiind înlăturată guvernarea autoritară a lui Marcello Caetano, succesorul lui Antonio Salazar. În Spania, alt conducător autoritar, Francisco Franco, a murit în 1975. Conducerea țării a revenit regelui Juan Carlos, care a instaurat un regim democratic și și-a îndreptat țara către intrarea în Alianța Nord-Atlantică, Spania devenind oficial membră a Alianței la 30 mai 1982.

Conferința de Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) a fost pregătită pentru trei tipuri

▪ **Richard Nixon**

tematice fundamentale, denumite și „cele trei coșuri”: a) securitatea în Europa, relațiile dintre state și modalitățile de făurire a încrederii; b) colaborarea economică, științifică, tehnologică și în domeniul mediului; c) colaborarea în domeniul umanitar, al contactelor umane, schimburi de informații, culturale și educaționale. La 31 iulie-1 august 1975 șefii de stat și de guvern din 35 de țări au semnat „Actul final de la Helsinki”. În discursul diplomatic a reapărut sintagma „drepturile omului”, consilierul președintelui Carter în problemele securității, Zbigniew Brzezinski, subliniind că respectarea drepturilor omului și controlul înarmărilor sunt legate organic.

Uniunea Sovietică a început, în 1976, să-și amplaseze rachete dotate cu trei capete/încărcături atomice de tip SS-20 Saber. Consiliul Nord-Atlantic a respins, la 9-10 decembrie 1976, propunerile Pactului de la Varșovia referitoare la renunțarea de a folosi primul arma nucleară și limitarea participării la Alianță. Motivul invocat sublinia că toate țările semnatare ale „Actului final de la Helsinki” trebuie să renunțe la amenințarea cu utilizarea oricărui tip de arme – inclusiv a celor nucleare – în conformitate cu Carta ONU și dispozițiile CSCE.

Pentru a contracara programul de înarmare sovietic, Consiliul Nord-Atlantic a lansat la 10-11 mai 1977, la Londra, Programul de apărare pe termen lung, iar la 5-6 decembrie 1978 a fost aprobat *Airborne Warning and Control System* (AWACS) – Sistemul aeropurtat de supraveghere și control. La întrunirea Comisiei Nord-Atlantice

▪ Jimmy Carter

de la Bruxelles, în prezența miniștrilor de Externe și ai Apărării din țările membre NATO, a fost aprobată „decizia pe două direcții” (*dual-track*). Astfel, la 12 decembrie 1979, s-a decis atât modernizarea forțelor nucleare cu rază medie de acțiune și amplasarea lor în Europa – 108 rampe de lansare pentru rachetele Pershing 2 și 464 de rampe de lansare pentru rachetele de croazieră Tomahawk GLCM (*Ground Launched Cruise Missile*) –, cât și sporirea eforturilor pentru controlul înarmărilor.

Răspunsul Moscovei la propunerea NATO privind soluționarea diferendelor pe calea negocierilor a fost dat la numai două săptămâni, la 27 decembrie 1979, când Armata Roșie a invadat Afganistanul. Replica președintelui Carter față de Uniunea Sovietică a fost dură – embargoul asupra relațiilor economice, contactelor științifice, tehnice, culturale și sportive. În iulie 1980, președintele Carter anunța prin Directiva nr. 59 o nouă doctrină militară. Interesele americane constau în existența sistemului pluralist democratic, a principiilor comerțului liber, în respectarea drepturilor politice ale omului ș.a. Noua doctrină se baza pe nou-createle Forțe de intervenție rapidă (*Rapid Deployment Forces-RDF*). De asemenea, respingea concepția de trecere treptată de la războiul convențional la cel nuclear, armele nucleare putând fi utilizate când va decide partea atacată.

Tensiunile Est-Vest au atins niveluri nemaîntâlnite de la criza rachetelor din Cuba în timpul primului mandat al președintelui american Ronald Reagan (1981-1985). În ianuarie 1981, la numai câteva zile de când devenise președinte în exercițiu, Reagan a declarat că Uniunea Sovietică reprezintă

un imperiu al răului. Reagan și consilierii săi au realizat că lupta pentru respectarea drepturilor omului constituie un instrument eficace pentru a distruge comunismul. Pe de altă parte, președintele Reagan a anunțat modernizarea triadei strategice americane în octombrie 1982, iar la 23 martie 1983 a făcut publică „Inițiativa strategică de apărare” (*Strategic Defensive Initiative-SDI*). Această declarație a eliminat „pendulul” – avansul tehnicii militare americane, care era echilibrat după câțiva ani de sovietici, urmând apoi o altă noutate tehnică americană ș.a.m.d. Occidentul a preluat complet inițiativa și nu se mai mulțumea doar să răspundă la politica agresivă a lagărului comunist. Pentru liderii sovietici a devenit clar că noua cursă a înarmării având ca țintă un armament sofisticat ar fi dus la prăbușirea economiei Uniunii Sovietice. Și, într-adevăr, resursele Uniunii Sovietice se vor dovedi insuficiente pentru a menține tempoul în „cursa înarmării” nucleare cu SUA, care vor deveni unica superputere mondială.

La inițiativa președintelui american, au început negocieri cu sovieticii la Geneva, la 30 noiembrie 1981, privind sistemele nucleare cu rază medie (*Intermediate-range Nuclear Force – INF*) și la 30 iunie 1982 negocieri START (*Strategic Arms Reduction Talks*) privind reducerea efectivului de arme nucleare strategice. La sfârșitul anului 1983, Uniunea Sovietică a renunțat brusc la negocieri.

După intrarea, în mod oficial, a Spaniei în NATO (30 mai 1982), un nou moment important l-a constituit întrunirea Consiliului Nord-Atlantic, la 10 iunie 1982 emițându-se „Declarația de la Bonn” privind noul program al NATO, denumit „Alianța pentru pace și libertate” (*Alliance Programme for Peace and Freedom*). Noul program Nord-Atlantic prevedea continuarea tratatelor pentru dezarmare, atât în domeniul nuclear, cât și în cel convențional, dar, în același timp, cerând imperativ respectarea drepturilor omului și a celor juridice.

În același timp, administrația Reagan a dispus ca sistemele americane Pershing 2 și rachete de croazieră să fie amplasate în Europa Occidentală și în special în RFG. Ele urmau să lovească pe agresori în cazul unui atac al trupelor Pactului de la Varșovia împotriva Germaniei Occidentale. Astfel, la 23 noiembrie 1983 a început desfășurarea de către NATO a forțelor nucleare cu rază medie de acțiune (INF), livrându-se componente ale rachetelor de croazieră cu lansator terestru (GLCM) către Marea Britanie. Simularea unui atac atomic în noiembrie 1983 de către NATO a produs panică

la Kremlin, iar liderul Iuri Andropov urmărea cu îngrijorare crescândă evenimentele.

La 8-9 decembrie 1983, miniștrii de Externe ai țărilor membre NATO au emis „Declarația de la Bruxelles” propunând stabilirea de relații echilibrate între Vest și Est. La 31 mai 1984, miniștrii de Externe au dat publicității „Declarația de la Washington privind relațiile Est-Vest”, care a fost completată, la câteva zile, cu ocazia reuniunii reprezentanților statelor puternic industrializate (G-7) la Londra, cu o nouă ofertă de control asupra înarmărilor. Se poate spune că Occidentul ieșise învingător în confruntarea cu propaganda comunistă.

Perioada de escaladare a conflictului dintre NATO și Pactul de la Varșovia a luat sfârșit după ce la Kremlin puterea a fost preluată de Mihail Gorbaciov (11 martie 1985). În ziua următoare, sovieticii au reluat negocierile de la Geneva privind controlul înarmărilor. După dezastrul de la Cernobâl din 26 aprilie 1986 (când reactorul 4 nuclear a făcut explozie), și ca urmare a negocierilor pozitive de la Geneva, Consiliul Nord-Atlantic întrunit la Halifax, la 29-30 mai 1986, a invitat Uniunea Sovietică să i se alăture, în demersul nou și ambițios privind promovarea păcii, a securității și a dialogului dintre Est și Vest.

După 28 de ani de când fusese numit ministru de Externe al Uniunii Sovietice, Andrei Gromâko – denumit ironic de occidentali „Mr. Niet” –, o adevărată reductă a Războiului Rece, a fost înlocuit cu Eduard Șevardnadze. Atât Gorbaciov, cât și Șevardnadze gestionaseră în trecut problemele agriculturii și nu erau legați de complexul militar-industrial sovietic.

Dar meritul decisiv în încheierea Războiului Rece îi revine președintelui Ronald Reagan, care, la 13 noiembrie 1986, a părăsit tratativele de la Reykjavik cu sovieticii privind „Inițiativa de Apărare Strategică” (*Strategic Defence Initiative* -SDI), după ce Gorbaciov ceruse reducerea SDI la o cercetare științifică de laborator.

Confrunțați cu probleme economice din ce în ce mai grave, sovieticii au prezentat, la 23 iulie 1987, la Geneva, la o zi după discursul lui Mihail Gorbaciov, propunerea variantei zero duble. Urmău să fie distruse toate rachetele americane și sovietice cu rază medie de acțiune, ceea ce reprezenta acceptarea propunerilor americane, iar la 8 decembrie 1987, la Washington, Ronald Reagan și Mihail Gorbaciov au parafat înțelegerea (acordul INF). Acest acord elimina posibilitatea escaladării nucleare și anihila planurile agresive sovietice

■ **Ronald Reagan**

îndreptate împotriva Europei Occidentale. La 15 mai 1988 a început retragerea trupelor sovietice din Afganistan.

Mihail Gorbaciov, la sesiunea Adunării Generale a ONU din 7 decembrie 1988, a anunțat reduceri unilaterale ale efectivelor forțelor convenționale în Europa.

Negocierile finale privind Forțele armate convenționale în Europa (*Conventional Armed Forces in Europe* – CFE) au început la Viena, la 2 februarie 1989.

În lagărul comunist a început o criză care se va desfășura după principiul dominoului. Mai întâi, la 5 aprilie 1989, s-a ajuns la un acord la Varșovia între guvern și opoziție, întruchipate de „Solidaritatea”, având ca finalitate acceptarea de alegeri democratice și sistem politic pluralist.

La 10 septembrie, Ungaria a deschis granița sa vestică – tot mai numeroși est-germani putând să ajungă în RFG –, ceea ce a condus, la 9-10 noiembrie, la căderea regimului Honecker din RDG și apoi a Zidului Berlinului. Regimul comunist s-a prăbușit în Europa fără a se recurge la forță, cu excepția României.

La Malta a avut loc atât de comentata întâlnire între președintele american George Bush și liderul sovietic Mihail Gorbaciov, iar la 19 decembrie 1989 a avut loc prima vizită la sediul NATO a unui înalt demnitar din Europa Centrală și de Est – Eduard Șevardnadze, care s-a întâlnit cu secretarul general Manfred Wörner și cu reprezentanții permanenți ai țărilor membre NATO.

A urmat căderea regimului politic din România, la 22 decembrie, Nicolae Ceaușescu fiind executat la 25 decembrie, după ce în multe orașe din țară avuseseră loc mari vărsări de sânge.

Victoria supremă a NATO a fost reprezentată prin dezintegrarea rapidă a Pactului de la Varșovia.

La Budapesta (februarie 1991), țările membre au decis dizolvarea structurilor militare ale Pactului. La 1 iulie 1991 a fost desființat în totalitate și pentru totdeauna Pactul de la Varșovia.

Cuvinte-cheie: NATO, Planul Marshall, Lord Hastings Ismay, SEATO, SHAPE, criza rachetelor, Pactul de la Varșovia, Ronald Reagan, Mihail Gorbaciov.

¹ Cf. *NATO Handbook*, NATO Office of Information and Press, 1110 Brussels, Belgium, 2001.

² Gerard Bossuat, *L'Europe Occidentale à l'heure américaine, 1945-1952 (Plan Marshall et l'unité européenne 1945-1952)*, Editions Complexe, Paris, 1992. Pierre de Senarclens, *De Yalta au rideau de fer. Les grandes puissances et les origines de la guerre froide*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1993.

³ Lilly Marcou, *Le Kominform. Le Communisme de guerre froide*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1977, p. 330.

⁴ Cf. Alexander Tchoubarian, *The European Idea in History in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A View from Moscow*, Frank Cass, Newbury, 1994, p. 153-161.

⁵ Jiri Fidler, Petr Mareš, *Istoria NATO*, cuvânt înainte de Václav Havel, Institutul European, București, 2005. Vezi I. Meyers, *American Aid to NATO Allies in the 1990's. The Dutch Case*, Gröningen, 1994.

⁶ Dirk Spierenburg, Raymond Poidevin, *The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community*, Londra, 1994, p. 3-5; vezi Jean Monnet, *The Path to European Unity*, ed. Douglas

Brinkley și Clifford Hockett, Macmillan, Londra, 1991.

⁷ Richard Hiscocks, *Germany Revived. An Appraisal of the Adenauer Era*, Gollancz Ltd, Londra, 1969.

⁸ Dennis Deletant, Mihail E. Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact 1955-1989. Selected documents*, Politeia – SNSPA, București, 2004; Laurențiu Cristian Dumitru, *Constituirea Pactului de la Varșovia ca instrument imperial de control sovietic asupra Europei de Est*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3-4 (101-102), 2007, p. 14-20.

⁹ Cf. „Crisis of the 50's – Political and Military Aspects”, Proceedings of the Romanian-Israeli seminar, Tel-Aviv, Israel, June 20th 2006, editors Col. (Res) Dr. Shaul Shay, Lt. Col. Pini Harpaz.

¹⁰ General dr. Mihail E. Ionescu, „Războiul de șase zile” și relațiile dintre Moscova și București, în „Revista de Istorie Militară” nr. 1-2 (75-76), 2003, p. 13-20; idem, „Războiul de șase zile” și relațiile României comuniste cu Occidentul, în „Revista de Istorie Militară” nr. 3-4 (101-102), 2007, p. 30-43; Colonel (r) dr. Shaul Shay, *Evaluarea israeliană a poziției sovietice în ajunul izbucnirii „Războiului de șase zile”*, în „Revista de Istorie Militară” nr. 3-4 (101-102), 2007, p. 44-47.

¹¹ Petre Otu, *Noaptea roșie a Cehoslovaciei*, în „Dosarele istoriei”, an III, nr. 8(24), 1998, p. 20-21; Ioan Chiper, *Guvernul român mai curajos decât orice guvern din Apus*, în „Dosarele istoriei”, an III, nr. 8 (24), 1998, p. 50; colonel Mircea Serediuc, *August 1968. România și intervenția „frățescă” în Cehoslovacia*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 2 (66), 2001, p. 21-25; locotenent-colonel dr. Mihai Macuc, *Disidențe în Pactul de la Varșovia – România și Cehoslovacia*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 1-2 (75-76), 2003, p. 27-35.

NATO AND THE COLD WAR

The North Atlantic Treaty, signed in Washington in April 4th 1949, set up an Alliance for collective defence as defined in Article 51 of the UN Charter. The fourth of April 2009 marked the 60th anniversary of the Treaty. The article points out the principal developments in the evolution of NATO in the light of significant world events, the pathway between the beginning of Cold War, the collapse of the communist regimes in Europa, figuratively represented by the fall of the Berlin Wall, and the dissolution of the Warsaw Pact.

de ani de la înființarea NATO

ROMÂNIA ÎN ORGANIZAȚIA TRATATULUI ATLANTICULUI DE NORD

as. cc. SIMONA SOARE,

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

Revoluția din decembrie 1989 a reprezentat desprinderea României din blocul comunist și din Pactul de la Varșovia. Sfârșitul Războiului Rece și colapsul Uniunii Sovietice au avut efecte profunde asupra sub-sistemului relațiilor internaționale al României, înainte de toate prin faptul că aceasta nu mai acționa într-un subsistem hegemonic. Anii '90 au oferit României șansa fără precedent de a se alătura lumii occidentale, prospere economic și sigure din punct de vedere al securității convenționale, prin aderarea la Uniunea Europeană și la NATO. Cu toate acestea, prima parte a anilor '90 a fost marcată de profundă incertitudine și insecuritate. Aceasta este perioada în care se dizolvă atât Pactul de la Varșovia cât și CAER, iar România este prinsă în „zona-tampon”¹ creată între puterile occidentale și nou-creata Federație Rusă. Pe de o parte, România se reorientează în prima parte a aceleiași perioade către Occident, racordându-se la comunitatea statelor democratice. La 6 februarie 1991, ministrul de Externe român anunța disoluția Pactului de la Varșovia cu șase zile înainte de anunțul oficial dat publicității de Moscova². Pe de altă parte, România era pusă în situația de a fi lipsită de protecția oferită de relația strategică privilegiată cu o mare putere, o constantă a politicii de securitate națională a României încă de la independența din 1878³. Este evidentă anxietatea României de a se desprinde complet de constrângerile hegemoniei sovietice și de a profita de fereastra de oportunitate ce se deschidea de a se alătura și sincroniza cu statele foste comuniste din Europa Centrală (Grupul de la Vișegrad) care aveau deja în vedere să devină membre ale NATO și ale UE. Deși orientarea spre democrație părea foarte clar conturată, în condițiile strategice ale începutului anilor '90 o relație tensionată sau conflictuală cu Moscova ar fi contrazis profund interesele de securitate ale României.

Deși, în 1991, NATO nu își schițase politica de lărgire spre Est, Secretarul General al Alianței, Manfred Wörner, dădea semnale pozitive cu privire la interesul NATO de lărgire spre Est⁴. Mai mult decât atât, politicile UE și ale NATO față de statele foste comuniste din Europa Centrală și de Est aveau să se stabilizeze treptat până în 1995, când România își înaintează cererea de aderare la NATO și la UE, sub impactul temerilor că statele foste comuniste ar putea deveni gazde ale unei întregi serii de amenințări la adresa securității și dezvoltării economice a celor două organizații internaționale și a statelor membre⁵.

România și-a exprimat formal și public intenția de a deveni membru al NATO în vara anului 1993, când ministrul român al Apărării Naționale, Nicolae Spiroiu, a declarat în fața unei comisii NATO că România dorește să devină membră a Alianței Nord-Atlantice. De asemenea, în 1993, România a devenit membră a Consiliului Europei. Totodată, în 1994, întrebând într-un interviu acordat CNN International dacă România urmărește să devină membră a NATO sau mai degrabă dorește un parteneriat strategic/alianță cu Rusia, președintele român Ion Iliescu a declarat că Bucureștiul avea în vedere „ambele posibilități”⁶.

Începând din octombrie 1991, politica de securitate națională a României a început treptat să se schimbe, orientându-se de la contactele exploratorii cu NATO, către un angajament mai comprehensiv față de Alianță. În octombrie 1991, președintele român Ion Iliescu i-a trimis Secretarului General al NATO, Manfred Wörner, o scrisoare în care se „afirma dorința României de a se angaja în relații strânse de cooperare cu NATO, întrucât aceasta este singura organizație capabilă politic și militar să asigure stabilitatea și securitatea democrațiilor europene emergente”⁷. Acesta este primul semnal al faptului că politica de securitate

și politica externă a României începeau încet, dar sigur, să fie orientate către interese geostrategice pragmatice și să se orienteze către o politică democratică. Influențată puternic de percepția cooperării dintre Rusia și statele occidentale, România se considera parte a „zonei gri” caracterizată de un vacuum de putere (hegemonică)⁸. În consecință, în calitate de stat-tampon, securitatea României – lipsită acum de garanțiile de securitate ale Pactului de Securitate – depindea de stabilirea unor relații privilegiate cu una dintre marile puteri prezente în regiune (strategie urmată de România de la independența sa dobândită în 1878⁹), precum și hotărârea sa de a deveni membră a Alianței Nord-Atlantice.

În 1994, *Conceptul Integrat privind Securitatea Națională a României* a identificat clar aderarea la NATO (și la UE) ca obiectiv de securitate națională și politică externă¹⁰. Această decizie a fost precedată în octombrie 1993 de propunerea americană lansată României de a se alătura noului Parteneriat pentru Pace lansat de NATO. România era deja membră încă din 1991 a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică, mecanism creat de NATO în vederea edificării unei punți de securitate între aliați și statele foste comuniste din Europa Centrală și de Est, de unde proveneau principalele amenințări la adresa Alianței. Cererea de aderare la NATO a României a fost înaintată Alianței în iunie 1995, după ce Declarația de la Snagov a fost semnată de toate forțele politice reprezentate în Parlament – ceea ce semnala puternica susținere politică internă și largul consens al forțelor politice românești în privința aderării la NATO (și în UE). Eforturile României de integrare în NATO și în UE au fost din multe puncte de vedere complementare.

În ianuarie 1994, România este primul stat fost comunist din Europa de Est care se alătură Parteneriatului pentru Pace, după ce statele din Grupul de la Vișegrad au refuzat să îl semneze. Nevoia României de obținere a unor garanții de securitate se resimea în condițiile unui mediu strategic marcat de conflicte etnice și instabilitate socială și politică mare. Astfel, această perioadă este caracterizată de eforturile României de a-și construi un profil de partener credibil și util al NATO și de viitor membru activ, contributor la eforturile de sporire a securității Alianței. Strategia României de aderare la NATO s-a axat pe trei factori:

a. reformele interne – După Summitul de la Madrid al Alianței și lansarea criteriilor de aderare la NATO, România a lansat procesul de reforme

interne, printre care restructurarea forțelor armate a fost una dintre cele mai provocatoare. Reformele au vizat spectre diferite ale vieții, de la consolidarea democrației și a statului de drept în plan politic, la trecerea la economia funcțională de piață în plan economic, la reforma militară. Aceasta din urmă viza următoarele componente centrale: trecerea la o armată profesionistă, controlul civil-democratic asupra armatei; planificarea integrată a apărării, modernizarea armatei române și înzestrarea ei cu echipamente noi și moderne în vederea asigurării interoperabilității și compatibilității cu forțele NATO; modernizarea și restructurarea resurselor umane și a managementului financiar în armată.

La nivelul politicii externe, România și-a construit profilul unui stat a cărui poziție geostrategică reprezintă un avantaj pentru întreaga Alianță; mai mult decât atât, treptat profilul strategic al României s-a schimbat de la rolul asumat în 1994 de factor de stabilitate regională, către cel de pilon al stabilității regionale (conform Strategiei de Securitate Națională, 1999) și, în final, către cel de exportator de securitate și stabilitate regională (conform Strategiilor de Securitate Națională, 2001 și 2006);

b. relațiile externe – S-au concentrat asupra intereselor statelor membre NATO, în consolidarea unui profil geostrategic al României ca factor și pilon de securitate în regiunea Europei de Sud-Est, a Balcanilor și a Mării Negre; participarea, ca membru *de facto* la toate operațiunile Alianței în afara zonei de responsabilitate, inclusiv în campania din Kosovo;

c. relațiile cu Rusia – Au avut o însemnătate deosebită și continuă să aibă până în prezent. România a urmat o politică de normalizare a relațiilor cu Federația Rusă (cu care s-a și semnat tratatul de bază în 2003), susținând după aderare inițiativele din cadrul Consiliului NATO-Rusia și continuând să vadă în Rusia un partener necesar asigurării securității regionale și internaționale.

Deși la Summitul NATO de la Madrid din 1997, România nu a fost invitată să adere alături de celelalte state din Europa Centrală, comunicatul final conferă României un statut privilegiat între statele candidate – stat candidat favorit – datorită progreselor pe calea reformelor pe care le-a înregistrat țara noastră. La Summitul NATO de la Washington din 1999, României îi este oferit primul Plan de Acțiune pentru Aderare (MAP). Astfel, impactul factorului extern asupra reformelor interne ale României a fost nu numai unul profund, ci unul

într-adevăr transformațional. În privința reorientării politicii de securitate și a gândirii strategice a României, factorul extern a reprezentat într-adevăr motorul schimbării fundamentale produse în țară. Deși România a înregistrat obstacole în implementarea MAP-urilor, la Summitul NATO de la Praga din noiembrie 2002, ea este invitată să adere la Alianța Nord-Atlantică, documentele de ratificare fiind depuse în martie 2004 când țara noastră devine oficial membru cu drepturi depline al NATO.

Începând cu anul 2002, politica externă a României se redefineste în raport cu acest nou statut, fiind marcată de nevoia de consolidare a profilului țării ca stat membru responsabil și activ. Odată devenită membră NATO, securitatea convențională a României este garantată. Mai mult decât atât, deciziile în termenii politicii de securitate se împart acum între forumul intern de luare a deciziilor și cel multilateral, internațional reprezentat de Alianță¹¹ – datorită sistemului apărării și securității colective al NATO bazate pe principiul indivizibilității securității membrilor. Astfel, principalele obiective ale României în calitate de membru NATO sunt:

- consolidarea Alianței, bazată pe un parteneriat transatlantic solid, și eficientizarea acesteia astfel încât să fie capabilă să răspundă adecvat noilor amenințări și riscuri la adresa securității;

- îndeplinirea responsabilităților de membru al NATO legate de participarea la operațiunile și misiunile Alianței. Din acest punct de vedere, remarcăm două principale direcții:

- a. continuarea contribuțiilor semnificative ale României la misiunile Alianței din afara spațiului euroatlantic, precum FIAS, Misiunea NATO din Irak, KFOR, Active Endeavor etc.

- b. completarea profilului strategic al României de furnizor de trupe pentru misiunile și operațiunile Alianței cu un nou rol asumat de România de stat donator în domeniul reconstrucției post-conflict, al recuperării timpurii, al managementului crizelor și prevenirea conflictului, asistenței umanitare și pentru dezvoltare etc. Din acest punct de vedere, Ministerul Afacerilor Externe român a preluat deja inițiativa pregătirii de resurse umane înalt calificate și specializate în aceste domenii care pot fi apoi dislocate de statul român în misiuni specifice și cu care România poate contribui semnificativ la misiunile Alianței;

- promovarea rolului NATO de furnizor de stabilitate, promotor al reformelor și cooperării regionale în vecinătatea imediată a României – îndeosebi în Balcanii de Vest și Regiunea Extinsă a

Mării Negre; ca stat de frontieră, România sprijină extinderea spre est a Alianței, susținând aderarea Georgiei și Ucrainei la NATO, precum și către Balcanii de Vest¹² – ca motor al stabilității pe termen lung; din acest punct de vedere, integrarea statelor din Balcanii de Vest în Parteneriatul pentru Pace reprezintă un important progres pe calea stabilizării prin reconciliere, consolidare democratică și integrare în comunitatea euroatlantică;

- promovarea activă a consolidării parteneriatului Republicii Moldova cu NATO, ca parte a unei viziuni a apartenenței Chișinăului la comunitatea euroatlantică;

- consolidarea rolului și a implicării NATO în Regiunea Extinsă a Mării Negre;

- dezvoltarea parteneriatelor NATO cu UE și ONU. Astfel că România susține consolidarea cooperării NATO cu ONU, îndeosebi în regiunea Balcanilor de Vest, dar și în alte regiuni. De asemenea, la Summitul NATO de la București, aliații s-au pronunțat în sprijinul consolidării capacităților de apărare europene și a consolidării parteneriatului strategic NATO-UE;

- susținerea procesului de transformare a NATO; susținerea procesului NATO de stabilire a parteneriatelor globale așa cum a fost el convenit la Summitul de la Riga din 2006;

În perioada 2-4 aprilie 2008 a avut loc Summitul NATO de la București, care s-a bucurat de cea mai largă participare din istorie. La summit au fost reprezentate 26 de state membre, 23 de state partener, înalți oficiali ai organizațiilor internaționale și ai statelor contribuatoare la operațiunile NATO în Afganistan. La summit s-au decis următoarele:

- Croația și Albania au fost invitate să adere la NATO, în timp ce Macedonia urmează să fie invitată să adere imediat ce se va identifica o soluție în privința numelui;

- Ridicarea cooperării cu Bosnia-Herțegovina și Muntenegru la nivelul de Dialog Intensificat, în timp ce Alianța și-a exprimat disponibilitatea de a lărgi cadrul cooperării cu Serbia, inclusiv până la nivelul de Dialog Intensificat pe baza unei cereri din partea Belgradului;

- Aliații au susținut faptul că Georgia și Ucraina urmează să devină membre NATO, și au însărcinat miniștrii de Externe ai statelor membre să decidă acordarea MAP-ului celor două state la întâlnirea din decembrie 2008;

- Recunoașterea importanței strategice a Regiunii Extinse a Mării Negre pentru securitatea euroatlantică și consolidarea responsabilității regionale în acest sens;

– Soluționarea conflictelor înghețate regionale trebuie să se bazeze pe principiile integrității teritoriale, ale suveranității și ale democrației;

– În privința ISAF, Aliații s-au pronunțat în favoarea necesității sporirii contribuției militare a statelor membre la această operațiune și au adoptat un plan comprehensiv de stabilizare a Afganistanului pe cinci ani;

– În privința apărării antirachetă, Aliații au hotărât, în baza principiului indivizibilității securității, că sistemul american de apărare antirachetă va fi complementat de un sistem al Alianței dezvoltat în zona Europei de Sud-Est și care urmează să fie ulterior conectat cu cel american;

– În domeniul securității energetice, Aliații au identificat domeniile de acțiune ale NATO: schimbul de informații, promovarea cooperării internaționale și regionale, sprijinirea protecției infrastructurii critice, gestionarea consecințelor unui eventual dezastru¹³.

Dacă strategiile României de dinainte de 2002 erau unele transformatoriale în sensul pierii pe criteriile de admitere în NATO și UE, după aderare caracterul transformatoral al acestora este înlocuit de eforturile României de a-și contura profilul de țară membră a celor două instituții internaționale. În continuare, baza acestui proces îl constituie reformele interne, însă Strategia de Securitate Națională din 2007 este în acest sens o strategie de tranziție prin care România face trecerea de la statutul de candidat la cel de membru și încearcă identificarea rolului optim pe care țara noastră îl poate juca în Alianță.

Cuvinte-cheie: Grupul de la Vișegrad, parteneriat strategic, Parteneriat pentru Pace, Summit NATO.

¹ Vezi Serghei Karaganov, în *Mejdunarodnaja jizni*, nr. 6, 1990, p. 92. Autorul argumentează că, în 1990-1991, Uniunea Sovietică este încă o superputere, iar sistemul internațional este încă bipolar, dar că regulile jocului s-au schimbat radical în sensul în care vechea balanță de putere

europenă (teritorială) determină politica internațională și dictează crearea unei zone-tampon în Europa de Est, între Rusia și Occident (NATO). De asemenea, autorul argumentează, că această zonă-tampon nu poate intra decât în sfera de influență a Rusiei.

² Sabina Fatti, Armand Goșu, „Evenimentul Zilei”, 26 iulie 2004.

³ Vezi, de pildă, Andrei Miroiu, Simona Soare, „Strategia de Securitate Națională a României: 1877-2006”, în Marian Zulean și Alexandra Ghica (coord.), *Politica de Securitate. Concepte, Instituții, Procese*, Iași, Editura Polirom, 2007.

⁴ Interviu Secretarului General al NATO, Manfred Wörner, publicat în „România Liberă”, 5 iulie 1991.

⁵ Vezi *Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do*, Council of Foreign Relations, Independent Task Force Report nr. 57, 2006, pp. 17-28, disponibil online la http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Russia_TaskForce.pdf. Aceasta este o idee legată de teama istorică referitoare la faptul că o Europă de Sud-Est slabă și divizată ar putea reprezenta o tentație pentru marile puteri europene care să concureze pentru controlul acesteia. De asemenea, vezi *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, aprilie 2006, p. 11, disponibil online la http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/csp/2007-2013_en.pdf. Pentru o estimare a faptului că securitatea UE era legată inexorabil de cea a fostelor state comuniste, vezi Concluziile Consiliului de la Copenhaga, 1993, disponibile online la http://ec.europa.eu/enlargement/glossary/terms/accession_criteria_en.htm.

⁶ Vezi „România Liberă”, 2 martie 1994. De asemenea, „Evenimentul Zilei”, 3 noiembrie 2006.

⁷ Pentru mai multe informații vezi <http://nato.mae.ro/index.php?lang=en&id=22413>.

⁸ Vezi Legea 51/1991 privind Siguranța Națională.

⁹ Vezi Andrei Miroiu, Simona Soare, *op.cit.*

¹⁰ Vezi *Conceptia Integrată privind Securitatea Națională a României*, adoptată în aprilie 1994 de Consiliul Suprem de Apărare al Țării.

¹¹ Vezi Andrei Miroiu, Simona Soare, *op.cit.*

¹² La Summitul NATO de la București, Aliații au reafirmat importanța strategică a Balcanilor de Vest și au dat asigurări că Georgia și Ucraina urmează cu certitudine să devină membre ale NATO – fără a se specifica însă un interval de timp în acest sens. Vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html.

¹³ Pentru o prezentare detaliată a concluziilor Summitului NATO de la București vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html.

ROMANIA AND THE NORTH-ATLANTIC TREATY ORGANISATION

This paper presents the chronology of Romania's path to NATO membership and also seeks to estimate the policy changes operated at the national level by Romanian authorities under the influence of the external factor represented by the different accession criteria that Romania had to meet in order to become a member of NATO. The paper is mainly descriptive in character and does not approach the subject matter from an either political or a doctrinal/theoretical perspective. Instead, the paper aims to underline the objectives of Romania's foreign and security policy during the candidacy period as well as after being invited to join NATO, as well as the transition between the two that marks Romania's current foreign and security policies.

PRELIMINARIILE „PRIMĂVERII DE LA PRAGA”

cc. șt. CERASELA MOLDOVEANU,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

1. Preliminariile politico-militare ale invaziei din Cehoslovacia

Au trecut mai bine de patru decenii de la înăbușirea brutală a mișcării reformatoare „Primăvara de la Praga” de către cele cinci țări partenere ale Tratatului de la Varșovia.

Încercarea de reformare a unui sistem, din interiorul său, de creare a „socialismului cu față umană”, care a reaprins speranța a milioane de oameni din țările aflate în blocul comunist că socialismul poate fi reformat, că ideologia comunistă ar putea fi compatibilă cu libertatea, cu speranța într-o viață mai bună, mai liberă, mai democratică, a eșuat sub șenilele tancurilor sovietice. Criza cehoslovacă s-a produs atunci pe fondul unui an plin de evenimente și deosebit de agitat sub aspect social, politic și militar. Un val de schimbări, dar și de revolte, în special ale studențimii, a cuprins, treptat, continentul european, dar și SUA și America Latină. Invazia din Cehoslovacia a avut loc în contextul acestor frământări generalizate care au antrenat și cele două blocuri politico-militare, NATO și Tratatul de la Varșovia.

SUA, cel mai important membru al alianței euroatlantice, se aflau angajate din anul 1964 într-un război îndelungat, de uzură, cu Vietnamul. O parte tot mai numeroasă a opiniei publice americane se pronunța tot mai frecvent și mai puternic pentru încetarea ostilităților. Unii opozanți erau animați de considerente morale, alții de considerente financiare, deficitul american al balanței de plăți și slăbiciunea dolarului în acel an erau legate, în bună măsură, de enormele cheltuieli antrenate de războiul din Vietnam¹. Tot în cadrul

Alianței Nord-Atlantice, Franța produsese în martie 1966 o situație de criză, prin decizia președintelui de Gaulle de a a-și retrage trupele din forțele militare ale NATO, deși, „rămânea fidelă Alianței”. Decizia Franței a ridicat o serie de probleme grave, deoarece implica evacuarea bazelor americane și canadiene stabilite în Franța, precum și imposibilitatea survolului avioanelor NATO pe teritoriul francez. Mai mult, Franța constituia și o importantă cale de comunicare pentru aprovizionarea bazelor americane din Germania Federală cu oleoducte, stocuri de utilaje, linii de transport etc., care, de asemenea, trebuiau evacuate². Dacă la gestul Franței adăugăm nonapartenența Elveției și Austriei la NATO, s-a produs o separare între partea de nord și de sud a Europei atlantice. Politica lui de Gaulle părea să slăbească capacitatea de rezistență a NATO, cel puțin pe plan psihologic. Încordarea în cadrul relațiilor franco-americane s-a accentuat în perioada următorilor ani, cunoscând o perioadă de maxim în timpul „Războiului de șase zile” dintre Israel și țările arabe, când generalul de Gaulle s-a situat în mod deliberat de partea arabilor. Această stare tensionată, reflectată și în politica militară a NATO, s-a menținut și în cursul anului 1968.

Tot în această perioadă, în interiorul blocului politico-militar al Tratatului de la Varșovia, situațiile tensionate erau menținute atât de perpetuarea conflictului sino-sovietic, pornit la începutul anilor '60 și aflat în plină desfășurare, cât și de atitudinea nonconformistă, rebelă chiar, a unor țări din interiorul Pactului. Evenimentele din Cehoslovacia, din anul 1968, au însemnat un moment de criză, poate cea mai gravă a Tratatului de la Varșovia, cu un impact și consecințe deosebite asupra evoluției

ulterioare a acestuia, dar și asupra contextului european în ansamblu. Acestea s-au derulat tocmai într-o perioadă în care se discuta aprins problemele reorganizării structurilor Tratatului de la Varșovia, prin care Uniunea Sovietică dorea să-și impună propria concepție, a unei integrări cât mai depline sub o comandă unică. Guvernul de la București și-a manifestat cu ocazia diverselor întruniri oficiale ale membrilor și structurilor din interiorul Tratatului, diferențe de opinii în ce privește deciziile politico-militare impuse de Moscova. Aceste divergențe s-au manifestat încă din anii 1965-1966, când România s-a opus înființării unor noi structuri în cadrul Pactului de la Varșovia, între care un comitet militar și un stat major al Forțelor Armate Unite, percepute ca noi instrumente de dominație sovietică (la reuniunea Comitetului Politic Consultativ, 18-20 ianuarie 1965, Varșovia). Partea română a propus variante noi, aflate în contradicție cu cele propuse de partea sovietică, referitoare la elaborarea și adoptarea unor noi statute pentru Forțele Armate Unite, Consiliul militar al Forțelor Armate Unite, și Sistemul unic de apărare antiaeriană, precum și a schemei de organizare de principiu a organelor de conducere ale Comandamentului Suprem al Forțelor Armate Unite și a Comitetului Tehnic, pe tot parcursul anului 1966.

Situația din Cehoslovacia devine un subiect de discuție tot mai aprins începând cu următoarele întâlniri din cadrul Tratatului, la care România, din cauza insubordonării și stilului rebel de a se manifesta, nu a mai fost invitată.

Acest tratament aplicat României s-a menținut și la desele întâlniri la nivel înalt care au urmat în același an și în care s-a dezbătut îndelung situația, considerată drept o „contrarevoluție”, din Cehoslovacia: la Budapesta în aprilie 1968, la Moscova în luna mai, Varșovia în iulie, Bratislava în august și tot în august la Moscova. Discuțiile referitoare la problema cehoslovacă, derulate în cadrul lor, nu au fost cunoscute părții române. Așa cum s-a mai afirmat, România nu a fost invitată din cauza poziției exprimate în mai multe rânduri privind dreptul fiecărui partid de a-și conduce activitatea internă și externă, neamestecul în treburile interne ale altui stat. După Consfătuirea de la Moscova din mai 1968, nici conducerea cehoslovacă nu a mai fost invitată să participe, deși principalul punct pe ordinea de zi erau evenimentele care priveau direct destinul acestei țări.

Cehoslovacia era o componentă sigură a planurilor strategice și economice ale Uniunii Sovietice, iar în constelația puterilor existente, Moscova nu putea admite nicio ezitare în spațiul Europei Centrale. Confruntată cu posibilitatea extinderii „microbului” cehoslovac, în condițiile în care Iugoslavia nu mai răspundea de mult apelurilor Moscovei, iar România devenise nesigură de când regimul Ceaușescu își arătase disponibilitatea de a continua politica „naționalistă”, inițiată de Gheorghiu-Dej, conducerea de la Kremlin a întreprins numeroase demersuri pentru a-l eradica. Demersurile sovietice au fost dirijate în mai multe direcții: găsirea aliaților, organizarea unor conferințe internaționale în cadrul cărora cât mai multe voci să evidențieze pericolul contrarevoluției puse la cale de forțele imperialiste și chiar pregătirea măsurilor de ordin militar.

Aliații nu au fost greu de găsit. Todor Jikov, Walter Ulbricht și Wladyslaw Gomulka manifestau o îngrijorare sporită față de evoluția evenimentelor din spațiul cehoslovac, ultimii temându-se de puterea de influențare a acestora asupra propriilor națiuni³. „Încă de la început, conducerea de partid și de stat a U.R.S.S. a fost puțin neliniștită de alegerea lui Al. Dubček în funcția de prim-secretar al C.C. al Partidului Comunist din Cehoslovacia”, afirma Jaroslav Sedivy, redactor șef al revistei „Mezinárodní Vztahy”, lector al C.C. al P.C. din Cehoslovacia. Cauza acestei neliniști a fost generată de faptul că Dubček a considerat vizita lui L. Brejnev la Praga, în decembrie 1967, ca „inoportună”, liderul sovietic fiind invitat nu de C.C. sau de Preziđiul C.C. al P.C. din Cehoslovacia, ci de A. Novotny, prin Ambasada sovietică la Praga. Dubček a apreciat atunci că „o asemenea vizită este anormală între partide frățești și nu face altceva decât să servească propagandei occidentale în calificarea Cehoslovaciei ca satelit al U.R.S.S.”⁴. Probabil că Brejnev a fost destul de contrariat de aplombul și curajul lui Dubček, mai ales că liderul de la Kremlin nu considera că aerele de emancipare ale acestuia ar fi păcălit în vreun fel Occidentul. După alegerea lui Al. Dubček ca prim-secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia, L. Brejnev l-a invitat pe acesta la Moscova. Liderul sovietic a cerut scuze lui Dubček pentru vizita inoportună la Praga în decembrie 1967, dând vina pe Ambasada sovietică în R.S. Cehoslovacia, care, în informările transmise a denaturat esența „neînțelegerilor” din conducerea de partid cehoslo-

vacă. Al. Dubček l-a asigurat pe Brejnev că orientarea politicii cehoslovace rămânea ferm socialistă, dar a arătat că „interesele unității naționale cer să se pună un accent mai mare pe o poziție proprie, derivând din condițiile specifice ale țării...”⁵

Se cunoaște că, începând cu luna martie și, mai târziu, în mai, în iulie și la începutul lui august, țările din blocul sovietic au organizat întâlniri ale conducătorilor lor, la care au fost auzite critici la adresa comuniștilor din Cehoslovacia. Pe lângă aceasta, în perioada ianuarie-august 1968, conducerea de partid sovietică a discutat despre Cehoslovacia, cel puțin, de șaisprezece ori. La apelurile ei „prietenești” ultimative, Dubček a răspuns prin promisiuni și asigurări că în viitorul apropiat se va produce o remediere a situației, care nu a avut loc însă niciodată în forma dorită de Brejnev. La Consfătuirea de la Moscova, din 8 mai 1968, s-a luat în calcul pentru prima dată, în mod public, posibilitatea unei intervenții armate pe teritoriul Cehoslovaciei, deși acordul unanim pentru această intervenție s-a dat mult mai târziu. De la această întâlnire se conturează principiile ce vor sta la baza Doctrinei Brejnev, prin care U.R.S.S. va promova o politică care pretindea guvernelor socialiste ale statelor satelit să își subordoneze propriile interese naționale intereselor blocului comunist (prin acțiuni militare dacă era necesar). Membrii delegației sovietice, în frunte cu Brejnev, au fost deosebit de duri, acuzând conducerea cehoslovacă de lipsă de fermitate și angajare în stoparea fenomenului contrarevoluționar. O mențiune trebuie făcută în cazul János Kádár: liderul maghiar a insistat pentru epuizarea tuturor mijloacelor politice în soluționarea crizei cehoslovace. Dacă „ele își vor fi dovedit inutilitatea” abia atunci era oportună intervenția armată.

Din *Raportul Comitetului Politic* cu privire la întâlnirea de la 8 mai 1968 a primilor secretari ai partidelor frățești din cinci țări socialiste, din care redăm un fragment, reiese clar necesitatea impunerii cu forța armelor a ordinii comuniste⁶: „Conducerea sovietică poate spune, deocamdată, despre Dubček că este cu siguranță un om slab, naiv, neexperimentat. Dar este posibil să fie vorba de mai mult, să umble cu șiretlicuri, în adâncul sufletului lui să fie altfel. La cele spuse de tovarășii cehoslovaci au răspuns tovarășii Brejnev, Podgornîi, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. și Kosâghin, președinte al Consiliului de Miniștri. Întrucât după întâlnirea de la Dresda situația

■ **Liderul comunist de la Kremlin, Leonid Brejnev, a luat decizia intervenției în Cehoslovacia**

Cehoslovaciei s-a deteriorat, tovarășul Brejnev și ceilalți au vorbit și mai tăios, mai dur. În această privință, convorbirea a făcut cât două convorbiri de la Dresda. Conducătorii sovietici au prezentat întreaga panoramă a contrarevoluției, au arătat că această conducere de partid cehoslovacă este nehotărâtă, nu este unitară, stă cu mâinile în sân, în timp ce contrarevoluția atacă, ocupă o poziție după alta, pentru ca, în cele din urmă, să izoleze regimul fără vărsare de sânge, apoi să-l răstoarne. Pentru ilustrarea deteriorării situației, partea sovietică a afirmat: mediile de informare acționează, în continuare, împotriva partidului; presa se amestecă în treburile interne poloneze, ponegrește liderii P.M.P.; la demonstrația de 1 Mai forțele contrarevoluționare au fost organizate; granițele de vest sunt deschise, zilnic intră liber câte 40-50 mii de turiști. Un fenomen nou este și creșterea rapidă a manifestărilor antisovietice. Pentru consolidarea situației, tovarășul Brejnev a urgentat organizarea manevrelor propuse de Iakubovski, comandantul suprem al Forțelor Armate Unite ale statelor din Tratatul de la Varșovia, pe cât posibil în jurul datei de 10-12 mai. P.C.U.S. este de părere că prezența unităților militare ale țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia ar încuraja forțele sănătoase, ar trezi armata populară cehoslovacă, ar umili dușmanul”.

După cum rezultă din însemnările generalului A.M. Maiorov⁷, preparativele militare pentru inva-

■ **Todor Jivkov manifesta îngrijorare față de evoluția evenimentelor din spațiul cehoslovac**

darea Cehoslovaciei au început în luna aprilie 1968. Potrivit, însă, lui Anatoli F. Dobrânin, ambasadorul sovietic la Washington, încă de la 21 martie 1968, Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a luat în discuție posibilitatea unei intervenții militare. Deși a dispus măsuri pentru reprimarea „Primăverii de la Praga”, conducerea de la Kremlin nu luase și decizia politică de a interveni cu armele. Ea mai spera ca problemele să poată fi rezolvate pe alte căi și a amânat până la începutul lunii august luarea unei hotărâri definitive⁸. Ideea a fost adusă în discuție de Piotr I. Șelest, liderul Partidului Comunist Ucrainean și sprijinit de Iuri Andropov, în acel moment șeful K.G.B.-ului⁹. Lucru confirmat și de telegrama trimisă la 10 mai de ambasadorul român din capitala sovietică, I. Obradovici, care informa: „Conducătorii celor patru partide au fost convocați brusc la Moscova, venirea lor fiind o surpriză chiar pentru ambasadorii țărilor respective... Presupunerea ce se fac converg spre aceea că în cadrul întâlnirii s-au stabilit măsuri de aplicat contra Cehoslovaciei: presiuni politice colective; constrângeri economice coordonate; amenințări de ordin militar prin deplasarea de trupe la frontierele Cehoslovaciei cu Polonia, R.D. Germană și U.R.S.S.; în ultimă instanță, pătrunderea și rămânerea trupelor în Cehoslovacia, sub pretextul manevrelor militare comune”¹⁰.

Abordarea evenimentelor din Cehoslovacia nu era unitară în cadrul „nucleului dur”, din care făceau parte U.R.S.S., Polonia, R.D.G., Ungaria. Pe cât de înverșunat era liderul polonez, Wladislaw Gomulka, care, într-o întrevedere cu ambasadorul sovietic, Aristov, la 21 mai, afirma: „nu trebuie să nu observăm transformarea Cehoslovaciei într-o republică burgheză”, cerându-i chiar să fie instalate forțe sovietice pe teritoriul cehoslovac, la fel ca în R.D.G. și Ungaria, liderul maghiar, J. Kádár, se afla în contrast cu acesta, susținând că „nu amenință încă pericolul unei contrarevoluții în Cehoslovacia... Este adevărat că și-au făcut apariția elemente anarhice, dar manifestările lor sunt temporare, iar Cehoslovacia nu se va abate de la calea comunismului”¹¹. Mai mult, Kádár va afirma în fața lui Gomulka: „cu greu își poate imagina P.C.C. fără Dubček”¹². De aceeași parte cu Polonia se situa R.D.G., care, prin liderul său, W. Ulbricht, a luat poziții deosebit de tranșante și virulente atât în întâlnirile comune din cadrul consfătuirilor Pactului, cât și în presa germană. Tema discursurilor anti-Dubček erau: lipsa de unitate în conducerea P.C.C., abandonarea în „brațele capitaliștilor”¹³, posibila alianță cu R.F.G., mergându-se până la falsificarea realității, când ziarul „Berliner Zeitung” din 9 mai a publicat știrea că la Praga circulă „tancuri și militari americani și vest-germani”, când, de fapt, acestea reprezentau recuzita unui film despre podul de la Remagen¹⁴. Se presupune că decizia de a interveni în Cehoslovacia a fost influențată în mare măsură și de liderul est-german, care s-a dovedit cel mai fervent inamic al „Primăverii de la Praga”. Singura țară care avea o poziție ezitantă, chiar protectoare față de echipa reformatoare cehoslovacă a rămas Ungaria. Chiar și așa, în final, aceasta va fi de acord să participe cu trupe la invazia cehoslovacă din august 1968.

Imediat după Consfătuirea de la Moscova, îngrijorarea în legătură cu o eventuală acțiune militară împotriva Cehoslovaciei se face simțită și în „Departamentul politic al Secretariatului O.N.U.”, unde „nu se exclude posibilitatea intervenției militare a U.R.S.S. în Cehoslovacia”¹⁵. O telegramă din 10 mai, expediată de Gh. Diaconescu, șeful Reprezentanței române la O.N.U., semnală că unul din funcționarii români „a fost martorul unei discuții în cabinetul directorului american J. Stoessinger”¹⁶, în care s-a relatat intervenția făcută de subsecretarul general american, Bunch, la U Thant, secretarul general al O.N.U., referitoare la luarea

în considerare de către O.N.U. a problemei cehoslovace”¹⁷. Telegrama reproducea și opiniile a doi funcționari sovietici din cadrul Departamentului politic al Secretariatului O.N.U. (Belousov și Karaulov), care, aflând despre discuția menționată, și-au exprimat părerea că U Thant ar fi putut obține informații mult mai precise din partea subsecretarului sovietic, Nestorenko, care era la curent cu problema: „Belousov a remarcat că misiunea sovietică a primit de la Moscova instrucțiuni în care se precizează poziția conducerii sovietice, că U.R.S.S. are răspunderea soartei socialismului în lume și, ca atare, nu-i sunt indiferente evenimentele din Cehoslovacia. În prezent, a spus el, în această țară este în joc însăși soarta cuceririlor revoluționare ale clasei muncitoare cehoslovace... În orice caz, conducerea sovietică nu va ezita nici-o clipă să trimită trupe pentru restabilirea situației”. Căutând să justifice această afirmație, el a spus că „în U.R.S.S. exista convingerea profundă a maselor că sunt răspunzătoare de soarta socialismului în lume și nu pot accepta instaurarea în Cehoslovacia a unui regim străin și dușmănos socialismului...”.

Aceste declarații erau, de fapt, un pretext pentru intervenția armată. Evenimentele alunecau pe o cale tot mai periculoasă și într-un context în care Moscova avea informații că „americarii privesc conflictul dintre U.R.S.S. și Cehoslovacia ca pe o „afacere de familie a țărilor comuniste, în care nu intenționează să se amestece”. Cel puțin aceasta era părerea ambasadorului american la Moscova, exprimată colegului său austriac Wodak, care, la rândul său, o împărtășise colegului român, la 24 iulie 1968¹⁸. Așa cum se stabilise la Consfătuirea de la Moscova din mai, între 20-30 iunie 1968 s-a desfășurat pe teritoriul cehoslovac o aplicație, cu exerciții militare ample, cu numele de cod „Sumava” (ea trebuia să aibă loc în perioada 5-20 aprilie), care, în esență, a devenit o formă *sui-generis* de presiune politică, la care România nu a fost invitată să participe. Au fost prezenți totuși doi observatori, un locțiitor al șefului Marelui Stat Major și comandantul trupelor de transmisiuni¹⁹. Prin acceptarea desfășurării aplicației pe propriul teritoriu, liderii cehoslovaci au dorit să dovedească că țara lor este alături de ceilalți membri ai Tratatului de la Varșovia. Demn de remarcat că activitatea de organizare, pregătire și desfășurare a fost condusă exclusiv de către sovietici, partenerii mai mici fiind informați selectiv. Odată finalizată aplicația, majoritatea unităților sovietice care au

■ Wladislaw Gomulka se temea că Cehoslovacia s-ar putea transforma într-o „republică burgheză”

participat la aceasta, au rămas în continuare pe teritoriul cehoslovac, cu scopul nemărturisit de a fi folosite în cazul unei intervenții armate împotriva acestei țări.

La următoarea întrunire a celor cinci de la Varșovia, din 14-15 iulie, participanții au adresat o scrisoare comună C.C. al Partidului Comunist din Cehoslovacia, prin care s-a cerut oficial stoparea procesului de liberalizare, atrăgând atenția faptului că: „noi nu putem fi de acord ca forțele dușmănoase să abată țara dumneavoastră de pe calea socialismului și să creeze primejdia ruperii Cehoslovaciei de comunitatea socialistă. Aceasta nu este numai o chestiune care vă privește pe dvs. Aceasta este o chestiune comună a tuturor partidelor comuniste și muncitorești și a statelor unite prin alianță, colaborare și prietenie. Aceasta este o chestiune a țărilor noastre, care s-au unit în Tratatul de la Varșovia”²⁰. Scrisoarea „celor cinci” constituia un avertisment, care îi viza pe toți cei care se abăteau de la cauza comunismului și socialismului, dar și o amenințare voalată cu intervenția. Emiterea acestei scrisori oficiale marchează, în același timp, intrarea Cehoslovaciei într-o nouă etapă, caracterizată prin sporirea presiunilor „celor cinci” în plan politico-diplomatic și militar, prin înmulțirea contactelor cu partea cehoslovacă, dar și prin chemarea rezerviștilor sovietici sub arme²¹. Punctul de vedere al C.C. al P.C. din Cehoslovacia,

■ **Liderul est-german Erich Honecker
a fost cel mai fervent inamic
al Primăverii de la Praga**

venit a doua zi, la 18 iulie, a fost caracterizat de presa vremii „măsurat în formă, conciliant și persuasiv în conținut”²². Reacția liderilor de la Praga o cunoaștem și din telegrama ambasadorului român la Varșovia, T. Petrescu, datată 11 iulie 1968²³. Ambasadorul român avusese o discuție cu colegul său cehoslovac și acesta îi declarase că „cele cinci scrisori au un conținut aproape similar... Prezidiul C.C. al P.C. din Cehoslovacia a analizat cele cinci scrisori și a răspuns fiecăruia dintre autorii lor că P.C. din Cehoslovacia este oricând gata să discute pe cale bilaterală cu fiecare din cele cinci partide toate problemele ce interesează ambele părți. P.C. din Cehoslovacia este de acord și cu ideea unei întâlniri multilaterale la nivel înalt, dar numai în cazul în care pe ordinea de zi a întâlnirii vor figura și alte probleme, nu numai situația politică actuală din R.S. Cehoslovacă”. Ambasadorul cehoslovac ținuse să precizeze că „inițiativa celor cinci scrisori și a convocării unei întâlniri la nivel înalt a celor cinci și a P.C. din Cehoslovacia aparținuse P.C.U.S.”. Partea finală a telegramei merită însă toată atenția: „La mulți

tovarăși din Prezidiul P.C. din Cehoslovacia – afirmase ambasadorul cehoslovac – începe să se contureze părerea că presiunile exercitate într-un mod fățiș și de-a dreptul provocator de către P.C.U.S. urmăresc în fond să îngreueze în mod deliberat situația conducerii partidului pentru a o determina să solicite ajutor Uniunii Sovietice în rezolvarea problemelor actuale. Or, a spus ambasadorul cehoslovac, știind unde țintesc tovarășii sovietici, noi luăm măsuri de a nu solicita sub nici o formă ajutor politic sau militar din partea U.R.S.S.”

La mijlocul lui iulie 1968, conflictul cehoslovaco-sovietic a ajuns la o ruptură deschisă atunci când conducerea lui Dubček a respins în mod public „scrisoarea celor cinci partide comuniste și muncitorești” adresată Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, care fusese semnată la o ședință separată la Varșovia. Dubček a înțeles abia atunci că Brejnev și ceilalți conducători comuniști nu s-au lăsat convingși de „onestitatea” intențiilor lui și că doresc să intervină imediat în forță împotriva „contrarevoluției”. Cehoslovacia s-a trezit într-o izolare internațională perfectă.

La 19 iulie, Kremlinul i-a convocat pe liderii praghezi la o întâlnire, care urma să aibă loc la Moscova, Kiev sau Lvov. Precauți și simțindu-se în pericol, echipa lui Dubček nu a acceptat nici data, nici locurile propuse, așa încât, întâlnirea a avut loc în satul slovac Čierna nad Tisou, în perioada 29 iulie-1 august. Cum s-au desfășurat discuțiile și ce hotărâri s-au luat în acele zile aflăm mai multe din telegrama ambasadorului român la Sofia, N. Blejan, expediată la 6 august 1968²⁴: „Ambasada R.S. Cehoslovace a primit o informare de la Praga cu privire la convorbirile bilaterale de la Čierna nad Tisou, în care conducătorii sovietici au avut o atitudine dură, au amenințat cu intervenția armatei sovietice... L. Brejnev a vorbit cu Dubček în termeni foarte duri, subliniind de mai multe ori că U.R.S.S. și celelalte țări socialiste din grupul celor cinci nu vor permite instaurarea democrației burgheze în R.S. Cehoslovacă. Al. Dubček a respins cu hotărâre pretențiile sovietice de a se amesteca în treburile interne ale R.S. Cehoslovace sub paravanul prevenirii contrarevoluției. În trei reprize, dialogul direct între Al. Dubček și L. Brejnev a fost deosebit de dur. Tonul dur și amenințările directe ale sovieticilor au intimidat pe unii membrii ai delegației P.C. din Cehoslovacia. Unii dintre ei s-au raliat poziției sovieticilor și s-au desolidarizat de Al. Dubček. În această situație, Al. Dubček a

fost nevoit să accepte ideea consfăturii de la Bratislava, cu condiția ca la aceasta să nu se discute decât problemele internaționale. L. Brejnev a cerut în mod expres ca întâlnirea de la Bratislava să aibă loc înainte de vizita în R.S. Cehoslovacă a tovarășilor Nicolae Ceaușescu și I. B. Tito”.

Întâlnirea de la Bratislava a avut loc în ziua de 3 august. Textul declarației care urma să fie dat publicității fusese pregătit încă de la întâlnirea de la Čierna nad Tisou, iar prezența celorlalte patru țări socialiste fusese pur formală. Aceasta reafirma atașamentul nemăsurat față de doctrina marxist-leninistă și declara război împotriva ideologiei „burghezo-moșierești” și a tuturor forțelor „antisocialiste”. Uniunea Sovietică și-a declarat intenția de a interveni în orice țară a Pactului de la Varșovia, dacă se va stabili un sistem burghez multi-partid. Conținutul declarației date publicității în seara de 4 august, a fost apreciat de participanții la o demonstrație din Praga drept „un balast de fraze și cuvinte vechi”. „Sub lozincă luptei împotriva imperialismului nu s-a spus lucrurilor pe nume în ceea ce privește neamestecul, dreptul de a construi socialismul conform tradițiilor și condițiilor specifice fiecărei țări, dreptul de a promova o politică externă proprie etc.”²⁵.

Evoluția evenimentelor din Cehoslovacia era privită cu simpatie și înțelegere de regimul de la București, identic procedând și liderul iugoslav Iosip Broz Tito. Pe aceste coordonate se înscriu vizita lui Tito din 9-11 august și a lui Ceaușescu din 15-17 august la Praga, precum și semnarea Tratatului româno-cehoslovac, ce au fost percepute la Moscova drept o încercare de constituire a unei „Mici Înțelegeri” socialiste²⁶. Făcând referire la poziția adoptată de către cele trei state, Leonid Ilici Brejnev o cataloga drept „cârdășie dunăreană”²⁷. Cei doi șefi de stat prezenți la Praga i-au încurajat pe conducătorii cehoslovaci în acțiunea lor, le-au promis sprijinul, dar i-au și prevenit de potențialul pericol al unei intervenții militare în Cehoslovacia. Cel care a anunțat pericolul a fost chiar N. Ceaușescu, care, la rândul său, fusese informat de ofițeri ai Securității române. Se pare că DIE – Serviciul de spionaj al Securității, prin colonelul Ion Bichel, a aflat despre posibila intervenție militară în Cehoslovacia, Iugoslavia și România de la un ofițer polonez, ce fusese refugiat în 1939 cu familia, în România. Acesta face prima declarație de acest gen la 20 iulie, pe care o reconfirmă la 4 iulie. O astfel de acțiune se datora nemulțumirii Kremlinului

■ **Janos Kádár, primul secretar al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar a fost mai rezervat, considerând că „Cehoslovacia nu se va abate de la calea comunismului”**

față de politica lui Dubček, Ceaușescu și Tito. Un colectiv restrâns din Statul Major al Comandamentului Tratatului de la Varșovia lucra la elaborarea planului de detaliu, ofițerul polonez făcând parte, se pare, din colectiv. Invasia trebuia să se desfășoare în etape, mai întâi Cehoslovacia, după care, la intervale de două-trei săptămâni, urmau România și Iugoslavia²⁸.

Informația a fost adusă la cunoștință lui Nicolae Ceaușescu, acesta fiind impresionat de cele auzite. Cum peste câteva zile urma să viziteze Cehoslovacia, el a cerut să-i fie pregătit un rezumat de circa o pagină, pe care urma să o predea lui Dubček. De reținut este faptul că Ion Stănescu, șeful Securității române la acea dată, și generalul Ion Ioniță, ministrul Forțelor Armate, l-au sfătuit pe Nicolae Ceaușescu să-și anuleze vizita în Cehoslovacia. După opinia celor doi, ea ar fi apărut ca un nou gest de frondă al Bucureștilor, ceea ce ar fi sporit iritarea Moscovei. În plus, exista riscul ca invazia să-l surprindă pe Ceaușescu în Cehoslovacia. Liderul român nu a dat curs acestei sugestii, declarând că dorește să-l informeze pe Dubček despre invazie. După unele informații, ce se cer confirmate, Ceaușescu ar fi fost dezamăgit de

■ Tancurile sovietice au pătruns în capitala Cehoslovaciei

atitudinea liderului cehoslovac, declarând la întoarcere: „ăsta nu știe nimic, dar nici nu crede”.

De altminteri, la avertismentul iminent al unei intervenții militare, Svoboda sau Dubček ar fi spus: „Să vină, că îi primim cu flori”. O astfel de atitudine, pasivă, a conducerii cehe nu a făcut decât să favorizeze intervenția. Toate acțiunile diplomatice și militare desfășurate în perioada premergătoare intervenției au urmărit nu numai încercarea de a restabili situația pe cale pașnică, dar au fost și un test al U.R.S.S. de a proba trăinicia și coeziunea Tratatului de la Varșovia, pe de-o parte, precum și de a testa reacția statelor occidentale, îndeosebi ale SUA, pe de altă parte. Când au fost convinși că toate circumstanțele le sunt favorabile, Moscova a dat semnalul pătrunderii trupelor celor cinci state în Cehoslovacia, în noaptea de 20/21 august 1968²⁹.

Așa cum fusese planificat, în noaptea de 20/21 august 1968, începând cu ora 23.20 a început acțiunea de trecere a graniței cehoslovace, în operațiunea ce a căpătat numele de cod „Dunărea”. Trupe din cinci țări ale Tratatului de la Varșovia au invadat, pe calea aerului și pe uscat, Cehoslovacia. Corpul expediționar însuma aproape 300 000 de oameni, era sprijinit de 7 500 de tancuri și transportoare blindate și de 1 500 de avioane de transport, vânătoare și elicoptere. Forța militară era constituită din 23 de divizii ale armatei sovietice, sprijinită de o divizie maghiară, două est-germane, una bulgară și două poloneze. Ele pretindeau că au intervenit la cererea comuniștilor cehi, pentru a salva socialismul în această țară a Europei Centrale, unde regimul impus cu 20 de ani mai devreme de

U.R.S.S., printr-o lovitură de stat, se clătina. Celelalte două țări membre ale Pactului de la Varșovia (România și Albania) nu au fost solicitate să contribuie cu trupe, Albania luând în urma evenimentelor (în septembrie) decizia de a ieși din alianță, ca urmare a diferențelor ideologice și a poziției izolaționiste adoptate de guvernul lui Enver Hodja. Forțele sovietice și aliații lor au argumentat intervenția cu ajutorul „doctrinei Brejnev” care pretindea că „atunci când forțe care sunt ostile socialismului încearcă să deturneze către capitalism dezvoltarea unor țări socialiste, acest fapt nu devine numai o problemă a țării în discuție, dar și o problemă și o preocupare a tuturor țărilor socialiste”³⁰. În mod implicit, doctrina fondată de șeful statului sovietic rezerva chiar conducerii Uniunii Sovietice dreptul de a defini „socialismul” și „capitalismul” în conformitate cu propriile interese.

În acțiunea de ocupare a orașului Praga, urmau să fie luate sub control principalele instituții de stat, paralizându-se astfel întregul sistem al puterii statale. Această funcție a fost îndeplinită, în special, de unitățile de desant aerian. Armata a 38-a, cu unitățile atribuite ei, aflată sub comanda generalului sovietic, Maiorov, trebuia să ocupe Slovacia și Moravia în 24 de ore. Focul putea fi deschis numai la ordinul ministrului Apărării și, deși fusese greu să se prevadă toate urmările unei invazii neașteptate, marea responsabilitate revenea în chip nemijlocit comandantului. În cazul deteriorării situației, adică a unei împotriviri active a armatei cehoslovace, fusese conceput un plan special. Mareșalul Greciko și-a luat rămas bun de la

ministrul Apărării al R.S.C., M. Dzur, prin intermediul lui Pavlovski, cu o frază care a intrat în istorie: „Transmite-i lui Dzur, i-a spus el lui Pavlovski, că dacă va fi tras numai un singur foc de armă împotriva noastră, îl voi spânzura în primul plop”³¹. Prin acțiuni ingenioase și bine planificate, trupele Pactului de la Varșovia au luat sub control, în doar câteva ceasuri, cele mai importante obiective politico-strategice din Cehoslovacia, precum și principalele localități.

Intervenția sovietică a lăsat totuși în urmă 72 morți și peste 700 de răniți. În rapoartele sale către Moscova, din 1968, Maiorov nu a ascuns că invadarea teritoriului cehoslovac de către militarii aliați a provocat reacția negativă a populației, iar în Slovacia, dat fiind specificul memoriei istorice a națiunii, aceasta s-a arătat extrem de îngrijorată la o nouă sosire a ungarilor. Amintirile lui A. I. Maiorov redau starea de spirit din mediul militar cehoslovac și, mai larg, din cadrul societății, în toamna anului 1968. Conform opiniilor martorilor, unii dintre militarii sovietici „nu știau că se aflau la Praga, ci credeau că sunt în Germania”. Singurul lucru de care erau convingși, era faptul că ei veniseră să înăbușe contrarevoluția. Soldații ruși nu înțelegeau de ce oamenii îi priveau cu ură, căci ei sosiseră să elibereze Berlinul ca în 1945. Explicația potrivit căreia cehii, ca și ei, doreau să trăiască în socialism, însă pe placul lor, a rămas fără răspuns. Muzeul Național din Praga a păstrat, pentru multă vreme, urmele rafalelor de automat, trase în ziduri de soldații care luaseră clădirea drept Reichstagul din Berlin. Potrivit mărturiilor corespondentului de atunci al „Izvestiei”, B. Orlov, mulți dintre militarii Armatei sovietice au suferit o adevărată traumă sufletească, confruntându-se cu atitudinea atât de dușmănoasă a populației³².

În noaptea invaziei, Prezidiul Republicii Cehoslovace a declarat că trupele invadatoare au intrat în țară fără cunoștința Cehoslovaciei. Imediat după invazie a fost convocat în secret al XIV-lea Congres al Partidului Comunist și aici s-a subliniat faptul că nimeni nu a cerut intervenția. Cu toate acestea, ziarele centrale sovietice au publicat o cerere nesemnă, care se pretindea că ar fi fost trimisă de Cehoslovacia prin care s-ar fi solicitat „asistență imediată, inclusiv armată”³³. Comunicatul Agenției sovietice TASS declara: „activiști de partid și de stat din Cehoslovacia au adresat U.R.S.S. și altor state aliate rugămintea de a acorda poporului frate cehoslovac un ajutor neîntârziat, inclusiv cu forțe

armate. Apelul a fost determinat de pericolul pe care forțele contrarevoluționare, în căldășie cu forțele externe ostile socialismului, îl prezintă pentru orânduirea socialistă”. Propaganda sovietică era pregătită pentru a justifica în acest fel intervenția armată, argumentație pe care au încercat să o folosească ca bază juridică și în cadrul disputelor de la ONU. Într-o declarație, din 22 august 1968, a ambasadorului sovietic Adam Malik, reprezentant permanent în Consiliul de Securitate, el argumenta astfel: „Semnatarii Pactului de la Varșovia au fost animați doar de dorința de a asigura securitatea statelor lor. Este ilogic și absurd, din punct de vedere juridic, de a susține că acordarea unei asistențe de către statele socialiste Cehoslovaciei este o ingerință în treburile interne ale acestei țări. Este vorba de un caz de legitimă apărare individuală și colectivă. Nici un articol din Carta ONU nu justifică interpretarea legitimei apărări individuale și colective ca un act de ingerință. Actele țărilor socialiste nu sunt îndreptate nici contra independenței politice, nici contra integrității teritoriale a Cehoslovaciei. Ca urmare, ele nu cad sub incidența prevederilor art. 2 al Cartei, care stabilește principiile cărora trebuie să se conformeze statele membre ale ONU”³⁴.

Sub aspect tactic, această amplă operație a fost o reușită deplină, acest lucru fiind ușurat și de faptul că armata cehoslovacă și populația au primit ordin să nu opună rezistență. Forțele armate cehoslovace numărau 225 000 de militari, erau relativ bine înzestrați, dar se găseau dislocate pe întregul teritoriu al țării și aveau, în plus, misiunea să acopere granițele cu Germania de Vest și Austria. De asemenea, conducerea de la Praga nu luase nicio măsură de ridicare a capacității de luptă, deoarece nu dorea să fie acuzată de provocări, mai mult chiar, liderii cehoslovaci au fost duși la Moscova pentru a fi „prelucrați”, chiar în ziua de 21 august. De altfel, unitățile militare cehoslovace fuseseră blocate în cazărmi, în timp ce o mare parte din depozite, cu prioritate cele de muniții și carburanți, au fost și ele blocate. Introducerea rapidă a unui număr uriaș de militari în Cehoslovacia nu a fost însoțită de crearea unei baze materiale necesare (calculul privind ajutorul serviciilor corespunzătoare ale Armatei Populare Cehoslovace nu s-au dovedit a fi reale, nu de puține ori primirea oaspeților neinvitați fiind sabotată). „Lipsa de spațiu și aglomerația erau cumplite. Totul se păstra la grămadă și dezordonat, în special armele cu muniția și cu grenadele,

fapt care s-a aflat la originea câtorva evenimente excepționale, soldate cu moartea soldaților”³⁵, și-a amintit un fost ofițer sovietic despre situația de la una din cazărțile cehoslovace.

Populația civilă a adoptat însă o rezistență pasivă, în variate forme și a manifestat cerând retragerea trupelor invadatoare³⁶. În Praga și alte orașe, populația cehoslovacă a întâmpinat soldații cu argumente și reproșuri. Invadatorilor li s-a refuzat orice ajutor sau asistență, inclusiv mâncare și apă. Pancarte și desene graffiti pe pereții clădirilor sau pe străzi denunțau invadatorii, liderii sovietici și colaboraționiștii suspectați. Peste tot erau expuse și purtate fotografiile ale lui Dubček și Svoboda. Un protest radical a avut loc pe 19 ianuarie 1969, când studentul Jan Palach și-a dat foc în Piața Wenceslas din Praga în semn de opoziție față de noua suprimare a liberei exprimări. Referitor la atmosfera și starea de spirit a populației pragheze, este edificatoare scrisoarea trimisă de o femeie din Cehoslovacia, membră a P.C.C., către prietenii ei din Franța, pe care îi imploră să facă public conținutul acesteia, pentru ca evenimentele din Cehoslovacia să fie reflectate în mod obiectiv în afara țării. Ca atare, în numărul din 10 septembrie 1968, ziarul „Le Figaro” publica „O scrisoare din Praga”, o mărturie istorică ce arunca o lumină inedită asupra intervenției armate, chiar din interiorul evenimentelor. Interesantă este unda de optimism și de umor care însoțește relatarea, deși, rapiditatea cu care s-a produs invazia, a produs o stare de ilaritate și neverosimil: „Azi noapte, pe 21 august, am fost trezită de zgomote puternice, făcute de mașini și avioane. Mi-am spus în sinea mea: «Dumnezeule, până și democrația asta trebuie să aibă niște limite, nu este normal ca oamenii să fie treziți la 2 noaptea!» Și mi-am propus ca a doua zi să mă plâng la administrație, am închis fereastra și m-am dus la culcare. La 6 dimineața, soneria de la intrare suna ca apucată. Am ieșit să deschid și prietena mea, căpitan M., a năvălit în apartament, plângând și strigând «Suntem ocupați!». Să spun sincer, inițial am crezut că este o glumă. Am fugit spre fereastră și am văzut tancurile sovietice ce rulară pe stradă, unul după altul, cu armele pregătite de tragere și cu soldați așezați pe tancuri ținând cu automatele ferestrele... O oră mai târziu, fiul meu s-a trezit din cauza zgomotului și când i-am spus că suntem atacați, m-a întrebat: «Sunt vest-germanii?». «Nu, sunt frații noștri aliați!»”

În continuare, aceasta conturează starea de spirit generală, relatând despre atacurile armate ale sovieticilor, de multe ori nefondate, care s-au soldat cu victime umane, despre atitudinea confuză și înfricoșată a soldaților sovietici, care nu înțelegeau situația reală și, implicit aversiunea cehoslovacilor față de ei, dar și despre încercarea cetățenilor praghezi de a-și continua existența pe aceleași coordonate zilnice (ducându-se în fiecare dimineață de la lucru, ducându-și copiii la școală sau ieșind la cumpărături), despre solidaritatea care-i unea cu autoritățile statului ce fuseseră arestate. Singurele lor arme era această rezistență pasivă, pigmentată cu afișe și fluturași lipiți pe pereți sau aruncați din diverse clădiri, cu afișarea ostentativă a însemnelor naționale sau pur și simplu, prin ignorarea militarelor invadatori.

Un alt mod pașnic de rezistență, menit să bulverseze inamicul, l-a constituit eliminarea pancartelor cu numele localităților și străzilor, care a îngreunat mult desfășurarea și dispunerea forțelor în obiective de supraveghere sau luptă. Un slogan apărut pe fluturașii volanți, relata cu umor negru: „Cercul sovietic s-a întors... la Praga. Nu hrăniți și nu le dați apă ocupanților. Nu-i provocați!”. Dar cel mai important fapt ce transpare din rândurile epistolei sale era tenacitatea unui popor care dorea să-și continue existența cât mai aproape de normalitate, într-o țară ocupată, sub amenințarea zilnică a tancurilor și armelor îndreptate asupra lor, în care instituțiile statului, presa, radioul, libertatea însăși, erau confiscate de „frații aliați”: „Transmisiunile noastre nu sunt ilegale, așa cum susțin posturile de radio străine. Sunt posturi legale, care din cauza invaziei sunt forțate să emită clandestin. Congresul PCC nu este ilegal. «Frații» noștri sunt cei care forțează autoritățile legitime ale statului, Președinția, Guvernul, Parlamentul, organele de presă să funcționeze conspirativ. Și Partidul Comunist este obligat să se ascundă într-o țară suverană și aliată. Dar noi continuăm să mergem la lucru! Ziarele apar deși tipografiile și magazinele de ziare sunt sub ocupație. Radioul funcționează. Zece transmisii în zece regiuni cehe și slovace emit non-stop...”

În pofida prognozelor extrem de optimiste ale ambasadei sovietice, care au oferit pe parcursul mai multor luni o imagine denaturată a stării de spirit colective și a raportului de forțe din cadrul conducerii de partid, „forțele sănătoase” nu au reușit

să dobândească majoritatea în Prezidiul C.C. al P.C. din Cehoslovacia: președintele Svoboda a refuzat să recunoască guvernul marionetă al „prietenilor Moscovei”. Atât Adunarea Națională a Republicii Socialiste Cehoslovace, cât și Congresul al XIV-lea al P.C. Cehoslovac, care a avut loc la sfârșitul lunii august (unicul congres din istoria partidului care s-a desfășurat ilegal), au condamnat agresiunea³⁷. Iată o telegramă din 25 august de la ambasadorul român la Praga, I. Obradovici, prin care informează C.C. al P.C.R. despre *Aide-Mémoire*-ul adresat celor cinci state din Tratatul de la Varșovia³⁸: „Guvernul Republicii Socialiste Cehoslovace care, prin notele sale anterioare, a prezentat cereri de principiu, este nevoit să constate că, până în prezent, n-a fost realizată promisiunea dată președintelui Republicii, Ludwig Svoboda, de către comandantul armatelor ce ocupă R.S. Cehoslovacă, general de armată I.G. Pavlovski, conform căreia trebuia împiedicată, imediat, dezarmarea unităților cehoslovace, părăsite spațiile unde se află dislocată armata cehoslovacă, toate comunele și orașele mai mici trebuiau eliberate, iar în marile orașe unitățile de ocupație urmau să fie dislocate numai în parcuri și locuri unde nu deranjează transportul. Conform acestei promisiuni, trebuiau eliberate și deblocate sediile organelor de stat cehoslovace, cât și sediile tuturor organelor de partid. Trebuie asigurată eliberarea imediată a băncilor și a altor instituții necesare desfășurării normale a vieții economice. Trebuiau luate măsuri pentru a se ajunge la situația normală, când întreaga aprovizionare a armatelor de ocupație se va face din surse și cu mijloace proprii. Concomitent, s-a promis că forțele de ocupație se vor feri să folosească armele împotriva întregii populații. Guvernul R.S. Cehoslovace, plecând de la cerințele sale și fără a dori sub nicio formă să-și aducă prejudicii, trebuie să reamintească stăruitor necesitatea realizării promisiunilor, comunicate direct președintelui Republicii, deoarece neîndeplinirea nici măcar a unor asemenea măsuri de bază creează o atmosferă încordată”.

Într-un buletin informativ al agenției române de presă, AGERPRES, din 31 august 1968 se relatează modul cum la Praga viața își reia cursul pe un făgaș aproape de normalitate, în urma unor măsuri stabilite de comun acord între autoritățile statului și comandamentul armatelor de ocupație: „Începând de aseară, autoritățile cehoslovace au început să pună în aplicare un ansamblu de măsuri

pe linia acordului intervenit cu comandamentul armatelor străine. Este vorba în primul rând de înlăturarea din vitrine, de pe ziduri a tuturor afișelor și lozincilor ostile forțelor de ocupație, operație în urma căreia tancurile, mașinile blindate și trupele ar urma să se retragă din Praga (acorduri similare au intervenit și în alte orașe). Făcând un tur al orașului îți dai seama că de partea cehoslovacă se fac toate eforturile în acest sens. Șefii instituțiilor, întreprinderilor, unităților de deservire au primit indicații să curețe fațadele imobilelor respective. Echipe speciale circulau ieri după-amiază și seara prin oraș, în acest scop. Au intrat în funcțiune și forțele de miliție cehoslovace care patrulează neîntrerupt, încercând să preîntâmpine apariția de noi afișe. Ultima citadelă rămâne totuși Piața «Vačlav». Dar și aici operația de despresurare este în curs. Au rămas în mare parte doar lozinci care exprimă sprijin și încredere în conducătorii cehoslovaci, tablourile acestora. Este greu de spus însă că de partea forțelor străine s-ar fi întreprins «măsuri de reciprocitate», în afară de dispariția astă-noapte a coloanei de blindate de lângă Banca de Stat și de micșorarea numărului de tancuri din fața Școlii de Război, restul pare neschimbat. O serie de instituții, între care CTK, redacțiile ziarelor, rămân ocupate. Războiul afișelor nu pare să se fi încheiat totuși definitiv. Aseară trupele străine au declanșat o operație de acoperire a unor străzi centrale cu exemplare ale unui nou ziar «Zpravy», cu broșuri care încearcă să-i convingă pe cehoslovaci de binefacerile intervenției, de primejdia din care a fost salvată Cehoslovacia socialistă. Viața acestor materiale a fost însă scurtă. Pușinii praghezi care mai erau pe străzi la acea oră le adunau și le dădeau foc. În rest, viața reintră pe făgașul normalizării. Azi s-au deschis cinematografele. Unele restaurante anunță că și-au reluat programul obișnuit”.

Momentele emoționante ale revenirii în țară a membrilor guvernului cehoslovac au fost redată și de ziaristii români Romulus Căplescu și Dumitru Tinu, care urmăreau pas cu pas evenimentele încă de la începutul acestora, transmițând de la fața locului:³⁹ „Întreaga Pragă a salutat azi, printr-o grevă sonoră de 15 minute, reîntoarcerea delegației de la Moscova. Străzile sunt înțesate de oameni care își transmit unul altuia ultimele știri și comentează cu aprindere evoluția situației din ultimele 24 de ore. Bucuria populației de a avea din nou în mijlocul ei pe conducătorii aleși și de a vedea

retrăgându-se tancurile și mașinile blindate ale ocupanților este amestecată cu îngrijorarea pentru ce va urma, cu teama ca să nu se fi mers prea departe la Moscova pe linia compromisului. În acest sens, sunt semnificative afișele noi apărute pe străzi în cursul dimineții care, în esență, spun: «Cerem în mod categoric retragerea trupelor de ocupație. N-avem nevoie de voi. Treburile noastre ni le vom rezolva singuri». De azi dimineată, Praga a încetat să mai aibă înfățișarea unui oraș ocupat. La adăpostul restricțiilor de circulație prelungite de astă-noapte până la 6 dimineată, cea mai mare parte a tancurilor și blindatelor s-au retras în afara perimetrului Pragăi. În unele puncte-cheie, cum ar fi Ministerul de Interne, radioul, școala de ofițeri, redacțiile ziarelor, au mai rămas doar grupuri mici de infanteriști. Strada era blocată până acum, la ambele capete, de baraje formate din tancuri. Strada pe care se afla C.T.K. a fost redată circulației începând de azi dimineată³.

La consfătuirea comandanților supremi de la Moscova, din 12 octombrie, generalul Maiorov s-a aflat printre puținii, care au propus retragerea unei părți a militarilor, grăbind, în același timp, crearea unui contingent permanent și încheierea tratatului privind condițiile de ședere ale acestuia. Propunerea a fost susținută la eșaloanele superioare, și, la sfârșitul lui noiembrie, 25 de divizii ale Pactului de la Varșovia au părăsit Cehoslovacia⁴⁰. Împotrivirea multor mii de cehi, la început pasivă, cu timpul, s-a transformat într-o rezistență activă, acțiunile stradale de protest continuând multe luni după plecarea trupelor invadatoare. Din memoriile lui Maiorov aflăm că în ajunul anului nou, în 1969, erau așteptate proteste de amploare. În dimineata zilei de 31 decembrie, primindu-se informația potrivit căreia se pregătea o grevă politică generală, comandanții sovietici le-au ordonat militarilor să se pregătească pentru luptă. Unele unități au părăsit locurile unde erau dislocate de obicei, instalându-se la periferiile Pragăi. Însă ziua a trecut fără tulburări. O situație mult mai explozivă s-a ivit în Praga câteva săptămâni mai târziu, după auto-incendierea studentului Jan Palach, care protesta astfel împotriva ocupației sovietice. Militarii au fost iarăși aduși în stare de luptă. Trebuie observat că orice excese de acest gen ofereau Moscovei pretextul de a spori pretențiile sale și, mai ales, de a insista în înlăturarea din conducerea cehoslovacă a figurilor indezirabile.

Înăbușirea procesului democratic în 1968 a provocat, ca și în 1948, un val de emigrări, estimat la 70 000 de oameni imediat și 300 000 în total, pe care doar închiderea frontierelor în 1969 a putut-o opri, în general oameni cu o înaltă calificare tehnică cărora țările vestice le-au permis șederea și unde s-au integrat fără probleme. În timpul așa-numitului „proces de democratizare” ce a urmat intervenției militare, peste 326 000 membri ai P.C.C., în special intelectuali, au fost excluși din partid. Peste 300 000 persoane au fost îndepărtate din viața publică, alte 350 000 fiind retrogradate din funcții și supuse unor sancțiuni disciplinare. Conducerile Uniunii Sovietice și Cehoslovaciei au statuat pe baze juridice regimul prezenței militare sovietice în această țară, forțele sovietice procedând la retragere abia după 1989.

După căderea comunismului, au fost inculcate treisprezece persoane dintre conducătorii cehi pro-sovietici aflați la putere în 1968. Doar trei au fost judecate pentru înaltă trădare, fără însă a fi condamnate: Milos Jakes și Jozef Lenart, pentru încercarea de legalizare a intrării armatelor de ocupație, prin crearea unui „guvern de țărani și muncitori”, și Karel Hoffmann, pentru ordinul de oprire a emisiunilor Radio-TV în zilele dramatice ale invaziei.

Cuvinte-cheie: Cehoslovacia, Brejnev, Dubček, partide frățești, intervenție militară, invazie, rezistență.

¹ Vezi Jean Baptiste Duroselle, André Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale, 1948-până în zilele noastre*, vol. II, Edit. Științelor Sociale și Politice, p. 201.

² Marie-Christine Kesler, *La politique étrangère de la France. Acteurs et processus*, Paris, Presses des Sciences Po, 1998, p. 235.

³ Mihai Retegan, *Contrarevoluția bântuie nestingerită*, în „Magazin Istoric”, 1998, 32, nr. 7, p. 21-27.

⁴ Williams Kieran, *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics 1968-1970*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, p. 239.

⁵ *Ibidem*, p. 243.

⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale, vezi pe larg, *Raportul Comitetului Politic* cu privire la

întâlnirea de la 8 mai 1968 a primilor secretari ai partidelor frățești din cinci țări socialiste, dosar 43/1968, f. 1-36.

⁷ Comandant al Armatei 38 sovietică, în august 1968 a fost unul din principalii executanți ai operației militare de introducere a trupelor în Cehoslovacia.

⁸ *Interviu cu generalul (r) Ion Gheorghe șeful Marelui Stat Major al Armatei (1968-1974)*, „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr.1/2005, f. 36.

⁹ Aleksandr S. Stâkalin, *Primăvara de la Praga în viziunea generalului A.M. Maiorov*, în „Document”, 1/2005, p. 27; Laurențiu Constantiniu (traducere).

¹⁰ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Telegrama Praga/1968, telegrama 73128/10 mai 1968.

¹¹ Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, Edit. RAO, București, p. 134.

¹² Apud, *Ibidem*.

¹³ Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 135.

¹⁴ AMAE, Fond Telegrama Berlin (mai-iulie 1968), telegrama 12 389/9 mai 1968.

¹⁵ Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 125.

¹⁶ Analist politic american, scriitor; în perioada 1967-1974 a funcționat la ONU ca șef (director) al diviziei de politică externă.

¹⁷ AMAE, Fond Telegrama Praga/1968, telegrama 70 129, 10 mai 1968.

¹⁸ AMAE, Telegrama Praga/1968, telegrama 71234/24 iulie 1968.

¹⁹ Vezi pe larg, Alexandru Oșca, Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu, Vasile Popa (editori), *Tentația libertății. Operația „Sumava” – un simplu pretext*, Editura Militară, București, 1999.

²⁰ Apud, „Scânteia”, 19 iulie 1968.

²¹ Constantin Olteanu, Alesandru Duțu, Constantin Antip, *România și Tratatul de la Varșovia*, Editura Pro Historia, București, 2005, p. 66.

²² *Ibidem*.

²³ AMAE, Fond Telegrama Varșovia/1968, telegrama 12 532/11 iulie 1968.

²⁴ AMAE, Fond Telegrama Bulgaria/1968, telegrama 43 567/ 6 august 1968.

²⁵ H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*, Princeton University Press, Princeton, 1976, p. 157-159.

²⁶ Petre Otu, „*Stimăm mult și prețuim sprijinul dumneavoastră*”, în „Dosarele Istoriei”, nr. 5(21)/1998, p. 41-47.

²⁷ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Edit. Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 507.

²⁸ Neagu Cosma, Ion Stănescu, *În anul 1968 a fost programată și invadarea României*. Informații inedite din interiorul Serviciilor Speciale ale României, București, 1999, p. 56.

²⁹ Petre Otu, *Noaptea roșie a Cehoslovaciei*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 8/1998, p. 20.

³⁰ Mircea Sereciuc, *August 1968. România și intervenția „frățească” în Cehoslovacia*, în „Revista de Istorie Militară”, nr.2/2001, p. 21-26.

³¹ Aleksandr S. Stâkalin, *Primăvara de la Praga în viziunea generalului A.M. Maiorov*, în „Document”, 1/2005, p. 26-33.

³² *Ibidem*.

³³ H. Gordon Skilling, *op.cit.*, p. 201.

³⁴ R. J. Dupuy, M. Bettati, *Le pacte de Varsovie*, Édition A. Colin, Paris, 1969, p. 86.

³⁵ Aleksandr S. Stâkalin, *op.cit.*

³⁶ Constantin Olteanu, Alesandru Duțu, Constantin Antip, *op.cit.*, p. 68.

³⁷ Aleksandr S. Stâkalin, *op.cit.*

³⁸ Fond Telegrama Praga/1968, Telegrama nr. 70 124/25 august 1968.

³⁹ Agerpres, 27 august 1968.

⁴⁰ Aleksandr S. Stâkalin, *op.cit.*

THE PREMISES OF THE „PRAGUE SPRING”

The Prague Spring movement produced a serious split inside The Warsaw Pact, which jeopardized the whole communist block itself. The attempt to renew and open a rigid system, like the communist one, by the Czechoslovak team, led by Dubček, generated to Moscow a great dissatisfaction. The soviet leaders decided to action strongly, in order to remove such a danger, capable to include all the communist states. The peaceful attempts to solve this situation was carry out in some high level meetings, between march-august 1968, with no results. Only Tito, the Yugoslav leader and the Ceaușescu, the Romanian leader had situated, from the beginning, on the Prague team side. Because the Romanian leader opinion regarding the non-interference in internal issues of other states was very well known, Ceaușescu has not been invited to participate in most of the meetings and also to prepare the invasion of Czechoslovakia.

1968. PRAGA VĂZUTĂ DE LA BUCUREȘTI

academician MIRCEA MALIȚA

Prin cele *Zece zile din august 1968* pe care le parcurg, încerc să ordonez și să dau sens informațiilor de care dispuneam atunci în legătură cu ocuparea Cehoslovaciei de către trupele a cinci țări din Pactul de la Varșovia (URSS, Polonia, R.D. Germană, Ungaria și Bulgaria) din poziția pe care o ocupam în sistemul diplomatic românesc și cu datele pe care le-am dobândit ulterior.

20 august 1968. Normalitate

Preocupările mele din această zi erau consacrate pregătirii delegației române la Adunarea Generală a ONU, care în fiecare an începea în prima jumătate a lui septembrie. Mai era programată la Geneva o Conferință a țărilor neposesoare de arme nucleare. Tratatul de neproliferare era subiectul zilei, căci modul de redactare al acestui proiect SUA-URSS scosese la iveală diferențe de vederi între România și superputerile care îl concepuseră. Europa era și ea un subiect actual pentru că inițiasem o dezbatere internațională sub egida Asociației de Drept și Relații Internaționale referitoare la posibila Conferință europeană ce era la orizont, dar ea a fost amânată de evenimente în 1969. Nimic din acestea nu lăsa loc unor îngrijorări deosebite privind relațiile ceho-sovietice. Aveam în minte Conferința Tratatului de la Varșovia, o întâlnire la vârf ce s-a ținut la Sofia în martie 1968, unde tot neproliferarea ocupa spiritele. Relațiile între Brejnev și Dubček păreau normale, deși „primăvara de la Praga” prindea contur. Fusesem contrariat de faptul că Jivkov îmi dăduse personal un sfat în legătură cu amendamentele românești la tratatul de neproliferare cum că „fiecare broască trebuie să orăcăie în balta ei”.

În calitate de ministru adjunct la Ministerul Afacerilor Externe mă ocupam de problemele ONU și nu de cele bilaterale, în care se încadra vizita recentă a lui Ceaușescu la Praga, dar eram la curent cu atenția ce se dădea evoluției politice din Cehoslovacia. Cum aveam Direcția de Tratatate în subordine, reuniunile Tratatului de la Varșovia mă obligau să particip la pregătiri și să asist la ședințele Consiliului, pentru aria juridică și politică, nu și pentru cea militară.

Pentru orizontul meu, evenimentele din noaptea acelei zile au fost astfel, ca și pentru alții, un fulger coborât nu chiar din senin, dar dintr-un cer întunecat, iar întrebările care mă frământau priveau în primul rând explicația acestui act grav pentru întreaga situație internațională, care contrazicea rațional interesele pe care URSS le avea față de problemele în curs privind Tratatul neproliferării. Inițiativa estică a Conferinței europene, relațiile cu SUA, și, în plus, relațiile din cadrul blocului sovietic și al Tratatului de la Varșovia, folosit de ei acum în mod abuziv, erau zdruncinate din temelii.

Dar mai urgentă decât răspunsul la această întrebare, pe care îl voi dobândi în oarecare măsură mai târziu, era semnificația actului sovietic pentru România.

21 august. Șoc și ripostă

În cursul nopții, conducerea de partid și de stat se întrunește și analizează situația. Ceea ce făcuseră sovieticii era o lovitură dată politicii de independență și suveranitate prin care România căuta de la începutul deceniului să reducă, parțial și în limita posibilului, constrângerile pe care le practica URSS în relațiile cu țările care, ca rezultat al celui de-al Doilea Război Mondial și al acordului cu SUA, cădeau în zona sa de influență și dominație. Se adaugă însă un factor nou: afirmarea dreptului hegemonului regional de a interveni brutal și prin forță militară în treburile interne ale statelor din această zonă. Deși existau mai multe precedente, ca evenimentele de la Budapesta cu 12 ani în urmă, de data aceasta nu o răscoală sau o revoluție aduseseră trupele sovietice, ci doar semnele unei reforme „cu față umană”. Pentru însăși existența sa, România nu putea rămâne pasivă la comiterea unui act posibil a se repeta mâine la adresa ei. În lista „diferențelor de poziții” internaționale se adunaseră destule instanțe, care, cu aceeași logică, puteau fi invocate de URSS ca primejdioase pentru comunitatea socialistă. Deși semnalele posibilității unui atac împotriva României au apărut prima dată în cursul zilei, un simplu raționament logic includea posibilitatea ca planul sovietic să nu se fi limitat la Cehoslovacia, ci să aibă în continuare actul doi: România. Riposta drastică a României este cunoscută. Un mare miting la București își exprimă la 21 august indignarea și dezaprobarea față de invazia Cehoslovaciei, sunt organizate gardi patriotice de voluntari în toate instituțiile și locurile de muncă, se afirmă cu tărie apărarea integrității teritoriale față de orice atac exterior. Opinia internațională salută acest gest. Societatea românească aderă cu un entuziasm sincer. Ce se degaja din această formă a reacției românești, echivalentă cu o mobilizare generală? În primul rând este tratarea cazului cehoslovac ca unul ce ne privea și ca o reacție la ceva ce ni s-ar fi putut întâmpla nouă. Era o expresie de solidaritate maximă cu încercatul popor cehoslovac. Dar, în al doilea rând, era și un mesaj către sovietici: să nu vă imaginați că veți veni la noi ca în plimbare, nu veți fi primiți cu flori (aluzie la o declarație a unui personaj de la Praga), ci cu foc. Sovieticii trebuiau să înțeleagă că pe plan internațional costul unui atac asupra României va fi mai mare, căci ar prelungi, cu un ecou crescut, chiar pentru un timp scurt de război real, o criză pe care ei vroiau s-o mușamalizeze repede și cu costuri mici.

În aceeași zi este convocat de urgență Consiliul de Securitate. Malik, ambasadorul URSS la New York, atacă în cuvântări prelungite relevanța motivelor invocate și competența CS (Consiliul de Securitate). Se bazează pe faptul că SUA nu vor reacționa într-un mod prea viguros. În această privință sunt instructive memoriile ambasadorului SUA, George Ball. El relatează chemarea lui la Casa Albă, unde l-a găsit pe președintele Johnson, înștiințat de sovietici de intervenția în Cehoslovacia în timpul nopții, „dezamăgit, dar într-o formă de detașare sardonică”. Au discutat, Rusk fiind de față, implicațiile actului pentru relațiile americano-sovietice. În final, președintele i-a spus lui Ball: „George, chestiunea este acum în mâinile tale, fă ce ai de făcut”. Iar Rusk a explicitat mandatul dat ambasadorului astfel: „asta înseamnă să-ți pui ciocul de vultur, să te duci la Consiliul de Securitate și să faci iad pentru ruși”. Era fără îndoială vorba de o ripostă limitată, care să nu deranjeze negocierile în curs. Președintele era sarcastic și deranjat. Plănuise să anunțe chiar în acea zi că va răspunde invitației sovietice și că va merge la Moscova la începutul lunii octombrie, vizită ce măsura intensitatea atinsă de negocierile lor bilaterale. Nu încapă nicio îndoială că SUA nu ar fi intervenit mai mult decât verbal la actul sovietic. Ca și în cazurile precedente, se aplica înțelegerea SUA-URSS de a nu interveni în treburile zonei celeilalte, de a elimina confruntările între alianțe, ca un corolar al pactului tacit de a nu recurge niciuna la armele atomice. Nu întreprinseseră americanii recent o intervenție militară în Republica Dominicană pentru a impune un regim de dreapta? Nu va include U Thant dezaprobarea sa în Raportul său din 1968 către Adunarea Generală față de ambele intervenții, sovietică și americană, în același paragraf? Cu toate aceste limitări era util să se manifeste o condamnare fermă în ochii opiniei publice americane și care să nu dea apă la moară, la apropierea alegerilor, oponentului republican Nixon. Să arate partenerilor săi cât de important este scutul ce americanii li-l oferă în alianța vestică. Dar și să vadă pe sovietici plătind un cost ridicat pe plan politic în sistemul internațional. În CS, dezbateră este aspră. Sovieticii spun că se opun oricărei încercări a imperialiștilor „de a se amesteca în treburile interne și în relațiile dintre țările socialiste”, iar americanii că „sovieticii caută să impună cu forța un sistem represiv odios pentru poporul și conducerea Cehoslovaciei”. În răspuns,

Ball citează faptul că printre „imperialiștii” care se opun și deplâng actul sovietic se află Papa de la Roma, președintele Iugoslaviei și cel al României și partidele comuniste din Italia și Franța.

22 august

Examinăm ce se întâmplă la ONU, terenul meu preferat de observație. Hajek ceruse în scrisoarea către CS, în ziua precedentă, încetarea fără întârziere a ocupației ilegale a Cehoslovaciei, Adunarea Națională de la Praga declarase că este o violare a dreptului internațional, a Tratatului de la Varșovia și a egalității între națiuni, iar la ONU, Canada, prin ambasadorul său G. Ignatieff și Marea Britanie prin Lordul Caradon, danezii prin ambasadorul Borch, Franța prin ambasadorul Bérard anunțau un sprijin activ pentru rezoluția ce se pregătea. Îi vedeam în fața ochilor pentru că îmi erau toți cunoștințe apropiate. Malik imobilizase consiliul timp de trei ore prin dezbateră cererii de a se permite reprezentantului R.D.G. să ia cuvântul, ceea ce nu se admite. În ședința de noapte, rezoluția întrunește 10 voturi din 12, dar cade prin opoziția URSS care are drept de veto. La ora 4 dimineața (23 august) se încheie astfel faza CS a crizei cehoslovace, dar dezbateră continuă, problema rămânând pe ordinea de zi. Este ziua în care șocul inițial este absorbit și odată faptul împlinit, toți protagoniștii fac primul bilanț, cu privirea spre viitor. Cel mai categoric răspuns fusese dat de România, iar altul venise dintr-o reacție la ONU mai aspră decât se așteptase Moscova, combinată cu opinia generală exprimată într-o rezoluție susținută ferm de occidentali și de latino-americani și în mai mică măsură de Lumea a treia și de arabii concentrați pe conflictul israelo-arab. Sovieticii înțeleg desigur că operația are un cost și daune mai mari pentru ei decât cele scontate inițial.

23 august

Ziua Națională a României a fost sărbătorită la noi în țară sub semnul inacceptării actului sovietic împotriva Cehoslovaciei, a mobilizării întregii națiuni pentru apărarea patriei și sprijinirea conducerii sale, iar în străinătate Chou En-Lai participă la recepția oferită de ambasada României și anunță, odată cu condamnarea agresiunii sovietice, solidaritatea cu România și sprijinul Chinei. În aceeași zi, în ziarele americane se face publică știrea – circulată în cercuri restrânse până atunci – a masării de trupe sovietice la frontierele

României. Diplomaților români li se cereau clarificări sau confirmări. Este adevărat? Vi s-a dat ultimatum pentru schimbarea conducerii? În același timp se înmulțeau sfaturile de a fi prudenți și de a încerca să potolim și să calmăm tensiunea.

Primeam și circulam știrile de la New York, dădeam instrucțiuni diplomaților din sistemul ONU. Tuturor reprezentanților români, conform dispoziției lui I. Gh. Maurer, li se interzicea referirea în discuțiile oficiale publice la criza cehoslovacă sau comentarea poziției noastre.

La CS se discută o nouă rezoluție privind însărcinarea unui reprezentant al Secretarului General care să analizeze criza cehoslovacă și să raporteze concluziile lui. Lumea se întreabă dacă va cere cuvântul și reprezentantul României. Reprezentantul iugoslav, ambasadorul Vratușa, situat pe o poziție asemănătoare față de Cehoslovacia, luase cuvântul și utilizase termeni tari: agresiune și violarea dreptului internațional. Consenmul superior la noi era neparticiparea la lucrările CS.

Acord astăzi o deosebită importanță acestor zile în evoluția strategiei românești. A fost opera unui cerc foarte restrâns de persoane, dar pașii erau elaborați cu grijă de Maurer și în parte de Bodnăraș. Ei au fost sftnicii aproape exclusivi ai lui Ceaușescu. Acesta, mai emotiv și mai tânăr decât cei doi bărbați politici, avea un raționament mai puțin nuanțat și prudent decât ei. Cunoscând mai bine pe Maurer, care este autorul strategiei românești de diplomatie în perioada finală a lui Dej și cea incipientă a lui Ceaușescu (1960-1970), îi regăseam gândirea și stilul în tratarea crizei cehoslovace.

A constituit acțiunea sovietică o amenințare la adresa noastră? Desigur. Putea fi concepută ca o demonstrație de forță sau un act de intimidare, putea fi însă o amenințare directă, dusă până la pragul executării ei posibile. Și într-un caz și în altul o replică fermă era necesară. Ziua de 21 arătase că România nu este înfricoșată de actul sovietic (în primă ipoteză) și convingea pe sovietici că este o pradă greu de subjugat (a doua ipoteză). Era normal ca în a treia zi URSS să fi constatat că această reacție a complicat schema acțiunii sale, că a scos la iveală urmările ei negative. Nota de plată depășea deja nivelul admis. Dar dacă se adăuga și o săptămână de lupte violente pe teritoriul României, calendarul revenirii la normalitatea cerută de proiectele externe majore ale URSS s-ar fi împotmolit.

Odată ce riposta României reliefa virulența amenințării sovietice, s-ar fi putut spune că prima confruntare s-a consumat, fiecare parte utilizând potențialul de care dispunea. Evident, exista o diferență: obiectivele Rusiei Sovietice se exprimau în țări ocupate, iar noi nu puteam decât mări costurile acestei întreprinderi până la nivele incomode sau chiar prohibitive.

În ce ar fi putut consta pasul doi? Întrucât nu numai noi, ci întreaga comunitate internațională nu putea furniza un ajutor Cehoslovaciei și pentru că aceasta însăși nu dădea semne că îl caută sau că îl poate folosi, rămânea sarcina de a încerca prin mijloace diplomatice (contacte, convorbiri, negocieri) de a convinge Uniunea Sovietică să renunțe la luarea în calcul a unei acțiuni mai violente față de noi și să se enunțe clar acest fapt.

La 23 august sosește la New York ministrul de Externe al Cehoslovaciei. Nu merge la sesiunea CS, dar se întâlnește cu ambasadorul român Diaconescu, care-i predă o comunicare venită de la O. Sick, vicepremierul cehoslovac, aflat atunci la București. Îi spune ambasadorului că nu înțelege bine sensul acestui mesaj prin care Svoboda îi cere să deserteze CS de problema cehoslovacă. Să ceară deci scoaterea problemei din agendă? L-a scris sub presiune? E trimisă de altcineva pentru a-l deruta? Astfel începe o „dramă Hajek” care va continua să se desfășoare în zilele următoare.

24 august

Confirmarea reluării liniei diplomatice prudente și moderate se produce în aria de care mă ocupam în dimineața zilei, când ambasadorul român face o vizită la U Thant. Urma să-i înmâneze o Declarație românească oficială asupra crizei. U Thant a întrebat: „să fie făcută document al CS sau este pentru informarea mea”? E pentru informarea dvs. a spus ambasadorul, anunțând astfel pe Secretarul General că România nu dorește să întrețină focul dezbaterii publice.

Diplomații români își puseseră antenele la lucru, culegeau reacții și înregistrau atitudini relative la criză și la situația României. De la Washington, ambasadorul Cornel Bogdan informase deja asupra convorbirilor cu secretarul de stat Charles Bohlen și cu liderul majorității din Senat, din care desprinsese prioritatea ce se acordă în SUA relațiilor cu URSS și plasarea soluției crizei în cadrul celui alt bloc. Ideea unui sprijin direct, chiar și declarativ, pentru România era încă departe.

Partea română nu avea iluzii privind sprijinul extern dacă evenimentele ar fi reclamat acest lucru. Iar Ceaușescu s-a lămurit deplin asupra acestui fapt la întâlnirea din 24 august cu Tito. Înțelegea și mai bine realismul liniei de conduită pe care i-o schițaseră încă din 22/23 Maurer și Bodnăraș. În relațiile cu Cehoslovacia, Tito juca un rol paralel cu al lui Ceaușescu. Ambii făcuseră vizite în Cehoslovacia în luna august, ambii sprijineau pe Dubček, ambii simpatizau (fie și parțial) cu încercările de reformă. La insistențele lui Bodnăraș, care era de față și descria schița unei strategii românești în caz de atac deschis, Tito, după ce enumeră problemele sale, declară clar că în această situație Iugoslavia nu ar putea primi soldați români refugiați pe teritoriul său decât dezarmați complet. În rest, Iugoslavia evită în prezent orice exagerare și atitudine provocatoare la adresa Uniunii Sovietice. Sfatul său era: „Nici un pretext, nici un fel de pretext pentru ca Uniunea Sovietică să ia măsuri militare”. „Noi vrem să avem relații bune cu Uniunea Sovietică” a spus Tito. Ceaușescu afirmă că acțiunea deja în acest spirit.

Hajek ține cuvântarea sa la Consiliul de Securitate în termeni aspri, rezolvând astfel dilema sa, care va reizbucni înainte de sfârșitul zilei. Se anunță că Dubček și Cernik sunt la Moscova, în delegația cehă condusă de Svoboda și că aceasta, într-o declarație la Moscova, a cerut Consiliului de Securitate să înceteze dezbaterile asupra Cehoslovaciei.

25 august

Ceaușescu primește pe Basov, ambasadorul URSS, în legătură cu răspunsul Biroului Politic al PCUS la scrisoarea părții române. Convoacă Comitetul Executiv, îl informează asupra convorbirii cu Basov și a întâlnirii cu Tito. Ceaușescu se situează pe o poziție de recunoaștere a autorităților legale din Cehoslovacia și afirmă că România nu susține o convocare a Adunării Generale a ONU decât dacă „guvernul legal și președintele cer acest lucru”. Comitetul Executiv trebuia să înțeleagă cuvintele de ordine ale strategiei care intrase într-o fază nouă. „Suntem hotărâți să facem totul ca să acționăm să se evite orice încordare, deși într-un șir de probleme avem păreri deosebite, inclusiv în problema cehoslovacă, am căutat să punem un accent deosebit tocmai pe relația de prietenie cu Uniunea Sovietică”. Nu am vrut să lăsăm impresia că „trebuie pusă în discuție problema dintre partidele și popoarele români și sovietici” .

Corneliu Mănescu este trimis la New York, unde sosește în această zi. El este președinte în exercițiu al Adunării Generale, poziție obținută în precedenta sesiune, dar cu mandat valabil și pentru Adunările generale de urgență, care ar fi putut fi convocate. De aceea, prezența sa era privită cu mare interes. Mănescu era un om caracterizat de tenacitate și disciplină. Oricât l-ar fi atras reîntrarea în scenă într-o problemă arzătoare, nu s-a abătut de la instrucțiunile sale sau de la politica externă pe care o fixa eșalonul superior. Corneliu Mănescu reușise în cei șapte ani de când era ministru să creeze un corp diplomatic, disciplinat, să-l doteze cu o bună pregătire (prin cursurile postuniversitare de la Universitatea din București), cu contacte științifice ce-i îmbunătățeau profesionalitatea (prin Asociația de Drept și Relații Internaționale), și să obțină o anumită autonomie față de alte instituții (inclusiv secțiile Comitetului Central). Pentru el „conducerea” era singura autoritate, iar altor pretendenți li se refuza imixtiunea în treburile ministerului.

Vizita la New York era comentată în mod diferit: venise pentru Adunarea de urgență care ar fi denunțat intervenția sovietică sau pentru gestionarea crizei? Venise pentru a cere sprijin pentru România, care avea sabia lui Damocles deasupra capului sau pentru a cere sfaturi? Din ceea ce se vede din programul său, un singur obiectiv era valabil: calmarea și normalizarea situației, care favorizau obiectivele României în această fază. La plecarea lui Mănescu mi se încredințează sarcina de a-i ține loc ca ministru interimar.

26 august

Sursele documentare românești și străine plasează unele evenimente citate de noi, la date ce diferă între ele cu una-două zile, probabil din confuzia datorată fusului orar și datării succesive a momentului producerii evenimentului, a redactării raportului și a înregistrării la destinație.

Noile răspunderi mă aduceau în inima crizei care nu se încheiase. Politica externă și deci diplomația era condusă de I. Gh. Maurer. El, care introducea măsura și calmul în elaborarea politicii și temperarea ieșirilor pe care Ceaușescu le avea (nu uitam scena de la Sofia, când îi pusese mâna pe braț ca să coboare tonul și să oprească cuvintele nemiloase la adresa sovieticilor) era acum îngrijorat și sever. Veghea ca planul lui să se termine cu bine, dar atitudinea sovietică rămăsese incertă și tot așa

normalizarea situației în Cehoslovacia ocupată. Raporturile cu el erau clare: nu numai că elabora și explica politica externă, dar o și superviza în materie de acțiuni în detaliu. În atenție aveam acum evoluția internă a Cehoslovaciei, iar punctele de observație cele mai semnificative pentru depășirea crizei erau SUA și ONU.

Corneliu Mănescu s-a instalat la New York și desfășura un program de întâlniri, majoritatea din ele la sediul Misiunii. Prima întâlnire a avut-o cu Hajek. Acesta i-a înfățișat lui Mănescu problemele și dilemele sale. Fusese instruit inițial de „rezistenții” cehoslovaci din conducere, primise apoi dispoziții contradictorii. A stat în cumpănă cu privire la obiectul inițial, acela de a apăra poziția Cehoslovaciei în Consiliul de Securitate, a ezitat și nu s-a dus direct acolo, a amânat intervenția și până la urmă a ținut-o. Mănescu i-a descris concis și clar poziția română, care ține seama de organele legale ale Cehoslovaciei. Au loc „tratative” la Praga, n-are rost să dezbaterem în Consiliul de Securitate o situație ce se mișcă de la o zi la alta. Tot așa nu are rost să vorbim de Adunare de urgență până nu este cerută de autoritățile legale. Hajek vedea acum că lucrurile intraseră într-o fază nouă pe care nu o sesizase la timp. Dar atitudinea lui Mănescu ca și exprimarea sa continuau să aibă aceleași sentimente de prietenie pentru Hajek și de solidaritate cu cauza sa.

A doua persoană a fost ambasadorul Malik, la cererea acestuia. Malik i-a înfățișat pe un ton militant și ofensiv conflictul său cu imperialiștii din Consiliul de Securitate. C. Mănescu a evitat să intre în polemică cu Malik asupra poziției celor două țări și a trecut direct la poziția română în relațiile cu URSS (menținerea prieteniei care nu exclude diferența de păreri) și la rolul ONU în situația creată. În calitatea sa de președinte al Adunării Generale nu crede că în prezent Adunarea Generală de Urgență ar trebui convocată așa cum unii o cer. Din acel moment, Malik a devenit atent și deosebit de interesat. Puține lucruri erau mai nedorite de URSS ca o nouă sesiune și mai amplă decât a CS, care să dezbate criza și să cheme la bară pe cei ce au cauzat-o. Dar și pentru Mănescu discuția era importantă; ea confirmase punctul slab al sovieticilor în această fază. Întrevederea s-a terminat mai cordial decât începuse.

În după-amiaza zilei, Mănescu îl vizitează pe U Thant. Lucraseră cot la cot trei luni de zile în 1967 și se stabilise o relație cordială între ei (cu un

bemol introdus de dorința lui Mănescu, ce se credea îndreptățit de reușita mandatului său de președinte să candideze la postul de Secretar General al ONU la următoarele alegeri).

U Thant examina cu interes posibilitatea unei Adunări de Urgență, împotriva căreia se pronunțase Mănescu în prezentarea poziției române. Dar îi dădea dreptate că totul depinde de oficialitățile de la Praga. U Thant îi semnalase din primul moment lui Malik că intervenția viola Carta Națiunilor și amenința destinderea ce se anunțase (îi mai spusese că „I-ați făcut pe Nixon președinte”. „Ce se va alege de neproliferare?”) și aprecia poziția critică și fermă a României.

În cursul acelei zile, Hajek are parte de noi dezvoltări ale situației. Primise de la Svoboda din Moscova, aflat în convorbiri, informația că negocierile cu sovieticii continuă și că ar fi important ca Hajek să facă o declarație că dezbaterile din Consiliul de Securitate nu contribuie la reglementarea pașnică a problemei. Hajek a cerut imediat sfatul lui U Thant asupra modalităților de a anunța oficial acest lucru. Au căzut de acord împreună că o declarație în acest sens ar putea fi făcută din partea Misiunii Permanente a Cehoslovaciei. Ceea ce s-a și întâmplat. „S-a anunțat că guvernul cehoslovac consideră că dezbaterile din Consiliu nu contribuie la soluționarea acestei importante probleme și că cere delegației sale să nu continue participarea la discuții”.

Tot în finalul zilei, se anunță că tratativele între reprezentanții cehoslovaci (Svoboda, Dubček și alții 15) și sovietici (Brejnev, Kosâghin, Podgornai și alții opt), care începuseră pe 23 august, s-au încheiat prin semnarea Protocolului de la Moscova. Acesta prevedea în speță oprirea reformelor, întărirea cenzurii și confirmarea staționării trupelor sovietice.

27 august

În acest lanț de întrevederi la New York importantă este și întâlnirea lui Mănescu cu Ball. Mănescu îl informează asupra poziției românești. În privința poziției americane, Ball comentează faptul că în cursul evenimentelor normalizarea ar fi însemnat revenirea lui Dubček și retragerea sovietică. Dacă schimbările impuse Cehoslovaciei vor însemna înăsprirea regimului, procesul de destindere cu SUA va avea de suferit. Dacă sunt lăsați să vadă că plătesc un preț mic pentru intervenție, sovieticii ar putea trece la România.

▪ U Thant, secretarul general al Organizației Națiunilor Unite

De aceea, Washington-ul a făcut cunoscut Moscovei că o asemenea acțiune ar fi privită ca foarte serioasă de SUA, ea creând pentru președinte o situație foarte grea. Altfel ce ar putea face SUA? Un ultimatum militar și un nou război mondial atomic? La întrebarea lui Mănescu: când le-ați comunicat sovieticilor poziția în privința României, Ball a spus: acum câteva zile, poate trei.

Întâlnirea lui Mănescu cu Vratușa, ambasadorul Iugoslaviei la ONU, un diplomat respectat, i-a permis primului să aibă un tablou al opiniei grupului celui mai numeros la ONU, acela al țărilor nealiniate. Necesitatea unei Adunări de Urgență în problema cehoslovacă nu era egal împărtășită. Un ambasador arab, relatează Vratușa, spunea că „nu e de acord cu URSS, dar ne dă arme”. Latino-americanii erau însă doritori să fie convocată și opinia occidentală îi era de asemenea favorabilă. România și Iugoslavia, suspectate de Brejnev ca pregătind împreună cu Cehoslovacia „cârdășia dunăreană”, aveau o bază largă de idei comune, în ciuda apartenenței la grupări diferite, fapt reflectat în relațiile lor la ONU. Acum ambele împărtășeau prevalența moderației.

Bérard a fost un alt interlocutor al zilei. Franța devenise, prin vizita lui De Gaulle din 1968, un partener solid al României, iar în politica ei externă

aceasta se bucura de o atenție specială. În memoriile sale, Bérard descrie întâlnirea cu Mănescu și remarcă tonul moderat al acestuia și privirea spre viitor, fără ca să lipsească inadmisibilitatea intervenției. El consideră că strategia României iese din faza demonstrațiilor de forță și intră în aceea a acomodării la realități, punând diplomația în față.

În fine, ultimul pe agenda zilei era cel cu care începuse Mănescu programul său new-yorkez. După comunicatul de la Moscova, Hajek dădea și mai multă dreptate lui Mănescu. Acesta îi sugerează din nou să scoată acum din calculele sale Consiliul de Securitate și să sfătuiască pe alții să nu ceară Adunare Generală de Urgență. Îl îmbărbătează pentru perioada care urma, ce îi va crea probleme și îl asigură de simpatia prietenilor săi români.

În cartea sa de memorii din 1978, U Thant scrie despre întâlnirea sa cu Hajek în 26 august și sfârșitul misiunii acestuia: „Un tragic episod în istoria modernă ia sfârșit. Președintele Svoboda este încă președinte al Cehoslovaciei, despre Alexander Dubček se spune că face de unul singur grădinarit, iar Jiri Hajek are un post didactic la Universitatea Carol”. În 1981 l-am întâlnit pe Hajek în casa prietenului nostru comun Jacques Freymond, la Geneva, de față fiind și filosoful de Rougement. Împreună cu alți profesori și istorici, masa de seară s-a transformat într-un simpozion privind starea lumii. Niciunul nu era însă deținătorul unei experiențe personale mai dramatice ca Jiri Hajek.

28 august

Mă aflu cufundat în problemele curente și în gestiunea ministerului. N-aveam cum să știu că în această zi Rusk invită de urgență la el pe ambasadorul Uniunii Sovietice, Dobrânin. În cartea sa de memorii, Dobrânin relatează că a fost întâmpinat de Rusk, cu care era obișnuit să trateze amical problemele comune. Dar Rusk, omițând introducerile amiabile, trece subit și preocupat la subiectul ce se referea la „mișcările de trupe sovietice de-a lungul frontierelor României, în ultimele 24 de ore”. Rusk mai ceruse cu câteva zile în urmă, la 23 august, explicații lui Dobrânin despre zvonurile alarmante din ultimele ore – care nu izvorăsc din surse românești –, privind o intervenție în România. Rusk l-a făcut să înțeleagă ce ar însemna o incursiune în România

după intervenția în Cehoslovacia. Dar Dobrânin răspunsese că sunt știri fără bază, și că el nu știe nimic despre o pretinsă intervenție sovietică. Este de presupus că Ball făcea referire la această discuție în întâlnirea cu Corneliu Mănescu. Dar Rusk revine la subiect în 28 august cu un zel sporit. „În numele umanității, vă cerem să nu invadați România, întrucât consecințele pot fi impredecibile”. De data aceasta mesajul era direct. Nu rămânea niciun dubiu că ceea ce ar putea figura printre consecințe erau negocierile ce se purtau între SUA și URSS. Cita neliniștea președintelui pus într-o situație dificilă. A cerut răspuns și explicații fără întârziere.

Dobrânin a informat Moscova și a propus calmarea situației printr-o negare oficială a intenției de a ataca România. Ceea ce s-a și întâmplat. El a primit delegarea și a dat un răspuns lui Rusk că URSS nu are o asemenea intenție. Este, se pare, prima dată când SUA primește o asigurare oficială, cerută după insistențe repetate. La ranch-ul său din Texas, unde se afla în vacanță, președintele Johnson era deranjat în plină campanie electorală, în care fantoma lui Nixon creștea în fața votanților și îi strica planurile. Urgența lui Rusk venea din iritarea lui de a vedea un subiect nedorit ce revine mereu în presă.

29 august

Ambasadorul C. Bogdan este invitat la Rusk. Întâlnirea se înscrie în cursul evenimentelor pe care nu le cunoșteam în detaliu. Nu consemnează nimic scris la cererea lui Rusk. Vine să raporteze ministrului a doua zi, înainte de înapoierea acestuia la București. Dubček se reîntoarce la Praga, păstrându-și calitatea ca și Svoboda. Se spune la ONU „Dubcek vine și rușii rămân”. Sunt îndeplinite cerințele minimale menționate de Ball? Jumătate da, iar pentru cealaltă jumătate se anunța doar începerea demersului cehoslovac pentru retragerea unităților sovietice din centrul Pragăi și din sediile de presă, radio și televiziune. Democrații numesc pe Hubert Humphrey candidatul lor la postul de președinte, care va fi înfrânt apoi de Richard Nixon (În fine, un președinte pe care l-am cunoscut personal înaintea alegerii).

30 august

În sfârșit am senzația încheierii crizei. Zece zile din care cinci am stat în scaunul ministerial, o șansă de a mă afla mai aproape de un centru al

furtunii. De ce Cehoslovacia și nu România? Dacă parcurgem lista „abaterilor” românești care au neliniștit și iritat pe sovietici, vedem că este incomparabil mai mare decât cea a cehoslovacilor. Noi votam la ONU uneori diferit de bloc, ei nu. Pozițiile noastre în marile probleme semănau uneori mai mult cu cele ale nealiniaților, ale lor nu. În CAER nu acceptam formula deciziilor „supranaționale”, ei da. Mențineam relațiile cu Israelul, ei nu, ca întregul bloc. Stabilisem relații diplomatice cu Germania Federală, ei nu, ca întregul bloc. Atunci prin ce au atras ei mânia hegemonică? Am luat pe rând firele posibile ale dosarului de acuzare, așa cum ar fi stat în fața decidenților. Presa era considerată în Occident ca un element provocator major. Până și U Thant spunea că presa cehoslovacă a declanșat criza. A publicat injurii și ofense adresate sovieticilor și rușilor ca națiune asiatică și înapoiată. Cine cunoaște psihologia rusă va ști că jignirea este intolerabilă. În contrast, nicio insultă nu apărea în presa română la adresa oricărei țări cu care întrețineam relații și în mod special cele ce vizau Uniunea Sovietică sau țările socialiste. În acest ultim caz, criticile se ocupau exclusiv de idei, opinii sau activități. Dar ținând de domeniul psihologiei și al percepției, acest argument al presei nu era suficient de greu.

Mai mult a cântărit ieșirea la iveală a unor atitudini politice. În acordul tacit al superputerilor, fiecare se asigură că în sfera sa de dominație există state-prietene. Se presupunea că în acestea domnește o stare de ordine și stabilitate. Haosul și slăbiciunea conducerii în a-l combate este un argument cu greutate. Imposibil de a formula o asemenea acuzație României, care la capitolul autoritate și ordine păcătuia poate prin exces. În plus, de aceste trăsături era legată cerința unității, greu de realizat într-un stat federal și sfâșiat de grupări aflate în competiție.

Dar exista vreun alt domeniu care să trezească interesul Uniunii Sovietice? Da, geografia. Cehoslovacia era la granița cu Germania și Austria, un avanpost și chiar un miez al șirului de țări socialiste care coborau una după alta de la granița sovietică la cea iugoslavă. România înconjurată de țări socialiste nu are o locație de interes strategic asemănător. Este știut că, pentru marile puteri, **geopolitica** este un ghid de acțiune internațională. Intervine deci factorul militar. Or, militarii sovietici aveau ca obiectiv instalarea în Cehoslovacia a unui important centru de rachete. Existau

acorduri comune în acest domeniu de la începutul anilor '60, dar apoi, în 1965, un tratat bilateral prevedea ca URSS să depoziteze focoașe nucleare în trei localități cehoslovace. Lucrările au început, au suferit și întreruperi, dar darea în folosință era pentru anul 1969. Militarii sovietici, nerenunțând la avantajele locației, au început să se preocupe de securitatea acestor arme. Subliniau cu orice prilej, în cursul manevrelor comune, că frontierele vestice ale Cehoslovaciei sunt fragile și permeabile. Asigurarea acestor frontiere, combinată cu pretenția de a avea parteneră o țară ce susține ordinea constituiau argumentele militarilor. Și dacă este adevărat că în URSS decizia de a ocupa Cehoslovacia se află în cumpănă, între două grupări, una moderată și alta partizană a forței, militarii au făcut ca opiniile celei de-a doua să prevaleze, aruncând sabia lui Brennus pe talgerul balanței.

Ambasadorul Bogdan informează pe ministrul român la New York asupra întrevederii sale cu Rusk, care era acum în posesia unei dezmințiri clare venite din partea lui Dobrânin asupra intenției atribuite sovieticilor de a interveni în România. Astfel, ministrul care revenea la București se afla în posesia unui rezultat important pentru condu-

▪ **Corneliu Mănescu fusese ales președinte al celei de-a XII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, la 19 septembrie 1967**

cerea țării. Deși nu îl obținuse direct, ci prin intermediul ambasadorului său, Mănescu știa că atitudinea lui Rusk se datorează și relației personale stabilite cu el la începutul anilor '60, numeroaselor discuții amicale și sincere care le-au avut neîntrerupt după ce Mănescu a fost invitatul lui Rusk într-o călătorie (în care l-am însoțit) de cunoaștere a SUA în 1964. Iar temele lor nu se reduceau la relațiile româno-americane, ci și la marile probleme actuale, ce includeau războiul din Vietnam.

Continui încercarea de bilanț a crizei cehoslovace în momentul în care se termină sarcina mea interimară la venirea ministrului (în ziua următoare era la biroul său) și când revin la problemele mele, în special cele legate de începerea sesiunii a XXIV-a a Adunării Generale.

Reflecția mea se oprea la o altă întrebare: existau sau nu semne premonitorii ale intervenției din 20 august în Cehoslovacia și dacă da, de ce nu le-am decelat? Retrospectiv și cu o informație înprospătată, constat că ele au existat.

Să începem cu luna august. La 9 august, Tito merge în vizită în Cehoslovacia, iar la 15 august încep consultările Ceaușescu-Dubček. Aflând de această succesiune îngrijorătoare, Ulbricht se intercalează între ele cu scopul de a tulbura „cârdășia dunăreană” și de a marca pregătirile intervenției. De ce au fost invitați Tito și Ceaușescu de către Dubček? Relații bilaterale, desigur, dar mai ales o ocazie pentru Dubček să explice celor ce vor să înțeleagă că socialismul nu e trădat în Cehoslovacia și că el îl apără. Desigur era teama că tonul critic la adresa Cehoslovaciei se îndreaptă spre un deznoământ tragic: intervenția militară. Creșterea tensiunii putuse fi măsurată de la întrunirile febrile ale celor 5 sau 6 țări, cei 5 fără sau cu Cehoslovacia, dar toate ocupându-se exclusiv de ea, plus întâlniri bilaterale. Kádár și Dubček (Komarno 13 iulie), reuniunea celor 5 (Varșovia, 14 iulie), scrisoare comună a celor 5 către Dubček (15 iulie), întâlnirea celor 6 (Cierna nad Tisou, 29 iulie), (Bratislava, 2-3 august), din nou Dubček-Kádár (Komarno, 21 august). Se știe acum că cei 5 (Moscova, 18 august în continuarea ședinței Biroului Politic sovietic) decid intervenția comună în Cehoslovacia.

Pe linie militară au avut loc manevrele Pactului de la Varșovia: „Sumava” (Cehoslovacia, 20 iunie), în urma cărora trupele sovietice nu se retrag la timp, protestul cehoslovac la 15 iulie, manevre prelungite de altele – „Vara posomorâtă” și apoi de „Dunărea” –, inițiate la Moscova la 23 iulie, tot pe sol cehoslovac

(alerta era programată la 9 iulie, iar desfășurarea în august). Manevrele „Dunărea” ale Tratatului de la Varșovia începuseră atunci când la intervenția din 20/21 au intrat 29 de divizii, 7 500 tancuri și 1 000 avioane, după estimările vremii. La aceste manevre participau toate țările tratatului. Dar România, deși fusese pregătită cu o divizie înscrisă în proiectul inițial, a anulat participarea ei și a trimis obișnuita grupă redusă de ofițeri observatori. Aceștia au aflat – prea târziu – că militarii celorlalte țări fuseseră informați anterior asupra scopului vizat de manevre, convertit peste noapte în intervenție armată.

Deci semne fuseseră suficiente și ar fi putut fi „citite” de cunoscătorii detaliilor mici și grăitoare. Cum urmărirea problemei nu cădea în sarcinile mele directe, găseam o justificare a surprizei mele. Dar nu-mi puteam ierta altă vină, aceea de a nu fi detectat un proces semnificativ început sub ochii noștri la Sofia. Obosiți să tot răspundă românilor în chestiunea neproliferării și văzând că Cehoslovacia nu este încă atrasă spre punctul de vedere românesc, sovieticii au convocat, la sfârșitul întâlnirii de vârf de la Sofia, o întâlnire confidențială a celor șase țări care nu ridicau obiecții la Tratat. Din acest moment, Tratatul a cunoscut o fractură: 6+1 (România). În cursul verii, formula a fost aplicată numeroaselor reuniuni în care acum cele 5 chemau la ordine pe a 6 (Cehoslovacia). La un moment dat, când s-a dovedit a fi incorrigibilă, reuniunile s-au redus la 5 (fără Cehoslovacia). La mijlocul lunii iulie, cele 6 devin 5, iar reuniunile alternează cu 5 și 6, terminând cu intervenția celor 5 în august. Ce elaborată schemă de pregătire, cât de bine gândită schemă de izolare și pedepsire a Cehoslovaciei se desfășoară din martie (Sofia), pe tot parcursul verii, până la atingerea unui punct culminant, menținut permanent ca obiectiv în față! Câtă stăruință în elaborarea treptată a unei proceduri neconsensuale (de la 7 la 5), până la a strecura o acțiune fracționară sub titlul unitar al Tratatului de la Varșovia sau al comunității socialiste. Cele cinci formau în limbajul lui Raymond Aron „o Sfântă alianță”, a cărei doctrină era bazată pe dreptul „ajutorului dezinteresat” acordat oricărui guvern comunist amenințat de „contrarevoluție”. În fond, doctrina Brejnev de mai târziu.

Toate aceste considerente mă făceau să înțeleg mai bine meritul diplomației românești în acest deceniu, care obținuse o ușurare a constrângerilor ce se exercitau într-un bloc (și apoi într-o alianță) creat și consacrat de hegemonii sistemului

binar rezultat din cel de-al Doilea Război Mondial. Chestiunea câștigării unei libertăți mai mari de mișcare, aspirație legitimă din punct de vedere al afirmării demne a identității proprii în sistemul internațional ce privea limba, cultura și valorile, a intereselor economice și a asigurării unui program propriu de dezvoltare, țineau însă seama de existența limitelor și a liniilor ce nu puteau fi transgresate. Erau excluse orice implicație nerealistă a ieșirii din bloc, a părăsirii alianței, așa cum nu putea fi eludată geografia care ne situa într-un spațiu geografic și politic dat. Ca urmare, limbajul nostru oficial și public nu admitea nicio aluzie la „intangibile”, dar nici expresii de dușmănie, denigrare sau injurii la adresa vecinilor noștri. Mai mult decât atât, cunoșteam și aplicam felul în care ne apăram pozițiile proprii diferite de acelea ale blocului nostru. Într-o asemenea situație ne prezentam ideea noastră ca o propunere pentru o acțiune comună, care servește mai bine interesele tuturor și o încadram în principiile de bază pe care le susțineam toți. Așa procedasem și în cazul votului exprimat la ONU (spre deosebire de ceilalți) în problema denuclearizării Americii Latine sau al voturilor date în favoarea țărilor în curs de dezvoltare (ONU – 1963, Conferințele pentru comerț și dezvoltare de la Geneva – 1964, New Delhi – 1968). Susținerea sistematică a suveranității, independenței, neamestecului în treburile interne nu era o invenție românească, afirmam noi, ci principii ferme ale țărilor socialiste, ce se impuneau mai mult ca oricând în lupta împotriva imperialismului (occidental firește) care le încălca. Iar relațiile ce le dezvoltam cu țările occidentale pe plan economic

le puneam sub semnul coexistenței pașnice, susținută de sovietici.

Intervenția în Cehoslovacia pune la încercare această strategie. Dar ea nu a fost părăsită nici în evenimentele din august 1968.

Critica României se făcea din interiorul unei alianțe pe care nu o denunțau. Obiectam împotriva unei erori a sistemului din care nu intenționam să ieșim. (Mai grav decât o crimă, e o eroare, spunea Talleyrand). Reacția din 21 august și afirmarea dreptului de apărare pentru orice încălcare a teritoriului, aveau trăsături care puteau crea impresia adoptării unei politici noi, militante, dar din 22 încă și sigur din 23, se apelează din nou și se manifestă strategia României care a funcționat în tot cursul Războiului Rece. Eliminarea oricărei provocări, afirmarea apartenenței la o comunitate (din care nu puteam ieși), a unei conduite prescrise de principiile ei fundamentale care ne dădeau dreptul, exersat cu prudență, și la o opinie separată mă făceau să consider că strategia diplomatică română a funcționat și în august 1969. Și dacă s-a făcut gestul de fermitate la 21 august, imediat după aceea cu o promptitudine remarcabilă, s-a trecut la aplicarea strategiei ce fusese elaborată opt ani în șir. Cu rezultatele ce se vedeau acum, la 30 august, când și pe plan internațional procesul de normalizare era dorit de toți. Chiar dacă criza produsese răni ce se vor vindeca încet, ea conținea învățăminte, experiențe și costuri care vor fi plătite pe intervale mai mari de timp și făcea din 20 august un punct de răscruce în sistemul internațional. Vor trece două decenii pentru ca semnalul primăverii de la Praga să fie preluat în întreaga sferă a unui bloc sau mai degrabă lagăr.

Cuvinte-cheie: ONU, URSS, hegemon regional, miting, ocupația ilegală a Cehoslovaciei, amenințarea sovietică, Corneliu Mănescu, U Thant, ambasadorul George Ball, diplomația românească.

1968. PRAGUE SEEN FROM BUCHAREST

Former Deputy Minister at the Ministry of Foreign Affairs and academician, Mircea Malița evokes events from behind the curtains of the diplomatic practices, between 20 August 1968, the day Czechoslovakia was invaded by the five states of the Warsaw Treaty, and 30 August 1968, when the paths to normalization of the situation opened, by trying to answer questions like: were there premonitions of the Czechoslovakian intervention? Why Czechoslovakia and not Romania, which of the two had more “rebellious” attitude towards the hegemonic power? Was there, however, such an intent? In what extent did the Romanian-American relations influence Romania’s safety?

In the author’s vision, the Romanian diplomacy has the merit to have made a contribution to relieving the crisis, balancing gracefully from militancy to caution and balance. On August 21 the gesture was firmly made and immediately afterwards, with remarkable promptness, Romania moved to implement the Strategy that worked throughout the Cold War.

ROMÂNIA ȘI RECUNOAȘTEREA INDEPENDENȚEI BULGARIEI*

FLORICA POPESCU,
Radio România Regional

Evenimentele anului 1908 au deschis o nouă etapă în istoria zbuciumată a Sud-Estului european. Bătrânul continent a redevenit centrul de gravitație al relațiilor internaționale, iar în Balcani, la limita dintre sferele de influență ale Austro-Ungariei și Rusiei țariste, s-a situat punctul de conflict cel mai sensibil al echilibrului dintre Marile Puteri. Declanșarea revoluției Junilor Turci, în luna iulie, a determinat importante mutații în activitatea diplomatică din regiune, în atitudinea Marilor Puteri față de spațiul sud-est european. Mișcarea Junilor Turci, liberali otomani care se opuneau politicii despotice instituite de sultanul Abdul Hamid al II-lea, și-a propus să creeze un stat modern pe bazele unei conștiințe otomane. Iar rapiditatea cu care aceștia au ajuns la putere a surprins pe toată lumea.

Atitudinea Marilor Puteri față de noul regim a fost diferită. Germania, adânc implicată în afaceri cu oamenii fostului sultan, a fost profund nemulțumită de ascensiunea Junilor Turci, dar a acționat prudent pentru a nu periclita privilegiile deja obținute în domeniul economic. Marea Britanie se afla într-o situație delicată. Spera, pe de o parte, ca reforma Imperiului Otoman să reușească, oferind stabilitate acestei părți a Europei, iar pe de altă parte era îngrijorată de impactul pe care l-ar fi putut avea modelul constituțional otoman asupra

lumii islamice. În acest context, diplomația românească a urmărit cu atenție orice modificare în raporturile de forțe din Balcani care, în opinia factorilor de decizie de la București, ar fi putut aduce prejudicii poziției internaționale a statului, punând în pericol chiar integritatea sa teritorială.

Revoluția Junilor Turci a deschis drumul unei serii de schimbări profunde în Imperiul Otoman. Intenția acestora a fost de a moderniza țara prin transformarea ei într-un stat european și scoaterea acesteia de sub tutela Marilor Puteri. Speranțele noilor lideri de la Constantinopol au fost spulberate în scurt timp de șeful diplomației austro-ungare, baronul Aehrenthal. Prin obținerea unor succese pe plan extern, acesta a urmărit să consolideze structurile interne ale Dublei Monarhii, amenințate atât de mișcările de emancipare ale națiunilor oprimate, cât și de tendințele separatiste ale autorităților ungare. Pentru Viena, spațiul sud-est european reprezenta singura posibilitate de a-și realiza ambițiile imperiale de expansiune teritorială. Dar acest spațiu se afla și în atenția noului ministru de Externe al Rusiei, Alexander Izvolski, stăpânit de visul de extindere a dominației Petersburgului spre Constantinopol și în Balcani, prin sprijinirea tuturor popoarelor slave și dezvoltarea lor sub protecția autorităților țariste.

* Studiu prezentat la Conferința Internațională cu tema: „100 years of Independent Bulgarian State: state building traditions”, Sofia (Bulgaria), 13-17 octombrie 2008.

Fost ambasador în Rusia, Aehrenthal era decis să profite de slăbiciunea temporară a adversarei, după înfrângerea suferită în războiul purtat cu Japonia în 1905 și să renunțe la vechiul principiu convenit cu Rusia, cel al menținerii *statu quo*-ului în Balcani, zonă în care Austro-Ungaria urma să preia inițiativa¹.

Cele două Mari Puteri au inițiat, prin noii lor miniștri de externe, proiecte vizând întărirea dominației lor în Balcani, respectiv, proiectarea unor linii de cale ferată care urmau a se intersecta în sangeacul Novi-Pazar. Ceea ce, după cum constata și ministrul român la Viena, Alexandru Em. Lahovary, dovedeau „*divergența adâncă dintre cele două politici de la care se inspirau*”². Au fost pași în direcția unui compromis ruso-austro-ungar pe baza anexării Bosniei, Herțegovinei și a sangeacului Novi-Pazar de către monarhia habsburgică în schimbul unui acord privind modificarea regimului Strâmtoarelor, prin care flota militară rusă să obțină dreptul de a trece prin Bosfor și Dardanele. Detaliile acestui acord de principiu au fost definite în septembrie 1908, la Buchlau, în timpul întrevederii dintre Aehrenthal și Izvolski. Realizarea proiectelor balcanice ale celor două Mari Puteri puteau provoca grave complicații internaționale, determinând redeschiderea Chestiunii Orientale. Acesta a fost și motivul pentru care Izvolski nu dorea ca Aehrenthal să acționeze în această direcție fără a fi notificat din timp, pentru a putea întreprinde demersurile necesare pe plan diplomatic³.

Viena nu a avut însă răbdare. Și a profitat de situația tulbură de la Constantinopol, de entuziasmul Rusiei și al ministrului său de Externe, aflat într-un turneu prin marile capitale pentru obținerea asentimentului puterilor europene în privința modificării statutului Strâmtoarelor, precum și de sincronizarea acțiunii sale cu proclamarea independenței Bulgariei. Pentru a-și duce la bun sfârșit proiectele, Aehrenthal a folosit drept diversivune eforturile Sofiei de a-și câștiga independența față de Poartă. Eforturi care au fost tot mai vizibile în vara lui 1908. Atunci au fost întreprinse mai multe sondaje diplomatice în capitalele europene pentru a afla care era poziția Marilor Puteri față de proclamarea independenței Bulgariei. Agentul diplomatic român la Sofia, Nicolae Mișu, a informat Bucureștii despre demersurile omologului său bulgar la Petersburg, care sonda terenul pentru a afla dacă

Rusia ar fi dispusă să ajute Bulgaria în cazul unui conflict cu Imperiul Otoman. Diplomatul român observa că „*domnul Izvolski ar fi fost foarte iritat de acest demers și a invitat pe domnul Tokov a comunica guvernului bulgar că o aventură ar fi periculoasă pentru Bulgaria care, în orice caz, nu numai că ar pierde orice simpatie în Rusia, dar nu va avea nici cel mai mic sprijin moral din partea guvernului țarului*”⁴.

În acest context, la 23 septembrie/6 octombrie 1908, Austro-Ungaria a anunțat anexarea Bosniei și Herțegovinei, provincii otomane care i-au fost date spre administrare prin tratatul de la Berlin din 1878. Decizia Vienei a provocat violente reacții în Serbia, aliată a Rusiei, care s-a simțit direct amenințată. Cele două provincii anexate aveau o populație numeroasă de origine sârbă, iar Rusia era „*frământată de gândul că acțiunea Austro-Ungariei întunecă prestigiul puterii slave în Balcani*”⁵. Prin anexarea Bosniei și Herțegovinei, diplomația vieneză a urmărit, pe de o parte, să împiedice Serbia să reunească popoarele sud-slave într-un singur stat, iar pe de alta, să intimideze națiunile asuprite din monarhie, care luptau pentru eliberare⁶.

Cu doar o zi înainte, Bulgaria și-a proclamat independența. Coordonarea dintre cele două evenimente a fost posibilă datorită unui acord prealabil între Ferdinand al Bulgariei și guvernării monarhiei habsburgice. Deciziile Vienei și ale Sofiei au modificat raportul de forțe din Balcani și au declanșat o nouă criză diplomatică. La București, autoritățile au privit cu neliniște deschiderea unei noi etape în spinoasa Problemă Orientală. Aceste preocupări au fost surprinse de publicistul Mihail Valerianu: „*Cine a urmărit cu atenție tot ce s-a scris și s-a discutat în România în ultimele luni, cu privire la politica externă a țării, s-a putut convinge că în spiritul multora, de la foști, actuali și viitori miniștri și până la cel din urmă român, domnește o confuzie completă, dar că toți simt nevoia de a se agita, de a cere, de a protesta, foarte puțini sunt însă luminați asupra rolului pe care România va avea și va trebui să-l joace în marile evenimente internaționale ce ne așteaptă*”⁷. Există mai multă indignare față de Austria decât față de Bulgaria, îi scria regele Carol I surorii sale, Maria de Flandra, la auzul acestor vești. Aehrenthal era făcut „*responsabil de provocarea dificultăților care cu*

greu pot fi depășite; și este fatal faptul că evenimentele bulgărești au coincis cu anexarea Bosniei. (...) Ceea ce s-a întâmplat nu mai poate fi revocat și Turcia se va găsi în fața unui fapt împlinit. Avem simpatie pentru proclamarea independenței Bulgariei, dar nu putem să recunoaștem aceasta față de Marile Puteri, ceea ce am pus să i se spună și lui Ferdinand⁸. Marele Nicolae Iorga scria despre bulgari în presa vremii: „Sunt vrednici, prin muncă, prin patriotism, prin credință față de tradiția istorică, de ceea ce au astăzi. Dar inima ne sângeră când ne gândim cum ne prinde pe noi acest mare fapt⁹. Deși sublinia că România nu era un stat balcanic, ministrul de Externe, Ion I. C. Brătianu, declara în plenul Camerei Deputaților că „nu este mai puțin adevărat că nimeni, dar nimeni, nici mare, nici mic, nu este mai aproape interesat la tot ce se întâmplă în Peninsula Balcanică, nici Austro-Ungaria, nici Rusia, nici o putere mare nu poate să urmărească cu interes mai viu și mai legitim ceea ce se întâmplă în această peninsulă. Și care este punctul nostru de vedere în politica Peninsulei Balcanice? Noi suntem în primul rând interesați la liniștea și echilibrul ei; voim echilibrul pe baza **statu quo**-ului teritorial și voim pașnica ei dezvoltare fără jignirea nici unui interes și nici unui drept legitim al nostru¹⁰”.

Neliștea resimțită la București era explicabilă. Mai vechea rivalitate austro-rusă era resuscitată. Austro-Ungaria își vedea materializate unele din proiectele sale balcanice. Mai mult, Sofia era atrasă în sfera de influență a Vienei, care intenționa „a netezi drumul Bulgariei prin Macedonia la Salonic și a face din o Bulgarie mărită un tampon viguros contra Rusiei în Balcani¹¹”. În acest timp, Rusia își vedea tot mai îndepărtate speranțele de dominație în zonă și la Strâmtoni¹².

Bulgaria era pregătită să-și apere cu arma în mâini independența proclamată unilateral. Dar autoritățile de la Sofia căutau însă să evite responsabilitatea unui conflict cu Imperiul Otoman. Cu atât mai mult cu cât Marile Puteri nu concepeau ca o națiune mică să-și rezolve singură problemele și nu admiteau ca asemenea schimbări să se facă fără asentimentul lor. Diplomația de la Sofia a încercat să găsească modalitatea cea mai puțin dureroasă de recunoaștere a independenței bulgare, folosindu-se în acest scop de divergențele de opinie dintre Marile Puteri¹³.

Temerile legate de pericolul unui conflict armat în Balcani nu s-au dovedit reale. În marile capitale domnea convingerea că va putea fi găsită o soluție pașnică pentru aplanarea crizei diplomatice apărute. În ianuarie 1909, noul ministru român la Viena, Nicolae Mișu, îi telegrafia mai puțin experimentatului său coleg de la Sofia, Alexandru Iacovaky, rămas să asigure interimatul Agenției diplomatice a României, pentru a-l liniști, dându-i asigurări că „neliniștea care se observă în Balcani va fi trecătoare și că temerea despre putința izbucnirii unui război este exclusă¹⁴”.

Rămânea însă o problemă majoră, cea a recunoașterii oficiale a Bulgariei și a noului titlu al lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha, cel de „țar al bulgarilor”. Era vorba de un titlu pretențios, de natură să provoace dispute și suspiciuni pe plan internațional. La sfârșitul lui ianuarie 1909, când între cancelariile occidentale se purta o intensă corespondență legată de situația din Balcani, țarul nerecunoscut al bulgarilor întreprindea tradiționala sa călătorie pioasă la Coburg pentru a se închina la mormântul mamei sale. La întoarcere avea programată o întâlnire cu regele Carol I al României. Între timp, Ferdinand a aflat de decesul Marelui Duce Vladimir și după rugăminți insistente a obținut acordul împăratului Rusiei de a participa la funeralii. A fost întâmpinat cu mult fast și această primire protocolară a lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha a fost văzută de autoritățile de la Sofia drept o recunoaștere de fapt a independenței Bulgariei. Pentru a evita astfel de speculații, Izvolski a trimis Marilor Puteri o telegramă circulară în care preciza că onorurile personale făcute „principelui” bulgar nu trebuiau percepute ca o recunoaștere a independenței.

În contextul acestui statut internațional nedefinit al Bulgariei, urma să aibă loc întrederea deja stabilită dintre Ferdinand și regele Carol I. Era o vizită care puneă probleme delicate guvernului român, care nu știa cum să-l întâmpine pe suveranul bulgar. Din fericire, vizita la Petersburg a ușurat mult situația guvernului. Așa cum îi declara noul prim-ministru, Ion I.C. Brătianu, agentului diplomatic bulgar la București, Hristofor Hesapciev, „România, ca un stat mic, nu poate prelua inițiativa recunoașterii independenței Bulgariei, însă noi, în orice caz, îl vom întâmpina pe suveranul dumneavoastră în același mod în care va fi primit la Petersburg¹⁵”.

La sfârșitul lunii februarie, venind din Rusia, Ferdinand al Bulgariei s-a oprit la București, unde a fost primit cu întregul ceremonial regal. Suveranul bulgar a avut discuții atât cu regele Carol I, cât și cu primul ministru Ion I.C. Brătianu¹⁶. Carol i s-a adresat cu titlul de „Sire și Maiestate”, fapt care l-a impresionat plăcut pe Ferdinand¹⁷. Potrivit aceleiași Hesapciev, orgoliosul suveran bulgar era „mulțumit din cale-afară de primirea călduroasă ce i s-a făcut”. „Onorurile care i-au fost acordate țarului nostru – remarca diplomatul bulgar – atât de rege, cât și de guvernul acestuia, în situația sa internațională neclară de atunci, au născut ecouri de simpatie în mediile politice și diplomatice, care le-au găsit foarte naturale în contextul relațiilor bilaterale călduroase manifestate deseori între Bulgaria și România; în aceste onoruri au văzut recunoașterea personală a calității regale a șefului de stat bulgar. (...) Însă, în ciuda acestui fapt, guvernul român a făcut tot posibilul pentru a se evita în străinătate interpretarea că România a recunoscut, oficial, noua situație internațională a Bulgariei”¹⁸.

Deși a înțeles foarte bine această problemă delicată, prin telegrama sa de mulțumire, la părăsirea României, Ferdinand al Bulgariei l-a pus pe Carol I într-o situație dificilă, deoarece, conform obiceiului, regele trebuia să răspundă la telegrama acestuia prin menționarea inevitabilă a titlului său regal, suveranul bulgar urmărind clar acest scop. Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha a fost afectat de reținerea regelui Carol în a-i răspunde la telegrama de mulțumire și multă vreme și-a manifestat insatisfacția. „Pentru a face să se simtă încruntarea sa total deplasată – observa Hesapciev – el s-a abținut să-l felicite pe rege cu ocazia aniversării solemne, la 7 aprilie, a 70 de ani de la nașterea sa, ceremonie la care a participat și o misiune specială germană, în frunte cu prințul moștenitor german, care i-a predat regelui, ceremonios, bastonul de feldmareșal german”. Instrucțiunile date de Ferdinand al Bulgariei ministrului său la București au fost precise: „Vă veți mulțumi doar să-i spuneți ministrului Brătianu, ca venind din partea mea, urările mele de bine pentru bunăstarea regală”¹⁹.

Recunoașterea oficială a independenței Bulgariei și a titlului lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha a avut loc chiar în momentul aniversării lui Carol I. Pe 8/21 aprilie 1909, România recunoștea noul statut internațional al statului vecin, fapt ce a

prilejuit trimiterea unor telegrame de către regele Carol I către Ferdinand, precum și de către Ion I.C. Brătianu către omologul său bulgar, Aleksandăr Malinov. „În numele guvernului român, rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi expresia marii plăceri cu care noi am aflat de încoronare, rezultat al stăruinței Voastre. Mai rog pe Excelența voastră să binevoiască a prezenta M.S. Țarului urările și felicitările noastre respectuoase către întreaga Familie a Suveranului și către poporul bulgar, cu care România e legată prin sentimente de sinceră prietenie”²⁰.

Ca o expresie imediată a recunoașterii noii situații, prin acte reciproce, în iulie 1909, reprezentanțele diplomatice ale celor două țări au fost ridicate la rangul de legație. A fost o consecință a decretului din 21 mai 1909, prin care agențiile diplomatice ale Bulgariei din străinătate au fost transformate în legații. Legația de la București, ca și legațiile din celelalte state balcanice, era de gradul al III-lea, ceea ce însemna că titularul ei era numai ministru plenipotențiar, fără a fi în același timp și trimis extraordinar, așa cum erau miniștrii care conduceau legațiile de rangurile I și II. Cu toate acestea, colonelul Hesapciev și-a prezentat, în iulie 1909, scrisorile de acreditare ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar²¹. Ceremonia a avut loc la reședința de vară a regelui de la Sinaia, printr-un protocol românesc deosebit, foarte pitoresc, pe fundalul măreției ținutului muntos, de care își aducea aminte secretarul Legației bulgare de la București, Petăr Neikov: „Caleașca regală cu patru cai, înhămați doi câte doi, cu vizitii în costume naționale (vechii surugii români) ne-a dus încet, printre rânduri de turiști eleganți, la Peleş, impresionantul castel în stil neogotic, care domina frumoasa Vale a Prahovei”²². După înmânarea scrisorilor de acreditare, noul ministru bulgar îi declara regelui Carol I: „Sentimentele de vie simpatie pe care guvernul Maiestății Voastre și întreaga Românie le-au arătat patriei mele în timpul ultimelor evenimente, care au luminat o nouă eră în dezvoltarea sa istorică, sunt o nouă garanție a apropierii, sper că tot mai strânse în viitor, între cele două popoare prietene”²³.

Studiul nostru s-a dorit a fi o confirmare a speranțelor diplomatului bulgar de acum mai bine de un veac.

Cuvinte-cheie: Imperiul Otoman, Chestiunea Orientală, proiecte balcanice, independența Bulgariei, regele Carol I, Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha.

¹ Pentru detalii privind politica Marilor Puteri în Balcani, vezi: Pierre Renouvin, *La crise européenne et la Première Guerre Mondiale (1904-1918)*. Cinquième édition revue et augmentée, Paris, 1969, p. 131 și urm.; A.J.P. Taylor, *Monarhia habsburgică, 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*. Traducere de Cornelia Bucur, București, 2000, p. 183 și urm.

² Al. Em. Lahovary, *Amintiri diplomatice. Viena 1906-1908*, București, 1936, p. 38.

³ René Pinon, *L'Europe et la Jeune Turquie*, Paris, 1913, p. 197.

⁴ Apud Constantin Paraschiv, *Diplomația României în Balcani în timpul crizei bosniace*, în *România în istoria universală*, vol. 1, Iași, 1986, p. 386.

⁵ Ioan D. Filitti, *Politica externă a României și atitudinea ei în conflictul european*, București, 1915, p. 9.

⁶ Constantin Nuțu, *România în anii neutralității, 1914-1916*, București, 1972, p. 43.

⁷ Mihail Valerianu, *Pentru România Mare*, București, 1919, p.12-13.

⁸ Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența personală (1878-1912)*, București, 2005, p. 453.

⁹ Nicolae Iorga, *România, vecinii săi și Chestiunea Orientului*, Vălenii de Munte, 1912, p. 182.

¹⁰ *Desbaterile Adunării Deputaților*. Sesiunea ordinară 1908-1909, nr. 15 din 19 decembrie 1908, p. 142.

¹¹ Ioan D. Filitti, *op.cit.*, p. 9.

¹² Daniela Bușă, *Relațiile româno-bulgare în perioada 1878-1914*, în Florin Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță (coordonatori), *Români și bulgari. Provocările unei vecinătăți*, București, 2007, p. 73.

¹³ Elena Statelova, Radoslav Popov, Vasilka Tankova, *Istoriya na bălgarskata diplomacija, 1879-1913 g.*, Sofia, 1994, p. 377 și urm.

¹⁴ Daniel Cain, *Un trimis al Majestății Sale. Nicolae Mișu*, București, 2007, p. 91.

¹⁵ Hristofor Hesapciev, *Amintirile unui diplomat bulgar în România*. Traducere de Daniel Cain, București, 2003, p.193

¹⁶ Gheorghe Zbucnea, *Relațiile României cu sud-estul european la începutul secolului al XX-lea*, București, 1999, p. 97

¹⁷ Sorin Cristescu, *op.cit.*, p. 460.

¹⁸ Hristofor Hesapciev, *op. cit.*, p. 198-199.

¹⁹ *Ibidem*, p. 201.

²⁰ George Fotino, *Discursurile lui Ion I. C. Bratianu*, vol. III (1 ianuarie 1909-19 decembrie 1912), București, 1939, p.129.

²¹ Constantin Velichi, *Sofia, în Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, București, 1975, p. 281.

²² Petar Neikov, *Spomeni*, Sofia, 1990, p. 145.

²³ Hristofor Hesapciev, *op.cit.*, p. 217.

ROMANIA AND THE RECOGNITION OF BULGARIA'S INDEPENDENCE

The Young Turks revolution, initiated in July 1908, opened the door to a series of profound changes in the Ottoman Empire and resulted in significant mutations in the diplomatic area of southeast Europe. Encouraged by the temporary weakness of Russia, Austria-Hungary took the initiative in the Balkans. On the background of these events completed with Bulgaria proclaiming its independence on 22 September / 5 October 1908, Austria-Hungary announced, and the next day, the annexation of Bosnia and Herzegovina.

Romania initially delayed recognizing the independence of their neighbor to the south of the Danube, because feared not to reopen the Eastern Question and with it the outbreak of a new conflict in the Balkans. The understanding attitude of Russia towards the sovereign of Bulgaria in early 1909, influenced the position taken by Romania, which in 8 / 21 April 1909 has officially recognized the independence of Bulgaria and the title "tsar of Bulgaria" for Ferdinand of Saxa-Coburg-Gotha.

NOI CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA NEGOCIERILE ROMÂNNO-IUGOSLAVE PENTRU PORȚILE DE FIER

dr. CIPRIAN BENIAMIN BENEĂ,
Universitatea din Oradea

Contextul internațional specific perioadei în care este inițiată și derulată o anumită negociere între două sau mai multe state este un ingredient de o importanță vitală în privința inițierii și evoluției tratativelor ce constituie pași în negocierea respectivă. De multe ori, contextul internațional la nivel global este influențat de orientarea pe care o adoptă conducerea celor mai importante state pe scena internațională. Contextului în care are loc derularea unei negocieri i se acordă o mare importanță deoarece modul în care aceasta se desfășoară este influențat în mare măsură de situația internațională; o stare tensionată sau de incertitudine la nivel internațional inhibă inițierea negocierilor sau frânează îndreptarea lor pe făgașul ce duce la un acord între părțile implicate în negocieri. Climatul internațional favorabil este un element indispensabil ajungerii la un acord; aceasta cu atât mai mult cu cât părțile implicate în tratative pot să nu împărtășească aceeași ideologie politică și pot avea orientări diferite în politica lor externă. Se poate vedea cum contextul poate influența relațiile dintre statele care doresc să pună bazele unei colaborări într-un anumit domeniu; dar nu trebuie să se omită importanța situației raporturilor ce există între părțile ce urmează a fi angajate direct în tratative și care nu este în mod obligatoriu influențată de contextul mondial. Dar cadrul general în care se derulează negocierile nu influențează numai cursul lor; el poate să exercite o influență covârșitoare și asupra modului în care se pun în aplicare cele convenite în timpul tratativelor.

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial devenise o chestiune de timp după ce Churchill îi înmânase lui Stalin biletul ce avea să pecetluiască soarta a milioane de oameni din țările Europei Centrale și de Est. Acceptarea de către Stalin a propunerii venite din partea lui Churchill avea drept consecință intrarea României în sfera de influență sovietică. Stalin dorea să-și consolideze pozițiile în Europa de Răsărit și fraudarea alegerilor în România (noiembrie 1946) devenea un semnal cu o mare forță în această privință.

Însă, în Balcani, Stalin avea să se lovească de intransigența unui lider care nu voia să se supună directivelor eminate de la Kremlin, Iosip Broz Tito. Devierea lui Tito de la linia impusă de liderul de la Kremlin avea să ducă la tensionarea relațiilor pe

linia Moscova-Belgrad, și, implicit, pe linia București-Belgrad. Anul 1948 avea să marcheze debutul unei perioade caracterizate de tensiune în plan bilateral, la granița comună româno-sârbă începându-se construirea, pe terenurile care au fost trecute în proprietatea Ministerului Apărării Naționale, a unor instalații și locații cu caracter militar, organizându-se demonstrații militare în marile orașe situate în apropierea graniței și recurgându-se la arma propagandistică.

Era, în timpul primei etape a Războiului Rece, un război purtat în special cu arme ce vizau cucerirea spiritului uman și „convertirea” sa la „credința” emanată de cele două centre de putere: Moscova și Washington. Desigur, în anumite situații, tensiunea era atât de mare încât amenințarea

războiului plutea în aer (ca în timpul Crizei Rachetelor din Cuba); chiar dacă în unele momente au avut loc confruntări armate în cadrul unor războaie asimetrice între centru și sateliți (în cazul blocului comunist) și în diverse țări din Asia sau Africa, care erau folosite ca paravan de către puterile majore, totuși rațiunea a împiedicat emoțiile să furnizeze muniția pentru declanșarea unui război nuclear. „Înțelegerea” dintre cei doi mari de a nu recurge la utilizarea armei nucleare nu i-a împiedicat însă să recurgă la un puternic război propagandistic, care se concentra asupra prezentării avantajelor aduse de sistemul pe care se baza guvernarea fiecăreia dintre ele, respectiv dezavantajele generate de tipul de organizare din blocul opus.

În 1947, Washingtonul avea să lanseze Planul Marshall, invitând Moscova să ia parte, alături de celelalte state vizate, la acel plan ce era destinat refacerii economice, în urma războiului. Moscova refuză și, în 1949, creează Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), cu sediul la Moscova, care se dorea o organizație economică prin care să se controleze politica membrilor săi; pentru protejarea intereselor sale și ca răspuns la crearea CAER, și ca urmare a loviturii de stat comuniste din Cehoslovacia, Washingtonul avea să creeze NATO.

Prima parte a Războiului Rece avea să se finalizeze odată cu moartea lui Stalin în 1953. În acel an începe o luptă acerbă pentru putere la Moscova. Punctul care marchează o cotitură în relațiile bilaterale româno-iugoslave a fost marcat de venirea la putere în URSS a lui Malenkov și mai apoi a lui Hrușciov. Hrușciov, pentru a-și consolida pozițiile pe plan intern și extern a căutat să dea o nouă orientare politicii sovietice. Odată cu „Noua Direcție” a lui Malenkov, Bucureștii au încercat să scoată trupele Uniunii Sovietice din Republica Populară Română, căutând ca pe această cale să reducă influența Moscovei asupra Bucureștilor¹, iar ascensiunea lui Hrușciov și promovarea de către acesta a „coexistenței pașnice” au avut ca efect relaxarea tensiunii între SUA și URSS. De această relaxare Hrușciov avea nevoie pentru a-și putea consolida poziția în funcțiile de conducere din URSS, iar condamnarea lui Stalin nu numai că a asigurat o nouă direcție în politica externă a Moscovei, ci în același timp a însemnat și o înlănzire a comunismului, folosind-o ca armă împotriva foștilor asociați ai lui Stalin, care reprezentau principala sa opoziție în vederea obținerii controlului asupra Partidului Comunist al Uniunii Sovietice².

Anul 1955 este plin de evenimente importante, care aveau să influențeze puternic contextul internațional, făcându-l facil inițierii negocierilor româno-iugoslave: este anul în care avea loc întâlnirea de la Geneva a celor mari, punct de pornire a discuțiilor despre coexistența pașnică, vizita lui Hrușciov la Belgrad, ocazie cu care s-au stabilit relațiile pe linie de stat între URSS și Republica Populară Federativă Iugoslavia (RPFI), eveniment care avea o importanță capitală pentru crearea condițiilor necesare apropierii între București și Belgrad, fiind în același timp anul în care Republica Federală Germania accedea în structurile NATO. Ca răspuns la această acțiune, Hrușciov procedează la constituirea Pactului de la Varșovia.

Erau însă anumite state care nu priveau cu ochi liniștiți constituirea celor două blocuri politico-militare. Ca răspuns la politica celor două superputeri, ele au inițiat la Bandung mișcarea de nealinie, un important pilon al acestei mișcării fiind Tito.

Mai apoi, luna februarie a anului 1956 avea să aducă surprize multor lideri politici din întreaga lume: în discursul său, Hrușciov denunța crimele lui Stalin și expunea dorința sa de a pune pe noi baze relațiile între lumea capitalistă și cea comunistă. El a anunțat și a promovat o schimbare în politica externă a URSS; cele trei principii fundamentale ale revizionismului ideologic promovat de Hrușciov vizau:

- coexistența pașnică cu capitalismul, care urma să fie „linia generală a politicii externe”³ a URSS;
- tolerarea și chiar încurajarea de către URSS a diferitelor forme de tranziție spre socialism în țările din cadrul blocului sovietic;
- recunoașterea statelor nealiniate ca o parte a „zonei de pace”.

Pe scurt, contextul internațional specific perioadei anterioare începerii și derulării negocierilor româno-iugoslave în vederea realizării barajului de la Porțile de Fier se prezenta astfel:

- politica mondială era guvernată de principiile curentului realist, lumea fiind împărțită în Est și Vest.
- mișcarea de nealinie inițiată în 1955 avea să atragă țările care se doreau a fi neutre, în principal fostele colonii, și se dorea a fi un scut pentru membri, spre a-i păstra în afara interferențelor venite din partea marilor puteri.

În acest context, apropierea lui Gheorghiu-Dej de Tito avea implicații de natură politică atât la nivel intern, cât și extern. Promovarea prin-

cipiilor coexistenței pașnice de către Moscova avea să fie utilizată de către Dej pentru a-și consolida poziția politică atât internă, cât și internațională. Dacă Hrușcirov căuta să se debaraseze de staliști, Gheorghiu-Dej, urmărind îndeaproape metoda de la Moscova, dar schimbându-i conținutul, a început să se debaraseze de hrușcioviști. Prin această acțiune, el căuta să-și consolideze poziția în cadrul structurilor centrale de decizie ale țării, dar și să diversifice relațiile Bucureștilor pe plan internațional. Prin apropierea de Belgrad, Dej, nu numai că putea exploata potențialul hidroenergetic și de navigație oferit de Dunăre, ci dădea naștere și unei colaborări bilaterale care putea servi ca model altor state. Dar apropierea de Belgrad era și un semnal ce putea fi înțeles în capitalele occidentale ca o dorință a Bucureștilor de a urma o politică independentă în relația cu Kremlinul.

Pentru Tito, care s-a născut într-un sat din Croația, realizarea proiectului de la Porțile de Fier contribuia la consolidarea imaginii sale ca lider al întregii Iugoslavii. Chiar dacă rădăcinile sale erau croate, el a promovat realizarea proiectului ce urma a fi construit pe teritoriul Serbiei, cu contribuția tuturor republicilor aparținând R.P.F. Iugoslavia. Era o demonstrație a lui Tito că poate realiza încă o dată în jurul său forțele din toate părțile componente ale R.P.F. Iugoslavia în direcția unui scop unic. Pe plan extern, apropierea de Dej îi aducea lui Tito un important capital politic la nivel internațional, în contextul în care poziția Chinei și a Albaniei erau vădit împotriva orientării de la Belgrad. Tito se putea apropia de o țară comunistă, în momentul în care importanți actori comuniști îi condamnau acțiunile.

Dar impactul mesajului dat de deschiderea negocierilor bilaterale avea să fie înțeles la Moscova tot mai clar în momentul în care Bulgariei i se refuza în mod constant participarea la proiect. România, ca țară comunistă, membră a Pactului de la Varșovia și a CAER, susținea cererea Bulgariei – care era, de fapt, un pion al Moscovei –, prin care aceasta căuta să controleze evoluția negocierilor și realizarea proiectului, deși dorința ei reală era de a evita cu orice preț prezența unui control venit din partea Kremlinului, fie direct, fie prin intermediul unui satelit. Deși Maurer i-a adresat lui Tito o scrisoare prin care îi solicita să examineze cu bunăvoință cererea Sofiei de a fi parte la negocieri și la proiect, el știa că Bulgaria nu avea cum să fie implicată în discuțiile de natură tehnică, din cauza refuzului ferm venit de la Belgrad, de la cel mai

înalt nivel politic, care excludea din principiu participarea la proiect a oricărei alte țări.

Schimbarea de atitudine a celor doi mari în relațiile dintre ei (la Geneva în 1955) avea să aducă modificări în contextul internațional. Dovadă a acestei schimbări este vizita făcută de către Hrușcirov la Belgrad, prin care dorea să arate iugoslavilor și lumii întregi (desigur în scop propagandistic) că îi pare rău de situația creată de Stalin și că dorește să abordeze relațiile bilaterale de pe o nouă poziție. Însăși deschiderea lui Hrușcirov i-a dat lui Dej libertate de mișcare în direcția apropierii sale de Tito și de alte țări din Occident.

Existența Pactului de la Varșovia și a CAER permitea Moscovei să exercite un control eficient asupra mișcărilor țărilor-satelit. În cadrul CAER, toate liniile de cooperare aveau un traseu vertical, spre Moscova, și nu orizontal, între statele din regiune⁴. Cooperarea economică bilaterală era descurajată⁵ în favoarea dezvoltării autarhice a economiei naționale, aceasta din urmă fiind limitată doar de politica de promovare a dependenței economice față de Uniunea Sovietică⁶. Mai mult, prin faptul că URSS avea la dispoziția sa o rețea mondială de partide – de exemplu la întâlnirea de la Moscova din 1960 au participat delegații din partea a 81 de partide⁷ – aceasta putea să-și susțină pretențiile de universalitate. Această țesătură de partide putea fi folosită ca instrument de lansare și control ideologic, constituind o bază pentru amestecul în afacerile interne ale diverselor state (în special cele din Pactul de la Varșovia), amenințându-le acestora structura internă⁸.

Faptul că în 1955 Moscova a decis să accepte conviețuirea cu naționalismul est-european, atât timp cât conducerea din țările respective rămânea neabătut comunistă, optând pentru reconcilierea cu Tito, ca fiind cel mai potrivit simbol al noii lor orientări, s-a soldat cu „deschiderea ecluzelor”⁹. Iar după ce Hrușcirov a dezvăluit crimele lui Stalin, comunismul a fost tot mai discreditat, cu excepția Iugoslaviei, unde comunismul se altoise pe o cauză naționalistă; aceasta va avea urmări în țările-satelit deoarece liderii acestora, pentru a obține orice fel de aprobare publică, trebuiau să obțină mai întâi un credit naționalist¹⁰. Aceștia se străduiau să se prezinte drept comuniști naționaliști și nu marionete ale Moscovei. Tocmai aceste motive au îndemnat Moscova să exercite o presiune crescândă asupra regimurilor satelit din Europa răsăriteană¹¹.

■ **Gheorghe Gheorghiu-Dej și Josip Broz Tito, protagoniștii negocierilor româno-iugoslave**

Oportunitatea apropierei României de Iugoslavia s-a ivit după normalizarea relațiilor pe linie de partid între Belgrad și Moscova și a fost exploatată imediat de RPR; cu ocazia vizitei lui Tito la București, la întoarcerea de la Moscova, s-a susținut de către ambele țări o poziție ce atesta dorința de a pune bazele unei bune colaborări viitoare, amintindu-se printre altele de existența intereselor comune ce le au RPF și RPR în sectorul Porților de Fier. Dar aceasta a avut loc după ce deja fusese creat contextul care favoriza acțiunea lui Dej de a se apropia de Iugoslavia lui Tito, atât pe linie de stat, cât și pe linie de partid.

Cursul evenimentelor a fost influențat și de o schimbare a percepției asupra țărilor comuniste din partea Washingtonului, SUA începând să privească Europa de Est ca pe o entitate alcătuită din mai multe părți, fiecare din ele meritând o atenție deosebită¹², avându-se în vedere și România. Bucureștiul se dovedea a fi „extraordinar de receptiv la intensificarea contactelor cu Occidentul”¹³, Gheorghiu-Dej dorind să se desprindă de Moscova¹⁴; în acest sens, sesizând eliminarea din PCUS a stalinistilor, Dej a decis să îndeparteze pe hrucșioviști din Partidul Muncitoresc Român¹⁵ și să renunțe la obligativitatea învățării limbii ruse în școli; acestea erau în interesul comunismului național din România.

Pe lângă tensiunea ce caracteriza relațiile între cele două blocuri și pe lângă că o țară aliniată se afla în tratative cu o țară nealiniată, în timpul negocierilor bilaterale româno-iugoslave (1956-1963), în diferite locuri pe glob aveau loc adevărate confruntări armate:

- conflictul arabo-israelian (1956);
- conflictul indo-chinez (1959-1962);
- intervenția trupelor franceze în Suez (1956), Mauritania (1961) și Biserta (1961);
- intervenția trupelor britanice în Suez (1956);
- înăbușirea revoluției ungare de către trupele sovietice (1956);
- intrarea trupelor americane în Liban (1958).

De asemenea, în Cuba (1956-1959) și în Laos (1960-1975) au fost războaie civile. Este de menționat faptul că cel mai răvășit continent în secolul trecut a fost Asia (176 conflicte), urmat de Africa (77 conflicte).

Așa cum se poate observa, nici RPR și nici RPF nu au fost implicate în aceste conflicte militare și aceste tulburări au avut loc în zone îndepărtate din punct de vedere geografic față de aceste două state.

În ceea ce privește perioada în care s-a realizat construcția Sistemului hidroenergetic de la Porțile de Fier (1964-1971), cu toate că și aceasta a fost caracterizată de izbucnirea unor conflicte violente, niciunul din aceste două state nu s-a implicat în aceste conflicte. Ne referim la confruntările dintre Israel și statele arabe (1967); India și Pakistan (1965 și 1971); cele din Vietnam (1973-1975); Salvador și Honduras (1969); ca și la intervențiile trupelor trupe franceze în Gabon (1964), engleze în Kenya (1964) și a celor sovietice în Praga (1968).

Pe plan economic, contextul care contura direcția de acțiune a Bucureștilor era determinat de două aspecte: a) pe de o parte, RPR era membră CAER, ceea ce direcționa într-un anumit mod deciziile privind prioritățile de dezvoltare și de specializare a economiilor țărilor membre ale acestui bloc economic; RDG și Cehoslovacia, având oblăduirea Moscovei, susțineau specializarea RPR în direcția agriculturii; b) pe de altă parte, direcția principală și prioritară de acțiune a lui Gheorghiu-Dej era să scoată țara din stadiul agricol și să pună bazele dezvoltării unei industrii grele. Marea dilemă în fața căreia se afla Dej era cum să dezvolte o asemenea industrie în lipsa unei baze energetice naționale.

Începutul anilor '60 marchează o accelerare a ritmului de luare a deciziilor privind dezvoltarea

unei baze naționale de furnizare a energiei atât de necesare îndreptării economiei naționale a RPR în direcția industrializării. Dacă până în această perioadă economia RPR era dependentă de energia furnizată de URSS, realizarea unei baze energetice naționale avea să reducă dependența RPR față de URSS în atât de sensibilul domeniu energetic, ceea ce va permite ulterior Bucureștilor să promoveze o politică de independență politică vizavi de Moscova. Realizarea proiectului de la Porțile de Fier devenea astfel o piesă de o mare importanță în această privință.

Dar pe lângă faptul că realizarea Sistemului hidroenergetic urma să furnizeze o parte din energia atât de necesară dezvoltării industriale a țării, fiind un element cu puternice caracteristici tehnico-economice, înfăptuirea sa depășea cu mult sfera economică înlăturându-se odată pentru totdeauna toate piedicile în calea navigației prin cel mai periculos sector al Dunării – sectorul Cataractelor. Înlăturarea piedicilor din calea navigației avea să reducă costurile transporturilor pe Dunăre, facilitându-se astfel dezvoltarea schimburilor economice între țările din bazinul dunărean, asigurându-se totodată facilitarea deplasării spre Occident a mărfurilor produse de viitoarea industrie românească, în momentul în care Moscova căuta să elimine relațiile bilaterale orizontale, promovând relațiile bilaterale pe verticală, între URSS și fiecare din sateliții săi. Această politică îi permitea să exercite un control mai eficient asupra economiei și politicii țărilor din lagărul comunist. Pe de altă parte, diversificarea relațiilor economice era privită de Kremlin ca un element care putea fi folosit împotriva sa, permițându-le sateliților creșterea flexibilității acțiunii lor în plan politic, prin reducerea dependenței lor economice față de Moscova.

Aceasta era direcția spre care Dej voia să împingă România, lucru care ridica anumite semne de întrebare la Moscova cu privire la posibila evoluție a legăturilor bilaterale și îi făcea pe liderii sovietici să privească cu suspiciune aceste tendințe. Ei judecau după raționamentul că „dacă voi o să mergeți cu ritmul acesta mai departe, cu economia aceasta a voastră echilibrată și o să veniți cu tot mai puține probleme și neajunsuri de ajutor, într-o zi probabil că nici nu o să ne mai ascultați, nici nu o să mai ascultați ceea ce spunem noi [sovieticii, n.a.]”¹⁶.

Această suspiciune a Moscovei nu era neîntemeiată: Gheorghiu-Dej și-a concentrat toate

eforturile pentru obținerea unei mai mari independențe economice a României față de Uniunea Sovietică. Întrunirea de la Moscova din noiembrie-decembrie 1960 – ca o completare a celei din 1957 – i-a oferit lui Dej oportunitatea de a fi susținut de URSS în construirea Combinatului de oțel de la Galați, precum și un cadru teoretic pentru făurirea unui comunism național. Dej s-a folosit de Declarația de la Moscova ca de un argument în susținerea independenței față de Uniunea Sovietică¹⁷. Dar este de menționat că și RPR a făcut un compromis pentru a primi sprijinul URSS în 1960, sprijinind această țară în lupta cu Beijingul pentru câștigarea hegemoniei în mișcarea comunistă internațională¹⁸.

Hrușciiov căuta să se opună pe toate căile tendințelor centrifuge ce se manifestau tot mai evident în CAER¹⁹ și dorea ca prin constituirea unui organ unic de coordonare și planificare, să se aprobe planurile naționale ale fiecărui stat aflat sub influența sa. Acest plan unic, alături de organismul suprastatal, uniunea pe ramuri care se prevedea, precum și specializarea pe care toate țările – cu excepția RPR – o susțineau, aveau ca urmare știrbirea suveranității naționale a României. De aceea, prin vocea lui Alexandru Bârlădeanu, care a fost delegat la ședința Comitetului Executiv al CAER, a fost expusă poziția susținută de Dej cu ocazia Consfătuirii din iunie 1962 a primilor secretari și anume că „poziția fundamentală pe care noi o avem este aceea a respectării suveranității și a neamestecului în treburile interne”²⁰. Această poziție adoptată de București se dorea a fi o barieră în calea încercării Moscovei de a dispune o altă repartitie a resurselor economice și forțelor de producție ale României și a pune pe români sub control, nelăsându-le posibilitatea să-i depășească pe alții²¹.

În august 1962, Hrușciiov a scos în relief adevăratul scop al constituirii organismului suprastatal de planificare: obiectivul principal era acela de a reuni economiile lagărului socialist într-o „singură entitate”²², uniunile și întreprinderile comune fiind „un mijloc prin care se urmărește crearea bazei economice pentru a trece la desființarea suveranității naționale”²³. „Tendința aceasta de contopire înseamnă a crea o legătură economică care după aceea să impună și celelalte condiții... pentru a putea pe urmă pune problema renunțării la suveranitate”²⁴.

Se poate observa că de o mare importanță pentru obținerea acordului româno-iugoslav era

■ Sistemul hidroenergetic și de navigație de la Porțile de Fier

starea ce caracteriza relațiile ce existau în cadrul CAER, precum și între București și Moscova; acestea își vor pune amprenta asupra modului în care aceste negocieri au evoluat. Este de menționat faptul că cele două state vecine au meritul istoric de a nu fi luptat niciodată unul împotriva celuilalt; mai mult, între România și Regatul sârbo-croato-sloven, în perioada interbelică, au existat relații de bună vecinătate, dovada acestui fapt fiind Protocolul din 4 noiembrie 1923, în baza căruia s-a făcut un schimb de localități și a avut loc o rectificare de frontieră. Bulversarea adusă în lume de cel de-al Doilea Război Mondial și mai apoi dorința lui Stalin de a controla Iugoslavia au fost lucruri care au influențat în mod direct relația dintre RPR și RPF. „Noi am pierdut Iugoslavia datorită pornirilor lui Stalin”²⁵ spunea Gheorghiu-Dej într-o ședință a Biroului Politic. Moartea lui Stalin, intrarea Războiului Rece în cea de-a doua sa fază, determinată de adoptarea unei noi politici externe de către Moscova, prin promovarea coexistenței pașnice, precum și restabilirea relațiilor pe linie de stat între URSS și RPF au fost momente în care s-au creat premisele normalizării relațiilor dintre RPR și RPF; în 1956, cu ocazia vizitei lui Tito la București s-a afirmat că s-a constatat „o îmbunătățire a relațiilor dintre cele două state după Declarația guvernelor RPF și URSS”, luându-se hotărârea „de a înlătura prin eforturi comune urmările acestei tulburări”.

Evoluția negocierilor derulate cu scopul realizării Sistemului hidroenergetic de la Porțile de Fier a fost astfel direct influențată de contextul mondial. Acestea au început numai în momentul în care pe plan internațional a apărut ocazia prielnică, fiind tergiversate în momentul în care

între părți s-au ivit anumite probleme cu puternic conținut politico-ideologic (mișcarea inițiată de UCI în anul 1958).

În orice caz, în situația specifică anilor '50 și '60, inițierea și derularea negocierilor bilaterale între RPR și RPF dovedeau lumii întregi că două țări care împărtășeau diferite orientări privind politica și organizarea lor internă și erau membre în alianțe create cu scopuri și având orientări diferite, puteau conlucra în vederea obținerii de beneficii în comun. Deși ideologia care dădea contur atitudinii liderilor de la Belgrad și București era atât de diferită – acest aspect de natură *culturală* creând o linie de separație între orientarea lor – beneficiul ce era așteptat de pe urma realizării în comun a unui proiect pe granița comună româno-iugoslavă și care îi făcea să-l privească ca pe o realizare din domeniul *civilizației*, i-a determinat să coopereze și să lase istoricilor sarcina de a cerceta asperitățile ce au existat în trecut în relațiile bilaterale.

Deși o negociere este necesară pentru a se crea o nouă relație care este bazată pe un acord explicit, acest acord reprezintă de cele mai multe ori numai o parte a ceea ce rezultă din negocieri. Rezultatul negocierii poate include o reorientare a obiectivelor naționale, noi angajamente către terțe părți sau poate avea efecte propagandistice²⁶. Multe din aceste rezultate colaterale pot depăși în importanță acordul la care s-a ajuns²⁷.

Se poate menționa faptul că semnarea acordului privind realizarea Sistemului hidroenergetic de la Porțile de Fier era și un act cu încărcătură politică²⁸; pe lângă întâlnirea lui Tito și Dej la Belgrad, semnarea acordului dovedea lumii întregi că între România și Iugoslavia existau relații de bună vecinătate, că se înfăptuia un act ce indica

exercitarea dreptului de suveranitate și independență al Bucureștilor față de Moscova prin apropierea evidentă de o țară nealiniată din punct de vedere militar și rebelă din punct de vedere politic, în raport cu țările comuniste. Uniunea Sovietică a căutat să se opună prin toate mijloacele de care dispunea realizării Sistemului hidroenergetic, prin construirea căruia România avea să-și furnizeze energia electrică atât de necesară dezvoltării sale industriale, crescând prin aceasta independența sa economică și politică.

Este un exemplu de negociere integrativă concentrată pe realizarea în comun a unui proiect tehnic, ce urma să producă beneficii în planul civilizației, și construirea sa, pe lângă că dovedea lumii existența unor capacități tehnice remarcabile, era un semn al existenței unei politici de bună vecinătate și colaborare între două țări ce împărtășeau ideologii atât de diferite. E un exemplu al modului în care civilizația poate face ca țări separate de cultură să se apropie una de cealaltă prin negocieri cu un pronunțat caracter tehnic, aceasta aducându-le beneficii pe toate planurile.

Cuvinte-cheie: Războiul Rece, Stalin, negocieri româno-iugoslave, Hrușciov, Iosip Broz Tito, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Pactul de la Varșovia, CAER, sistem hidroenergetic.

¹ Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane: 1940-1990*, Iași, Institutul European, 2002, p. 159.

² Henry A. Kissinger, *Diplomația*, București, Editura Bic All, 2002, p. 454.

³ Peter Zwick, *Soviet Foreign Relations: Process and Policy*, New Jersey, Prentice-Hall, 1990, p. 86.

⁴ Zbigniew K. Brzezinski, *Europa Centrală și de Est în cicloul tranziției*, București, Editura Diogene, 1995, p. 94

⁵ Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relații româno-sovietice în anii șazececi*, București, Editura RAO, 2002, p. 99.

⁶ Zbigniew K. Brzezinski, *op. cit.*, p. 94.

⁷ Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 203.

⁸ Henry A. Kissinger, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomația secolului XXI*, București, Editura Incitatus, 2002, p. 123.

⁹ Idem, *Diplomația*, p. 482.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 193.

¹³ *Ibidem*, p. 193, citat din Raportul *Politica SUA față de națiunile est-europene dominate de sovietici*, 9 mai 1958, pp. 4-5, 7, dosarul CSN 5811, RG 5835 W1, documente politice, CSN, Arhivele Naționale.

¹⁴ *Ibidem*, p. 194.

¹⁵ *Ibidem*, p. 195.

¹⁶ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 141.

¹⁷ Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 213.

¹⁸ *Ibidem*, p. 203.

¹⁹ *Ibidem*, p. 213.

²⁰ *Ibidem*, p. 60.

²¹ *Ibidem*, p. 97.

²² *Ibidem*, p. 216.

²³ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 112.

²⁴ *Ibidem*, p. 113.

²⁵ *Ibidem*, p. 80.

²⁶ Fred Charles Iklé, *How Nations Negotiate*, New York, Harper & Row, Publishers, 1964, p. 6.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 268.

NEW CONSIDERATIONS REGARDING THE ROMANIAN-YUGOSLAV NEGOTIATIONS FOR THE IRON GATES

Romanian-Yugoslav negotiations became favorable because of the international climate created at the half of the sixth decade of the former century by relaxing the tensions between the US and the USSR. Opportunity for Romania and Yugoslavia to get closer came along after the normalization of party relations between Belgrade and Moscow. This was realized by the visit of Iosip Broz Tito in Bucharest, in June 1956.

Signing the agreement for the energy system of the Iron Gates brought with it a certain political meaning. With this gesture Romania proved to the whole world its good neighborly relations with Yugoslavia and that this action was an action of demonstrating its sovereignty and independence towards Moscow, by having close relations with a country which proved nonalignment and politically rebellion the fellow communist countries. The Soviet Union sought to oppose by all means available the achievement of this System which would have as consequence an increased energy independence of Romania.

PROFESIONALISM, ONOARE ȘI UMANITARISM PE TEATRUL DE OPERAȚII DIN BULGARIA, ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC

lector univ. dr. ION GR. IONESCU,
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”

Dreptul internațional și relațiile internaționale se condiționează reciproc. Fiind un produs al relațiilor statale, el participă, la rândul său, la reglementarea raporturilor dintre state.

„Dreptul internațional clasic recunoștea războiul ca mijloc legitim de reglementare a diferendelor, astfel că dreptul la pace a devenit astfel un principiu fundamental al relațiilor dintre state, consacrat prin cel mai important document juridic clasic, de drept internațional, intitulat Carta Organizației Națiunilor Unite¹. Conferința de la Haga, din anul 1907, a avut o mare însemnătate în istoria relațiilor internaționale și a dreptului internațional, deoarece „a promovat și a precizat mai clar normele reglementării pașnice a diferendelor internaționale, a codificat unele reguli aflate în uz, până atunci și a creat mijloace noi care au cunoscut o dezvoltare amplă ulterior². Cu toate că, la angajarea României în al Doilea Război Balcanic din 1913, reglementările internaționale referitoare la comportamentul combatanților pe timpul desfășurării acțiunilor de luptă erau destul de sumare, trupele române aflate pe teritoriul Bulgariei au manifestat demnitate, onoare, respect și umanitarism în situațiile speciale create pe teatrele de operații.

După mobilizarea armatei, la 23 iunie 1913, comandantul de căpetenie, Principele Ferdinand, se afla, cu regularitate, în mijlocul evenimentelor, efectuând inspecții de rutină pentru informare, menținerea contactului direct cu comandanții,

cunoașterea stării de fapt din teren și a moralului trupelor. Pentru aceasta, Comandamentul Marinei i-a pus la dispoziție vedeta „Mărăcineanu” cu care s-a deplasat de mai multe ori, între Corabia și Rahova. Situația s-a repetat și în următoarele zile, când s-a întors la sediul Marelui Cartier General, însoțit de Principele Carol (viitorul Rege Carol al II-lea) și de șeful Marelui Stat Major, generalul Alexandru Averescu. Prezența pe teatrul de operații a acestui triou se explică prin faptul că se încheiase o foarte importantă etapă din calendarul operațional și tactic, aceea a finalizării trecerii trupelor pe malul drept al Dunării, în teritoriul inamic. Trebuia urmărită noua etapă, deja începută, la fel de importantă, cea a dezvoltării ofensivei pentru obținerea succesului final.

Încă din 5 iulie, în apropierea orașului Ferdinandovo, „o brigadă bulgară, comandată de generalul Siracoff, s-a predat cavaleriei române, inferioară numeric, acolo. Aceasta s-a datorat, în principal, faptului că soldații bulgari nu mai doreau să lupte. O parte a ofițerilor și-au abandonat trupa, fugind înspre Sofia, ulterior fiind prinși de roșiorii români. Alte unități bulgare au ridicat mâinile fără cea mai mică împotrivire, predându-se românilor cu muniții, armament, și bagaje. Ca procedură, prizonierii, după ce predau armele, erau hrăniți și trimiși spre casele lor, fiind păstrați sub escortă doar o parte din ofițeri³, un fel de prizonierat reprezentativ. Tratamentul aplicat prizonierilor bulgari a fost cât se poate de uman, în conformitate cu

Convenția privitoare la legile și la obiceiurile războiului pe uscat, adoptată la Haga, la 18 octombrie 1907⁴. Coincidența a făcut ca în ziua de 7 iulie, în jurul orelor 21.00, să sosească la Rahova, odată cu Principii Ferdinand și Carol și convoiul, adus de la Ferdinandovo, cu prizonierii din Divizia a IX-a bulgară, compus din 34 ofițeri, un voluntar și 28 soldați-ordonanțe.

A.S.R. Principele Ferdinand a chemat pe comandantul monitorului „Kogălniceanu”, locotenent-comandorul Mihail Gavrilesco, căruia i-a ordonat să-i primească pe prizonieri, să-i ambarce și să le ofere cazare și hrană⁵.

Iată numele și funcțiile ofițerilor prizonieri:

General de brigadă Siracoff, comandantul Diviziei a IX-a;

Colonel Popoff, comandantul Brigăzii a II-a;

Colonel Cadonoff, comandantul Regimentului 9 artilerie;

Colonel Stoicoff, șeful de stat major al Diviziei a IX-a;

Colonel Kiriacoff, comandantul Brigăzii I;

Locotenent-colonel dr. Mihailovschi, medic șef Divizia a IX-a;

Locotenent-colonel Ivanoff, comandant de divizion de artilerie;

Maior Zenoff, comandant de divizion de artilerie de munte;

Maior Raceff, șef de stat major al Diviziei I;

Maior Mincoff, șef de stat major al Brigăzii a II-a;

Maior Minceff, inginer al Diviziei I;

Căpitan Ivanceff, ofițer de ordonanță al Diviziei I;

Căpitan Arabadgieff, șef de baterie în Regimentul 9;

Căpitan Iconomoff, farmacistul garnizoanei Ferdinandovo;

Locotenent Maneff, farmacist de garnizoană în Ferdinandovo;

Locotenent veterinar Popoff;

Locotenent Nedewsky, șef de baterie, Regimentul 9;

Sublocotenent Marcoff, adjutant al Regimentului 9 artilerie;

Sublocotenent Kodoff, ofițer de ordonanță la Divizie;

Sublocotenent Stefanoff, șef de companie în Regimentul 5;

Sublocotenent Raynoff, șef de companie în Regimentul 1;

Sublocotenent Petroff, șef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Naikoff, șef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Trifanoff, șef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Vlaicoff, șef de baterie în Regimentul 9;

Sublocotenent Kotceff, șef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Lotceff, șef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent doctor Kuneff;

Sublocotenent Kapitaneff, șef de pluton în Regimentul 33;

Sublocotenent Zwetcoff, șef de pluton în Regimentul 4;

Sublocotenent Iaranoff, șef de pluton în Regimentul 34⁶;

Sublocotenent Waseff, șef de companie în Regimentul 34;

Sublocotenent Slavoff, șef de pluton în Regimentul 17;

Sublocotenent Benkoff, șef de pluton în Regimentul 4;

Voluntar Siracoff, la statul major al Diviziei a IX-a.

Nefiind loc la bordul monitorului pentru a caza un număr atât de mare de ofițeri, remorcherul „Brâncoveanu”, care se găsea în portul Rahova, a devenit navă complementară. La bordul ei au fost cazați, inițial, toți prizonierii, loc în care li s-a pregătit și masa, pentru 35 de persoane, cu ceea ce s-a putut găsi în cambuză⁷.

Navele noastre au acționat în această situație, în conformitate cu art. 7 al Convenției de la Haga din 1907, care stipula că „Guvernul în puterea căruia se găsesc prizonierii de război este îndatorat la întreținerea lor. În lipsă de înțelegere specială între beligeranți, prizonierii de război vor fi tratați, în ceea ce privește hrana, adăpostul și îmbrăcămintea, pe același picior cu trupele guvernului care-i va fi capturat”⁸. Astfel, generalului Siracoff i s-a pus la dispoziție apartamentul comandantului monitorului, ofițerilor superiori bulgari, cabinele ofițerilor bordului, iar ofițerii inferiori au fost duși la remorcherul „Brâncoveanu”. Pe figurile slăbite și palide ale ofițerilor bulgari se citea măhnirea. Erau prost echipați, cizmele, în special, cam grosolane și rupte emanau un miros foarte greu, lucru ce nu părea deloc curios, gândind la campania ce o duseseră de aproape

■ Regele Carol I a dispus oprirea generală a înaintării armatei române către Sofia

un an, în condiții atât de grele. Foarte tăcuți și rezervați, au fost invitați la masă, o parte pe punte, iar ceilalți la careul ofițerilor. Fiind oboșiți, majoritatea au plecat, imediat, să se odihnească.

Au fost luate toate măsurile de pază și siguranță prin santinelele de la bord.

Puțini dintre ofițerii bulgari știau să converseze în limbile franceză sau limba germană, însă defectuos. În miez de noapte, au rămas în careu trei ofițeri bulgari, împreună cu statul major al monitorului. Prizonierii istoriseau foarte multe episoade din timpul războiului cu turcii și din cel cu sârbii. În special din ultimul, relatau lucruri oribile; adevărate carnagii îngrozitoare, regimente întregi distruse până la ultimul soldat, în luptele cu baioneta. Toți „erau scârbiți de acest război cu frații lor slavi, de același sânge și nutreau o ură teribilă împotriva guvernului”⁹ și cu deosebire contra fostului prim ministru Danef.

Ofițerii de rezervă se plâneau că în toate luptele ei au fost trimiși cei dintâi. Nu le părea deloc rău că au fost luați prizonieri la noi în țară, mai ales când au văzut ce primire bună li s-a făcut.

La orele 8.00, în ziua de 8 iulie, nava mare a pus motoarele pe drum, la vale, spre a acosta, mai apoi la pontonul austriac de la Corabia, în apropierea Marelui Cartier General, unde era așteptată de mulți ofițeri ai acestui mare comandament și de alte persoane marcante, precum ministrul Dissescu, contraamiralul Bălescu etc.

Generalul Alexandru Averescu, șeful Marelui Stat Major, a sosit la bord, la orele 11.30, pentru a lămuri definitiv lucrurile, așa cum A.S.R. Principele Ferdinand promisese în ajun generalului Siracoff, la Rahova. După o discuție care a durat mai bine de o oră, în cabina de odihnă a comandantului, generalul Averescu a părăsit nava. Generalul Siracoff se găsea într-o extraordinară stare de deprimare morală și avea lacrimi în ochi; s-a despărțit de generalul Averescu cu cuvintele: „«Je suis dans un état...», la care acesta a răspuns cu câteva vorbe încurajatoare”¹⁰. La plecare, șeful Marelui Stat Major a ordonat ca a doua zi, la deschiderea podului, nava cu prizonieri să plece la Giurgiu, pentru a fi trimiși la București, primind și permisiunea să iasă în Corabia și să ia, apoi, dejunul și masa de seară la popota Cartierului.

În întvederea dintre cei doi generali se discutate împrejurarea în care ofițerii de stat major ai Diviziei a IX-a bulgară fuseseră făcuți prizonieri, deoarece toți aceștia, în frunte cu generalul Siracoff, tăgăduiau că ar fi prizonieri de război, susținând că numai printr-o înțelegere fuseseră luați și, ca atare, ei nu erau decât parlamentari.

Solicitarea făcută Marelui Cartier General de a aproba ofițerilor prizonieri să trimită câte o telegramă familiilor în Bulgaria a primit răspuns favorabil, facilitându-li-se trimiterea¹¹ fără nicio plată.

După prânz, generalul Siracoff a predat Marelui Cartier General, prin comandantul monitorului, o copie a ordinului telegrafic pe care îl primise și din care se vedea că se ordonase a nu se trage asupra trupelor române; în același timp, a predat comandantului navei un foarte lung raport telegrafic, către Sofia. Odată cu acestea, generalul bulgar l-a rugat pe comandantul navei să comunice generalului Averescu că face apel la toate sentimentele sale și bunătața sa și că nu-i mai rămânea decât să aștepte hotărârea Marelui Cartier General, dacă ofițerii de stat major vor fi sau nu eliberați, lăsându-i să se întoarcă în țara lor, fără a fi considerați prizonieri. Seara li s-au pus la dispoziție cabinele ofițerilor și trei vagoane de dormit, aduse în fața monitorului, anunțându-li-se plecarea spre București, pentru ziua următoare, la orele 6.00. Generalul Berlescu, de la Marele Cartier General, a transmis navei cu prizonieri să nu plece în zona sa de responsabilități și să aștepte noi ordine.

În urma analizei situației, s-a hotărât ca numai „generalul Siracoff, împreună cu statul său major, format din 13 ofițeri și fiul său – voluntar, atașat statului major –, să fie lăsați liberi să se întoarcă în

patrie. Ceilalți rămași, 20 de ofițeri, după ce au predat săbiile, în număr de 16, au fost trimiși cu vedeta «Mărăcineanu» și predați autorităților române, la Corabia. La fel și cei 15 soldați, ordonanțele lor, au fost duși și ei pe malul românesc, la Giurgiu, acostarea efectuându-se la pontonul rusesc, în prova iahtului regal «Ștefan cel Mare», ce venise să ia un grup de atașați militari străini¹².

La debarcarea prizonierilor, tot statul major al navei se afla la schelă, iar unul din ofițerii bulgari care știa mai bine franțuzește, delegat de către camarazii lui, a mulțumit mult în termeni foarte măgulitori, pentru primirea amicală ce le-a fost rezervată. De altfel și generalul Siracoff, cu întregul stat major, a mulțumit înainte de plecare în termeni cât se poate de călduroși pentru modul cum fuseseră tratați la bord, adăugând că nu vor uita niciodată aceasta și că vor păstra recunoștința românilor.

Imediat după acostare, prizonierii au fost debarcați. Dar cum trenul special, ce se formase pentru ei ca să-i ducă la gara din oraș, trebuia să mai aștepte ca să prindă legătura cu trenul de persoane Giurgiu-București, prizonierii au vizitat iahtul regal și, apoi, au fost invitați la bufetul din Giurgiu-port, unde căpitanul portului, locotenent-comandorul Geneveanu, le-a oferit o gustare. Multă lume curioasă din oraș a venit să-i vadă. La ora 17.00 trenul a plecat. Despărțirea prizonierilor de ofițerii monitorului „Kogălniceanu” a fost foarte cordială; „toți și-au manifestat recunoștința pentru modul cum au fost tratați la bord”¹³.

Acest episod este un exemplu profund elocvent al gradului de conștiință profesională, de cultură, educație, camaraderie, onoare și profund umanitarism al ofițerilor români, fără alterarea simțului datoriei. Episodul reprezintă un tablou petrecut pe teatrul de operații și poate fi considerat de referință. E adevărat că sunt și aspecte care par de neînțeles, în care umanitarismul depășește cu mult cadrul legal stipulat în Convențiile de la Haga. Cu toate că vecinii noștri știau de contribuția românească de pe câmpul de luptă din anii 1877 și 1878, evenimente care au grăbit nu numai obținerea independenței României, dar și obținerea autonomiei Bulgariei, au alimentat un curent potrivit românilor, care a perpetuat propaganda antiromânească a unor cercuri de la sud de Dunăre, care au reușit, în mod constant, să creeze stări de spirit pline de tensiune. Prima condiție fără de care nu putea exista o sinceră apropiere româno-bulgară, o strânsă prietenie chiar, era ca ei să înțeleagă bine, dar bine și definitiv, că „a aspira la Dobrogea

■ **Generalul Alexandru Averescu, șeful Marelui Stat Major al armatei române**

noastră, însemna a se atenta la viața noastră. Dobrogea care, din 1878, deschidea drumul către marea liberă, a rămas pentru români, și atunci ca și acum, o chestiune de viață și de moarte, o chestiune fundamental existențială”¹⁴.

În ziua de 10 iulie, pe Dunăre se desfășurau activități febrile și diverse. Alți prizonieri bulgari, ambarcați pe remorcherul „Basarab”, erau transportați spre malul românesc, la Giurgiu. Construcția podului pe șlepuri și pontoane, începută cu patru zile înainte sub conducerea comandoului Ion Spiropol, era pe sfârșite, iar iahtul regal „Ștefan cel Mare”, cu atașații militari, s-a oprit la Samovit pentru a se întâlni cu corespondenții de presă ai diferitelor ziare, semn al faptului că guvernul român își manifesta disponibilitatea să sprijine pe corespondenții de război pentru informarea opiniei publice. Abia „în ziua următoare s-a deschis podul de la Siliștioara-Corabia, pentru a facilita trecerea navelor dintr-o parte în cealaltă. Primele nave care au trecut au fost un monitor care naviga spre Corabia pentru refacerea plinurilor și apoi iahtul regal”¹⁵.

La pontonul din apropierea Marelui Cartier General, vedeta „Mărăcineanu”, care fusese lăsată la dispoziția A.S.R. Principele Ferdinand, a primit însărcinarea să ducă la Lom-Palanca pe generalul

Siracoff cu statul său major. Ajungând la Lom-Palanca, vedeta a fost primită cu multă bucurie de populația bulgară care credea că a venit să ocupe orașul. Generalul n-a vrut să debarce, rugându-l în termeni foarte politicoși pe comandant, locotenent Gheorghe Koslinski, să-l ducă la Rahova; îi era frică să nu se întâlnească cu armata bulgară și să fie cu toții măcelăriți.

Siracoff se mira de ce românii n-au ocupat și Lom-Palanca; le era foarte ușor, afirma el, un monitor și o companie ar fi fost suficiente.

Remorcherul românesc „Brâncoveanu”, având puntea plină cu prizonieri bulgari, soldați de artilerie, venea și el, dinspre Rahova, cu destinația Giurgiu.

În ziua de 11 iulie 1913, s-a generalizat intrarea în vigoare a ordinului Regelui Carol I din ziua precedentă, de oprire generală a înaintării armatei române, unele unități trebuind chiar să se întoarcă din pozițiile avansate, apropiate de capitala Bulgariei, pe care le ocupaseră. De altfel, încă din 8 iulie, ca urmare a telegramelor primite de la Sofia, suveranul român luase în considerație varianta opririi acțiunii militare și mai cu seamă neocuparea Sofiei¹⁶.

În ziua de 12 iulie, cavaleria noastră se afla în fața Sofiei, însă Regele Carol I, dintr-un sentiment de cavalerism față de Regele Ferdinand al Bulgariei, nu permisesse ca armata română să intre în capitală. Educat și „înțelept și în toate cele, el știa că un adversar trebuie scutit de unele umiliri, din pricina nesfârșitei învrăjbi ce se putea isca în urma lor”¹⁷.

Cuvinte-cheie: drept internațional, prizonieri bulgari, generalul Alexandru Averescu, generalul Siracoff, camaraderie, onoare.

¹ *România și tratatele internaționale*, Editura Militară, București, 1972, p. VII.

² *Ibidem*, p. XVII.

³ Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General, dosar 134/1913, f. 12-22.

⁴ *România și tratatele...*, p. 6-9. România a devenit parte prin ratificare, la 1 martie 1912. Această convenție a înlocuit-o pe cea din 29 iulie 1899, cu același obiect.

⁵ Biblioteca Ion Ionescu B.B. (se va cita B.I.I.B.B.), fond Marina de Război, dosar *Războaiele balcanice*, f. 29.

⁶ *Ibidem*, f. 30.

⁷ Cambuză = Cămară pentru alimente la bord, ferită de umezeală și cu temperatura constantă. Este amenajată astfel încât să asigure condiții pentru a se depozita și a se conserva alimente pe o perioadă determinată. Cf. Ilie Manole, Gheorghe Ionescu, *Dicționar marinăresc*, București, Editura Albatros, 1982, p. 83.

⁸ *România și tratatele...*, p. 9.

⁹ B.I.I.B.B., fond Marina de Război, dosar *Războaiele balcanice*, Locotenent-comandor M. Gavrilesco, *Campania din 1913, Jurnal de operațiuni 31 mai-1 septembrie*, f. 31, Mss.

¹⁰ *Ibidem*, f. 31

¹¹ *Ibidem*, f. 32.

¹² *Ibidem*, f. 33.

¹³ *Ibidem*, f. 34.

¹⁴ „Centrul Dobrogei”, an I, nr. 3, 15 iunie 1898; „Cuvântul”, an III, nr. 10, 2 martie 1908; „Viitorul Dobrogei”, an II, nr. 36, 11 ianuarie 1909; „Lupta”, an I, nr. 36, 21 septembrie 1909, p. 1.

¹⁵ B.I.I.B.B., fond Marina de Război, dosar *Războaiele balcanice*, f. 34; vezi și Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța, 1999, passim.

¹⁶ *Ibidem*, f. 35.

¹⁷ Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1991, p. 355.

PROFESSIONALISM, HONOUR AND HUMANITARIANISM ON OPERATION THEATERS IN BULGARIA IN THE SECOND BALKAN WAR

During military operations conducted by the Romanian army in the territory of Bulgaria in the summer of 1913, one Bulgarian brigade commanded by General Siracoff surrendered to the Romanian cavalry. Treatment of enemy prisoners was most human, in accordance with the Convention on the laws and customs of war on land, adopted at The Hague on 18 October 1907. The Bulgarian military personnel – 34 officers, one volunteer and 28 soldiers – were embarked on the “Kogălniceanu” monitor and the “Brâncoveanu” tug where they were offered food and accommodation. All the security and safety measures have been taken. Officers were facilitated to freely send one telegram to their families.

Bulgarian prisoners were landed at Giurgiu, where they were offered with a snack. These prisoners took the opportunity to express their gratitude for how they were treated on board of the two vessels that transported them.

This episode represents a profound example of the level of awareness and training, culture and education, comradeship, honour and humanitarianism of Romanian officers.

Operațiile Navale din Marea Baltică în timpul Primei Conflagrații Mondiale

căpitan comandor dr. OLIMPIU MANUEL GLODARENCO,
directorul Muzeului Marinei Române

Intrarea Marii Britanii în Primul Război Mondial a obligat Germania să-și concentreze toate forțele navale pe frontul Mării Nordului. În Marea Baltică nu au rămas decât flotila din Kiel și un divizion de apărare a coastelor, în total opt crucișătoare mici și bătrâne, sub comanda prințului Henri de Prusia. Conform ordinilor împăratului, obiectivul principal al acestor forțe era acela de a perturba, atât cât era posibil, eventuala ofensivă rusească, apoi de a apăra orașul Kiel împotriva rușilor și englezilor. Acțiunile de minare a coastelor urmau să fie declanșate, pe cât posibil, după începerea ostilităților. Transportul ulterior al unei părți a forțelor navale principale pentru a lovi și fragmenta flota rusă era subordonată evenimentelor militare.

Rusia era prea departe pentru a se gândi la o acțiune ofensivă. Marina rusă se străduia, din greu, să vindece rănile dezastrului din Extremul Orient, iar flota din Baltica, sub comanda amiralului Nikolai Ottovich von Essen, nu era formată decât din patru cuirasate, patru crucișătoare, două flotile de torpiloare și cinci puitoare de mine. Rolul care i-a fost atribuit în planul general de operații era acela de a interzice navelor germane apropierea de Sankt-Petersburg și accesul în Golful Finic, al cărui litoral se preta, cel mai bine, unei debarcări. Coastele golfurilor Riga și Botnic fuseseră evacuate, iar forțele navale au fost concentrate la Helsingfors și la Reval, în spatele unui complex sistem de obstrucții de unde, în caz de atac, puteau manevra.

Flota rusă nu intenționa să desfășoare lupta decât dintr-o poziție bine aleasă și pregătită din timp; ideea războiului de poziție a fost aceea care a caracterizat, cel mai bine, planul rusesc, folosindu-se în luptă baraje, baterii de coastă la extre-

mitățile acestora, navele fiind menținute în interiorul perimetrului astfel descris, care purta denumirea de poziție centrală. Acest sistem defensiv a fost completat și ameliorat pe toată durata războiului, așteptându-se terminarea lui definitivă în 1917.

Pentru ruși, ca și pentru germani sau englezi, nu era niciun fel de îndoială că inamicul ar fi atacat flotele lor prin surprindere, înainte de declarația de război, modificându-se, în acest spirit, noțiunile de drept internațional, lucru privit ca un fapt împlinit. Comandantul rus a insistat, încă de la sfârșitul lunii iulie 1914, pentru instalarea barajului poziției centrale, astfel că, la 30 iulie, cinci puitoare au lansat 2 200 de mine între Porkala și Insula Nargon. La extremitatea cealaltă, germanii au barat cu mine Marele Belt, între Laaland și Langeland, și Micul Belt. Danemarca a stabilit, pe coastele sale, baraje între Marele și Micul Belt, la nord de barajele germane, și la sud, pentru a acoperi accesul spre Copenhaga, trecerea prin acestea făcându-se cu ajutorul unui serviciu de pilotaj care dirija navele comerciale.

Micile operații, executate încă din luna august 1914 de către câteva nave ușoare germane, au avut drept scop prezentarea pavilionului în apele rusești și suedeze, pentru afirmarea supremației Germaniei. Crucșiătoarele ușoare germane AUGSBURG și MAGDEBURG, împreună cu câteva torpiloare, au bombardat, între 9 și 13 august, farurile și posturile rusești aflate pe coastele Curlandei și Finlandei, între 15 și 20 au lansat un baraj de mine în fața radei Reval, iar între 25 și 28 au tras cu tunurile asupra torpiloarelor rusești aflate în gardă la barajele de mine, dar MAGDEBURG a eșuat și a explodat. Rusia a ripostat printr-un raid executat de crucișătoare și torpiloare împotriva navelor germane de supraveghere din rada de la

▪ **Harta zonei de operații a Mării Baltice**
(Sursa: Gordon Smith, *Baltic Sea, Gulf of Riga Area, World War I Period*, în <http://www.naval-history.net/Map00Index.htm>.)

Danzig. Ciocnirea din noaptea de 1 spre 2 septembrie nu a avut alte rezultate decât lansarea infructuoasă a patru torpile de către crucișătorul rusesc NOVİK spre AUGSBURG.

Pe 3 septembrie, prințul Henri, care a obținut o sporire a forțelor sale prin câteva crucișătoare și trei nave spărgătoare de baraje, a întreprins o importantă operație având ca obiectiv principal atragerea forțelor ruse în fața barajelor de mine și interzicerea retragerii acestora; obiectivul secundar a fost distrugerea farurilor și semafoarelor și crearea impresiei că Germania posedă, în Marea Baltică, forțe importante. Escadra germană a fost prezentă, la 6 septembrie, în fața Golfului Finic, navele rusești au ieșit din golf, dar au reintrat imediat, trăgând de la mare distanță. Demonstrația s-a terminat cu distrugerea unui vapor rusesc în Golful Botnic. În ziua de 8 septembrie, la întoarcerea sa, prințul Henri a acceptat să trimită, de urgență, în Marea Nordului, toate navele aparținând *Flotei de Mare Largă* detașate în Baltica.

La cererea șefului Statului Major al armatei germane, pe 20 septembrie s-a pregătit un simulacru de debarcare a unei brigăzi în fața localității Windau, iar execuția a fost realizată trei zile mai târziu. La 24 septembrie, prințul Henri a primit informația că submarine engleze traversau Marele Belt și Micul Belt, a abandonat imediat operația și s-a întors, cu toată viteza, în apele Pomeraniei. În ziua următoare, el a realizat că informația a fost falsă; dar a fost mulțumit că toate barajele de mine au fost consolidate, iar reperațiile de coastă inamice suprimate.

Pe 20 septembrie, primele două submarine engleze, E-1 și E-9, au pătruns în Marea Baltică, trimise de amiralul Jellicoe pentru a ataca navele germane care executau antrenamente. Amiralitatea germană, crezând că navele rusești urmau să acționeze împreună cu submarinele britanice, a ordonat amiralului Behring să le surprindă pe primele, dar o demonstrație desfășurată între 24 și 30 octombrie nu a dus la niciun rezultat. Când Behring a fost informat că submarinele au intrat în Libau, a barat intrarea în port prin scufundarea a trei vapoare, în timp ce navele de război bombardau orașul. În cursul acestei acțiuni, crucișătorul FRIEDRICH KARL a lovit o mină rusească.

Până la sfârșitul anului 1914, rarele acțiuni navale, atât din partea germană, cât și din cea rusească, au constat din lansări de mine, într-o mare care se preta acestei metode de ducere a războiului. Bătălia de pe Marna a făcut caduc planul de război inițial, elaborat de generalul von Schlieffen, anume victoria fulgerătoare asupra armatei franceze și întoarcerea rapidă a forțelor principale împotriva Rusiei. După cinci luni de război, von Schlieffen a recunoscut că Franța nu putea fi înfrântă decât în condițiile în care ar fi fost concentrate toate forțele germane, de aceea a apreciat că trebuia, mai întâi, să se termine cu Rusia printr-o victorie decisivă.

Acest nou plan al Marelui Stat Major german a avut influență asupra operațiilor navale, Baltica urmând să devină un teatru important de operații. Ofensiva germană a debutat în februarie 1915, iar,

în aprilie, rușii fuseseră respinși din Prusia Orientală. Până în acest moment, ghețurile au împiedicat desfășurarea acțiunilor navale în Marea Baltică. După 1 mai, forțele navale ușoare germane au intrat în Golful Finlandei și au distrus două faruri. Rușii au trecut la apărare prin procedeul lor obișnuit, lansând 200 de mine în Strâmtoarea Irben, și 120 de mine în fața portului Libau, din care se contura atacul terestru.

Pe 8 mai, două cuirasate, patru crucișătoare și 27 de torpiloare germane s-au prezentat în fața portului Libau; un torpilor a fost distrus de explozia unei mine, dar garnizoana din Libau s-a predat fără să tragă niciun foc. Armamentul de la poziții era inexistent, iar tunurile bateriilor de coastă erau simulate. Flota rusă nu a ripostat în nicio formă. Pe 25 mai, viceamiralul Viktor Kanin a fost numit comandantul forțelor navale ruse.

La 2 iulie, divizionul de crucișătoare comandat de amiralul rus Bakhireff a primit ordin să bombardeze Memel, ocupat de către germani. Fiind anunțat de prezența crucișătoarelor germane în fața localității Dagerort, amiralul rus a renunțat la bombardament și a trecut la căutarea grupării germane. Contactul a fost stabilit la orele 8.30, prin surprindere. Germanii au reușit să derobeze, dar puitorul de mine ALBATROS, lovit grav de tirul navelor rusești, a fost forțat să eșueze la Gotland. O contraacțiune ofensivă a două crucișătoare germane a obligat escadra rusă să rupă contactul cu inamicul, din lipsă de muniții.

În iulie, armata germană a pătruns în Peninsula Curlanda, ocupând Windau și amenințând Riga. Apărarea Golfului Riga era asigurată, până în acel moment, de crucișătorul rusesc NOVIK și de 26 de torpiloare vechi, întărite de un cuirasat la fel de vechi, dar rușii au lansat încă 400 de mine în Strâmtoarea Irben. Pe 8 august, 50 de nave germane și-au făcut apariția în fața acestei strâmtori, dragoarele executând pase în câmpurile de mine. După bombardamentul localității Zerel și câteva angajamente între torpiloarele germane și cele ruse, forțele navale țariste, incapabile să reziste un timp îndelungat, au evacuat Golful Riga, pe 17 august, și s-au refugiat la Moonsond.

A doua zi, armata germană a sosit de-a lungul Dvinei, în fața lucrărilor de apărare de la Riga. Dar, capacitatea sa ofensivă era, în totalitate, epuizată, fiind obligată să se oprească. Flota germană, care a intrat în Golful Riga pe 18 august, a evacuat zona peste două zile, neputând sprijini armata imobilizată. Rușii au revenit în golf și au perseverat

în lansarea de mine în Strâmtoarea Irben, completând barajul de 260 de mine printr-o obstrucție din corpuri de beton, dar, care a fost lansată pe funduri prea adânci, făcând-o inutilă. În noiembrie și decembrie, aceștia au lansat încă un câmp mare de mine între Gotland și Curlanda, și un altul în fața portului Windau, care au cauzat pierderea crucișătorului BREMEN și a unui torpilor german.

Câteva submarine britanice au reușit, în august și septembrie, să treacă prin Sund. Submarinul E-13 a eșuat și a fost distrus de un torpilor german, dar E-8, E-18 și E-19 au trecut în Baltica unde au scufundat aproximativ 20 de nave comerciale germane și două crucișătoare, PRINZ ADALBERT și UNDINE. În aceste condiții, germanii au lansat, la rândul lor, un mare câmp de mine în partea de sud a Strâmtoării Sund, în apele internaționale, determinând guvernul suedez să interzică navigația submarinelor în apele teritoriale.

Anul 1916 a reprezentat, pentru forțele beligerante din Marea Baltică, o perioadă de calm relativ. Armata germană a renunțat să urmărească și să exploateze succesul obținut în 1915 asupra armatei ruse, dirijându-și întregul efort contra armatei franceze, având drept obiectiv cucerirea Verdunului. Flota rusă a profitat de ocazie pentru a repara unitățile navale și a se întări, primind câteva bastimente noi, și pentru a-și ameliora sistemul

■ Amiralul Nikolai Ottovich von Essen

defensiv, lansând câmpuri de mine. Golful Finlandei era protejat la nord de Insula Dago printr-un baraj exterior format din 5 200 de mine și o plasă cu mine, și printr-un baraj interior de 4 200 de mine, între Nargon și Kalbodard-Grund. Golful Riga era apărat prin folosirea aceluiași procedeu: 6 200 de mine barau Strâmtoarea Irben, iar baterii de coastă au fost instalate la Moon, Dago și Osel.

Pentru a putea trimite submarine în Golful Riga, germanii au întreprins acțiuni de distrugere a acestor baraje, astfel că, pe toată durata lunii septembrie 1916 au menținut în zonă 20 de dragoare, din care numeroase au fost scufundate de canonierele rusești. În contrapondere, în timp ce era practică, de către germani, o pasă prin baraje, flota rusească lansa noi câmpuri de mine, înaintea sau după această pasă.

Forțele navale țariste au executat câteva atacuri asupra convoaielor cu minereu care plecau din Suedia către Germania într-un ritm neîntrerupt, cu o oarecare eficacitate. Pe 9 noiembrie, o flotilă germană a penetrat în Golful Finlandei pentru a distruge navele inamice de patrulare dar, din cele 11 torpiloare, două dintre ele au fost distruse de explozia minelor la intrare și cinci la ieșire.

Marina țaristă, care a făcut, încă de la începutul războiului, eforturi considerabile pentru a-și restabili situația, a atins apogeul puterii sale în primăvara anului 1917. A fost organizată apărarea pe mare a coastelor Mării Baltice, iar intrările în golfurile Riga și Finlanda au fost blocate cu baraje de mine.

Revoluția din martie a spulberat toate aceste eforturi. În ziua de 16 martie, după citirea actului de abdicare a țarului, a început acțiunea de asasinare a ofițerilor de către echipaje. La descoperirea listelor cu persoanele care urmau a fi ucise, toți coman-

danții și principalii ofițeri, cu artileria sau cu navigația, au dorit să se predea în mâinile inamicului. Părerea amiralului Graf von Spee a fost aceea că toate excesele au fost comise sub influența unei propagande exterioare, nefiind inspirate de o anumită explozie de indignare în ceea ce privește conduita ofițerilor față de subordonați.

Din acest moment, anarhia a devenit o stare normală în flota rusă, niciun act de rebeliune nefiind sancționat. Propaganda bolșevică a întreținut, constant, prin persuasiune sau prin teroare, atitudinea de neascultare de ordine. Când navele germane s-au prezentat în fața orașului Riga, materialmente inexpugnabile, ele s-au găsit înaintea unei flote în descompunere care a evacuat golful pentru a le ceda locul. La 15 decembrie 1917 bolșevicii au semnat un armistițiu cu Germania.

Cuvinte-cheie: Primul Război Mondial, flota rusă, crucișătoare germane, submarine engleze, amiralul von Essen, convoaie, baraje.

BIBLIOGRAFIE

1. Belleruche Pierre, *Histoire de la guerre aeronavale*, Sagittaire, Cours de Vieux-Port, Marseille, 1943.
2. Chickering R., *Imperial Germany and the Great War, 1914-1918*, CUP, Cambridge, 1998.
3. Fischer F., *War of Illusion*, Chatto & Windus, London, 1975.
4. Graf H., *La marine ruse dans la guerre et dans la révolution, 1914-1918*, Payot, Paris, 1928.
5. Halpern P., *A Naval History of World War I*, Naval Institute Press, Annapolis, 1994.
6. Herwig H. H., *Luxury Fleet, The Imperial German Navy, 1888-1918*, George Allen & Unwin, London, 1980.
7. Hough R., *The Great War at Sea 1914-1918*, Oxford University Press, Oxford, 1983.

BALTIC SEA NAVAL OPERATIONS, DURING WORLD WAR I

Once the Great Britain has joined the war on Allies side, Germany has been forced to redirect her forces on the North Sea front. In the Baltic Sea had remained only the Kiel flotilla and a coast-defense squadron, counting eight old and small cruisers, commanded by Prince Henry of Prussia. Following the Emperor orders, those forces main objective were to crumple up, as much as possible, the potential Russian offensive, than, to defend the Kiel port against Russians and English forces.

Russia was too far to consider an proper offensive. The Russian Navy was hardly trying to heal the wounds of the Far East disaster, and the Baltic Flotilla commanded by Admiral Nikolai Ottovich von Essen, counted only four dreadnoughts, four cruisers, two torpedo-boats flotilla and five mine-layers. His role in the battle-order was to fight the German ships off St. Petersburg, and the Finnish golf, which shore was most suitable for a landing onslaught. Botnic and Riga Golf shores had been cleared out, and the remaining naval forces grouped to Helsingfors and Reval, behind an advanced debris system, where from they could maneuver, if attacked.

DESTINE DE MARINARI MIHAIL ȘI FERDINAND DRĂGHICESCU – TATĂ ȘI FIU

dr. MARIANA PĂVĂLOIU
comandor (r) dr. MARIAN SÂRBU
Muzeul Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”

În demersurile noastre arhivistice, începute în urmă cu mai bine de trei decenii, am fost fascinați de destinul unor familii de marinari, care și-au dedicat întreaga viață și activitate slujirii acestei arme nobile reprezentată de *Marina Militară*. Ne-am gândit să oferim cititorilor crâmpie din viața și activitatea marinarilor Mihail Drăghicescu, tatăl (1848-1896) și Ferdinand Drăghicescu, fiul (1889-?).

În *Cuvântul înainte* la monumentală lucrare a lui Mihail Drăghicescu, *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la gura Tisei până la Mare și pe Coastele Mării de la Varna la Odesa*, viceamiralul Mihail Gavrilescu, ne oferă un punct de pornire în demersul nostru, „*Mai târziu, acum vreo 20 de ani (scrisa amiralul în septembrie 1942, n.a.) când nu se mai știa nimic de părțile rămase nepublicate, am amintit de această lucrare comandoului de marină Ferdinand Drăghicescu – fiul autorului – și l-am sfătuit să facă cercetări. El, punând foarte multă muncă și stăruință a găsit notele aproape întregii lucrări, a coordonat-o și a transcris-o, pregătind-o de tipărit*”¹.

Memoriile personale ale ofițerilor conțin informații seci, cu puține amănunte în ceea ce privește viața lor personală. Dar, despre cel ce se odihnește de mai bine de un veac în Cimitirul ortodox de la Sulina, se vorbește astăzi cu un deosebit respect în *Marina Militară*, mai ales de veterani, care au trecut și ei în vremea senectuții. Un exemplu concludent îl reprezintă comandorul de marină prof. Mihai Chiriță (n. 1914, promoție 1937 a Școlii Navale *Mircea*) care la venerabila

vârstă de 95 de ani își aduce aminte cu pioșenie de Mihail Drăghicescu și îl prețuiește pe fiul acestuia, care i-a fost șef în anii '40 în unitățile de la Dunăre. Mihail Drăghicescu, al cărui nume a rămas în istoria Marinei Române, atât ca ofițer de marină, dar și ca istoric, s-a născut la Brăila la 1 septembrie 1848, fiul lui Dan și al Anei Drăghicescu. A îmbrățișat cariera militară la vârsta de 15 ani, fiind înscris în Școala Militară de Geniu și Marină, ale cărei cursuri le va urma până în anul 1867, ca elev, iar de la această dată cu gradul de *sergent furier*².

Absolvind școala militară cu gradul de sublocotenent, a fost repartizat în Corpul Flotilei, unde a ocupat funcția de ofițer de bord pe nava *Ștefan cel Mare*³. În anul 1873, guvernul român a comandat șantierelor navale din Toulon o canonieră, locotenentul Drăghicescu făcând parte din echipajul însărcinat cu recepționarea și aducerea navei în țară, în calitate de secund al căpitanului Ion Murgescu, navă care va primi numele *Fulgerul*⁴. Canoniera a fost adusă la Giurgiu, unde la 15 iunie a avut loc botezul, în prezența A.S. Domnitorului Carol, A.S. Principele Leopold, fratele domnitorului, a primului ministru, a miniștrilor de Război și de Externe, a comandantului Flotilei, a autorităților civile și religioase. Prin Înaltul Decret nr. 893 din 15 iunie, locotenentul Drăghicescu a fost numit în funcția de comandant pe canoniera *Fulgerul*, iar cu ocazia lansării navei la apă, este dat un Ordin de Zi pe armată prin care ofițerului i se aduceau mulțumiri⁵.

În vara anului 1874, locotenentul Drăghicescu a fost avansat la gradul de căpitan, iar în anul

următor, aflat la comanda canonierei *Fulgerul*, a participat la primul marș de instrucție executat pe Dunărea de Jos și Marea Neagră, împreună cu navele Flotilei, *România* și *Ștefan cel Mare*. În Darea de seamă către Ministerul de Război, comandantul Flotilei din acea vreme, maiorul Ion Murgescu, sublinia importanța acestui voiaj pentru *familiarizarea cu diferite cunoștințe utile mari-năriei*⁶.

Mihail Drăghicescu a participat la epopeea cuceririi Independenței în mai multe funcții importante. Astfel, ca urmare a Hotărârii Marelui Stat Major, căpitanul Drăghicescu a fost numit comandant de pompieri la Ploiești, ulterior, la 15 mai 1877, comandând o baterie de coastă la Calafat și Compania Pontoanelor de Marină, în această calitate a supravegheat și condus lucrările de montare a celor două poduri: Turnu Măgurele-Nicopole și Siliștioara-Măgura⁷. În ultima parte a Războiului de Independență, după ce a îndeplinit funcția de comandant militar al porturilor Bechet și Rahova, a revenit la bateriile de coastă de la Calafat, comandând bateria *Elisabeta*, care a contribuit, alături de celelalte baterii, prin sprijin cu foc, la asaltul victorios asupra Vidinului. Pentru faptele de arme, căpitanul Drăghicescu a fost recompensat, în octombrie 1877, cu Medalia *Virtutea Militară de aur*, iar în 1878 cu *Crucea „Trecerea Dunării”*, Medalia *„Apărătorilor independenței”* și Medalia comemorativă rusă⁸.

După război, în anul 1879, căpitanul Drăghicescu a îndeplinit funcția de comandant al Depozitului Flotilei, pentru ca în anul următor să fie numit comandant pe canoniera *Grivița*⁹, cu care a efectuat un voiaj în Marea Neagră. Nava era destinată a executa serviciul staționar la Sulina, în virtutea articolului 19 al Tratatului de pace de la Paris și a articolului 2 din Regulamentul de navigație și poliție a Dunării, care prevedeau faptul că pentru a asigura executarea regulamentului de navigație și poliție, fiecare dintre puterile contractante aveau dreptul să staționeze oricând două bastimente ușoare la gurile Dunării¹⁰.

Ținându-se cont de experiența acumulată pe timpul Războiului de Independență, dar și de faptul că, în perioada 1874-1875, predase cursul de artilerie navală în Școala de ofițeri, prin Înaltul Ordin de zi cu nr. 130 din 1878, căpitanul Drăghicescu este numit comandant de tir al navelor Flotilei¹¹. După înaintarea la gradul de maior, la 8 aprilie 1879, Mihail Drăghicescu va fi numit comandant pe iahtul

regal *Ștefan cel Mare*, participând în anul 1882 la operațiunea de schimbare a trupelor din Dobrogea. În vara aceluiași an, ofițerul execută cu nava *Ștefan cel Mare* sondajul Dunării de la Galați la Corabia, în vederea întocmirii planurilor porturilor, apoi a făcut parte din Comisia Cheurilor Porturilor, aflată sub președinția inginerului Charles Hartley, care, la bordul aceleiași nave, a inspectat, în octombrie 1882, lucrările efectuate în porturi, făcând propuneri de îmbunătățire a acestora¹².

A fost numit, provizoriu, în anul 1882, director al Arsenalului Flotilei, iar în anul 1883 a devenit director și profesor al Școlii copiilor de marină din Galați¹³. În cadrul acestei instituții de învățământ, maiorul Drăghicescu a fost titularul disciplinelor *Geografie maritimă*, *Cosmografie*, *Calculul nautic* și *Desen maritim*. Respectat și iubit de elevi pentru inteligența sa remarcabilă și erudiția demonstrate de volumul de cunoștințe deținut, maiorul Drăghicescu a făcut din meseria de marinar un apostolat, dragostea sa față de marină fiind transmisă generațiilor de elevi, multora dintre ei reușind să le canalizeze aspirațiile spre arma căreia îi dedicase peste 20 de ani din viață. Bricul *Mircea*, la bordul căruia elevii Școlii de marină din Galați efectuau campaniile de instrucție în Marea Neagră sau Mediterană, era considerat de profesorul Drăghicescu *„cel mai mare ambasador al nostru peste mări”*, iar pe elevii imbarcați pe navă, drept *„cei mai buni propagandiști ai țării noastre peste granițe”*¹⁴.

Mulți dintre discipolii săi i-au păstrat, peste ani, o amintire plină de respect și recunoștință, pe care unii le-au consemnat ulterior în scrierile lor. Astfel, de pildă, viitorul comandor Nicolae Ionescu-Johnson, în lucrarea sa cu un pronunțat caracter autobiografic intitulată *Însemnările unui marinar*, scria despre profesorul Drăghicescu ca despre un om cu o vastă cultură generală, pe care îl urmărea întotdeauna cu mare plăcere: orele lui de curs erau cele mai atractive. *„Era un erudit și uneori ne vorbea despre ultimele lui lucrări. Scrisese o istorie și o geografie a Dunării și a coastelor Mării Negre, care fusese apreciată în vremea aceea, fiind una dintre primele scrieri românești în acest domeniu”*¹⁵. Referindu-se la calitățile de educator, formator al tinerei generații, același autor consemna: *„Sfaturile lui Drăghicescu mi-au fost o bază în practica de navigator și mi-au servit în toată activitatea mea de marinar”*¹⁶.

În lucrările lui Mihail Drăghicescu întâlnim și elemente de geopolitică și geostrategie, care sunt și astăzi de actualitate, când specialiștii vorbesc despre o geopolitică a Dunării și a Mării Negre. Pornind de la ideea exprimată de Talleyrand și expusă în motto-ul lucrării sale potrivit căreia „*Centrul de greutate al lumii nu este nici Elba, nici pe Adige, ci pe Dunărea de Jos*”¹⁷, Mihail Drăghicescu a adunat o vastă documentație referitoare la istoricul tuturor localităților de pe Dunăre și de la Marea Neagră. Cunoscător al mai multor limbi străine, ofițerul a studiat operele anticilor și medievistilor, care în lucrările lor amintesc de evenimente petrecute la Dunărea de Jos. Dintre autorii antici enumeră pe: Pliniu cel Bătrân, Herodot, Sofocle, Ovidiu, Virgiliu, Cezar, iar din literatura medievală a citat operele unor italieni, francezi, germani precum: Formaleoni, Marsigli, Thierry, Lamartine, Kanitz etc. Studiarea lucrărilor amintite dovedește din plin erudiția ofițerului de marină Mihail Drăghicescu, dar și efortul de a da o operă cu un caracter profund științific. Alături de sursele străine, a folosit și surse documentare românești: cronici, letopisețe, lucrări ale istoricilor români: Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ion Heliade Rădulescu, Alexandru Odobescu, A. D. Xenopol, Nicolae Bălcescu și alții.

Din bogata bibliografie studiată, a extras date relevante referitoare la trecutul istorico-militar al localităților aflate între gura Tisei și Mare, la strădaniile locuitorilor de a avea pe Dunăre ambarcațiuni cu care au făcut comerț, comunicând între regiunile țării și s-au apărat la nevoie. În volumul *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la Gura Tisei până la Mare și pe Coastele Mării de la Varna la Odesa*, Mihail Drăghicescu prezintă istoricul a 150 de localități de la Dunăre și de la Marea Neagră, aducând argumente și mărturii de ordin istoric și etimologic referitoare la originea și proveniența lor. Preocupat în continuare de completarea lucrării, după câțiva ani, va da spre publicare o nouă ediție în două volume. Apoi, spre sfârșitul vieții, o va revizui și completa, ultima și cea mai completă ediție fiind cea apărută în anul 1943, sub îngrijirea fiului său, Ferdinand Drăghicescu.

În afară de lucrarea menționată, Mihail Drăghicescu a mai scris cărți de hidrografie și navigație, în centrul preocupărilor sale fiind Dunărea, dar acestea au rămas nepublicate. În domeniul istoriei marinei, cercetările sale au avut

■ Locotenent-colonelul Mihail Drăghicescu

ca rezultat un studiu, ce va fi publicat ulterior, în revista *Marea Noastră* sub titlul *Istoricul Flotilei Române*. Locotenent-colonelul Drăghicescu și-a adus o contribuție însemnată și în domeniul marinăriei românești, unde, împreună cu generalul N.D Maican și colonelul Vasile Urseanu, a stabilit nomenclatura pentru navele românești, care a apărut în *Manualul gabierului*. În perioada în care și-a desfășurat activitatea în funcția de director și profesor al *Școlii copiilor de marină*, maiorul Drăghicescu a participat la campaniile de instrucție anuale executate pe fluviu, dintre acestea cele mai importante fiind cea din iarna anilor 1882-1883, când a comandat o reuniune de bastimente pe Prut și aceea din 1885, când s-au executat pentru prima dată exerciții cu mai multe nave reunite și cu Compania de instrucție, aceasta jucând rolul unei trupe de debarcare¹⁸.

Maiorul Drăghicescu a fost numit, în anul 1886, director al Arsenalului Flotilei. Sub conducerea sa, în cadrul unității s-au construit numeroase ambarcațiuni mici de tipul luntrilor și bărcilor cu cârmă, pentru pichete¹⁹. Atașamentul său față de marină, seriozitatea și rezultatele obținute au fost recompensate prin conferirea în anul 1886 a ordinului *Coroana României* în grad de cavaler, dar și prin înaintarea la 24 aprilie 1887 în grad de locotenent-colonel²⁰.

În anul 1889, a ocupat funcția de ajutor al comandantului Depozitului Flotilei echipajelor, anul

următor fiind numit șef al Statului Major al Flotei. În anul 1890, pentru serviciul îndelungat în cadrul Corpului Flotei, locotenent-colonelul Mihail Drăghicescu a fost decorat cu *Semnul onorific de aur pentru 25 de ani*.

În anul 1894 este numit comisar maritim la Sulina, unde s-a stins din viață la 13 martie 1896. A fost înmormântat în cimitirul Sulina, în zona în care Dunărea se îngemănează cu marea, ape pe care le-a iubit, prețuit și slujit cu devotament întreaga viață de marinar și om de știință. Ca un ultim și pios omagiu, ofițerii de marină i-au ridicat în anul 1902 un monument care amintește posterității de ofițerul de marină Mihail Drăghicescu, monument care, prin grija primăriei orașului Sulina, este îngrijit, devenind simbol al locuitorilor acestui oraș port.

Fiul lui Mihail Drăghicescu, Ferdinand Drăghicescu, s-a născut la 14 aprilie 1889, la Galați, fiind încredințat de tatăl natural Mihail, fratelui său, Alexandru, și cumnatei Ana spre adopție. Tatăl adoptiv, funcționar vamal, l-a îndrumat, după absolvirea celor patru clase primare către Liceul comercial *Alexandru Ioan Cuza* din Galați, ale cărui cursuri le-a urmat timp de opt ani (1901-1909). Simțindu-se atras de marină precum tatăl său, în anul 1906, Ferdinand s-a înscris la Școala de Marină din Constanța, pe care a absolvit-o după trei ani cu gradul de submaistru militar clasa a II-a, pentru ultimele clase superioare de liceu susținând examenul *ca pregătit în particular*²¹.

Repartiția a primit-o în orașul natal, Galați, la Divizia de Dunăre. După ce a susținut examenul de absolvire la Școala de Artilerie, Geniu și Marină din București, devenind ofițer la 1 iulie 1912, cu gradul de sublocotenent de marină, prin Înaltul Decret cu nr. 3535 a fost repartizat tot la Divizia de Dunăre, la Grupul Vaselor port-mine²². Comandantul său, căpitan-comandorul Constantin Niculescu-Rizea, a văzut de la început în tânărul absolvent „*un ofițer în adevăratul sens al cuvântului, cu educație militară bună, cu aptitudini militare*”. Comandorul Ion Spiropol supranota evaluarea cu aprecierea „*Promite a deveni un bun ofițer*”²³.

La 1 octombrie 1913, a fost mutat la Arsenalul Marinei în funcția de ofițer cu aprovizionarea, atribuțiile fiind achitate în mod conștiincios, fiind îmbarcat, ulterior, pentru practică, pe vaporul *Dobrogea* al Serviciului Maritim Român cu care a efectuat un voiaj la Rotterdam. Comandantul Arsenalului, comandorul Paul Rădulescu, îi con-

semna în notare: „*Ofițer excelent din toate punctele de vedere. Merită a înainta*”²⁴. Avansarea în grad s-a făcut în august 1915, răstimp în care ofițerul a fost mutat la bordul monitorului *Lascăr Catargiu*²⁵, avându-l comandant pe comandorul Alfons Sion. Acesta i-a remarcat „*buna pregătire în specialitățile marinei, având o ascendență față de ceilalți colegi de aceeași vechime. (...) Temperament liniștit, sârguincios la lucru, se ocupă aproape de orice serviciu ce i se încredințează. (...) S-a achitat de toate în mod mulțumitor, având rezultate apreciable*”²⁶. Comandantul Diviziei de Dunăre, comandorul Dem. Poenaru, consemna faptul că „*ofițerul este înzestrat cu o inteligență deosebită și posedă aptitudini militare alese*”²⁷. În luna iunie 1915, același comandant aprecia faptul că locotenentul Ferdinand Drăghicescu a meritat a fi înaintat în grad: „*ofițerul a fost înaintat la gradul de locotenent pe 1 august 1915. Mențin aprecierile, deoarece ofițerul a continuat a fi un element sârguincios și cu multă conștiinciozitate în serviciu*”²⁸.

După campania din 1916 a Primului Război Mondial, la care ofițerul a participat în funcția de șef al turei nr. 3, la bordul monitorului *Lascăr Catargiu*, comandantul navei, comandor Alfons Sion, îl aprecia ca fiind „*inteligent, înzestrat cu calm ceea ce îi permite a judeca în adevărate valoare împrejurările și situațiunile*”. Pe aceeași filă a notării, comandantul Escadrei de Dunăre, comandorul Nicolae Negru, consemna: „*judecă foarte bine, lucrează fără a fi controlat. Citește și se instruieste, făcând progrese. Îl consider ca pe un eminent ofițer, din toate punctele de vedere. (...) Merită avansarea excepțională*”²⁹. Din foaia calificativă de campanie, reținem faptul că în perioada 15 august 1916-19 decembrie 1917, ofițerul (avansat la gradul de căpitan la 1 aprilie 1917, conform Înaltei Decizii cu nr. 673/1917) „*a fost foarte conștiincios, fiind tot timpul însărcinat administrativ cu aprovizionarea, serviciu pe care l-a îndeplinit cum nu se poate mai bine. În timpul acțiunilor militare a fost șeful turei nr. 3 și apoi ajutor al ofițerului cu artileria, în care funcție s-a comportat foarte bine*”³⁰. Foaia poartă semnătura comandantului unității *Lascăr Catargiu*, căpitan-comandorul Isbășescu.

La finele anului 1917, căpitanul Ferdinand Drăghicescu a fost detașat la Batalionul de recruți Huși, încredințându-i-se comanda Companiei I și Școala de mitraliere, aceste subunități fiind apreciate ca fiind cele mai bune pe batalion. De

asemenea, s-a dovedit a fi „*demn și calculat în toate acțiunile, iubit de soldați*”. Această notă de carnet poartă semnătura comandantului batalionului, maiorul Constantinescu³¹. La începutul anului 1918, ofițerul este detașat ca adjutant la comenduirea Pieței Galați, funcție de care s-a achitat „*procedând cu mult tact și imparțialitate la diferitele cercețări*”³². Se consemna în continuare faptul că „*pentru calitățile sale merită a înainta. Semnează fost comandant al Pieței Galați, maior în rezervă M. Rosetti*”³³.

În luna august 1918, căpitanului Ferdinand Drăghicescu i se încredințează comanda Companiei de Depozit din cadrul Arsenalului Marinei, funcție în care s-a dovedit a fi inteligent, capabil și foarte muncitor. Redăm câteva din aprecierile înscrise în notările ofițerului făcute de subdirectorul Arsenalului, comandorul Mihăilescu, și directorul, comandorul Niculescu Rizea: „*posedă educație și aptitudini militare desăvârșite, achitându-se în mod lăudabil de sarcini. Este devotat, demn moral și integru. Activ cu multă putere de muncă*”³⁴. În vara anului următor, ofițerul se îmbarcă din nou la bordul monitorului *Lascăr Catargiu* în calitate de comandant secund și ofițer cu artileria. În ambele funcții deținute la bord, comandantul navei aprecia că „*ofițerul s-a achitat în modul cel mai lăudabil. A executat tragerile de artilerie cu care împrejurare a dovedit că are cunoștințele necesare pentru serviciul de ofițer cu artileria. Calm, cumpătat în toate acțiunile sale. Modest. Trebuie cunoscut îndeaproape pentru a se putea constata că este un caracter și un ofițer foarte bun. Merită să avanseze la gradul de locotenent-comandor*”.

Acestea sunt câteva din calitățile căpitanului Ferdinand Drăghicescu, pe care le-am găsit consemnate în foile calificative făcute de șefii săi. Având în vedere aceste calități, însuși comandantul Marinei, contraamiralul Constantin Bălescu, îi recomanda „*să-și afirme calitățile excepționale într-un serviciu la bord*”, în condițiile în care căpitanul Drăghicescu fusese mutat la Depozitele Generale ale Marinei, comandant al companiei de recruți. Drept urmare, la 1 august 1920 a fost ambarcat pe monitorul *Lascăr Catargiu* în calitate de secund, iar la 7 august numit comandant. În această funcție, ofițerul a depus mult efort și a reușit în scurt timp să formeze echipajul a cărui instrucție fusese neglijată de fostul comandant. Comandanții Escadrei de Dunăre și Diviziei de Dunăre, comandorul Angelo Frunzianescu și

comandorul Niculescu Rizea, apreciau în foaia calificativă eforturile depuse de Ferdinand Drăghicescu și erau convinși că „*se va prezenta în foarte bune condiții la examenul de înaintare în gradul de locotenent comandor*”³⁵.

În anul 1921, al doilea de existență al Școlilor Marinei la Constanța, îl găsim pe căpitanul Ferdinand Drăghicescu în calitate de ofițer-elev, urmând cursul de informații³⁶. Comandantul școlii, comandorul Corneliu Buchholtzer îl aprecia la absolvire ca fiind „*un ofițer muncitor, corect și neobosit*”³⁷. Studiile temeinice, dar și experiența câștigată la bordul navelor au fost factorii determinanți în avansarea lui la gradul de locotenent-comandor în iunie 1922, cu vechimea de la 1 aprilie 1920, conform I.D. nr. 2453/1922.

La revenirea sa la Dunăre, după absolvirea cursului de informații, ofițerul a primit comanda monitorului *Alexandru Lahovary*, unde s-a integrat rapid în viața echipajului. În călătoria efectuată la Belgrad, cu ocazia conducerii prințesei Mărioara în Iugoslavia, unde aceasta s-a căsătorit cu regele Alexandru, comandantul monitorului a primit laudele binemeritate ale șefilor săi pentru modul în care a guvernat vasul³⁸.

Revenit în țară s-a implicat cu mult suflet în organizarea și executarea tragerilor de artilerie, obținând rezultate foarte bune. Comandantul Forței Fluviale, căpitanul-comandor Urban Passera și comandantul Diviziei de Dunăre contraamiralul Mihai Gavrilăscu, îl propun la avansarea la excepțional, considerându-l un „*ofițer foarte bun din toate punctele de vedere*”.

Odată cu sosirea sezonului rece, locotenent-comandorul Drăghicescu a fost numit în funcția de *comandant al Grupului vaselor la iernat din docurile Galați*, achitându-se foarte bine de sarcinile primite. În plus, ofițerul a lucrat la întocmirea unui nou *Regulament al serviciului la bord*, reușind să finalizeze 2/3 din acesta. Șefii săi ierarhici, comandantul Apărărilor Fluviale, căpitan-comandorul A. Focșa și cel al Diviziei de Dunăre, îl propun din nou la avansare la excepțional, dar, Inspectorul Marinei, contraamiralul C. Niculescu Rizea și Comitetul Consultativ al Marinei consemnează într-una din ședințele sale „*Merită a înainta la anuar*”³⁹.

Este interesant de amintit faptul că Marina Militară nu parcurgea o perioadă fastă, instaurată după prima campanie a Războiului Mondial din 1916-1918, când din cauza neînțelegerilor dintre

comandanții de mari unități și conducerea Marinei, regele Ferdinand a decis să rezolve această problemă prin numirea în fruntea Marinei a principelui Carol⁴⁰.

La 1 noiembrie, ofițerul a fost numit director al Școlii de mecanici și electricieni, ce funcționa la Galați în cadrul Arsenalului Marinei, condus la acea dată de fostul său comandant de pe monitorul *Lascăr Catargiu*, comandorul Alfons Sion. Acesta îi întocmește după primul an de comandă o notare elogioasă, întărind propunerea de avansare: „*Excelent marinar atât în practică cât și cunoștințe teoretice, la curent cu toate progresele armei cu care se menține prin studiu (...) În scurt timp a reușit să pună ordine în această școală care a fost de la început îndrumată în mod neglijent de predecesorii săi.(...) Prin Ordinul nr. 18566 al Diviziei de Dunăre, provocat de un ordin al Inspectoratului Marinei se aduc mulțumiri ofițerului pentru munca și inițiativa arătate cu ocazia punerii la punct și în starea de funcționare cu mijloacele bordului a vechiului torpilor N^m41*. De pe aceeași foaie calificativă am cules câteva aprecieri efectuate de contraamiralul Mihail Gavrilescu: „*Locotenent-comandorul Drăghicescu a făcut sub formă definitivă, lucrări rămase sub formă de proiect de la fostul locotenent- colonel Drăghicescu și care vor fi de un mare folos marinei și oștirii românești*”⁴². Peste câțiva ani, o parte din aceste materiale au fost publicate în serial de către revista Ligii Navale Române, „Marea Noastră”, iar în anul 1943, tot la îndemnul contraamiralului Gavrilescu au fost adunate într-un volum.

În anul 1925, ofițerul și-a desfășurat activitatea ca director al Școlii de Mecanici și Electricieni, bucurându-se de aprecieri remarcabile din partea șefilor ierarhici. Noul comandant al Diviziei de Dunăre, comandor Vasile Pantazi, îl percepea astfel: „*Întreaga sa carieră este de muncă continuă pentru propășirea instituției. Unanimitatea elogiilor aduse de șefii săi constituie dovada cea mai elocventă. Însușirile sale morale și intelectuale, cunoștințele generale, profesionale și aptitudinile sale de comandă mă obligă să îl caracterizez că merită a înainta la alegere*”⁴³. Inspectorul general al Marinei, viceamiralul Vasile Școdrea, este de acord cu această caracterizare, dar nu și cu înaintarea la alegere, ci „*la rândul vechimii*”⁴⁴.

Începând cu data de 1 aprilie 1927, locotenent-comandorul Ferdinand Drăghicescu a fost numit în funcția de ajutor al șefului Corpului

Depozitelor, unde s-a ocupat, în special, de lucrările de construcții. În notarea făcută de comandantul Diviziei de Dunăre, comandorul Vasile Pantazi, se subliniază faptul că „*ofițerul a lucrat la întocmirea Regulamentului Serviciului la bordul bastimentelor și la codul de semnale al Marinei, două lucrări de cea mai mare importanță pentru marina noastră, pe care le-a dus la bun sfârșit. A ținut o Conferință asupra războiului submarin, din care a reieșit că este înzestrat cu un spirit pătrunzător și că este la curent cu toate chestiunile ce interesează arma lui. Este pregătit pentru o comandă superioară, are tact, inițiativă, putere de muncă și un dezvoltat spirit de discernământ*”⁴⁵.

Datorită cunoștințelor sale și a experienței acumulate de-a lungul anilor, ofițerul a fost mutat la 1 noiembrie 1928, la Direcția Marinei, la Serviciul Artilerie, Torpile și TFS, unde a fost apreciat de Directorul Marinei, care a propus „*să i se încredințeze comanda unui grup de nave*”. La 1 mai 1930, prin Înaltul Decret nr. 1602, publicat în Monitorul Oficial nr. 103/1930, ofițerul este avansat la gradul de căpitan-comandor, fiind repartizat la Secția Personal din Direcția Marinei. Prin modul de comportare, conștiinciozitate în îndeplinirea atribuțiilor, prin calitatea lucrărilor de personal efectuate, căpitan-comandorul Ferdinand Drăghicescu și-a atras elogiile șefilor direcți, fiind numit în anul 1932, în funcția de șef al Serviciului Personal din Direcția Marinei. Calitățile de bun organizator al activităților a fost remarcată de comandorul ing. Eugeniu Roșca, șeful de stat major al Direcției Marinei, care considera, în anul 1933, că „*prin cultura sa marinărească și prin aptitudinile sale de marinar este pregătit pentru comanda unui distrugător sau grup de monitoare*”⁴⁶.

La 1 mai 1934, Ferdinand Drăghicescu a preluat comanda *N.M.S. Constanța*, în funcția deținută dovedind, la fel ca și tatăl său, calități de educator pentru ofițerii și elevii Școlii Navale, care desfășurau la bordul acestei nave perioada de practică. Deși s-a aflat pentru prima dată la comanda unei nave maritime, ofițerul a dat dovadă de pricepere și destoinicie, lăsând o impresie excelentă comandantului Inspectoratului General al Marinei, contraamiralul Ioan Bălănescu. Pentru ca ofițerul să-și completeze stagiul la mare, în anul următor, i-a fost încredințată comanda distrugătorului *Regele Ferdinand*, navă modernă, care îndeplinea misiuni complexe.

Pentru o perioadă de un an, caracterizările primite în foaia calificativă nu mai sunt atât de

elogioase, comandantul Diviziunii de Distrugătoare, comandorul Alexandru Gheorghiu și comandantul Diviziei de Mare, contraamiralul Isbășescu, apreciind calitățile de ofițer, dar mai puțin calitățile de comandă pentru o navă de mare. În opinia noastră, aceste aprecieri au fost făcute sub impulsul primei impresii, deoarece, în anul următor, datorită efortului depus, ofițerul a reușit să schimbe percepția comandanților săi direcți asupra calităților lui de comandant, aceștia având cuvinte de laudă asupra activității sale. Astfel, același comandant al Diviziunii de Distrugătoare consemna: „Ofițerul se resimte că fără voia sa a fost ambarcat decât scurt timp la mare, ceea ce a făcut ca în calitate de comandant de distrugător, să arate spirit de prevedere exagerat în manevra navei. Este adevărat că grație acestui fel de a fi, a realizat ca, timp de 14 luni, cât a comandat distrugătorul, să nu-i pricinuiască nici cea mai mică avarie (...) În comanda unității sale a urmărit instrucția cu punctualitate, dar, mai ales, a depus o muncă personală toată ziua, de maximă perseverență pentru buna îngrijire și buna administrare a echipajului navei. Pentru aceste calități, pentru punctualitatea și perseverența sa și pentru cinstea sa recunoscută, îl propun la înaintare la alegere”⁴⁷.

La 1 iulie 1936, ofițerul s-a prezentat la Baza Navală, mutat pe funcția de ajutor Șef de Corp. Din această perioadă, comandantul Diviziei de Mare, comandorul Isbășescu, îl aprecia pentru modul în care administrează și gospodărește unitatea. În anul 1938, la 20 aprilie, căpitan-comandorul Drăghicescu a devenit șef de stat major al Comandamentului Litoralului Maritim și avansat în grad de comandor. La conducerea acestui comandament, ofițerul a avut o conduită ireproșabilă, îndrumând activitatea de întocmire a *Manualului motoarelor, mașinilor auxiliare și ateliere a N.M.S Constanța și Manualului căldărilor Tornycrof ale distrugătoarelor tip R*.

Corectitudinea, comportamentul ireproșabil și calitățile de bun organizator au stat la baza deciziei comandantului Marinei Regale, viceamiralul Petre Bărbuneanu, de a-l numi pe comandorul Drăghicescu la comanda Arsenalului Marinei, unitate care cunoștea în acea perioadă importante modernizări și extinderi, în condițiile în care pe plan mondial statele duceau o politică de înarmare, declanșarea războiului mondial fiind inevitabilă. Bun gospodar și meticolos în acțiunile întreprinse, comandorul Drăghicescu s-a dovedit în această

funcție un bun administrator al bunurilor Marinei.

La 1 aprilie 1940, ofițerul este numit la comanda Detașamentului 1 Marină, funcție cu o mare încărcătură politică și militară⁴⁸. Pentru perioada noiembrie 1940-aprilie 1941, în nota de carnet completată de comandantul Diviziei 9 infanterie, se fac aprecieri pozitive asupra calităților comandorului Drăghicescu în ceea ce privește modul de instruire, înzestrare și comandă a unităților: „*prin seriozitatea sa, prin priceperea și prezența permanentă la postul de comandă a reușit să schimbe fața acestor batalioane, să le îndrume la instrucție, să le dea un nou spirit de luptă, să le înzestreze cu tot ceea ce trebuia pentru a răspunde misiunii încredințate. Este înzestrat cu calități de șef, cu autoritate și cu sânge rece, s-a impus și a reușit să stimuleze toate energiile pentru a ridica valoarea combativă a acestor batalioane. În concluzie, comandorul Drăghicescu s-a dovedit un foarte bun comandant de detașament, bine pregătit sub toate raporturile pentru această comandă. S-a afirmat a fi un comandant cu sânge rece și prevedere. Este foarte bine pregătit pentru a trece examenul de general. Merită a fi admis la examen*”⁴⁹.

Următoarea perioadă, cuprinsă între 31 octombrie 1940 și 27 martie 1941, care este consemnată în *Foaia calificativă* a ofițerului s-a caracterizat prin dificila conjunctură în care au acționat marinarii Detașamentului Maritim nr. 1, alături de jandarmi și grăniceri, având de îndeplinit misiuni de luptă în Delta Dunării și la malul mării, pentru stoparea infiltrațiilor vecinului de la Răsărit, ocupant al malului stâng al brațului Chilia. Comandorul Drăghicescu și-a condus detașamentul cu energie și autoritate, dovedind calități de bun organizator.

Revenit la comanda serviciului personal al Comandamentului Marinei Militare, în perioada 1941-1943, comandorul Ferdinand Drăghicescu s-a dovedit același ofițer serios, cu putere de muncă, conștiinciozitate și devotament în îndeplinirea atribuțiilor funcționale.

În urma decretului cu nr. 1986 din 16.07.1943, comandorul Ferdinand Drăghicescu a fost detașat *afară din cadrele active ale armatei*. Ulterior, prin Decretul nr. 2450 din 10 mai 1945, ofițerul a fost înaintat la gradul de contraamiral.

Am redat câteva fragmente din viața și activitatea unei familii de ofițeri de marină, Mihail Drăghicescu, tatăl, și Ferdinand Drăghicescu, fiul,

care s-au distins în cele mai importante momente ale istoriei noastre naționale, Războiul de Independență, Primul Război Mondial și al Doilea Război Mondial. Considerăm că evoluțiile lor se constituie în modele de sânguință, devotament și pasiune, demne de urmat pentru tinerele generații de ofițeri de marină.

Cuvinte-cheie: Mihail și Ferdinand Drăghicescu, școală militară, cucerirea independenței, Arsenalul Flotei, monitorul Lascăr Catargiu, Divizia de Dunăre, Direcția Marinei, Comandamentul Litoralului Maritim.

¹ Lt. col. de marină Mihail Drăghicescu, *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la Gura Tisei până la Mare și pe Coastele Mării de la Varna la Odesa*, 1943, p. 4.

² Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, (în continuare, CSPAMI), Fond Direcția cadre și învățământ, Registrul control 61, fila 48.

³ Prin Decretul nr. 982 din 3 iulie 1865, generalul Manuc, ministru de Război, a fost împuternicit să comande, la fabrici din străinătate, un vapor și patru șlepuri pentru flota de război. În luna martie 1867, a sosit în țară vaporul și cele patru șlepuri contractate în Austria pe timpul domnitorului Al. I. Cuza. Vaporul a fost încadrat în flotilă cu denumirea provizorie de *Vaporul cel nou*. Cu ocazia unui marș oficial pe drum spre Cernavodă, la 7 martie 1867, nava se ciocnește cu vaporul austriac *Szecheny* și se scufundă 5 mile aval de port, pe malul românesc. Scos prin grija societății austriece de navigație, vaporul este reparat provizoriu la Turnu Severin, și dus de locotenentul Dumitrescu Maican la Pesta, unde este reparat radical. Se întoarce în țară în anul 1868 și este botezat în anul 1869 prin Decretul nr. 342 cu numele *Ștefan cel Mare* (n.a).

⁴ Actul încheiat este confirmat ulterior prin Decretul nr. 894. *Fulgerul* trebuia să fie dotat cu un tun de 90 de mm într-o turelă. Cum nava avea doar 90 de tone deplasament, turela era mare și nemanevrabilă, astfel încât s-a renunțat la el, fiind înlocuit mai târziu cu două tunuri *Noderfeld* de 57 de mm cu tragere rapidă. (n.a).

⁵ „Monitorul Oastei”, nr. 13, din 24 iunie 1874, p. 542.

⁶ *Ibidem*, nr. 30 din 13 octombrie 1875, p. 801.

⁷ CSPAMI, Fond Direcția cadre și învățământ, Registrul control 61, fila 88; lt.-cdor C. Ciuchi, *Istoria marinei române în decurs de 18 secole*, Constanța, 1906, p. 192.

⁸ CSPAMI, Fond Direcția cadre și învățământ, Registrul control 61, fila 48.

⁹ Canoniera *Grivița* era un vas din fier cu punte de lemn, două catarge simple (cel din prova având o vergă trincă) și un bombpres. L = 30 M, l = 5,15 m, Pescaj = 1,80 m, Deplasament 10 tone, viteză 9 noduri. La început, a fost armată cu două tunuri de 87 de mm, Krupp, așezate în ax, unul la prova și celălalt la pupa, pe afete, care se mișcau pe șine fixate în punte. Ulterior, în 1882, au fost adăugate două tunuri revolver *Hotchkiss* de 37 de mm, iar în 1888 s-a înlocuit tot materialul de artilerie; Negrescu Nicolae, *Istoria Marinei Militare, manuscris*, fondul Muzeului Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, p. 127.

¹⁰ Articolul 2 din Regulamentul de navigație și poliție a Dunării între Galați și gurile ei, întocmit de Comisia Europeană a Dunării în 1875 prevedea: *Executarea regulamentelor aplicabile Dunării de jos mai este asigurată prin acțiunea bastimentelor de război staționate și guri, în conformitate cu articolul 19 al Tratatului de la Paris. În lipsa unui bastiment de război cu calitatea de a interveni, autoritățile poliției fluviului pot recurge la bastimentele de război ale puterii teritoriale*; I.G. Munteanu, *Comisia Europeană a Dunării*, Galați, 1937, p. 123.

¹¹ CSPAMI, Fond Direcția cadre și învățământ, Registrul control 61, fila 48.

¹² Lt. col. Mihail Drăghicescu, *Istoricul Flotei române*, în revista „Marea Noastră”, nr. 4/1938, p. 172.

¹³ CSPAMI, Fond Direcția cadre și învățământ, Registrul control 61, fila 50.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Nicolae Ionescu-Johnson, *Însemnările unui marinar*, Editura Tineretului, București, 1956, vol. I, p. 52.

¹⁶ *Ibidem*, p. 54.

¹⁷ Marian Sârbu, Leonida Moise, *Geopolitică și geostrategie*, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, Constanța, 2006, p. 129.

¹⁸ CSPAMI, Fond Direcția cadre și învățământ, Registrul control 61, fila 51.

¹⁹ *Ibidem*, fila 52.

²⁰ *Ibidem*, fila 48.

²¹ CSPAMI, Fond Direcția Cadre și Învățământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 47.

²² *Ibidem*, fila 6.

²³ *Idem*.

²⁴ *Ibidem*, fila 7, 7 V.

²⁵ Monitorul *Lascăr Catargiu* a fost unul dintre cele patru monitoare comandate în anul 1905 de statul român în Austria, lansate la apă la 17 septembrie 1907, în prezența familiei regale, a membrilor guvernului a reprezentanților orașului Galați. Monitoarele au primit numele: *Alexandru Lahovary, Lascăr Catargiu, Mihail*

Kogălniceanu, I.C. Brătianu, cu următoarele caracteristici tehnico-tactice: deplasament – 680 tone; L = 63,5 m; l = 10 m; pescaj = 1,6 m; mijloc de propulsie 2 mașini alternative cu 1800 CP; v = 13 Nd; echipaj – 113 oameni; armament: 3 tunuri de 120 mm model 1907 *Skoda*, 3 turele chiurasate în borduri și la pupa, 1 obuzier de 120 mm L/10 model 1907 *Skoda*. Pe puntea de comandă 4 tunuri de 47 mm, model 1907 *Skoda*, 2 mitraliere de 6,5 mm *Maxim*, românești; Apud Marian Sârbu, *Marina Română în primul război mondial, 1914-1918*, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, Constanța, 2002, p. 142, Anexele nr. 4 și 5.

²⁶ CSPAMI, Fond Direcția Cadre și Învățământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 8.

²⁷ Ibidem, fila 9.

²⁸ Idem.

²⁹ Ibidem, fila 10.

³⁰ Ibidem, fila 11V.

³¹ Ibidem, fila 12.

³² La 23 decembrie, prin Înaltul Decret nr. 2975, se promulgă legea cunoscută sub denumirea *Codul de justiție special pentru Corpul Marinei*. În conformitate cu această lege, justiția se asigura în flotilă de *Consiliile de război* ale circumscripțiilor militare teritoriale pe care se afla reședința Comandantului Flotei și prin Consilii de justiție pe nave. Ultimul articol al legii autoriza chiar lovirea gradelor inferioare în împrejurări grave de care ar depinde siguranța navei; Apud, Nicolae Negrescu, *op. cit.* p. 546. Viața marinarului la bordul navei, în luptă neîncetată cu elementele care-l țin neconvenit în fața spectacolelor mărețe ale naturii și îl pun în legătură directă cu alte obiceiuri ale altor nații, îi împlânzește personalitatea, făcându-l mai îngăduitor față de semenii săi; tocmai de aceea, lovirea în marină a fost o excepție (n.a);

³³ CSPAMI, Fond Direcția Cadre și Învățământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 13, 13 V.

³⁴ Ibidem, fila 15-16.

³⁵ Ibidem, fila 20-21.

³⁶ Acest curs era urmat de căpitanii de marină în vederea accederii lor la gradul de locotenent-comandor (n.a).

³⁷ CSPAMI, Fond Direcția Cadre și Învățământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 22.

³⁸ Ibidem, fila 4.

³⁹ Ibidem, fila 25.

⁴⁰ *Scrisoarea olografă a Inspectorului Șef al Marinei, principele Carol, către contraamiralul C. Niculescu-Rizea, inspector tehnic al Marinei*; fondul de documentare al Muzeului Academiei Navale „Mircea cel Bătrân” Constanța. Această stare de neînțelegeri s-a iscat în urma măsurilor luate împotriva unor ofițeri participanți la Campania din 1916, care au dus chiar până la degradarea lor și îndepărtarea din armată și a modului în care s-a făcut reorganizarea Marinei în anul 1917. Este cazul contraamiralului Nicolae Negrescu, fost comandant al Flotei de Operațiuni, care a fost degradat la gradul de soldat, ulterior fiind reabilitat. La începutul anilor '20, contraamiralul Negrescu scrie trei lucrări, care analizează din punct de vedere militar modul de desfășurare a acțiunilor navale din campania anului 1916, aducând unele critici asupra acțiunilor militare desfășurate după ce i s-a preluat comanda Flotei de Operațiuni; cf. Marian, Sârbu, *Marina română în primul război mondial, op. cit.*, cap.2.

⁴¹ CSPAMI, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 26.

⁴² Ibidem, fila 26 V.

⁴³ Ibidem, fila 28.

⁴⁴ Ibidem, fila 29.

⁴⁵ Ibidem, fila 30.

⁴⁶ Ibidem, fila 35.

⁴⁷ Ibidem, fila 39.

⁴⁸ Acest detașament s-a constituit în condiții speciale, create de cererea și apoi de raptul teritorial al fostei URSS, ce a condus la pierderea Basarabiei (n.a).

⁴⁹ CSPAMI, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 138.

DESTINIES OF SAILORS. MICHAEL AND FERDINAND DRĂGHICESCU, FATHER AND SON

The family of Marine officers - Michael Drăghicescu, the father, and Ferdinand Drăghicescu, the son – has distinguished itself in the most important moments of our national history, The War of Independence, The First World War and the Second World War. Captain Michael Drăghicescu ordered a battery of an coastal artillery, providing so the safe construction of the bridges Turnu Măgurele-Nicopole and Siliștioara-Măgura, and an artillery battery – “Elizabeth” – that contributed to the successful assault on Vidin. His son, lieutenant and then captain Ferdinand Drăghicescu, was on board the monitor “Lascăr Catargiu” as a gunner in the early campaigns in 1916 and 1917. In the years of the Second World War commander Drăghicescu Ferdinand was in command of the Personnel Service of the Navy Headquarters.

JOHN EPPLER, SPIONUL ABWEHR-ULUI, PETROLUL ROMÂNESC ȘI PLANURILE DE ANEXARE A BASARABIEI DE CĂTRE SOVIETICI ÎN ANII 1939-1940

dr. EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE

dr. MATEI CAZACU, Franța

În memoriile sale, *Destinul unui soldat*, publicate în 2004 la editura bucureșteană „Ares”, generalul de flotilă aeriană Octav Neculai Cernescu, care a activat în perioada interbelică ca ofițer în cadrul Serviciului Secret de Informații al Armatei Române (SSI), povestește cum în primele zile ale lunii iulie 1939 a reușit să deschidă pe ascuns seiful colonelului SS Heinrich Gärtner, unul dintre șefii Gestapoului din Berlin¹. Dintre informațiile culese cităm : „...La 20 ian. 1939, întâlnire în Suedia între Molotov și Ribbentrop. La 2 februarie 1939, întâlnire a lui Hess cu reprezentanții guvernului englez. Cu această ocazie, s-a întâlnit și o delegație a evreilor cu Hess, căruia i-au promis mare sprijin politic și financiar, dacă politica lui Hitler întoarce sensul. Hess nu a avut șansă în aceste mari demersuri, căci Hitler este de părere că alianța politică și militară cu Rusia, țară de mare putere umană și economică, este drumul cel bun. În 15 februarie a avut loc o nouă întâlnire secretă între Hitler, Mussolini și Ciano, la care au luat parte Horthy, precum și ministrul de externe al Bulgariei². La 10 martie a avut loc o întâlnire de definitivare a alianței cu Rusia, Molotov, Casianov, doi alți demnitari și doi mareașali ai Rusiei. S-a încheiat pactul militar. La 18 aprilie 1939, s-au întocmit de delegațiile secrete hărți. Harta 1939 și harta 1940. Harta 1939 prevede o linie roșie care împarte Polonia în două părți, linia mergând mai departe în

regiunea subcarpatică Bucovina, Prutul și marea (Menționate pentru 1940). Era, de asemenea, notat că între timp au fost mai multe întâlniri cu partea rusă. Un anume Mihailov era trimisul special al lui Stalin pe lângă cancelaria lui Hitler (...). La 15 mai 1939, a avut loc o largă ședință între Germania și Rusia. Atunci s-a stabilit ca în august 1939 să se facă cunoscută public alianța cu Rusia, la 26 august serbări mari germano-ruse în Berlin și Moscova, și pe 1 septembrie 1939 să fie declanșată invazia Poloniei din ambele părți. Alte notițe n-am mai putut lua, desigur de importanță mai minoră...”³.

Încă din luna iulie 1939, autoritățile române erau deci bine informate asupra intențiilor agresive ale Uniunii Sovietice care vizau anexarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. E de ajuns să parcurgem jurnalul regelui Carol al II-lea⁴ sau cel al lui Grigore Gafencu pentru a ne da seama de acest fapt⁵. Deosebit de importante sunt și memoriile lui George Jurgea-Negrilești, în care este menționată o discuție între Mihail Manoilescu și rege, cu ocazia paradei militare din 10 mai 1940, discuție care confirmă din plin afirmațiile lui Cernescu: „Prin meseria mea – a continuat regele – trebuie să fiu bine informat. Nu e ușor și costă multe parole. Ai văzut cât de lamentabili au fost diplomații britanici și francezi la Moscova. N-au fost în stare să afle de pactul dintre Stalin și Hitler. Eu știam! Dar ce folos! Nu m-au crezut nici ministrul Marii Britanii și nici cel

al Franței. Amândoi mi-au mulțumit cu un surâs respectuos, dar sceptic. Știi tu. Acel surâs tâmp, atât de apreciat de lumea diplomatică... Pe urmă toți au venit să se minuneze: «Vai, Majestate, cum, ați știut?» etc., etc. Îmi venea să râd. Doar n-aveam să le spun adevărul, cruda realitate: înlăturând bridgiștii, snobii, adică miezul diplomației, am găsit omul cel mai potrivit... Majestatea Sa zâmbește amar: «Și plătit cel mai scump. Prin acest om providențial (n. a. – credem că e Moruzov⁶) cunosc nu numai prezentul, dar poate și viitorul ... Atât la Berlin, cât și la Moscova există un dosar ultrasecret. Cu harta țării noastre, după împărțirea ei între Uniune, Ungaria și Bulgaria. Și soarta mea e prevăzută dacă ... Trebuie avut în vedere că aici, în această parte a Europei, România e ultima beneficiară a victoriei din 1918. Ne pândesc «perdanții» ... Dacă umbrela franco-britanică dispăre, România ar putea avea soarta Poloniei ... de altfel, de la drama din toamna trecută, mă întreb cât ajută «umbrela?»⁷.

Problema anexării Basarabiei în 1940 trebuie studiată și din perspectiva importanței pe care zăcămintele de petrol românești o aveau pentru mașina de război germană, pentru sovietici, dar și pentru anglo-francezi. Pentru Raymond Cartier, membru al delegației franceze la procesul de la Nürnberg, ocuparea Basarabiei de către Stalin avea să constituie unul din momentele de tensiune ale raporturilor diplomatice germano-sovietice în cursul anului 1940. Victorios pe frontul de Vest, la o săptămână după ce francezii semnaseră armistițiul (20 iunie), Hitler declara lui Ribbentrop în momentul cedării Basarabiei de către români: „Nu mă voi lăsa învâluit de ruși. Pactul meu cu ei era făcut în previziunea unui război de lungă durată: deoarece acest război este scurt, nu mai am nevoie de el”⁸.

Primele contacte între Serviciul Secret de Informații al Armatei Române și Abwehr⁹, vizând o eventuală colaborare între cele două servicii de spionaj, s-au desfășurat în februarie 1937, în urma vizitei la Berlin a maiorului Constantin Gh. Ionescu Micandru și a lui Nicolae Ștefănescu (șef de secție în Corpul detectivilor și în SSI)¹⁰. Unul dintre obiectivele acestei colaborări îl constituia accesul la informații cât mai fiabile asupra planurilor expansioniste ale Uniunii Sovietice în Europa Orientală și, bineînțeles, asupra potențialului militar de care dispunea această putere. Raporturile dintre Abwehr și SSI au devenit mult mai strânse după semnarea acordului economic româno-german în martie 1939 și mai ales după izbucnirea

războiului la începutul lunii septembrie¹¹, autoritățile de la Berlin fiind tot mai preocupate de protejarea rafinărilor de pe Valea Prahovei¹².

În acest context, spre sfârșitul lunii noiembrie, se desfășoară misiunea lui John Eppler, unul dintre cei mai renumiți agenți ai Abwehr-ului din al Doilea Război Mondial. El trebuia să obțină informații precise de ordin militar asupra unei eventuale ofensive sovietice în Basarabia și să împiedice comandourile engleze de a bloca traficul fluvial pe brațul Sfântul Gheorghe, una din rutele principale ale petrolierelor care se angajau din Marea Neagră pe Dunăre¹³.

Născut în 1914 la Alexandria, în Egipt¹⁴, Eppler este recrutat de Abwehr în 1937 și participă la numeroase misiuni secrete în Turcia, Iran, Irak, Afganistan, Egipt etc., devenind unul din agenții preferați ai serviciilor secrete germane pentru țările din Orientul Apropiat, unde prin contactele sale încearcă să declanșeze *djihad*-ul împotriva dominației britanice. În vara anului 1941 îl însoțește la Berlin pe Marele Muftiu al Ierusalimului, Hadj Amin al-Husseini (1895-1974), participând ca interpret de limbă arabă la prima întrevedere a acestuia cu Hitler (31 august)¹⁵. Printre alte numeroase personalități contactate de Eppler se numără și cei doi viitori președinți ai Egiptului, Gamal Abdel Nasser (1918-1970) și Anwar el-Sadat (1918-1981), membri ai *Mișcării ofițerilor liberi* din armata egipteană. Această organizație, care milita în secret pentru înlăturarea protectoratului britanic, era pregătită de a provoca o revoltă în spatele liniilor Armatei a 8-a (general Sir Claude John Eyre Auchinleck)¹⁶, concomitent cu ofensiva mareșalului Erwin Rommel din iunie-septembrie 1942, al cărei principal obiectiv era cucerirea Alexandriei¹⁷.

Despre această ultimă misiune a lui Eppler, cea mai palpitantă dintre toate, și care purta numele de cod *Salaam*, s-au scris cărți și s-au realizat filme¹⁸. Se pare că însuși Rommel a cerut personal ca ofensiva trupelor din *Afrika Korps* să fie însoțită de un grup de spioni care odată infiltrați pe teritoriul egiptean să transmită informații de ordin militar atât asupra planurilor defensive ale englezilor, cât și asupra efectivelor și armamentului de care dispuneau aceștia pentru apărarea deltei Nilului¹⁹. Însoțiți de un grup de soldați de elită din comandourile Brandenburg²⁰ sub comanda contelui explorator László Ede Almásy (*Sonderkommando Almasy*), maior în forțele aeriene ungare, agent al Abwehr-ului și unul din rarii cunoscători ai Saharei orientale²¹, *Kondor* (numele de cod al lui Eppler) și

**Amiralul Wilhelm Canaris,
patron al Abwehr-ului (1935-1944)**

colegul său Peter Monkaster (*alias* Peter Standsted)²² străbat între 11 și 24 mai, la bordul unui convoi de vehicule militare capturate de la englezi²³ – circa 2 000 km în plin deșert –, sudul Tunisiei, Libiei și Egiptului. Această escapadă extrem de periculoasă, în urma căreia ei au reușit să evite liniile frontului inamic, reprezenta unica modalitate de a pătrunde fără să fie reperați pe teritoriul britanic. Ajunși la Cairo, cei doi spioni intră în contact cu celebra dansatoare orientală Hekmeth Fahmy, membră a *Fraternității musulmane*, organizație religioasă și naționalistă care, în alianță cu *Mișcarea ofițerilor liberi*, lupta pentru alungarea englezilor din Egipt. Un alt personaj important era chiar fostul șef de stat major al armatei egiptene, generalul Aziz-el-Masri, înlăturat din această înaltă funcție pentru atitudinea sa profund antibritanică. Hekmeth Fahmy obținea informații esențiale de la numeroșii săi clienți, în cea mai mare parte ofițeri ai Marelui Cartier General englez, instalat în hotelul *Semiramis* din Cairo. În timp ce frumoasa dansatoare îi încânta cu farmecele ei, Kondor le fotografia documentele din servietă. Deghizat în uniforma de locotenent din *Rifle Brigade*, el reușește să pătrundă chiar în incinta hotelului unde asistă personal la una din conferințele ofițerilor din Statul Major al lui Auchinleck. Cu această ocazie s-a discutat despre evoluțiile tactice ale blindatelor germane în condițiile luptelor din deșert și despre celebrele capcane defensive ale lui Rommel (*grădinile diavolului*), care protejau pozițiile Axei pe frontul de la El Alamein²⁴.

Capturați la începutul lunii august 1942 de oamenii maiorului A.W. Sansom, șeful Securității militare britanice din Cairo, cei doi spioni ai

Abwehr-ului sunt condamnați la moarte, dar refuză cu încăpățănare să dezvăluie cheia codului prin care ei comunicau cu transmisioniștii companiei Horch, serviciul de spionaj radio al mareșalului Rommel: la baza acestui cod stătea o ediție engleză din *Rebecca*, roman al scriitoarei Daphné du Maurier (1907-1989). Bazându-se pe memoriile președintelui Anwar el-Sadat, Anthony Cave Brown afirmă în paginile dedicate operațiunii *Salaam* că Winston Churchill i-a întâlnit și i-a interogat personal pe spioni în timpul uneia dintre numeroasele sale vizite la Cairo. Kondor și colegul său Monkaster au fost în cele din urmă grațiați. Aceasta era, în general, soarta rezervată spionilor importanți ai inamicului. Serviciile secrete britanice au recuperat în cele din urmă transmisiunile radio ale lui Kondor, intoxicând statul major inamic cu informații false asupra dispozitivului defensiv al Armatei a 8-a. Aceasta a fost una din cauzele principale ale eșecului trupelor din Afrika Korps în bătălia de la Alam el Halfa (30 august-5 septembrie), preludiv al contraofensivei generalului Bernard Law Montgomery de la El Alamein (operațiunea *Lightfoot*, 23 octombrie-9 noiembrie 1942)²⁵.

Misiunea lui Eppler care s-a desfășurat pe teritoriul României începe la Viena, la data de 24 noiembrie 1939 : „...Ajuns în cabinetul meu de lucru, am deschis plicul cu ordinul de misiune și l-am citit. Precis și confuz în același timp, «mirosea a petrol» și mă trimitea în România. Nu cu mult timp în urmă, Abwehr-ul fusese informat că un inginer francez Léon Wenger, care organizase distrugerea rafinărilor de la Ploiești în timpul primului război mondial²⁶, se afla în drum spre București în compania unui ofițer din Biroul 2, căpitanul Pierre Angot. După părerea șefilor mei, ei încercau să reediteze operațiunea care le reușise în precedentul conflict. Abwehr-ul nu știa nimic mai mult și mă însărcina să culeg informații suplimentare pentru a împiedica la fața locului orice act de sabotaj care ar fi privat al III-lea Reich de petrolul românesc. De asemenea, trebuia să obțin detalii precise asupra situației prezente la frontiera orientală a României, să aflu mai ales dacă URSS se pregătește să invadeze Basarabia pentru a o anexa. În fine, trecând prin Turcia, urma să studiez mijloacele de implantare cât mai aproape de Caucaz a unui contingent de specialiști din Batalionul 800²⁷, care în caz de război trebuia să-i împiedice pe ruși să-și saboteze instalațiile petroliere de la Baku, Tuapse etc ... Pentru a facilita îndeplinirea acestor misiuni,

Abwehr-ul îmi interzicea să utilizez alte contacte în afara propriei sale rețele existente la fața locului ...

...Mi se lăsa în schimb libera alegere a mijloacelor și mi se ofereau puteri depline alături de un comando de contra-sabotori din Batalionul 800, trei germani din exterior care se aflau deja la fața locului ca angajați civili la un depozit de cărbune de pe Dunăre. Am încercat să nu mă las flatat de această promovare și mai ales încrederea pe care Abwehr-ul o manifesta dintr-o dată față de mine, și care se pare că provenea în mod direct din partea amiralului Canaris, datorită importanței acestei misiuni.

Canaris se întorsese tocmai dintr-un voiaj la București, unde luase contact cu Moruzov, șeful poliției secrete române²⁸. El l-a întâlnit de asemenea pe maiorul Ourliziano, șeful serviciului secret militar²⁹, dar eu trebuia să obțin de la acest ofițer mult mai multe informații decât reușise să-și procure însuși patronul Abwehr-ului ... “.

De la Viena, Eppler călătorește cu Orient-Expresul spre Sofia, unde ajunge în ziua de 2 decembrie în compania lui Isidor Klatt, un evreu askenaz care dirija o importantă rețea de spionaj pentru Abwehr în Europa de Est și în Balcani³⁰. A doua zi, cei doi iau trenul spre Varna pentru a se îmbarca pe o navă de pescuit cu destinația brațul Sfântul Gheorghe din Deltă, unde Klatt trebuia să-l întâlnească pe Oulian (Ulean, Ulian) Stanka, unul dintre agenții săi care opera pe teritoriul Ucrainei. Klatt îi explică lui Eppler maniera în care își remunera colaboratorii : „...Controlul transmisiunilor radio clandestine de către GRU este atât de minuțios, ascultarea mesajelor atât de bine asigurată pe teritoriul rusesc, încât este de-a dreptul imposibil să transmiți un mesaj sau chiar un cod fără să fi arestat douăzeci și patru de ore mai târziu. Ar trebui oare să finanțez echipa lui Ulean Stanka oferindu-le ruble ? Ineficace, pentru că nimic nu se poate cumpăra acolo cu ruble. Dolari? Este posibil la Moscova, dar extrem de periculos în sud pentru că dolarii care circulă în sate de pescari săraci reprezintă calea cea mai sigură către Siberia! Eu am găsit unica soluție: plata în mărfuri. Trocul funcționează din plin în Rusia... Mărfuri în schimbul informațiilor. Astăzi de exemplu îi ofer lui Stanka un motor nou și mult mai puternic pentru șlepul său. Va naviga mai repede și vom profita din aceasta cu toții...

...Ulean Stanka urcă la bordul navei noastre. Spionul care venea din Est avea o excelentă memorie, începând să dicteze fără oprire, în ucraineană, nume și cifre pe care Isidor Klatt le

nota meticulos în tăcerea acompaniată de imensitatea apelor și de ceață. Punându-și carnețelul în buzunar, prietenul meu evreu îmi spuse:

– Ai mare noroc pentru că problema Basarabiei este reglată, iar misiunea ta a luat sfârșit. Dispun acum de toate detaliile de invazie de la Biljajewka la Tiraspol și până la Kamenka, numerele regimentelor, armamentul, până și numele comandanților de unități! Am să-ți ofer esențialul pentru Abwehr și le voi vinde și lui Ourliziano când îl voi întâlni.

Maiorul Ourliziano dirijează secția Balcanilor a serviciului de spionaj român – Siguranța, dar lucrează și pentru Abwehr, fără a mai enumera Biroul 2 francez, Intelligence Service și italienii... “.

Odată ajunși la București, cei doi spioni rețin camere la hotelul Athénée Palace. „... Se ridică într-o piață care seamăna cu Piccadilly³¹ și avea la subsol un night-club unde nimic nu lipsea, mai ales fete și whisky. Douăzeci și patru de ore după instalarea noastră, Isidore Klatt mă anunță :

– Avem întâlnire la ora unsprezece cu maiorul Ourliziano. Ai mulți bani la tine ?

▪ **Contele László Almásy,**
exploratorul Saharei orientale

■ Membri ai comandoului Almásy în timpul operațiunii Salaam

– Cred că da.

– La București informația costă scump, dar unicul mijloc de a avansa în afacerea sabotajului de pe Dunăre e să-i plătești prețul. Reține însă că Ourliziano i-a vândut ceva lui Canaris când acesta a venit la el, dar din moment ce te-au trimis la București înseamnă că Abwehr-ul n-a obținut ceva important.

– Nu înțeleg prea bine; este totuși vorba despre Canaris ...

– Foarte simplu. Ourliziano cunoaște întregul plan de sabotaj anglo-francez pentru că acest plan este în curs de defășurare pe teritoriul țării sale. Când prietenul său Canaris își face apariția, el nu-i oferă decât câteva informații, suficiente dealtfel pentru a-i atrage interesul, dar nu îndeajuns pentru a-i permite să acționeze. La început nu îi ia decât puțini bani pentru a-l face să urmeze pista. Amiralul se angajează desemnându-l pe Eppler. Acum, Ourliziano îl așteaptă pe Eppler și va ști dacă acesta plătește suma de bani pe care n-a îndrăznit să i-o ceară prietenului său, amiralul ! ...

...Părăsesc hotelul pentru a mă întâlni cu Ourliziano. Locuiește la numărul 3, Aleea Vulpache³² într-un cartier rezidențial, pe care-l va abandona mai târziu pentru a-i acompania în Elveția pe regele Carol și pe Lupeasca, alungați de fascistul Codreanu³³, care-i lăsă să iasă din țară cu averea regală încărcată în zece vagoane de marfă. Vile cochete. Arbori. Grădini meticuloasă îngrijite. Ajung la vila maiorului pe o scară de marmură roz. Un hol vast. O lustră în cristal de Veneția planează deasupra capetelor noastre. Tablouri pe pereți. Sunt întâmpinat de un superb câine dalmațian, iar un

servitor mă salută mios, dispărând pentru a mă anunța stăpânului său. Maiorul Ourliziano se îndreaptă spre mine. Din primul moment am avut impresia că sosește direct de la Buckingham Palace. Poartă un pantalon de flanelă discret, vesta admirabil tăiată, cămașa pare ieșită din mâinile unui spălător de rufe chinez, guler deschis cu o eșarfă de mătase fin înnodată, dar poartă o pereche de pantofi culoarea sângelui de bivoliță care trădează originile sale balcanice. Începe să vorbească și din prima clipă simt că mă aflu în prezența unei persoane extrem de cultivate.

Pledez cauza unuia din agenții lui Klatt, arestat de către poliția lui Moruzov. Un clown de circ pe care-l folosea împreună cu alți ucraineni la sabotarea căii ferate Cernăuți-Kolomeea în contul Abwehr-ului, în timpul campaniei contra Poloniei, trenurile circulând pe această axă transportând petrol românesc polonezilor. Agentul va fi eliberat în aceeași seară. Îi cer lui Ourliziano să completeze informațiile pe care le oferise deja lui Canaris. Primesc de îndată răspunsul pe care amiralul nu-l obținuse.

– Vedeți dumneavoastră, îmi spuse maiorul pe un ton care nuanța o falsă indiferență, navele care vin din Anglia și care pătrund pe Dunăre depășesc rareori lacul Razelm³⁴. În șalupele pe care englezii le-au închiriat și ancorat pe brațul Sfântul Gheorghe³⁵, aceste nave descarcă tot felul de lucruri, dar mai ales explozibil și ciment, mult ciment, foarte mult ciment...

Tresar, pentru că am înțeles. Nu mai pomenim nimic de afacere, discutăm despre bani.

– Costă șase mii de lei...

...Maiorul mă mai reține un timp după ce dispăruse câteva minute, revenind cu un dosar pe care mi-l dădu spunându-mi:

– Din toate aceste rapoarte care provin din serviciile mele și ale lui Moruzov veți mai afla fără îndoială și altele.

Mă încrunt, întrebându-mă cât va mai cere pentru această livrare suplimentară. Nu-mi mai rămân decât două mii de lei, fără să pun la socoteală dolarii, aurul și diamantele pe care le port într-o centură de piele strânsă la șolduri. Dar nu întinde mâna și primesc aceste dosare ca un fel de primă! Afacerea se încheie spre mulțumirea ambelor părți ...

...Întors la hotel, îi povestesc lui Klatt întâlnirea cu maiorul și îi pun fără întârziere întrebarea care mă frământa:

– Nu ți se pare curios faptul că traversând lacul Razelm și urcând canalul noi n-am zărit aceste șlepuri afretate de englezi și pe care ei încarcă tone de ciment?

O undă de îndoială îmi traversează spiritul privind valoarea informațiilor primite. Klatt îmi explică:

– Nu te consuma degeaba! Din moment ce ai plătit o sumă așa de mare, informația este exactă. În România, Dumnezeu nu iubește pe săraci, ci numai pe bogați. Nu aveam cum să reperăm acele șlepuri din cauza ceții...

...Douăzeci și patru de ore mai târziu, Kleinwitz, șeful comandoului de sabotori din Batalionul 800 Brandenburg trimis în România, mă contactează la București confirmând existența șalupelor și precizându-mi locul de ancorare în fața unui mic port pescăresc nu departe de Sfântul Gheorghe³⁶. Sunt încărcate cu saci de ciment. Am aflat din studiul dosarului oferit de Ourliziano – care el singur valora mai mult de șase mii de lei, deci făcusem o excelentă afacere – că șalupele trebuiau scufundate într-un cot al fluviului pentru a interzice petrolierelor navigația în amonte. Datorită cimentului care se va solidifica în calele lor, vor trebui luni de zile poate chiar ani pentru a le ridica la suprafață. Acum nu sunt păzite decât de câțiva marinari români distrați, care ignoră scopul misiunii lor, Intelligence Service neavând obișnuința de a oferi informații oamenilor de rând pe care-i utilizează. Dau cât se poate de repede instrucțiuni șefului de comando și fixează operațiunea pentru a doua zi la orele două de dimineață.

Îmi procur un automobil și părăsesc Bucureștii spre sfârșitul zilei, trec prin Galați și mă opresc la cinci sute de metri de depozitul firmei «Deutsch Kohlen»³⁷. Doi sabotori din batalionul Brandenburg apar la semnalul convenit, cel de-al treilea aflându-se deja în contact cu marinarii români. Încă de la ora cinci după amiază, el se afla cu ei la băut într-o bodegă mizerabilă din Sfântul Gheorghe. Cei doi colaboratori ai mei transportă explozibilul într-o barcă care aparține depozitului. Ne dirijăm pe apă spre obiectiv, gândindu-ne încrezători la faptul că peste două sau câteva ore, planul de sabotaj anglo-francez va fi deșchis. Barca se clatină împinsă de curenții care împânzesc malurile fluviului. Brandenburghezii vâslesc în tăcere, lăsând barca să alunece singură până când zăresc siluetele masive ale șlepurilor scufundate până la linia de plutire în apa întunecată. Decid să le scufund la

■ John Eppler, alias Kondor, spionul Abwehr-ului

fața locului. Chiar dacă vor jena traficul micului port pescăresc, ele nu vor împiedica însă pasajul petrolierelor pe Dunăre! De români, de altfel, puțin ne pasă! Germania vrea petrolul lor, așteptându-l pe cel al rușilor, aceștia vor Basarabia românească, englezii încearcă să curme toate aceste pretenții, iar minusculul Eppler se află ca un fir de nisip în mijlocul acestui imens mecanism pe cale de a se pune în mișcare ...”

Două zile după reușita completă a operațiunii de sabotaj, Eppler revine la fața locului pentru a verifica încă o dată efectele destructive ale minelor magnetice care au fost fixate de pereții navelor deasupra liniei de plutire. În aceeași seară „...!-am contactat pe Kleinwitz, șeful comandourilor mele pentru a studia împreună până la o oră târzie parada prevăzută de Abwehr în cazul unei ofensive care ar viza direct rafinăriile de petrol. Kleinwitz se născuse aproape de Ploiești și cunoștea bine marele complex românesc de care Germania depindea în ciuda activității uzinelor sale de benzină sintetică și din care Europa și-ar fi acoperit ulterior necesitățile energetice dacă ele n-ar fi dispărut în timpul războiului. Fixăm bazele unei adevărate invazii de comandouri Brandenburg la Ploiești care se va realiza mai târziu. De altfel, ele vor neutraliza comandourile engleze care, instalate în rafinării

cu complicitatea unor români, se pregăteau de a trece la acțiune...⁴³⁸.

Începem această incursiune în lumea spionajului cu revelațiile locotenent-colonelului Wilhelm Höttl (pseudonim Walter Hagen, 1915-1999) care a activat ca ofițer în rangurile RSHA-ului (*Reichssicherheitshauptamt*)³⁹ fiind promovat în cursul anului 1944 șef de operații al Serviciului de Informații și de Contraspionaj pe Europa Centrală și de Sud-Est – una din branșele sensibile ale SD-ului (*Sicherheitsdienst*)⁴⁰ – și delegat personal al lui Himmler în Ungaria. Doctor în istorie al Universității din Viena încă dinainte de război, el publică, în 1950, volumul *Die Geheime Front (Frontul secret)*, una din lucrările esențiale consacrate spionajului german între 1937 și 1945. Iată ce scria el, referitor la anexarea Basarabiei în 1940 de către Uniunea Sovietică: „... Încă din primăvara lui 1940, activitatea agenților secreți sovietici în România s-a intensificat. Ei se răspândiră numeroși în toată țara, iar personalul legației sovietice la București primi întăriri mai mult decât suspecte. Sume mari de bani au fost alocate pentru a se cumpăra contacte indispensabile și

rezultate importante au fost obținute prin aceste metode. Astfel, Serviciul secret politic german a aflat că un birou de ascultare al comunicațiilor telefonice a fost instalat în incinta legației sovietice. Rușii au mituit funcționari ai Poștei române pentru ca acest tip de instalații să fie amenajat în clădirea legației⁴¹. Această activitate a continuat și după cedarea Basarabiei și Bucovinei, când noul ambasadur al Rusiei, Gheorghe Lavrentiev, sosi la București⁴². El introduse câteva sute de noi agenți care începură să pregătească în plan propagandistic și organizatoric preluarea puterii de către comuniști. Imense subsidii financiare au fost utilizate în acest scop. «Siguranța», adică poliția secretă română confiscă într-o singură lună a anului 1941 circa o sută de mii de dolari în bancnote false, bani găsiți în posesia câtorva agenți ruși. Numai din acele momente putem vorbi în România despre o mișcare comunistă ilegală, care nu a fost capabilă să supraviețuiască decât cu sprijinul străinătății și care sub raport numeric nu reprezenta aproape nimic⁴³.

Cuvinte-cheie: Serviciul Secret de Informații, spioni, contra-sabotori, agenți, explozibil, birou de ascultare

■ Wilhelm Höttl, unul din șefii spionajului german în 1944-1945

¹ Heinrich Gärtner (născut la 27 februarie 1897 – ?), SS-Brigadeführer și Generalmajor der Waffen-SS (30 ianuarie 1944) ; SS-Oberführer (9 noiembrie 1935); SS-Obersturmbannführer (9 septembrie 1934) ; SS-Sturmbannführer (6 februarie 1934).

² Gheorghe Kioseivanov, ministru de externe al Bulgariei și premier în mai multe guverne succesive (21 aprilie 1935-15 februarie 1940).

³ General de flotilă aeriană (r) dr. ing. Neculai Octav Cernescu, *Destinul unui soldat*, București, Edit. Ares, 2004, pp. 237-238.

⁴ Regele Carol II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. III (15 decembrie 1939-7 septembrie 1940) (caietele 11-11A), ed. Nicolae Rauș, Ioan Scurtu, București, Edit. Scripta, 1998, pp. 25, 27, 42-43, 113, 117, 129, 183.

⁵ Grigore Gafencu, *Jurnal (iunie 1940-iulie 1942)*, (ed. Ion Ardeleanu, Vasile Arimia), București, Editura Globus, 1994, pp. 18-25. Cf., de asemenea Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a doua (noiembrie 1933-septembrie 1940), București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, pp. 1096-1109 și lucrarea lui Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, cap. IX, „Coordonate ale strategiei revizioniste sovietice contra României dezvăluite de

serviciul secret”, București, Evenimentul Românesc, 1997, pp. 160-199. Pentru o viziune mai generală: Mircea Ioanițoiu, *The Tragic Plight of a Border Area: Bessarabia and Bucovina*, Humboldt California Univ. Press, 1983; George Ciorănescu, *Basarabia, Disputed Land between East and West*, München, Ion D. Verlag, 1985; Nicholas Dima, *From Moldavia to Moldova: the Soviet-Romanian territorial dispute*, New York, Boulder, „East European Monographs”, 1991.

⁶ Mihail Moruzov, șeful Serviciului de Informații al Armatei Române (1924-1940).

⁷ Gheorghe Jurgea-Negrilești, *Troica amintirilor. Sub patru regi*, București, Edit. Cartea Românească, 2002, pp. 285-286. A se vedea și documentul publicat de Troncotă, *op. cit.*, nr. 92, p. 480: „Raport întocmit de Mihail Moruzov despre vizita întreprinsă în Anglia și contactele cu reprezentanții Serviciului Secret britanic” (aprilie 1940): „...De la primul contact cu Intelligence Service, am fost informat că o comunicare a Serviciului nostru – de acum doi ani – și alte informații ce au mai urmat, au constituit baza referatului Intelligence Service-ului pentru a arăta guvernului englez, în luna septembrie 1939, că tratativele secrete duse între Germania și URSS și care s-au terminat cu acordul între cele două țări la sfârșitul lunii august 1939, au fost la timp comunicate, dar nu li s-a acordat importanța necesară”.

⁸ Jacques Cartier, *Hitler et ses généraux. (Les secrètes de la guerre)*, Paris, Edit. „J'ai lu”, 1969, p. 232.

⁹ *Abwehr* (cuvânt care în germană semnifică *ad litteram*, „apărare”), serviciu de informații al Marelui Stat Major al armatei germane între 1925-1944 aflat din 1935 sub direcția amiralului Wilhelm Canaris (1887-1944).

¹⁰ Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 82-85.

¹¹ *Ibid.*, pp. 85-94. Vezi și Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România*, București, Edit. Științifică, 1973, pp. 195-197.

¹² „...Une menace possible sur les pétroles roumains obsédait le Führer. Elle fut tout au long de la guerre, son souci constant”, Edit. Cartier, p. 189. Lucrarea clasică rămâne însă James Dugan, Carroll Stewart, *Opération «raz de marée» sur les pétroles de Ploiești*, Edit. „J'ai lu”, Paris, 1964, care necesită imperativ o traducere în limba română. În 1942, aviatorii aliați își puneau deseori întrebarea: „Unde se află Ploiești?De ce Ploiești? Șefii lor cunoșteau bine acest nume: capturarea sau distrugerea Ploieștilor constituiau de mai multă vreme, una din temele clasice de studiu în școlile militare. Numele său era deseori pronunțat în birourile ermetice din Washington, Londra, Berlin, Moscova sau Cairo...”, *Ibid.*, p. 15.

¹³ John Eppler, *Condor, l'espion de Rommel*, Paris, Robert Laffont, 1974, cap. IX, „Guerre du pétrole sur le Danube”, (Războiul petrolului pe Dunăre), pp. 173-200.

¹⁴ Eppler s-a născut la 7 aprilie 1914. Mama sa era nemțoaică originară din Suabia, iar tatăl său libanez. După decesul acestuia, doamna Eppler se va recăsători cu un tânăr jurist dintr-o familie nobilă egipteană, Saleh Gaafar bey, care va deveni ministru de justiție al Egiptului în perioada interbelică. Numele egiptean de familie al lui John Eppler era deci Gaafar, *Ibid.*, pp. 13-14.

¹⁵ *Ibid.*, chap. X, „Le Grand Mufti de la sainte farce”, pp. 201-242. În ce privește a doua întâlnire dintre Hitler și Hadj Amin al-Husseini (28 noiembrie 1941), vezi Gerald Fleming, *Hitler and the Final Solution*, Berkeley Univ. Press, 1984, pp.101-105. Pentru acest personaj, vezi mai recent Zvi Elpeleg, *The Grand Mufti: Haj Amin Al-Hussaini, Founder of the Palestinian National Movement*, Frank Cass Publishers, 1993; Moshe Perlman, *Mufti of Jerusalem: Hadj Amin el Hussein. A Father of Jihad*, Londra, Edit. Pavilion Press, 2006 ; David G. Dalin, John Rothmann, *Icon of Evil; Hitler's Mufti and the Rise of Radical Islam*, Edit. Random House, 2008.

¹⁶ Memoriile lui Anwar el-Sadat, *Revolt on the Nile*, Stratford, Edit. Wingate Press, 1957 și lucrarea lui Artemis Cooper, *Cairo in the War, 1939-45*, Londra, Edit. Hamish Hamilton Ltd, 1989.

¹⁷ Din enorma bibliografie consacrată acestei ofensive marcată de bătăliile de la Marsa Matruh (26-29 iunie), prima bătălie de la El Alamein (1-31 iulie) și bătălia de la trecătoarea Alam el Halfa (30 august-5 septembrie) vezi mai ales: Erwin Rommel, *The Rommel Papers* (ed. B. H. Liddell Hart; trad. Paul Findlay), New York, Edit. Harcourt, 1953; *The Memoirs of Field Marshal Lord Montgomery*, Cleveland, Edit. World, 1958; General Desmond Young, *Rommel*, Paris, Edit. „J'ai Lu”, 1966, pp. 186-188 și cap. 9, „La fin en Afrique”, pp. 235-251; Paul Carell, *Afrika Korps*, Paris, Cercle Européen du Livre, 1966, pp. 217-271; Peter Bates, *Dance of war: the story of the Battle of Egypt*, Londra, Edit. L. Cooper, 1992; Niall Barr, *Pendulum of war: the three battles of El Alamein*, Londra, Edit. Pimlico, 2005; Samuel W. Mitcham Jr., Samuel W. Mitcham, *Rommel's Desert War: The Life and Death of the Afrika Korps*, Mechanicsburg, Edit. Stackpole Books, 2007.

¹⁸ Vezi romanul scriitorului Ken Follett, *The Key to Rebecca* (1980), ecranizat în 1985 sub același titlu în regia lui David Hemmings, actorul David Soul interpretând rolul spionului german Wolf (John Eppler), iar Cliff Robertson pe cel al maiorului William Vandam (maiorul A.W. Sansom). Mult mai important, filmul german *Rommel Ruft Kairo (Rommel cheamă Cairo)* de regizorul Wolfgang Schleif (1958), după romanul cu același titlu de John W. Eppler, Edit. Mit, 1959, în interpretarea actorilor Adrian Hoven, Elisabeth Müller, Peter van Eyck și Paul Klinger.

¹⁹ Pentru întâlnirea dintre Rommel și Eppler dinaintea expediției, *cf., Id., Condor, l'espion de Rommel*, pp. 264-265.

²⁰ *Brandenburg-Lehr-Bataillon zbV (zur besonderen Verwendung) 800*, unitate de comandouri de elită din armata germană, creată în iarna anului 1939, a cărei specializare era infiltrarea în teritoriul inamic, operațiunile speciale și sabotajul. Aflată sub comanda directă a OKH-ului și al Abwehr-ului. În mai-iunie 1940, unitatea este transformată în regiment (*Brandenburg-Lehr-Regiment zbV 800*) având ca întărire și o companie de parașutiști, iar mai târziu (aprilie 1943) într-o divizie autonomă, *Brandenburg Division zbV 800*. Vezi pe larg, Franz Kurowski, *The Brandenburgers Global Mission*, Winnipeg, Edit. J. J. Fedorowicz Publishing, 1997 și Eric Lefevre, *La division Brandenburg. Les Commandos du Reich*, „Histoire et collections”, Bayeux, Edit. Heimdal, 1998.

²¹ Contele László Almásy (1895-1951) participă la Primul Război Mondial în aviația austro-ungară, fiind pilotul cel mai decorat din forțele aeriene maghiare. Între anii 1926-1933 explorează în compania lui Ralph Bagnold (fondatorul comandourilor *Long Range Desert Group* din armata britanică) și a lui Patrick Andrew Clayton, adjunctul acestuia, zone complet necunoscute din deșertul libian și egiptean. A scris numeroase lucrări științifice dintre care cea mai cunoscută rămâne *Az Ismeretlen Szahara (Sahara necunoscută)*, Budapesta, Edit. Magyar Földrajzi Társaság, 1934 (ediția franceză, *Recentes Explorations dans le Desert Libyque*, Royal Geographical Society of Egypt, Cairo, 1936), sinteză a cercetărilor sale sahariene. Descoperitor al siturilor de artă preistorică de la Uweinat (regiunea Gilf Kebir) și ghid al celebrului etnograf german Leo Frobenius. Recrutat de Abwehr, participă în cadrul trupelor din *Afrika Korps* la campania din Africa de Nord. Întors în Ungaria după război, a fost închis și torturat în perioada terorii staliniste. Părăsește Ungaria cu ajutorul serviciilor secrete britanice. Numit director tehnic al prestigiosului *Desert Institute of Cairo*, moare în 1951 de dezinterie la spitalul din Salzburg. Cf. John Bierman, *The Secret Life of Laszlo Almasy: The Real English Patient*, Penguin Books, 2005 și articolul lui Zsolt Török, „László Almásy: The Hungarian explorer of the unknown Sahara”, *Földrajzi Közlemények*, t. CXXI., nr. 1-2, Budapesta, 1997, pp. 77-86.

²² În cartea lui Eppler, p. 255 apare sub numele de Peter Sandberg. American de origine germană, a lucrat mult timp ca mecanic în Kenya. Membru al comandourilor Brandenburg. Peter Monkaster era poate falsă identitate dată de Abwehr pe parcursul misiunii. Vezi detalii importante despre operațiunea *Salaam* și în lucrarea lui Anthony Cave Brown, *La Guerre secrète. Le rempart des mensonges*, t. I „Origine des moyens spéciaux et premières victoires alliées” Paris, Edit. Pygmalion / Gérard Watelet, 1981 (titlul ediției engleze, *Bodyguard of Lies*), pp. 118-129.

²³ Păstrându-și propriile uniforme, membrii expediției s-au deplasat în schimb în vehicule arborând

însemnele britanice pentru a nu fi reperați de patrulele din *Long Range Desert Group*, comandouri care operau pe distanțe mari în spatele liniilor italo-germane, vezi W. B. Kennedy Shaw, *Long Range Desert Group*, Greenhill Books, 2000.

²⁴ John Eppler, *op.cit.*, pp. 320-321.

²⁵ Memoriile lui Eppler se opresc în momentul arestării sale de către poliția britanică. Ce a urmat mai apoi, aflăm din cartea lui Anthony Cave Brown, pp. 127-130 cu textul mesajului radio transmis de agenții MI-6 la cartierul general al mareșalului Rommel, citat după Leonard Mosley, *The Cat and the Mice*, New York, Edit. Harper and Bros., 1959, p. 167: „Aici Kondor. Mesaj confirmat de cele mai bune surse. Planul Armatei a 8-a pentru lupta de la Alma Halfa din bătălia finală pentru Egipt. Ei așteaptă în continuare întăriri și nu sunt pregătiți decât pentru un simulacru de rezistență”. În seara zilei de 24 august, Rommel telegrafia la Berlin că atacul său va fi declanșat în noaptea de 30 spre 31 august spre bucuria comandamentului englez, care-l anunță pe Churchill că *Afrika Korps* a căzut în capcana întinsă de generalii Harold Alexander și Montgomery.

²⁶ Vezi biografia lui Wenger la Michel Dumoulin, *Petrofina, Un groupe pétrolier international et la gestion de l'incertitude*, t. I, „1920-1979”, Louvain, Éditions Peeters, 1997, p. 42. Lucrarea sa memorialistică, Léon Wenger, *55 ans de pétrole, 1904-1959: Souvenirs de Léon Wenger*, Paris, 1968 și articolul lui William A. Hoisington, Jr., *The Struggle for Economic Influence in Southeastern Europe: The French Failure in Romania, 1940*, „The Journal of Modern History”, vol. 43, nr. 3, septembrie 1971, Univ. of Chicago Press, pp. 468-482.

²⁷ Batalionul 800 Brandenburg. Vezi mai sus, nota 20.

²⁸ Prima vizită a lui Canaris la București a avut loc la 10 decembrie 1939 în urma unor explozii care s-au produs la rafinăriile de pe Valea Prahovei și a ciocnirii unor trenuri cu petrol destinat Germaniei! În același timp, nu putem crede că Eppler se înșală asupra perioadei în care s-a desfășurat propria sa misiune. Probabil că el se referă la vizita dr. maior Hans Wagner, colaborator apropiat al lui Canaris și unul din cadrele de conducere ale Abwehr-ului. Aceasta s-a derulat între 8 și 12 noiembrie, când Wagner l-a întâlnit de altfel și pe Mihail Moruzov, cf., Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 92.

²⁹ Cum vom vedea mai departe, acest *Orlișteanu* sau *Urlișteanu* nu era altul decât Ernest Urdăreanu (1897-1985), mareșal al Palatului (1937) și ministru al Casei Regale (27 martie 1938-4 septembrie 1940). Din motive lesne de înțeles, Eppler nu a vrut să-i dezvăluiească adevărata identitate. Despre relațiile lui Urdăreanu cu Abwehr-ul și mai ales cu amiralul Canaris, vezi lucrarea lui Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 75, 87, 127-128. În raportul maiorului Constantin Ionescu

Micandru, doc. nr. 49, pp. 370-372, maiorul Wagner ar fi întrebat pe ofițerii SSI dacă atitudinea lui Urdăreanu față de Germania era cu adevărat loială.

³⁰ Klatt a reușit să se refugieze în Elveția înainte de sfârșitul războiului, John Eppler, *op.cit.*, p. 197, nota 1.

³¹ Piața Piccadilly Circus din centrul Londrei.

³² Elena Lupescu locuia și ea pe aceeași stradă la nr. 2 (azi, strada Venezuela). Vezi și Joachim von Kürenberg, *Carol II und Madame Lupescu*, Bonn, Athenäum -Verlag, 1952, pp. 135-136, 143: „...Urdăreanu este de statură mică, cu pielea mată a levantinului, totdeauna îmbrăcat elegant ... Întrucât casa lui este vecină cu vila doamnei Lupescu, el poate să viziteze în mod discret trecând prin grădina ... De frica legionarilor o vizitează doar la miezul nopții intrând printr-o porțiță secretă...”. Pentru istoria celor două case, vezi detaliile savuroase consemnate de Constantin Argetoianu în *Memorii*, ed. Stelian Neagoe, vol. IX, București, Ediutura Machiavelli, 1997, p. 400-401 și vol X, p. 282. Casa doamnei Lupescu fusese cumpărată de Max Ausnit și banca Blank prin intermediarul generalului Dumitrescu (tatăl lui Puiu Dumitrescu), iar casa lui Urdăreanu era un cadou al lui Nicolae Malaxa și transformată în „imobil regal”.

³³ Horia Sima și nu Corneliu Zelea Codreanu care era mort la acea dată.

³⁴ În text : « ... *le lac Radzel* ».

³⁵ În text : « ... *sur le Sfintu Gheorgh* ».

³⁶ În text : « ... non loin de *Gheorgh* ». Probabil localitatea Sfântul Gheorghe la vărsarea brațului cu același nume în Marea Neagră.

³⁷ Depozitul de cărbune menționat de Eppler, vezi mai sus, al doilea paragraf al relației sale.

³⁸ John Eppler, *op.cit.*, pp. 176-196. Despre operațiunile comandourilor britanice pe teritoriul României în cursul anului 1940, vezi mai ales Ivor Porter, *Operation Autonomous*, Londra, Edit. Chatto

and Windus, 1989, pp. 42-44; Paul D. Quinlan, *Ciocnirea deasupra României. Politica anglo-americană față de România, 1938-1947*, „Centrul de Studii Românești. Fundația Culturală Română”, Iași, 1995, pp. 56-58 cu bibliogr., p. 167; Sorin Arhire, *Situația cetățenilor britanici în timpul statului național-legionar din România*, „Annales Universitatis Apulensis”, seria „Historica”, t. 11/I, 2007, pp. 352-353 cu bibliogr.

³⁹ *Marele Birou al Securității Reichului* creat la 22 septembrie 1939 de Heinrich Himmler pentru a ameliora colaborarea între serviciile de informații și polițienești ale Ministerului de Interne: SD (vezi nota următoare), Gestapo și *Kriminalpolizei*.

⁴⁰ Serviciu de informații al partidului nazist fondat în 1931 de către Reinhard Heydrich, aflat în permanentă rivalitate cu Abwehr-ul lui Canaris. După asasinarea lui Heydrich în 1942, SD-ul a fost dirijat de Walter Schellenberg (1910-1952).

⁴¹ S-a speculat mult pe seama locuinței lui Moruzov de la Șosea, gard în gard cu legația sovietică, și numeroși autori mai ales de extremă dreaptă chiar l-au acuzat pe acesta de a fi un spion vândut Rusiei sovietice, cf. Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 37, 76, 149-153.

⁴² Anatoli Iosifovici Lavrentiev (șeful legației sovietice între iunie 1940 și iunie 1941) prezintă scrisorile sale de acreditare regelui Carol al II-lea la data de 7 iunie 1940. Vezi Memoriile regelui, p. 240 și Grigore Gafencu, p. 35.

⁴³ Volum publicat în mai multe ediții în Austria, Elveția, Germania, Anglia, Franța, SUA. Am utilizat ediția franceză, *Le front secret* (trad. din germană de Albert Thumann), Edit. „Les Iles d'Or”, Paris, 1952, p. 249. Această lucrare clasică necesită imperativ o traducere în limba română. Nu numai capitolul despre România, pp. 230-265, conține informații interesante, dar și celelalte, referitoare la situația din Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Italia etc.

JOHN EPPLER, THE ABWEHR'S SPY, ROMANIAN OIL AND THE PLANS FOR ANNEXATION OF BESSARABIA BY THE SOVIETS IN THE YEARS 1939-1940

The study represents a foray behind the scenes of the Romanian and German intelligence before the triggering of the Second World War. Since July 1939, the Romanian Army's Secret Service was able to get information from documents of the Gestapo about the preparation of the Soviet-German agreement, signed on 23 August 1939. In conclusion, King Carol II knew about the aggressive Soviet intentions to annex Bessarabia and Northern Bukovina.

Also disclosed are the first contacts between the Secret Service of Information of the Romanian Army and the Abwehr to cooperate in order to obtain information on the expansionist plans of the Soviet Union in Eastern Europe.

The thrilling spy missions of the Germans John Eppler and Isidor Klatt in Romania – in Bucharest and then in a special operation on the Danubian arm Saint George – in November and December of 1939, to prevent acts of sabotage organized by the Anglo-French services were thought to protect Germany's interest to ensure safe inland waterway traffic of Romanian oil. The main part of this study is based on the memories of John Eppler, published in Paris in 1974, and an impressive bibliography.

NOI DEZVĂLUIRI PRIVIND GUVERNUL ȘI ARMATA CONSTITUITE DE LEGIONARI ÎN EXIL LA VIENA

dr. TIBERIU TĂNASE,
Academia Națională de Informații

Istoria poporului român ca și a celorlalte popoare nu este plină doar de fapte eroice și de bravură, ci și de greșeli sau chiar opțiuni potrivnice cursului general, motivate ideologic și adoptate în numele unui ideal.

Orientările și curentele de extremă dreaptă au fost o constantă a perioadei interbelice, în multe state europene, fascismul, național-socialismul, legionarismul impunându-se prin programe doctrinare specifice, speculând fenomenele de criză cu care se confruntau statele respective. Doctrinarii legionari au atacat vehement statul democrat sau democrat-liberal, considerându-l o expresie juridică a voinței unor cercuri internaționale.

Dar obsesia renașterii pericolului legionar nu poate constitui un motiv de renunțare la o analiză pertinentă a istoriei acestei mișcări¹. De aceea, considerăm că este necesară abordarea istoriei fenomenului legionar pe baza adevărului istoric².

Orientându-ne în această direcție, apreciem că studierea și scrierea adevăratei istorii a mișcării legionare – în primul rând pe baza documentelor din arhive interne și externe, accesibile după 1990, și în al doilea rând, din perspectivă românească și europeană – reprezintă un obiectiv necesar la care subscriem necondiționat. În această direcție se îndreaptă și demersul nostru privind Guvernul Național Român de la Viena (legionar) și despre așa-zisa Armată Națională de Eliberare (constituită și condusă de adepții mișcării legionare).

A doua zi după 23 august 1944, Horia Sima, aflat în Austria, a anunțat formarea la Viena a

unui „guvern național-român”, proclamația sa fiind urmată de un apel adresat la 28 august „cătrec țară și armată”, prin care cerea respingerea încheierii armistițiului și „organizarea rezistenței alături de trupele germane”. Guvernul menționat în comunicat s-a constituit abia la 10 decembrie 1944, dată confirmată și de Mihail Sturdza, fost ministru de Externe în primul guvern condus de generalul Ion Antonescu³. Dar, pentru coordonarea acțiunilor legionarilor din țară și străinătate, la 24 august 1944, se înființase la Viena un comandament special, afiliat Serviciului German de Informații pentru sud-estul Europei, compus din: delegați ai S.S.-ului german, sub conducerea căpitanului Piff și reprezentanți ai lui Horia Sima⁴. Ulterior, a fost inclus în acest comandament și generalul Platon Chirnoagă⁵, după căderea sa în prizonieratul german, în vederea constituirii unei mișcări naționale de rezistență structurată pe centre de rezistență în anumite regiuni strategice ale țării.

Cu ocazia unei întruniri organizate la Viena la 2 septembrie 1944, Horia Sima i-a îndrumat pe legionarii prezenți să se întorcă în România „cu misiuni, care vor trebui să fie executate chiar cu prețul vieții lor”. Apoi, a anunțat înființarea Armatei Naționale Române de Eliberare, acțiune popularizată intens prin emisiunile posturilor de radio „Donau” și „Ilse”⁶.

Prima manifestare a „guvernului”, deși neconstituit, a fost Proclamația către Țară adresată de Horia Sima, de la Radio „Donau”, în data de 26 august 1944, un mesaj către „forțele vii ale

neamului, legionari și nelegionari, de a acționa într-o nouă cruciadă anticomunistă”⁷⁷.

Unii reprezentanți ai mișcării legionare au considerat Guvernul Național Român de la Viena o formă instituționalizată a reacțiilor antisovietice și anticomuniste și s-a dorit, încă din faza premergătoare constituirii, să fie „expresia globală românească a reacției antibolșevice, și nu doar o replică singulară a Mișcării Legionare”. „În logica legionară – scria Faust Brădescu – problema acestui guvern depășea cadrul mișcării. Ea interesa întreaga națiune”⁷⁸.

Deși, *de facto*, exista din 26 august, constituirea *de jure* a guvernului s-a produs la 10 decembrie 1944, când miniștrii au depus jurământul în fața capelanului Bisericii Ortodoxe Române din Viena. În prima sa structură, Guvernul Horia Sima avea următoarea componență: președintele Consiliului de Miniștri – Horia Sima⁹; ministrul de Război – generalul Platon Chirnoagă¹⁰; ministrul Afacerilor Externe – Mihal Studrza¹¹ (fost ministru de Externe în primul guvern Antonescu); ministrul Propagandei – Grigore Manoilescu¹² (fratele fostului ministru de Externe român); ministrul Sănătății – Vasile Iașinschi¹³ (vice-comandant al mișcării legionare); ministrul Economiei Naționale – Corneliu Georgescu¹⁴ (fost membru al cabinetului legionar).

La 14 decembrie 1944, postul de radio „Donau” anunța că Guvernul Național Român a fost definitivat în următoarea formă: Vasile Iașinschi, devine și ministru de Interne; Mihail Sturdza – ministrul Afacerilor Externe și al Instrucțiunii; Corneliu Georgescu – ministrul Finanțelor și al Economiei Naționale, iar Sergiu Vladimir Cristi – ministrul Culturii¹⁵. Mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu¹⁶, era la dispoziția Guvernului Național Român pentru problemele bisericești. Cu acest organism, Horia Sima credea că se va impune în fața forurilor conducătoare germane¹⁷.

Guvernul Reich-ului reușise prin aplicarea clasicului procedeu de șantaj să-i dezbină pe legionarii refugiați în Germania, unde s-au format două tabere: cea oficială recunoscută de Reich, condusă de Horia Sima, din care făceau parte: C. Georgescu, V. Iașinschi, M. Sturdza, Gr. Manoilescu și cea disidentă – grupul Papanace-Lefter – susținută din umbră de guvernul german și care constituia o rezervă amenințătoare pe care conducătorii germani o agitau ori de câte ori tabăra Sima încerca vreo rezistență¹⁸.

În fruntea mișcării disidente se aflau: Constantin Papanace¹⁹, Ilie Gârneață²⁰, Mille Lefter²¹, V. Trifa²², Arnăutu Nicolae²³.

Guvernul legionar își propusese: culegerea de informații cu caracter politic, economic și social din România; identificarea autorilor loviturii de stat de la 23 august 1944 aflați în România și înregistrarea lor pe liste negre; identificarea tuturor persoanelor care au aderat la noua orientarea politică a României, precum și a celor care dețineau funcții în stat; evidența și jurisdicția tuturor cetățenilor români aflați în Germania.

În plan militar, guvernul din exil intenționa: constituirea unei Armate de Eliberare Națională, iar legat de aceasta controlul și supravegherea elementelor ce intrau în armată; cercetarea activității anterioare a prizonierilor de război, a studenților și tuturor cetățenilor aflați în Germania la 23 august 1944 și care nu erau membri ai mișcării legionare; întocmirea actelor și predarea celor suspecti Gestapoului; culegerea de informații cu caracter militar din România²⁴.

Dacă ideea creării „Armatei Naționale” aparținuse Comandamentului German, punerea ei în practică a revenit guvernului legionar, dar sub „asistența de specialitate a Reichswehr-ului”.

Un ajutor prețios a venit prin adeviziunea generalului Platon Chirnoagă și a șefului său de stat major (lt. col. Ciobanu C.) la demersurile lui Horia Sima. Generalul Platon Chirnoagă fusese comandat al Diviziei a IV-a infanterie și luat prizonier împreună cu trupele sale la 20 octombrie 1944. De aceea, membrii „Armatei de Eliberare” au fost recrutați în mare parte din ostași ai Diviziei a IV-a infanterie. Cadrele inferioare și ofițerii subalterni au fost recrutați dintre elevii și ofițerii aflați la școli în Germania, care au fost mai ușor cooptați pentru „Armata națională”. Completările s-au făcut cu ofițeri prizonieri și în mare măsură cu elemente legionare, care se ocupau cu pregătirea politică, propaganda, justiția militară, legătura cu comandamentul german, culegerea de informații despre starea de spirit a ofițerilor și trupeii, nemulțumirile sau atitudinile antigermane.

Inițial s-a dorit organizarea unei divizii de tip românesc, dar, ulterior, s-au constituit două regimente de infanterie²⁵. Comanda supremă a fost încredințată lui Horia Sima, șef al armatei era generalul Chirnoagă, iar șeful Statului Major era locotenent-colonelul Ciobanu, ajutați de câte un ofițer superior german. Aceștia au fost în ordinea

numirii lor: colonelul Ernst (Alfred) Ludwing²⁶, maiorul SS Gustav Wegner²⁷ și apoi colonelul SS Wilhelm Fortenbacher²⁸.

Divizia astfel constituită purta numele de „Divizia română eliberatoare”. Rezolvarea problemelor de administrație și recrutările intrau în atribuțiile colonelului Ludwing, iar legătura între comandamentul german și conducerea legionară era asigurată de ostf. S.S. Mittelhaue. Pe lângă „Divizie” funcționa și o Curte Marțială, al cărei șef era Mihail Orleanu (membru al Mișcării legionare).

Bazele acestei divizii au fost puse în localitatea Zwettl (Austria), iar centrul de instrucție a fost Dollersheim (la circa 12 km de Zwettl și 90 km nord-vest de Viena). Tabăra era un complex întins care cuprindea numeroase barăci de lemn care datau din timpul armatei austro-ungare²⁹. Dotarea a fost asigurată cu echipament, materiale și armament german însă insuficient. Instrucția era asigurată de către instructorii români supravegheați de germani și legionari.

Între legionari și *elementele* provenite din armată au existat permanente fricțiuni și o totală lipsă de coeziune. Legionarii reprezentau *elementul „politic”*, care în concepția lor, ca și în cea național-socialistă, trebuia să domine armata. Această concepție nu era privită cu ochi buni de către cei proveniți din armată și a constituit o cauză principală în toate conflictele și neînțelegerile ce au avut loc între legionari și armată. De asemenea, în timp ce legionarii știau ce urmăresc, *elementele* din armată nu erau animate de un ideal similar celui legionar și existau chiar *elemente* potrivnice lor.

Neînțelegeri existau și între etnicii germani din România și legionari, rezultate din lupta pentru conducere și din tendința de a se afirma a fiecărei grupări. Sașii doreau să facă din unitățile respective o divizie cu caracter săsesc, nu românesc. Colonelul Ludwing (sas din România) nu dorea să se subordoneze guvernului român condus de Horia Sima, considerând că șefii săi sunt numai cei de la Berlin. Conflictul a luat o formă acută prin cererea lui Sima, la Berlin, de a se numi la comanda Diviziei un ofițer german, cerere aprobată prin numirea colonelului german Fortenbacher³⁰.

Disensiuni au existat chiar între legionari și conducerea politică germană; în acest context este de remarcat faptul că din ianuarie 1941 și până la sfârșitul războiului, Horia Sima nu a fost convocat niciodată la Hitler, deci Berlinul nu acorda o încredere prea mare „guvernului Sima”.

Unii dintre prizonierii care se înscriseră în „armata națională”, apreciați ca „elemente de încredere”, au fost recrutați de organele speciale ale Reichswehr-ului și instruiți pentru anumite misiuni de propagandă și culegere de informații. Elementele recrutate aveau următoarele misiuni: culegerea de informații de la prizonieri; culegerea de informații prin observare directă; lansări cu parașuta în interiorul țării pentru a lua contact cu anumite persoane (în special membri ai mișcării legionare). Pregătirea „elementelor de încredere” se făcea în școli speciale situate în apropierea Vienei sau în jurul Berlinului. Cursurile durau de regulă 5-6 săptămâni și erau predate de ofițeri germani care cunoșteau limba română. „Pregătirea politică” era asigurată de legionari, special desemnați de Comandamentul Legionar de la Viena, condus de Horia Sima.

După încheierea cursurilor, elementele respective erau organizate în grupe de 6-8 persoane și pregătite pentru a fi parașutate în România. Legionarii aveau și misiunea de a lua legătura cu fruntașii legionari rămași în țară în vederea regrupării și reorganizării mișcării legionare.

Conform celor stabilite de Horia Sima la 2 septembrie 1944, în noaptea de 6/7 noiembrie 1944 au revenit în România pe calea aerului șapte legionari, în frunte cu Nicolae Pătrașcu și Andreas Schmidt, fostul conducător al Grupului Etnic German. Următorul grup a fost parașutat la Vinț, lângă Alba Iulia, în noaptea de 8/9 noiembrie 1944; apoi, în noaptea de 21/22 decembrie, au fost lansate în diferite zone muntoase din România alte șapte echipe de parașutiști, alcătuite din legionarii refugiați în Germania, care aveau misiunea de a organiza centre de rezistență în spatele dispozitivelor de luptă ale armatelor română și sovietică. Potrivit datelor rezultate din anchetele efectuate de Poliția de Siguranță, fiecare echipă era formată din opt membri: un șef, doi radiotelegrafiști și cinci luptători special instruiți pentru lupta de rezistență. Ca dotare tehnică, echipele dispuneau de un aparat de radio-emisie, armament ușor și explozivi, echipament militar specific armatei române, haine civile, acte militare și de stare civilă în alb sau falsificate, cifruri, hărți, scheme și fotografii necesare identificării depozitelor de armament, muniții și alimente îngropate de trupele germane în diferite regiuni muntoase ale României, înainte de 23 august 1944.

Conform instructajului, după trei zile de la lansare, radiotelegrafiștii grupurilor trebuiau să

anunțe comandamentul mixt din Viena despre sosirea lor la locul de destinație. În cazul în care aparatul de radio-emisie se defecta, în fiecare vineri și sâmbătă seara, între orele 20-23, trebuiau aprinse focuri dispuse în formă de triunghi, care semnalau avioanelor germane locul unde urmau să lanseze noi aparate de transmisie, armament, muniții, alimente etc.

Echipe de rezistență parașutate urmau să ia legătura prin curieri cu comandamentul legionar din țară, care coordona mișcarea de rezistență anticomunistă din România, spre a se pune de acord asupra următoarelor obiective: dezorganizarea dispozitivelor trupelor sovietice încartiruite în România, prin „distrugerea podurilor, dinamitarea căilor ferate, alte acte de terorism și sabotaje”; „dezlănțuirea unor acte de violență împotriva armatelor sovietice și a frunțașilor democrației românești”; „transmiterea în Germania a informațiilor de ordin militar care interesau operațiunile de război” și „răsturnarea formei de guvernământ din România, în ipoteza că trupele germane ar fi reușit să se apropie de granițele țării”³¹.

Organizarea centrelor nu a putut fi desăvârșită din cauza măsurilor operative și eficiente ale organelor de siguranță (Direcția Generală a Siguranței Statului), cât și a faptului că acțiunea trebuia să înceapă la ordinele Germaniei și în ipoteza unei contraofensive a armatei hitleriste. Totuși, centrele de rezistență și-au îndeplinit misiunea imediată – culegerea și transmiterea de informații, ținând permanent legătura prin radio, până la îndepărtarea frontului. De menționat că centrul politic al acțiunii dirijată în țară de Nicolae Pătrașcu a fost capitala, iar nodul principal de legătură cu centrele de rezistență erau la Sibiu, de unde se dirijau transmisiunile către organizațiile din Ardealul de sud, și Banat, majoritatea rămase credincioase lui Horia Sima³².

Așa-zisa „Armată de Eliberare Națională” a fost constituită din cele două regimente de infanterie, lipsite de artilerie, fiind angajate succesiv în luptele de pe Frontul de Est. Incomplet înarmate și echipate, lipsite de logistica necesară, cele două regimente au fost distruse în cea mai mare parte până la sfârșitul războiului.

În ianuarie 1945, armata sovietică a lansat marea ofensivă de iarnă în partea de nord a Frontului de Răsărit. Cu această ocazie, forțele germane au fost alungate din Polonia. Forțele germane au ales Oderul ca ultimă linie de rezistență.

Toate formațiunile militare operaționale, inclusiv Regimentul 1 român s-au deplasat spre sectorul Oder³³.

Primul regiment a fost angajat în luptă la Kustrin, în marele cot al Oderului, la data de 20 ianuarie 1945, unde a suferit pierderi considerabile. După 16 aprilie 1945 a început ofensiva finală sovietică vizând ocuparea Berlinului. Au fost făcute numeroase breșe de-a lungul frontului de pe Oder, subunitățile Regimentului român fiind împrăștiate³⁴.

Al doilea regiment a primit ordin pe 20 aprilie 1945 să se transforme într-un regiment distrugător de tancuri, dar multe din efectivele sale au fost incluse în batalioane de construcții militare din subordinea Armatei a 6-a germane; efectivele rămase au fost internate în lagărele de prizonieri de război³⁵.

Înfrângerea și capitularea necondiționată a Germaniei, la 9 mai 1945, au lipsit de orice suport material și moral activitatea guvernului Sima și elementele rămase la dispoziția sa, astfel că „Guvernul Național de la Viena” și-a încetat existența.

Cuvinte-cheie: pericol legionar, mișcare națională de rezistență, Guvernul Național Român, Horia Sima, informații.

¹ A se vedea studiile publicate de C. Petculescu și Zigu Ornea în revista „Societate și Cultură”, precum lucrările Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Fundația Culturală Română, București, 1996; Constantin Petculescu, *Mișcarea legionară – mit și realitate*, Editura Noua Alternativă, București, 1997.

² Menționăm în acest sens lucrările lui Gh. Buzatu și colab., *Radiografia Dreptei Românești (1927-1941)*; Nicolas-Nagy Talavera, *O istorie a fascismului în Ungaria și România*; Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941; Mistica ultranaționalismului*; Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate*; Armin Heinen, *Legiunea Arhanghelului Mihail. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Editura Humanitas, 1999; vezi și volumele de documente *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române* (vol.1), Editura Majadahonda, 1991, vol.1 și 2; *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, ediție critică, repere cronologice și note: Dana Beldiman; studiu introductiv, Gheorghe Buzatu, Editura Evenimentul Românesc, București, 2000, pp. 274-285.

³ Vezi Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Paris, 1994, Editura Fronde-Alba Iulia, p. 260.

⁴ *Cartea Albă a Securității 23 august 1944-30 august 1948*, vol. 1, 1997, volum coordonat de Mihai Pelin, p. 24.

⁵ Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului contra Rusiei Sovietice*, 22 iunie 1941-23 august 1944, p. 330.

⁶ *Vezi Cartea Albă a Securității 23 august 1944-30 august 1948*, vol.1, p. 426.

⁷ *Ibidem*, p. 45.

⁸ Gh. Buzatu și colab., *Radiografia Dreptei Românești (1927-1941)*, Iași, 1996, p. 269-275.

⁹ *Ibidem*, pp.134-138.

¹⁰ *Ibidem*, p.152.

¹¹ *Ibidem*, p.142.

¹² *Ibidem*, p. 111.

¹³ *Ibidem*, p.108.

¹⁴ *Ibidem*, p.103.

¹⁵ *Cartea Albă a Securității. 23 august 1944-30 august 1948*, vol.1, p. 145.

¹⁶ Gh. Buzatu și colab., *op.cit.*, p.131.

¹⁷ „Universul” (Satu-Mare) nr. 268, din 21.08.2000, p. 7.

¹⁸ *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, ediție critică, repere cronologice și note: Dana Beldiman, studiu introductiv, Gheorghe Buzatu, Editura Evenimentul Românesc București, 2000, p. 275; vezi și *Studiu asupra activității legionare în Germania* în ASRI, Fond D, Dosar 1/1940-1946.

¹⁹ Gh. Buzatu și colab., *op.cit.*, p.125.

²⁰ Gh. Buzatu și colab., *op.cit.*, p.103.

²¹ Gh. Buzatu și colab., *op.cit.*, p.110-111.

²² Gh. Buzatu și colab., *op.cit.*, p.145.

²³ Gh. Buzatu și colab., *op.cit.*, p. 68; despre fricțiunile manifestate în rândurile Mișcării Legionare din exil după formarea Guvernului de la Viena vezi și Nota informativă a SSI din 6 noiembrie 1946 publicată în *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, pp. 306-313.

²⁴ *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, p. 276.

²⁵ După alte surse s-ar fi constituit și un al treilea „Regiment 331 Grenadier”, format din două batalioane, precum și unui regiment de artilerie, dar informațiile referitoare la constituirea Regimentului 331 nu s-au confirmat – pentru confirmare vezi și Richard Landwehr, *Voluntari în Waffen-SS, 1944-45*, Casa de Editură Sedan, Cluj-Napoca, 1997, p. 32-57. Despre generalul Chirnoagă vezi și Gh. Buzatu și colab., *op.cit.*, p. 152.

²⁶ Ernst Ludwing (sas de origine, fost în armata română, apoi trecut în trupele S.S.); pentru detalii vezi Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 36.

²⁷ Gustav Wegner (născut la 16 ianuarie 1905/SS nr. 314183) era ofițer în trupele SS. Este posibil ca Horia Sima să-l fi cunoscut în lagărul de la Sachshausen și să fi recomandat numirea lui la comanda diviziei române, vezi Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 37.

²⁸ Willy Fortenbacher fusese mult timp ofițer în cadrul regimentului SS „Panzer Grenadier” Germania al celei de-a II-a divizii SS Panzerbidem; Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 38.

²⁹ *Ibidem*, p. 34.

³⁰ *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, p. 285.

³¹ *Cartea Albă a Securității. 23 august 1944-30 august 1948*, vol. 1, p. 52.

³² *Cartea Albă a Securității. 23 august 1944-30 august 1948*, vol. 1, p. 429 .

³³ Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 46.

³⁴ *Ibidem*, p. 47.

³⁵ *Ibidem*, p. 53.

NEW DISCOVERIES CONCERNING THE GOVERNMENT AND THE ARMY FORMED BY EXILED LEGIONAIRES IN VIENNA

After August 23 1944, Horia Sima, who lived in Austria, announced the founding, in Vienna, of a “Romanian national government”, which aims to militate against concluding an armistice agreement with the United Nations and to organize resistance among the German troops. The Legionary Government acted out of a political point as well as a military one, trying to constitute an “army of national liberation”, which had the size of a division structured into two infantry regiments and commanded by General Platon Chirnoagă.

The exiled Legionaire Resistance movement was grounded by permanent frictions, proving to be lacking in cohesion. After the defeat and capitulation of Germany, “the national government” from Vienna remained without material and moral support and has ceased to exist.

TERORISMUL ȘI CAPCANELE MARTIRAJULUI FEMININ. IMPLICAȚII PSIHOLOGICE ȘI STRATEGICE

**maior SIMONA ȚUȚUIANU,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară**

*„A permite unei femei să devină martir
constituie o etapă decisivă către egalitatea
sexelor în lumea arabă”.*

Wafa Idriss, prima femeie palestiniană-
kamikaze

În lumea islamică, unde distincția dintre bărbați și femei este semnificativă, actul săvârșit în numele cauzei teroriste poate fi privit ca un gest de eliberare, prin raport cu o viață predestinată și condiționată de valori tradiționale. Într-o societate în care emanciparea femeilor reprezintă o sintagmă fără acoperire și un „rău al civilizației occidentale”, egalitatea dintre sexe poate totuși să fie afirmată pe calea egalității în moarte. Astfel, în mod paradoxal, actul sinucigaș al femeii, făptuit în numele conservatorismului și al tradiției pe care le apără, se transformă în vectorul modernității și afirmării sale cu drepturi depline într-o lume patriarhală.

Demersul nostru are drept obiectiv o sondare a resorturilor motivaționale ce fundamentează comportamentul femeilor implicate în atentate teroriste, uneori suicidare, femei ce devin „bombe umane” în numele idealurilor supreme ale organizațiilor din care fac parte. Ne propunem, totodată, și o analiză a contextului în care actul suicidar al unora dintre aceste femei devine modul prin care acestea înțeleg să-și „promoveze” genul,

misiunea sinucigașă devenind astfel apanajul unui act de feminism.

Implicațiile de natură strategică ale angrenării femeilor în acțiuni de tip terorist derivă din următoarele două considerente:

1) Grupările teroriste caută să identifice și să exploateze vulnerabilități noi, pe fondul intensificării măsurilor de securitate internaționale;

2) Considerate inofensive, femeile atrag într-o măsură redusă atenția forțelor de securitate, astfel că modelul femeii blânde și non-violente este exploatat negativ de formațiunile teroriste pentru a-și promova idealurile ideologice sau religioase.

Dincolo de aceste aprecieri introductive și înainte de a purcede la desfășurarea analizei propriu-zise, considerăm că se impun câteva considerații preliminare menite a explicita și încadra demersul de față.

Terorismul reprezintă o formă specifică de promovare a unor scopuri politice, religioase, economice ori militare, prezentă din cele mai vechi timpuri în societatea umană¹. Având cauze complexe, manifestări și motivații multiple,

▪ **Urmare a creșterii numărului de femei teroriste sinucigașe, poliștii irakieni controlează adesea gețile femeilor în timpul procesiunilor religioase șite**

terorismul nu este o invenție a timpurilor noastre și nu credem că actualul „război” purtat de Statele Unite și aliații lor împotriva lui și a organizațiilor care îl practică va avea mai mult succes decât precedentele încercări de extirpare a sa din societatea umană. Deopotrivă, participarea femeilor la lupta armată, în organizații de toate felurile, inclusiv teroriste, nu reprezintă un apanaj al vremurilor moderne. Prezența lor în organizații teroriste reprezintă un fapt istoric incontestabil. De la mișcarea anarhistă rusă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la organizații teroriste active în secolul trecut (precum banda Baader-Meinhof din Germania anilor 1970), femeile sunt atestate documentar ca membri activi cu drepturi depline ai unor astfel de grupări. În fine, terorismul sinucigaș, la rândul său, nu reprezintă nicio invenție și niciun apanaj (în sensul de armă favorită de luptă) al grupărilor teroriste religioase, în special islamiste². Dimpotrivă, întâietatea, atât din punct de vedere al preferinței pentru utilizarea acestui mijloc specific de luptă teroristă care este atentatul sinucigaș, cât și din punct de vedere al datei la care acesta a fost adoptat și utilizat pentru promovarea scopurilor unei organizații teroriste date, nu aparține teroriștilor fundamentalști islamici³.

Terorismul și conduita suicidară

Atacurile teroriste sinucigașe constituie forma cea mai letală a terorismului contemporan. Frecvența acestor atacuri a crescut de la numai aproximativ trei/an, în 1980, la aproape 50/an în

2005. Mai mult, după cum arătau Scott Atran⁴ și alții, 75% din atacurile sinucigașe cu bombe înregistrate până în prezent în întreaga lume s-au produs după atacurile teroriste împotriva Statelor Unite din 11 septembrie.

Dimensiunea planetară a amenințării teroriste a fost evidențiată, în mod dramatic, de evenimentele produse la 11 septembrie 2001 în S.U.A., prin îmbinarea a două procedee teroriste clasice: deturnarea unor avioane de pasageri și atentatul sinucigaș. Dacă, până la această dată, atentatele sinucigașe se înregistrau aproape exclusiv în câteva regiuni ale planetei (Sri Lanka și Orientul Mijlociu), ulterior fenomenul a cunoscut o recrudescență îngrijorătoare. Participarea masculină predomină, însă nu trebuie neglijat fenomenul accederii tot mai vizibile a femeilor combatante pe scena terorismului contemporan.

Ce anume le determină pe aceste femei să recurgă la acte violente extreme, soldate cu suprimarea propriilor vieți, iată întrebarea la care încearcă să găsească răspuns studiile îndreptate către înțelegerea comportamentului sinucigaș al teroriștilor, prin prisma tipurilor de suicid descrise de sociologul francez Emile Durkheim în lucrarea intitulată „*Despre sinucidere*”⁵.

Astfel, tipurile **altruist** și **fatalist** de sinucidere, postulate de autor, au relevanță pentru studiul de față, fiind interpretate drept rezultante ale unui deficit de personalitate sau ale unei integrări sociale excesive. Pe scurt, compor-

tamentul autodistructiv al teroriștilor ar fi o rezultată a celor două tipuri. Statusul psihologic al acestor persoane poate oscila între convingere (altruism), frică și disperare extreme (fatalism). Motivația de bază în cazul sinuciderii altruiste este dorința de a face bine semenilor, prin acte de eroism și sacrificiu. Organizațiile teroriste oferă membrilor lor o contracultură centrată în jurul unor norme și valori menite să conducă la o adevărată îndoctrinare. Personalitatea individului este minimalizată, iar viitorul este perceput exclusiv în cadrul grupării teroriste-mamă și depinzând de modul în care sunt apărate ideile politice și/sau religioase ale acesteia. Se pare că acest tip de suicid i-a fost sugerat lui Durkheim de actele sinucigașe din societățile primitive sau din mediul militar, în special din trupele de elită. Suicidul de tip eroic, gen kamikaze⁶ poate fi o ilustrare a acestui tip.

Tema martirajului este una amplu dezbătută, întrucât în toate religiile martirul este cel care suportă violența supliciuului, fără a fi el însuși sursa acestei violențe. În cazul Islamului, pe de o parte, Coranul interzice sinuciderea, iar pe de altă parte cei care își dau viața în numele religiei sunt celebrați, rezultanta acestei dihotomii fiind aceea că acțiunile sinucigașe capătă interpretarea pozitivă a unor operațiuni de martiraj. Bineînțeles, reinterpretarea Coranului, cel puțin bizară pentru lumea creștină, este posibilă numai în contextul în care actele sinucigașe de natură teroristă sunt săvârșite pentru cauza nobilă a *Jihadului*, numai atunci sunt acceptate și justificate prin lupta împotriva opresiunii. Martiriul (*shahid*) reprezintă pentru teroriștii islamiști calea de acces spre paradis, iar expresia consacrată „*Bassamat al – farah*” sau „surâsul bucuriei” desemnează extazul ce se citește pe fața martirilor în momentul comiterii atentatului.

Nici femeile nu sunt excluse de la această abordare. Șeicul Ahmed Yassin, fostul lider spiritual al Hamas, asasinat de serviciile israeliene, în 2004, a emis o *fatwa* (decret religios) în ceea ce le privește: „*Femeile care comit un atentat sinucigaș șiucid evrei sunt recompensate în paradis, devenind și mai frumoase decât cele 72 de fecioare promise martirilor*”. Dacă luăm în considerare credința potrivit căreia numai în paradis nu există competiție între bărbați și femei, vom înțelege mai profund statutul femeii într-un atentat terorist sinucigaș și cuvintele Wafei Idriss din motto-ul lucrării. Înțelegerea perspectivei islamice asupra

vieții de după moarte, ca certitudine, realitate promisă și anunțată de profeți, este de asemenea foarte importantă în context. Restricțiile tradiționale islamice legate de femei pălesc în fața *Jihadului*, participarea în acest război considerat sfânt cântărind mai mult decât orice, paradoxal chiar mai mult decât permisiunea soțului, fiului sau a părinților persoanei implicate. În spațiul islamic, actele extreme ale femeilor pot fi considerate o expresie a feminismului egalității. În context, o posibilă interpretare este aceea că egalitatea în moarte clădește posibilitatea egalității în viață și deschide calea spre răsturnarea cadrului rigid impus femeilor în societatea islamică tradiționalistă. Autoasumarea, pe de o parte a condiției impuse, iar pe de altă parte a sacrificiului vieții, în condițiile unei interpretări marginale a Coranului, deschide întrebarea fundamentală asupra moralității și motivării acțiunii. Și acestea în condițiile în care actul terorist săvârșit de o femeie pune în discuție înseși bazele societății care are printre determinările principale inegalitatea între bărbat și femeie și statutul subordonat al celei din urmă.

Din această dezbateră rezultă și posibilele diferențe dintre motivațiile bărbaților și cele ale femeilor care aleg calea terorismului sinucigaș. Dincolo de trunchiul comun al motivațiilor religioase și politice, al propagandei și presiunii sociale, putem afirma că singura diferență majoră este aceea a semnificației actului sinucigaș pe care acesta o capătă în societate. Ordinea islamică este pusă sub semnul întrebării, iar textele religioase sunt reinterpretate, de la interzicerea suicidului până la transformarea actului, contextual, în martiraj. În cazul femeilor kamikaze, atentatele capătă o conotație suplimentară, contestând însăși bazele ordinii sociale și afirmând, chiar dacă nu aceasta a fost motivația inițială a celei care a comis actul în discuție, egalitatea dintre bărbat și femeie. Potențial distructiv pentru ordinea socială preconizată a fi instalată în statele ce se confruntă cu acest fenomen, această interpretare poate da o explicație pentru care, deși strategic util și cu potențial distructiv chiar într-o măsură mai mare decât actele teroriste sinucigașe ale bărbaților, terorismul sinucigaș având drept subiecți femeile este relativ puțin răspândit.

Pe de altă parte, problematica martirajului nu are numai conotații musulmane și de natură religioasă, atentatul sinucigaș ca atare fiind o armă folosită de o manieră extensivă și în lupta națio-

Samira Ahmed Jassim, femeia irakiană autointitulată „Mama credincioșilor”, care a antrenat 28 teroriste – kamikaze, a fost arestată de forțele de securitate irakiene la 21 ianuarie 2009

nalistă (de exemplu, *Tigrii Tamili* și *Partidul Muncitorilor din Kurdistan*). Devoțiunea poate fi secondată de sentimente de frustrare izvorâte din constrângeri politice sau economice diverse. Indiferent de motivații, trupul uman apare întotdeauna ca modalitate de a accede la autonomie și restaurare a liberului arbitru, prin moarte teroristul sinucigaș realizând ceea ce i-a fost inaccesibil în timpul vieții.

Multicauzalitatea terorismului sinucigaș

Cercetările privind cauzele terorismului sinucigaș sunt în fază incipientă și pot fi împărțite în patru categorii:

1. Abordarea psihologică/individuală, care pune accent pe tulburări de personalitate, disperare, umilință și probleme identitare;
2. Abordarea strategică/organizațională, conform căreia terorismul sinucigaș a apărut deoarece s-a dovedit o strategie eficientă militară și/sau politică;
3. Abordarea contextuală, în care explicațiile se axează pe religie, naționalism sau factori sociologici diverși;
4. Abordarea multi-cauzală, care subliniază existența mai multor factori ce conduc la apariția fenomenului.

Kenneth Waltz a fost primul analist care a utilizat nivelurile de analiză individual, organizațional și contextual, când a descris cauzele unui război. Acestea vizau comportamentul uman, structura internă a statelor, precum și natura sistemului internațional. Prin analogie, în cazul

terorismului sinucigaș, putem asimila cel de-al doilea nivel (analiza statului) cu analiza organizației militante, iar cel de-al treilea plan (sistemul internațional) cu analiza cauzelor contextuale.

Deoarece ne ocupăm de analiza terorismului sinucigaș feminin, vom aminti, pe scurt, motivele bombelor umane: răzbunare, recompense pe care cred că le vor primi după moarte, răsplătă materială pentru familie, motive religioase, lupta pentru eliberare națională, dar și existența unei culturi a martirajului în societate. În plus, se adaugă și problemele de socializare, în cazul persoanelor frustrate de propriile condiții de viață. Umilința, sărăcia și lipsa de speranță conduc cel mai adesea la disperare, iar martirajul, în opinia lor, furnizează scăparea din angoasele vieții.

Gruparea teroristă oferă beneficii emoționale, sociale și economice, iar cei care sunt profund nesiguri în legătură cu viitorul lor pot găsi aici un sens al propriei identități. Noțiunea de identitate este centrală în analiza comportamentului teroristului sinucigaș. Persoana care participă la o misiune sinucigașă își îndeplinește datoria față de propriile valori – familie, prieteni, comunitate, religie –, iar eșecul este echivalent cu o trădare a idealurilor, inclusiv a propriei existențe.

Deosebit de important, urmare a cercetărilor prin interviuarea persoanelor implicate în grupurile militante pentru cauza palestiniană, a rezultat faptul că nicio potențială bombă umană nu prezenta profilul tipic al personalității sinucigașe. Nu erau indivizi fără bani, fără studii, retardați mintal sau depresivi. În schimb, foarte religioși și

bine informați despre politica israeliană și cea din lumea arabă, evitau cel mai adesea termenul de „sinucigaș”, interzis în Islam, folosindu-l pe cel de „explozii sacre”. Deși există tendința ca în urma unui atac sinucigaș să dăm interpretări negative de comportament, din punct de vedere al psihologiei conflictului, terorismul sinucigaș rămâne o problemă de cunoaștere dificilă și controversată. Foarte mulți teroriști sinucigași se descriu ca fiind soldați în război, cărora nu le place să ucidă civili, dar misiunea lor se încadrează în lupta pentru cauză – lupta împotriva practicilor economice și politice injuste, împotriva guvernelor și a violenței structurale. Curajul acestor persoane este pus în slujba terorismului, perceput în termeni de risc, frică și anxietate, iar acest lucru face ca, din perspectivă psihologică, să nu poată fi recunoscut și aprobat.

Motivele pentru care femeile participă la misiuni sinucigașe nu pot fi generalizate. Singura caracteristică generală, vizând atât femeile, cât și bărbații teroriști, se referă la vârsta medie, care variază între 21 și 23 ani. Asemănător bărbaților teroriști sinucigași, unele femei au membri ai familiei sau prieteni apropiați uciși. Un motiv frecvent este și abuzul sexual și, corespunzător, stigmatizarea socială ce derivă de aici în societățile patriarhale. Pe scurt, explicațiile oferite terorismului sinucigaș feminin ezită între manipulare, spălare de creiere și fanatism, pe de o parte, și voluntariat, răzbunare și suferință, pe de altă parte. O motivație aparte este cea legată de dorința de afirmare ca ființe umane, după ce au eșuat sau li s-a negat posibilitatea de a se afirma ca femei. Resortul în acest caz este dat de rolul femeii în societățile musulmane și de reticențele sociale și religioase privind prezența femeilor în spațiul public.

Selecția femeilor și metodele de convingere sunt asemănătoare cu cele utilizate pentru bărbați, în schimb misiunea recrutorilor este uneori mai ușoară în cazul femeilor datorită inocenței, entuziasmului și dorinței profunde de răzbunare.

În afara convingerilor religioase și patriotice, nu trebuie neglijată nici perspectiva statusului social al familiei teroristului sinucigaș, care se poate îmbunătăți subit prin recompense financiare substanțiale și prestigiu aparte.

În fine, un sumar al motivațiilor și cauzalității implicate de participarea femeilor la terorismul sinucigaș fundamentalist islamic este oferit de către Mary Anne Franks⁷ în revista „Hypatia”. Potrivit

acesteia, politicile oficiale radicale ale statelor islamice privind femeile și rolul acestora în societate reprezintă fundamente ale unei cauze de eliberare și emancipare, care justifică adesea acțiunile teroriste sinucigașe întreprinse de femei. Restricțiile severe impuse sub motivația onoarei și a demnității, în privința comportamentului, mobilității și vestimentației femeilor sunt factorii cauzali principali invocați.

Abordarea strategică/organizațională a terorismului sinucigaș

Acest tip de abordare este foarte important pentru înțelegerea cauzelor terorismului sinucigaș, deoarece organizațiile au motive și scopuri diferite de cele ale indivizilor. Ele privesc, în primul rând, nevoia de supraviețuire a grupării. Pentru a rămâne relevantă, lupta organizației este legată direct de dorința obținerii puterii politice, iar tactica misiunilor sinucigașe conduce la o puternică susținere din partea populației. Acest tip de strategie este valabil în cazul palestinienilor, în Sri Lanka, unde *Mișcarea de Eliberare a Tigrilor Eelamului Tamil* luptă să se diferențieze de alte grupări militante tamile, și în Liban, unde două grupări șuite, *Hezbollah* și *Amal* se luptă între ele folosind atacurile sinucigașe.

Un alt motiv privește beneficiile aduse de tactica atacurilor sinucigașe. În primul rând, un atac terorist sinucigaș atrage atenția mass-media într-o măsură mai mare decât un atac terorist obișnuit. Din acest punct de vedere, atacurile sinucigașe pot fi văzute ca „forme de semnalizare strategică”⁸, în sensul că transmit mesaje privind caracterul și obiectivele grupării. Mai mult, atacurile sinucigașe susțin eforturile organizației de a induce frica și panica în rândul populației-țintă, trăsătură cheie a terorismului. Se dorește în multe cazuri și obținerea unui suport internațional. În mod ironic, organizațiile teroriste vorbesc despre bombe umane ca fiind niște pierderi necesare ce ar conduce la obținerea sprijinului populației și la atragerea de noi recruți.

În plus, aceste tipuri de misiuni presupun costuri mai mici, tehnologie scăzută și arme nu foarte complicate. Obiectivele de bază sunt maximizarea distrugerilor și, așa cum am amintit, instalarea fricii.

Nu trebuie pierdute din vedere nici avantajele tactice oferite de utilizarea atentatorilor sinucigași. În primul rând, planul de acțiune nu este unul foarte

elaborat, întrucât nu se pune problema fixării unor modalități de scăpare pentru autori. În al doilea rând, bombele umane pot ajunge foarte aproape de țintă, deținând în același timp controlul asupra dispozitivului exploziv până în ultimul moment, ceea ce oferă posibilități sporite de reușită. În al treilea rând, și poate cel mai important, nu există riscul scurgerii de informații post-operaționale, siguranța organizației fiind asigurată.

Utilizarea femeilor ca bombe umane a dat naștere unor conflicte între credințele religioase și necesitatea tactică a acestor „arme” deosebit de eficiente în accețiunea grupărilor teroriste. Dacă vom urmări declarațiile fostului lider spiritual al mișcării *Hamas*, Sheikh Ahmed Yassin, vom vedea că, la începutul anului 2002, respingea categoric această practică, pentru ca ulterior, pe parcursul a doi ani de zile, până la încetarea sa din viață, să ajungă să o încurajeze. A oferit explicații pentru schimbarea sa de poziție, prin ceea ce numea evoluția semnificativă a luptei – bărbații se confruntă cu din ce în ce mai multe obstacole, iar femeile pot ajunge mult mai ușor la țintă. Tot el a comparat femeile cu militarii în rezervă, fiind folosite la locul și momentele necesare.

Motivul pentru care organizațiile teroriste fac apel la femei sunt explicate de Debra D. Zedalis,

■ **Potențială bombă umană**

în lucrarea intitulată „Bombele sinucigașe feminine”⁹, după cum urmează:

- prezintă avantaje tactice: elemente ale surprizei, ezitare în a percheziționa femeii, stereotipul universal feminin;

- determină creșterea numărului de combatanți;

- au impact mediatic deosebit, iar o mai mare publicitate înseamnă un număr mai mare de recruți;

- au efecte psihologice devastatoare și de lungă durată.

Magnus Ranstorp, directorul Centrului pentru Studiul Amenințărilor Asimetrice din cadrul Colegiului Național de Apărare din Suedia și fost director al Centrului de Studii al Terorismului și Violenței Politice la Universitatea St. Andrews din Scoția, a afirmat despre femeile teroriste sinucigașe că reprezintă ultima armă asimetrică, ultima amenințare asimetrică¹⁰. Iată, așadar, cum femeile apar într-un soi de „avantaj” în viziunea grupărilor teroriste de care aparțin, pe fundalul diversificării modalităților de luptă pentru a face față noilor schimbări.

Concluzii

Conștientizarea amplitudinilor și a gravității fenomenului terorist în cazul așa-numitelor femei kamikaze este extrem de importantă.

Aceste femei există și statutul lor special este consecința unui șir perpetuu de conflicte armate nerezolvate. Perspectivele și speranțele lor au fost zdrobite de realități crude, astfel că ura și setea de răzbunare apar în spatele motivației lor de a accede în lumea cealaltă. În al doilea rând, utilitatea acestor femei este uriașă. Datorită faptului că munițiile sunt reduse considerabil, tradițiile referitoare la sexe sunt considerate depășite și, uneori, chiar mofturi. În plus, se remarcă avantajele tactice amintite, cel mai la îndemână fiind acela că femeile pot pătrunde mai ușor decât bărbații în locuri păzite, pentru că încă mai sunt considerate inofensive. Probabil nu pentru multă vreme.

În sfârșit, o ultimă explicație ar fi legată de dezbaterile cinice și crude pe marginea egalității dintre sexe. Dacă în alte zone sociale emanciparea femeilor rămâne un simplu deziderat (mai ales în aceste regiuni ale lumii), în mod stupid, ea tinde să devină realitate pe front: tot mai mult, femeile și bărbații au drept egal la moarte.

Folosirea sinucigașilor, femei sau bărbați, în acțiuni teroriste este condamnată în întreaga lume, deopotrivă de liderii societăților civile sau religioase. Japonezii, care au inventat termenul de kamikaze, nu sunt de acord cu folosirea lui în cazul teroriștilor sinucigași, susținând că acțiunea trebuie executată doar în timp de război, asupra militarilor și nu asupra țăntelor civile. Biserica creștină condamnă invocarea divinității în asemenea acțiuni, afirmând că adevărații martiri sunt cei care au preferat să moară decât să-și renege credința. ONG-urile și mișcările feministe nu sunt nici ele de acord cu gesturile absurde ale tinerelor ce se aruncă în aer și, mai ales, cu folosirea virginității (multiplicată cu 72) ca recompensă pentru cei care recurg la asemenea gesturi, oricare ar fi motivația lor.

Arătăm în preambulul studiului de „emanciparea” femeilor oferită în mod grotesc și paradoxal de fenomenul terorist. Ei bine, implicarea lor a avut și are consecințe majore asupra normelor societăților musulmane și a regulilor culturale care descriau rolul de *gender*, rezervându-le în general un rol limitat la spațiul privat al casei. Aflate în prima linie de luptă, în public, alături de bărbați cu care nu au nici cea mai mică legătură, aceste femei încearcă să convingă societatea de contribuțiile lor valide și, astfel, să reconstruiască valori normative. Iată ce afirma reportera Samiya Sa’ad Al Din pentru ziarul egiptean Al-Akhbar: „*Femeile palestinene au redefinit clasificările de gender de pe certificatele lor de naștere, demonstrând că sacrificiul pentru pământul palestinian nu este numai pentru bărbați*”. Față de motivațiile masculine, unele dintre femeile implicate în activități teroriste prezintă o motivație suplimentară: devenind bombe umane, mai presus de criteriile precum țara, religia sau liderul, femeile își „promovează” genul, misiunea sinucigașă devenind sinonimă cu un act de feminism. În pofida faptului că fac parte dintr-o societate de tip patriarhal, aceste femei ajung să participe într-o sferă exclusiv masculină, iar acest lucru reprezintă o mare victorie pentru ele. Din punctul lor de vedere, asumarea misiunii sinucigașe reprezintă o modalitate de egalizare a sexelor.

Insistând totuși asupra dezideratului emancipării femeilor în societățile lor de origine, oare acesta este unul real, palpabil, sau doar o iluzie a celor implicate în atentatele teroriste? Realitățile din Cecenia, Sri Lanka, Turcia sau Palestina conduc către a doua variantă. Și asta pentru că trebuie

avut în vedere contextul implicării femeilor în atentatele teroriste, în timp de război și în limitele admise de organizațiile teroriste. Analizii fenomenului afirmă cu tărie că bombele umane feminine reprezintă una dintre cele mai extreme forme de exploatare a femeilor. Clara Beyler, spre exemplu, spune că „*prin acceptul lor de a participa la misiunea sinucigașă, femeile devin arme în mâinile bărbaților lideri sau membri ai organizațiilor teroriste*”¹¹.

Sistemele opresive de gen, fie ele sociale, religioase sau culturale, rămân active, iar inferioritatea femeilor în ierarhia socială se permanentizează într-o situație fără sorți de izbândă („no-win situation”¹²). Atunci când femeile își întorc fața către terorism, jocul de-a emanciparea este pierdut înainte de a începe, întrucât senzația de libertate dobândită parțial prin contactul direct cu sexul opus este doar temporară, iar relația dintre sexe – cea dintre bărbatul conducător și femeia supusă –, se transpune și în zona terorismului, după modelul arab al societății de apartenență.

Capcanele martirajului feminin sunt incommensurabile, din cel puțin două considerente. În primul rând, pentru generațiile viitoare, apariția bombelor umane feminine se va constitui într-o mare problemă, în condițiile în care copiii vor avea un nou model de urmat. Acest fapt devine cu atât mai îngrijorător în spații precum Sri Lanka, Palestina și Cecenia, unde copiii reprezintă jumătate din populație. În al doilea rând, cultura martirajului este susținută de mass-media, iar odată ce aceste femei au devenit simboluri naționale ale luptei pentru pace, întipărite în mentalul colectiv, orice încercare de a le demitiza pare sortită eșecului.

Terorismul a devenit o componentă insidioasă a luptei pentru putere la nivel global, contracarea sa necesitând un complex de măsuri: sancțiuni diplomatice și economice, sporirea costurilor interne ale terorismului (susținerea de către statele democratice a grupurilor opozante regimului existent în statele sponsor ale terorismului internațional), amenințarea cu folosirea forței armate și chiar utilizarea represaliilor militare. Desigur, ideal ar fi să se evite, pe cât posibil, intervenția militară preemptivă sau preventivă care în genere produce victime nevinovate colaterale.

Dacă ne gândim la femeia kamikaze irakiană care a ucis 35 persoane la data de 4 ianuarie 2009, putem lesne conștientiza potențialitatea permanentă a atacurilor teroriste sinucigașe, îndeosebi

fiind vorba de o zonă în care o superputere mondială a acționat la granița dintre preempție și prevenție, fără însă a fi câștigat războiul împotriva terorii. Diplomația tinde să capete valențe universale, însuși pragmatismul american cedând progresiv în fața noilor amenințări asimetrice non-clasice la adresa securității internaționale. Preempția rămâne un element strategic principal în strategia S.U.A. din 2006, însă, comparativ cu strategia din 2002, acest concept este precedat, în ordinea importanței, de soluțiile de natură diplomatică. Iată un pas important în uniformizarea abordării transatlantice în legătură cu noile amenințări. Este incontestabil că forța militară, mai ales când vine vorba de radicali sau teroriști, nu trebuie exclusă din panoplia de instrumente, în înțelegerea faptului că ea poate câștiga războiul, dar nu pacea.

Cuvinte-cheie: terorism, conduită suicidară, atentat, Jihad, femei kamikaze, martiraj feminin.

---

¹ Vezi David C. Rapoport, *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions*, în "The American Political Science Review", vol. 78, No. 3, September 1984, p. 658-677.

² Numeric, cei mai importanți utilizatori ai practicii atentatului sinucigaș sunt *Tigrii Tamilii*, organizație teroristă cu motivații politice activând în Sri Lanka. De asemenea, în lumea islamică, o proporție deloc neglijabilă a atentatelor teroriste sinucigașe aparține unor organizații teroriste laice de diferite orientări politice. Cf. Robert A. Pape, *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, în "The American Political Science Review", vol. 97, no. 3, August 2003, p. 343-361.

³ Avem în vedere excelenta analiză a lui Robert Pape care demonstrează cu argumente istorice și statistice această aserțiune în demersul său destinat încadrării teoretice a fenomenului terorist suicidar actual. După el, terorismul suicidar fundamentalist islamic reprezintă doar o formă din multe altele ale fenomenului terorist suicidar și, departe de a fi cea mai răspândită, este doar cea mai notorie formă de manifestare a fenomenului în discuție în lumea contemporană. *Ibidem*.

⁴ Scott Atran, *The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism*, în "The Washington Quarterly" Spring 2006, p. 127-147.

⁵ Emile Durkheim, *Despre sinucidere*, Institutul European, Iași, 1993.

⁶ Kamikaze sau „vântul divin” este denumirea dată piloților japonezi sinucigași, reprezentanți ai unui

popor ce a ridicat jertfa de sine la rang de doctrină. Kamikaze a fost o aplicare modernă a codului Bushido al samurailor. În toamna anului 1944, amiralul Takijiro Onishi a trecut la punerea în practică a proiectului Ooka sau „Floare de cireș”, care a reprezentat cea mai mare mobilizare de piloți kamikaze din istoria omenirii.

⁷ Mary Anne Franks, *Obscene Undersides: Women and Evil between the taliban and the U.S.*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

⁸ Maria Cristina Chiru, Irena Chiru, *Femei Kamikaze. Terorism la genul feminin*, Editura Top Form, București 2006, p. 70.

⁹ Debra Zedalis, *Female suicide bombers*. Disponibil la <http://www.mipt.org/pdf/Female-Suicide-Bombers.pdf>.

¹⁰ În *Suicide bombing as a problem in asymmetric warfare*. Disponibil la <http://www.theestimate.com/public/041902.html>.

¹¹ Clara Beyler, *Messengers of Death. Female suicide bombers*, International Institute for Counter-Terrorism, February, 2003; www.ict.org.il/articles/staffarticles.

¹² Dr. Anat Berko, Prof. Edna Erez, *Women in terrorism: A Palestinian feminist revolution or gender oppression?*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, December 2006, <http://www.ict.org.il/apage/9102.php>.

BIBLIOGRAFIE

Allen, Lori, *There are Many Reasons Why: Suicide Bombers and Martyrs in Palestine*, în "Middle East Report", no. 223, Summer 2002, p. 34-37.

Atran, Scott, *The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism*, în "The Washington Quarterly", Spring 2006, p. 127-147.

Balaban, Constantin Gheorghe, *Problema terorismului în dreptul internațional*, în „Impact Strategic”, Nr. 2/2004.

Bar On, Bat-Ami, *Terrorism, Evil and Everyday Depravity*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

Barna, Cristian, *Terorismul, ultima soluție*, Colecția GeoPolitica, Editura Top Form, București, 2005.

Card, Claudia, *Questions regarding a War on Terrorism*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

Caiazza, Amy, *Why Gender Matters*, în *Understanding September 11: Women, Militarism and Vio-*

lence, Institute for Women's Policy Research, November 2001.

Chiru, Maria Cristina, Chiru, Irena, *Femei kamikaze - Terorism la genul feminin*, Editura Top Form, București, 2006.

Durkheim, Emile, *Despre sinucidere*, Institutul European, Iași, 1993.

Franks, Mary Anne, *Obscene Undersides: Women and Evil between the taliban and the U.S.*, in "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

Haddad, Simon, Khashan, Hilal, *Islam and Terrorism: Lebanese Muslim Views on September 11*, in "The Journal of Conflict Resolution", vol. 46, nr. 6, December 2002, p. 812-828.

Kurz, Anat, *Non-Conventional Terrorism: Availability and Motivation*, in "Strategic Assessment", Volume 7, No. 4, Jaffee Center for Strategic Studies, TelAviv University, March 2005.

Marret, Jean-Luc, *Tehnicile Terorismului*, Editura Corint, București, 2002.

Pape, Robert A., *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, in "The American Political Science Review", vol. 97, no. 3, August 2003, p. 343-361.

Rapoport, David C., *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions*, in "The American Political Science Review", vol. 78, nr. 3, September 1984, p. 658-677.

Razi, G. Hossein, *Legitimacy, Religion and Nationalism in the Middle East*, in "The American Political Science Review", vol. 84, nr. 1, March 1990, p. 69-91.

Stănescu, Anda-Elena, *Psihopatologie în mediul militar: Altruism și fatalism în acțiuni teroriste suicidare*, în Mr. psih. Adrian Prisăcaru, Lt. col. psih. Emil Robu, Mr. psih. drd. Ioan-Sorin Robu, Mr. psih. drd. Gheorghe Chifu, eds., *Psihologie aplicată în mediul militar*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.

Steinhäusler, Friedrich, *Amenințările teroriste la adresa țărilor NATO: O culegere de povestiri alegorice*, Revista NATO, Primăvara 2007.

Waltz, Kenneth, *Omul, statul și războiul, O analiză teoretică*, Institutul European, Iași, 2001.

Zedalis, Debra, *Female suicide bombers*, in "Carlisle Papers in Security Strategy", The Strategic Studies Institute of the US Army War College, June, 2004.

Publicații electronice

Berko, Anat, Erez, Edna, *Women in terrorism: A Palestinian feminist revolution or gender oppression?*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, December 2006, <http://www.ict.org.il/page/9102.php>

Beyler, Clara, *Messengers of Death. Female suicide bombers*, International Institute for Counter-Terrorism, February, 2003; www.ict.org.il/articles/staffarticles

Ganor, Boaz, *The Rationality of the Islamic Radical Suicide Attack Phenomenon*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, March 2007, www.ict.org.il/articles

---

TERRORISM AND THE TRAPS OF FEMALE MARTYRDOM. STRATEGIC AND PSYCHOLOGICAL IMPLICATIONS

This Paper addresses the women's "emancipation" delivered in a grotesque manner by the terrorist phenomenon. By accepting to become human bombings these women "promotes" their gender besides criteria such as country, religion or leader. The suicide act becomes this way a synonym of a feminist movement and also a modality to equalize genders.

Conclusions indicate that the female suicide bombers are one of the most extreme exploitation forms. The emancipation game is lost in a "no-win situation", even before its beginning. The liberty illusion through direct contact with the other gender is only temporary and the gender relations – between the leading man and the obedient woman – are undoubtedly transposed into the terrorism zone, according to the classic pattern of the patriarchal society.

AMINTIRI DIN CARIERA UNUI DIPLOMAT

ambasador ELIEZER PALMOR, Israel

Din străfundurile memoriei am cules un mănunchi de episoade care, în afara celor două momente inițiale, nu au între ele legături de substanță, ci numai afinități de structură, în sensul că ele toate sunt derivate din istoria activității profesionale a diplomatului care-și deapănă amintirile.

Primele două episoade rememorează situații provenite din festele pe care ți le poate juca vârsta înaintată, capabile să provoace rezultate penibile.

1. În ultima săptămână a lunii mai 1967 a sosit în vizită oficială în Israel biologul acad. prof. Edmond Nicolau, invitat nu ca om de știință, ci în calitate sa de vicepreședinte al Marii Adunări Naționale, așa cum se numea atunci Parlamentul României, însoțit de soția lui. Vizita, o premieră semnificativă pe plan politic în acel timp de ostilitate fățișă a blocului comunist, s-a dovedit a fi fost de fapt prima rândunică prevestitoare a unei primăveri interesante în relațiile dintre România comunistă și statul Israel.

Eram atunci tânăr diplomat, însărcinat în cadrul Departamentului Europei de Răsărit din Ministerul de Externe cu monitorizarea relațiilor noastre cu țările din blocul comunist, inclusiv cu România, și am fost desemnat să primesc oaspeții pe aeroportul din Lod și să-i însoțesc pe toată perioada vizitei. Aveam să mă îngrijesc de realizarea întocmai a programului plănuit în așa fel încât să satisfac așteptările unei personalități de rang înalt, despre care, mai ales privind calitățile sale umane, aveam să aflu doar pe parcursul zilelor petrecute împreună. Nu mai vorbesc de surpriza pe care mi-a rezervat-o soția academicianului, Raya Nicolau, care, după ce s-a convins că poate avea încredere în mine, m-a rugat să intermediez o întâlnire cu rude ale sale care trăiau la Givataim.

Doamna Nicolau, așa cum prevedeau consemnele de conduită în România, nu putea întreține legături cu rude din străinătate și nu știa adresa lor exactă, dar, până la urmă, am reușit să le localizăm și să organizăm o întâlnire încărcată de emoții intense.

În program era prevăzută, între altele, o vizită protocolară la președintele statului, Zalman Shazar. Pe atunci nu exista încă somptuoasa reședință președințială de astăzi situată în cartierul Talbie din Ierusalim și președintele Shazar trăia, ca și predecesorul său, în ceea ce se numea „cabana” (tzrif, în ebraică) președintelui Ben Zwi. Aceasta era, de fapt, o construcție din cărămidă, ridicată pe locul unde fusese ani de zile cabana soților Ben Zwi, construită în același stil.

Întâlnirea cu președintele Shazar a avut loc în salonul cabanei la care au participat directorul Cabinetului președințial, directorul Departamentului Europa de Răsărit din Ministerul de Externe, Arie Ilan, și ministrul României în Israel, Valeriu Georgescu. Funcția de interpret în convorbire am luat-o asupra mea.

Convorbirea ca atare era lipsită de importanță, dincolo de însuși faptul de a fi fost ținută. Însă partea interesantă a discuțiilor a început atunci când, răspunzând cuvintelor de salut ținute de academicianul Nicolau și mesajului politic stereotip prescris musafirului de mandatarii săi, președintele Shazar s-a aventurat total debusolat în direcții politice delicate, evocând idei și propuneri cu totul nelalocul lor.

În timp ce Shazar vorbea, directorul Departamentului meu din minister mă privea îngrijorat, trimițându-mi semne vădite de disperare. Sesizând dificultățile în discursul lui Shazar, am hotărât pe loc să nu traduc spusele sale, ci să spun în schimb ceea ce am fi dorit să exprime președintele nostru.

Cum nimeni din israelienii prezenți la convorbire nu aveau habar de ceea ce făceau, Arie Ilan continua să-mi trimită semnale de disperare, dar eu l-am privit zâmbind, în timp ce, chipurile, traduceam și îmi vedeam liniștit de treabă.

Când convorbirea a luat în cele din urmă sfârșit, Ilan s-a repezit la mine și m-a întrebat îngrijorat: „Cum ieșim din această încurcătură? Ce vor spune românii când vor auzi cele ce a spus Shazar?” Când i-am explicat lui Ilan cum am ocolit obstacolele presărate de Shazar, s-a luminat la față și, cucerit de un surâs enorm, mi-a strâns mâna cu căldură, încântat.

Zalman Shazar avea atunci 78 de ani, dar arăta mult mai în vârstă. Se vede că îmbătrânim în ritmuri diferite și acumulăm deficiențe de natură și dimensiuni variate.

2. După cinci ani am nimerit fără să fi fost prevenit în prealabil într-o situație asemănătoare. În 1972 a avut loc la Bruxelles un eveniment de mare răsunet internațional – primul Congres mondial pentru drepturile evreilor din Uniunea Sovietică. În acel timp eram secretar I însărcinat cu probleme de presă, cultură și informare la ambasada noastră din Belgia și Luxemburg. În echipa restrânsă care s-a ocupat de organizarea congresului, la care au participat zeci de personalități eminente din lumea liberă, eu am reprezentat autoritatea israeliană care a programat evenimentul. David Ben Gurion urma să deschidă dezbaterile cu un discurs programatic rostit în ședința inaugurală. Dar, după cum pretinde un vechi proverb est-european: „planuri face omul, dar cine dispune realizarea lor este Dumnezeu în persoană”.

Ben Gurion sosise bolnav la Bruxelles – suferea de o gripă virotică – și medicii au hotărât să rămână câteva zile în pat, la hotel. Restabilit în bună parte, în urma tratamentului primit, Ben Gurion a fost adus să asiste la ședința de deschidere a congresului și, urcat la tribună, prezența lui a electrizat asistența care l-a salutat prin ovații furtunoase. Dar, în loc de mesajul mobilizator plănuț, Ben Gurion, slăbit de boală, a părăsit locul de la prezidiu după ce a rostit câteva propoziții de salut convențional.

Ambasadorul la Bruxelles, Moshe Alon, a hotărât să convocăm o conferință de presă cu Ben Gurion, care, așa cum ne așteptasem, a trezit un larg interes în redacțiile din capitala belgiană.

Nu m-am așezat la tribună, lângă vorbitor, ci am preferat să ocup un loc în sală lângă Kurt Grunebaum, un gazetar prieten la cotidianul social-

ist „Le Peuple”. Nu trecuseră trei minute de când Ben Gurion a început să vorbească că am fost copleșit de un sentiment de îngrijorare crescândă. După cuvinte rostite în engleză, au urmat frânturi de fraze în ebraică, apoi în idiș și după aceea în rusă, totul transformându-se într-un amalgam incoerent de idei disparate. Când Ben Gurion s-a pierdut într-o critică, în limba rusă, a capitolului din „Marea Enciclopedie Sovietică” dedicată statului Israel, pe fața lui Moshe Alon au apărut semnele unei jene crescânde, întrebându-se, probabil, cum ieșim din această situație neplăcută? Între timp, vecinul meu din sală, Grunebaum, sesizase și el penibilul situației și începu să-mi șoptească: „Eliezer, trebuie făcut ceva, nu se poate continua în felul acesta!” Și când mi-am dat seama că nu ne aflam numai în fața unei dezorientări momentane, m-am dus la tribună, i-am șoptit ambasadorului la ureche că de-acum înainte eu voi traduce spusele lui Ben Gurion, el a înțeles pe loc ce aveam de gând să fac, mi-a făcut semn cu ochiul că este de acord și din acel moment am aplicat cazului Ben Gurion procedeul experimentat la întâlnirea Shazar-Nicolau.

Ascultându-mă traducând, Moshe Alon zâmbea încântat, dar și prietenul meu Kurt Grunebaum s-a liniștit și părea mulțumit, deși el nu putea să sesizeze „corecturile” pe care le-am aplicat spuselor lui Ben Gurion. Kurt Grunebaum nu înțelegea rusa și ebraica...

În 1973 David Ben Gurion avea 86 de ani...

3. Spre sfârșitul lunii mai 1967, când criza care a declanșat Războiul de șase zile s-a agravat în mod amenințător, ministrul de externe, ca și primul ministru de altfel, s-au instalat în birourile care stăteau la dispoziția lor în cartierul „Hakiryá” din Tel Aviv (de la independența statului, sediul Ministerului Apărării se afla în același cartier). Mutarea șefului diplomației israeliene la Tel Aviv a condus la transferarea activității politice internaționale a statului la nivel ministerial, din Ierusalim la Tel Aviv. Ambasadorii marilor puteri aspirau în mod firesc – și au și obținut acordul – să comunice direct, fără eșaloane intermediare, fie cu ministrul de externe sau chiar cu primul ministru la Tel Aviv. Presa a publicat la timpul său, de exemplu, audiența acordată de premierul Levi Eshkol, trezit din somn în miez de noapte, îmbrăcat în halat și pijama, ambasadorului sovietic Dimitri Ciuvahin. Instruit de ai săi, diplomatul era grăbit să ne acuze că am urzi declanșarea războiului împotriva Siriei și ca dovadă a invocat minciuna cum că trupele noastre

s-ar afla concentrate în dispozitiv de luptă, la granița țării vecine. Dezmințind acuzarea, primul ministru a propus ambasadorului sovietic să se deplaseze împreună, imediat, în inspecție la granița siriană, dar acesta a refuzat, știind că acuzația guvernului său era o minciună.

Un diplomat sovietic acționa pe bază de instrucțiuni extrem de riguroase. Acesta nu dispunea de libertatea improvizarilor și a inițiativelor personale. Și totuși...

Am asistat la audiența dramatică acordată de ministrul de externe Abba Even, ambasadorului Ciuvahin, venit să anunțe hotărârea guvernului sovietic de a rupe relațiile diplomatice cu Israelul. Știam că acesta era motivul solicitării audienței, întrucât primisem cu puțin timp înainte telegrama ambasadorului nostru la Moscova, Katriel Katz, care ne informa despre convocarea lui, în același scop, la unul din adjuncții ministrului de externe, unde a fost informat de hotărârea luată și că are la dispoziția lui, el și personalul ambasadei, 48 de ore ca să părăsească Uniunea Sovietică.

Atmosfera în biroul ministrului Even era încărcată și electrizantă. Ciuvahin, însoțit de unul din colaboratorii săi, a procedat fără nicio introducere, pe un ton grav și o expresie încordată a feței, să citească textul oficial al hotărârii de rupere a relațiilor diplomatice, acuzând guvernul nostru că după ce a promovat o politică agresivă, a declanșat un război aservit intereselor imperialiste ș.a.m.d.

Abba Even, eminent om de stat și diplomat de mare anvergură, a răspuns în esență că relațiile diplomatice constituie instrumentul *par excellence* menit să permită statelor care au divergențe de păreri să discute aceste divergențe căutând să le găsească soluții. Însă Ciuvahin, diplomat sovietic, nu avea mandat să susțină un dialog rațional, ci doar să declame textul prescris și nimic altceva.

Am însoțit pe Ciuvahin și colaboratorul său până la mașină. Pe drum, uitându-se la mine m-a fixat cu o privire tristă care parcă voia să-mi spună: „Ei, ce crezi tinere, parcă eu nu știu că aveți dreptate? Dar misiunea mea nu era să caut unde se află dreptatea, ci să vă recit minciunile din textul ce mi s-a impus...”

Sosit la mașină, ne-am strâns mâna și ne-am despărțit cu salutul stereotip: „Do svidanie”. În același timp mă întrebam însă în sinea mea: oare, destinul ne va îndruma să ne mai revedem cândva, undeva? A trecut mult timp de atunci și între timp am fost de două ori în Uniunea Sovietică și de mai

multe ori pe alte meridiane ale globului, dar cărările destinului nostru nu s-au mai încrucișat niciodată.

4. Abba Even se bucura de un prestigiu enorm pe plan internațional, mai puțin însă pe plan național, căci poziția lui în interiorul țării, în ceea ce se numește opinia publică israeliană și în partidul său politic, era mai degrabă șubredă și anemică. S-ar putea spune că el a fost un om politic lucid și vizionar, dar nepriceput în ce privește manipulările politice; era capabil să sugereze soluții unor probleme politice de mare anvergură, dar incapabil să mobilizeze (și eventual să capitalizeze) suportul maselor populare exprimat în voturi. Pe lângă aceasta, uneori se purta de parcă ar fi fost un „astronaut”, adică cineva care dădea impresia că plutea la nivelul norilor și se mai și întâmpla să nu recunoască oameni cunoscuți aflați în preajma lui.

Iată un episod comico-bizar ilustrând cele afirmate anterior: Legația română din Tel Aviv se aflase la un moment dat, în luna iulie 1967, din cauza unei absențe temporare a ministrului Valeriu Georgescu, sub conducerea lui Neagu Ionescu numit din această pricină însărcinat cu afaceri ad interim. Ionescu m-a contactat spunând că este purtător al unui mesaj important care nu poate fi transmis decât lui Abba Even personal. Toate încercările mele de a-i propune un alt interlocutor sau măcar să dezvăluie care este obiectul „mesajului important” nu au reușit să spulbere încăpățânarea lui Ionescu. Neavând încotro și luând în seamă sensibilitatea română după ce Legația lor a rămas unica misiune diplomatică comunistă în Israel, am recomandat să i se acorde audiența solicitată. Audiența a avut loc în ziua de 31 iulie 1967.

L-am însoțit pe Ionescu la cabinetul ministrului, care ne-a primit după câteva minute petrecute în sala de așteptare, întâmpinându-ne la intrarea în biroul său. Mare mi-a fost surpriza când Even mi-a strâns mâna mie, dar nu și cea a lui Ionescu, începând să converseze încă înainte de a ne fi așezat pe canapeaua instalată în fața fotoliului său. De ce a procedat astfel ministrul, mă întrebam? Și n-am găsit altă explicație decât aceea că Even a greșit crezând că eu sunt diplomatul român și Ionescu, omul casei. În relații de familie se obișnuia ca să se renunțe la anumite gesturi formale și de aceea Even a găsit că omul casei poate fi neglijat. În schimb, Ionescu a fost recompensat la plecare, când Even de astă dată a strâns mâna lui, dar și nu a mea.

De altfel, obiectul întâlnirii – remiterea unui document privind cooperarea tehnico-științifică

între țările noastre – nu a justificat o audiență la ministru. Ionescu a solicitat audiența ca să poată raporta ministerului său că a avut o întrevedere cu Abba Even, ca apoi succesul său să-i fortifice prestigiul în ochii superiorilor de la București. De altfel, raportul trimis de Ionescu la București a fost inclus în volumul „România-Israel. Documente diplomatice 1948-1969”, editat de Ministerul Afacerilor Externe român în anul 2000.

5. În toamna anului 1968, în perioada marilor speranțe de umanizare a socialismului produse de revoluția non-violentă consacrată de istorie sub denumirea de „primăvara de la Praga” au apărut câteva schimbări promițătoare în perimetrul raporturilor între Cehoslovacia și Israel. Printre alte manifestări de destindere a relațiilor tensionate la maximum în anii trecuți, am salutat cu satisfacție vizita unui reputat gazetar și scriitor slovac, B. Mniacko, venit să se informeze despre situația politică din țara noastră. Mniacko a solicitat și i s-a acordat o întrevedere cu premierul Levi Eshkol.

L-am însoțit pe oaspete la Eshkol, care a insistat să converseze cu gazetarul slovac în limba rusă. Dar rusa lui Eshkol, după câteva decenii de când a încetat să se folosească de ea în permanență, era destul de ruginită și din când în când mi se adresa întrebând, de exemplu: cum se spune cutare cuvânt în limba rusă, de exemplu „mitralieră”, „artilerie” și alți termeni militari și politici de care nu-și mai aducea aminte. Mniacko aștepta cu răbdare ca primul ministru să iasă din încurcăturile lingvistice apărute și lua notițe fără să zâmbească într-o situație cu conotații câteodată comice.

Interviul care s-a desfășurat într-un mod care a satisfăcut aspirațiile gazetarului a durat mai mult de o oră.

Când am ieșit din biroul premierului, seara se lăsa pe colinele Ierusalimului. L-am expedit pe Mniacko la hotel cu mașina oficială ce ne aștepta în curte, iar eu am comandat un taxi să mă ducă acasă. În timp ce așteptam în holul de intrare la Președinția Consiliului de Miniștri, l-am zărit pe Eshkol coborând încet scara, se vedea ca era obosit bine. Ajuns lângă mine m-a privit zâmbind – avea un zâmbet de o mare bunătate – și mi-a spus, după un suspin reținut, făcând aluzie la dificultățile întâmpinate în căutarea de expresii rusești: „Asta este tinere, n-ai ce-i face, așa este când ești bătrân” și a continuat să coboare ultimele trei trepte, mergând spre mașina de serviciu care-l aștepta.

6. Ambasada noastră din Buenos Aires, care a fost distrusă în 1992 de o mașină încărcată cu exploziv, condusă de un terorist Hezbollah sinucigaș, se afla în vecinătatea Ambasadei României. Numai o singură casă separa cele două clădiri de pe strada Aroyo, una din arterele elegante din centrul orașului. Clădirea ambasadei noastre a fost construită după modelul unui mic „hotel” parizian și când intrai prin holul de la parter te găseai în fața treptelor largi de marmură alb-cenușie ce duceau spre salonul enorm de la primul etaj. Odată ajuns la acest nivel, copleșit de splendoarea vitraliilor și a înfloriturilor dispuse de-a lungul pereților, aveai impresia că ai pătruns într-o lume de mult apusă. Din nefericire, ceea ce nu mai există astăzi nu este iluzia unei lumi ce nu mai este, ci clădirea care a fost distrusă în urma directivelor primite din Teheran de către grupul terorist Hezbollah.

Deși vecini, nu prea am cultivat legături cu colegii din ambasada din apropiere. Din când în când ne întrebam, mai în glumă mai în serios, oare unde au reușit românii să implanteze în pereții noștri microfoanele destinate culegerii de informații? Am fost ministru în Argentina în perioada 1980-1982, când țara mai era stăpânită de generali, iar România se afla încă încătușată de teroarea comunistă.

La vreo trei luni după sosirea mea la Buenos Aires, în mulțimea care participa la o recepție diplomatică am surprins figura unui om cunoscut. Nu a durat mai mult de câteva secunde până ce am identificat persoana respectivă. Ani de-a rândul îi văzusem fotografia, afișată în birourile organizațiilor administrative și de stat în România și purtată pe străzi cu ocazia manifestărilor de masă prilejuite de sărbători de importanță națională. A fost un timp membru în Biroul Politic al Partidului Muncitoresc Român, prim ministru și apoi secretar general al Sindicatelor, iar acum pe Gheorghe Apostol – căci de el este vorba – l-am descoperit spre surprinderea mea ambasador în Argentina. Înlăturat de Ceaușescu din conducerea partidului și a statului, Apostol a fost trimis cât se poate de departe de casă și de treburile țării.

L-am observat un timp cum stătea singur și privea mulțimea angajată, perechi-perechi, în conversații, după cum se obișnuiește la recepții diplomatice. Când m-am convins că Apostol este în acest loc un necunoscut fără șanse ca cineva să-l scoată din izolarea penibilă în care se afla, m-am apropiat de el și m-am prezentat vorbind românește.

Dintr-odată, Apostol s-a luminat la față de un zâmbet care trăda uimirea și m-a întrebat: „Dar cum se face că vorbiți limba română? Ați fost la post în România?” Cum nu vroiam să întind vorba cu detalii de biografie, chiar la prima noastră întâlnire, m-am mulțumit să spun că: „N-am fost în post în România, însă – precum știți – cunoașterea mai multor limbi este un privilegiu al diplomaților”. Apoi, Apostol a continuat să vorbească înflăcărat de prietenii săi evrei care au plecat în Israel, ca, în cele din urmă să mă întrebe: „Prietenul meu cel mai bun, Abramovits, era tovarășul meu în mișcarea sindicală. Cred că trăiește la Tel Aviv. Îl cunoașteți, cumva?” Bineînțeles că nu-l cunoașteam și i-am răspuns: „Țara noastră este mică, dar totuși destul de mare ca să nu ne cunoaștem cu toții. În afară de aceasta, eu locuiesc la Ierusalim”.

Ne-am despărțit exprimându-ne dorința de a ne revedea curând, dar nu ne-am revăzut decât în mod sporadic la alte recepții, unde am schimbat întotdeauna câteva fraze de prietenie și simpatie. Însă, în timp ce conversam cu colegi, gazetari și oameni politici, de multe ori l-am observat pe Gheorghe Apostol la recepții, care ca și prima dată, îmbrăcat în același costum gri, stătea singur, singur de tot la periferia salonului, privind mulțimea din jur cu aceeași privire meditativă, dar tristă, de parcă se fixase pe un gând îndepărtat.

7. Scurt timp după sosirea mea la Paris în 1984 am reprezentat Israelul la masa celebrată în memoria „eroului de la Bir Hakeim”, generalul Pierre Koenig. Invitația noastră la ceremonie s-a datorat faptului bine cunoscut că generalul a nutrit sentimente de profundă prietenie pentru țara noastră și a militat până la sfârșitul vieții sale, ca ofițer de rezervă, în favoarea intensificării colaborării între Franța și Israel.

Nu cunoașteam pe nimeni din cei prezenți la masa celebrată în Catedrala din incinta Complexului Invalizilor din Paris, care a fost pentru mine prima ceremonie religioasă catolică la care asistam în Franța. Am urmărit de aceea cu interes textele recitate – pe lângă acelea din Evanghelie, două capitole din profetul Isaia – și bineînțeles psalmii psalmodiați melodic și agreabil până și urechilor obișnuite să se delecteze cu sunete muzicale de altă natură.

La un moment dat, asistența este invitată să se așeze în genunchi, dar nefiind catolic am rămas în picioare și, plimbându-mi privirea în jur, am văzut alte

două persoane care au procedat la fel ca mine – un ofițer sovietic și unul francez. Nu m-a surprins gestul ofițerului sovietic, dar cine să fi fost ofițerul francez?

Acesta mă fixase și el îndelung, dar răspunsul la nedumerirea mea l-am primit doar la ieșirea din catedrală, când francezul apropiindu-se de mine s-a prezentat zâmbind: „Sunt generalul-inginer Michel Darmon și sunt evreu cu adevărat, ceea ce explică atitudinea mea în timpul mesei”. I-am strâns mâna cu căldură și i-am spus cât de mult mă bucură să-l cunosc personal.

În anii mei în Franța am întreținut strânse legături cu generalul Darmon, care, trecut între timp în rezervă, a fost ales, la fel ca generalul Koenig, președinte al „Asociației de Prietenie Franța-Israel”. Ceea ce nu înseamnă că am conviețuit în permanență în mod armonios, deoarece generalul Darmon a proferat poziții de dreapta intransigente, în ce privește politica noastră față de conflictul cu arabii, care nu lăsa spațiu flexibilităților tactice, fără de care orice negociere diplomatică rămâne un exercițiu imposibil.

8. Împreună cu directorul general al UNESCO am organizat în decembrie 1993 prima întâlnire între intelectuali israelieni și palestinieni, care s-au reunit la Granada, în Andalusia (Spania). Pe lângă nucleul de intelectuali israelo-palestinieni au participat la întâlnire invitați din țări arabe, Europa și Statele Unite. Întâlnirea a avut ca scop elaborarea unei fizionomii practice a păcii, așa cum participanții propun ca aceasta să fie statornică a doua zi după încheierea negocierilor politice.

Pe de o parte Andalusia, simbol al conviețuirii fructuoase între evrei și musulmani în Evul Mediu și pe de altă parte Alhambra – unde regii catolici Ferdinand și Isabela au semnat Decretul de expulzare a evreilor din Spania în 1497 – au creat, prin încrucișarea însăși de simboluri contradictorii o atmosferă aparte și stimulative de speranțe într-un consens posibil între grupări până ieri divergente.

Despre intervențiile participanților palestinieni în dezbateri voi spune aici doar atât că speranțele noastre s-au spulberat copleșite de o dezamăgire totală. Intelectualii din Ramalla și Gaza au dovedit că erau incapabili să se desprindă fie numai temporar de preocupări cotidiene aservite exclusiv condamnărilor obsesive ale calamităților ocupației, reale sau imaginare. În loc de a se asocia eforturilor comune în vederea elaborării unei

formule a stabilizării situației viitoare, răspunzând năzuințelor proclamate de programul întâlnirii, aceștia s-au angajat într-o campanie menită să-i determine pe colegii israelieni să militeze împotriva ocupației.

Însă, cele trei zile la Granada au generat în cugetul meu rezonanțe încărcate de emoții evreiești. Asistând la sedința inaugurală a întâlnirii în sala tronului din Alhambra, atenția mea a fost distrasă de imagini din acel trecut îndepărtat de parcă nobilii îmbrăcați în costume de epocă se aflau lângă mine ascultând discursurile care făceau apel la reconciliere și cooperare pașnică între israelieni și palestinieni. Dar satisfacția maximă în „proiectul Granada” am găsit-o când, împreună cu Shimon Peres, ministrul de Externe al statului Israel, am vizitat catedrala principală din oraș unde sunt îngropați regii catolici. Ne-am oprit câteva minute în fața mormântului acoperit de statuile culcate ale lui Ferdinand și Isabela și fixându-mi privirea în ochii lor sculptați în marmură mi-am șoptit: „Ei bine, Maiestate! Voastre, ați crezut că alungându-ne pe drumul pribegiei veți pune capăt existenței poporului evreu. Dar uite că socoteala voastră a fost greșită, căci, noi, demnitari ai statului evreiesc suveran, ne aflăm acum în fața resturilor voastre și nu pot să nu vă spun, că până și numai gândul la persoana voastră stârnește în mine un dispreț fără sfârșit”.

9. În încheiere, vreau să evoc întâlnirea mea cu generalul Augusto Pinochet, la începutul guvernării sale de dictatură, dar în preajma retragerii sale din viața politică activă ca președinte al Republicii Chile.

În 1990, în calitatea mea de director al Direcției America Latină din ministerul israelian de Externe, am fost desemnat ca împreună cu președintele Knesset-ului, Dov Shilansky, să reprezentăm statul la ceremoniile transmiterii frâielor puterii („transmisión del mando”, în spaniolă) din mâinile președintelui Pinochet în cele ale președintelui nou ales, Aylwin. Înainte de ceremonia protocolară propriu-zisă care urma să aibă loc în Parlamentul instalat la Valparaiso, era prevăzută o vizită de rămas bun la președintele care se retragea de la putere, Augusto Pinochet.

L-am întâlnit pe Pinochet în amurgul ultimei sale zile ca președinte în biroul său din faimosul palat „La Moneda”. Acesta ne-a primit cu o mână caldă și un surâs larg pe față și după un schimb de

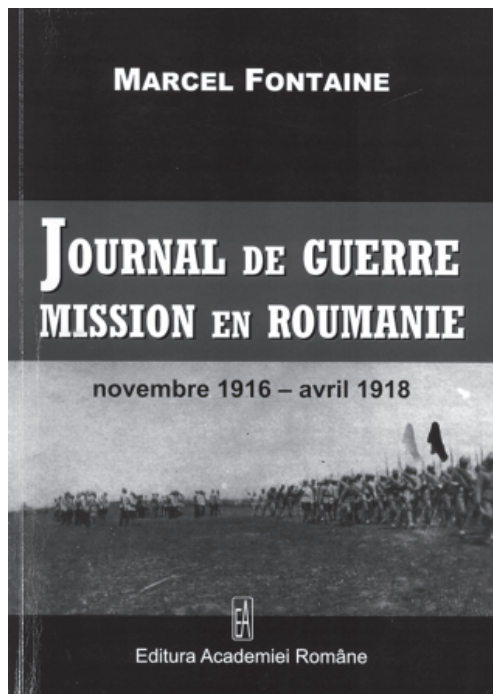
câteva fraze hazlii cu ambasadorul nostru la Santiago, Dani Mokadi, Pinochet ne-a spus: „Poate vă surprinde faptul că mă bucur să fi pierdut alegerile (Pinochet nu și-a prezentat candidatura directă, dar toată lumea știa „secretul”, că ministrul Economiei este mâna lui dreaptă, iar acesta a obținut peste patruzeci la sută din votul electoratului având ca adversari o coaliție de douăzeci de partide). Căci – continua Pinochet – dacă aș fi câștigat, Statele Unite, ca și voi de altfel, m-ați fi acuzat că am falsificat rezultatele”. Confesiunea neașteptată a bătrânului militar convertit în om politic m-a uimit sincer, dar fraza următoare din monologul lui m-a pus direct pe gânduri. El a spus: „N-aveți nici o grijă, sau, de fapt, vă propun, da, aveți de ce să vă fie grijă, căci sunt convins că-mi veți duce dorul, adică vă veți gândi la mine – la umbra noului regim în Chile – cu nostalgie”.

Recunosc că pronosticul lui Pinochet nu a fost exagerat peste măsură. După ce Pinochet a murit, toate organele de presă, la noi și în străinătate, s-au repezit asupra biografiei sale, concentrându-se asupra păcatelor dictatorului care a reprimat cu mână forte insurgența socialist-comunistă din Chile și a îngăduit infrafracțiunile comise de administrația lui în domeniul drepturilor omului. Într-adevăr, păcatele evocate au fost adevărate și infrafracțiunile reproșate reale, dar moștenirea lăsată de Pinochet țării sale nu se limitează numai la contabilizarea aspectelor negative din anii lui la putere. Pinochet nu a fost numai un dictator sanguinar – un dictator care a primit peste patruzeci la sută din votul liber exprimat de electoratul chilian –, ci și responsabilul unei politici economice care a facut din Chile (încă și astăzi) prima putere economică din America Latină. Pare paradoxal, dar adevărul este că generatorul democrației parlamentare renăscute în Chile este nimeni altul decât același dictator Pinochet, care nu a abandonat frâiele puterii fiindcă a fost silit, ci fiindcă a permis, așa cum promisese, alegeri libere pe care le-a pierdut și l-au trimis, în cele din urmă, la pensie.

Rareori un adevăr poate să nu fie complex și multilateral. Nici adevărul lui Augusto Pinochet nu poate fi altfel, adică unilateral.

Cuvinte-cheie: vizită protocolară, discurs, audiență, mesaj, interviu, recepție diplomatică, negocieri politice.

**O EXEPTIONALĂ MĂRTURIE
DE PE FRONTUL ROMÂNESC ÎN 1917:
JURNALUL DE RĂZBOI AL LUI MARCEL FONTAINE¹**

Academia Română ne face aleasa surpriză a publicării în editura sa a unui izvor francez de mare valoare despre Marele Război (1914-1918).

Cititorilor revistei noastre, Marcel Fontaine nu le este un necunoscut, participarea sa la misiunea militară franceză a generalului Berthelot fiind înfățișată într-o conferință susținută chiar de el la Universitatea din Iași în decembrie 1934 și republicată în „Revista de Istorie Militară”¹. Dar abia acum întâmplările din urmă cu 90 de ani și adevărata personalitate a autorului se dezvăluie pe de-a-ntregul.

Meridional, profesor de geografie la Școala normală de institutori din Foix, a fost mobilizat 25 de ani, ca atâția alți ofițeri de rezervă, și trimis în prima linie în Belgia, Champagne, Artois, la Verdun și pe Marna. În noiembrie 1916, locotenentul Fontaine trage lozul cel mare, sau cel puțin așa a crezut, fiind admis printre voluntarii ce urmau să facă parte din misiunea Berthelot pentru România². Marcel Fontaine nu este cătuși de puțin ipocrit, el este în culmea fericirii pentru că a scăpat după doi ani și jumătate de înfiorătoare viață de infanterist pe frontul francez (p. 3); în plus are satisfacția geografului înaintea căruia se deschid noi orizonturi.

Dar, ceea ce deosebește pe fostul profesor de majoritatea celor opt milioane și jumătate de francezi mobilizați și de numeroșii combatanți ai marii conflagrații, este tăria, obișnuința ținerii unui jurnal zilnic, unde atenta observație a celor din jur concurează lucida introspecție. Viziunea este, se poate spune, mereu în linia întâi, a „căpitanului de front” ce-și impune să fie alături de combatanții direct implicați, de soldații din tranșee, aproape de care și-a construit propriul adăpost.

*

La 17 noiembrie 1916, locotenentul Marcel Fontaine pornește din tranșeele de la Treport pe Marna spre Paris. „Vive la Roumanie” este strigătul izbăvirii sale de frontul francez. Dar pe marea pândită de submarinele germane, călătoria misiunii Berthelot se dovedește prea primejdioasă, așa că a fost ales un itinerariu „clandestin”, cu grupuri de câte 6 civili prin Norvegia și Suedia. Plecați prin Londra și Newcastle, cei 6 ai grupului Fontaine se îmbarcă abia la 6 ianuarie 1917 și ajung, prin Bergen, Christiania (Oslo), Stockholm și, prin Finlanda, la 14 ianuarie, la Petrograd. În continuare civili și, pentru rațiuni de economie republicană, înghesuiri la clasa a II-a de subofițerii ruși, francezi noștri ating prin Kiev Nistrul, la 22 ianuarie 1917. Geografal percepe imediat schimbarea: „Dimineața aceasta peisajul s-a modificat. Desigur e tot zăpadă, dar Basarabia îmi apare ca o succesiune de coline, cu câmpii foarte înguste, cu arbuști și arbori, îmi aduce aminte perfect prin peisajele sale cu orișice colț al Franței” (p. 35). Abia la 23 ianuarie 1917 ajung în gara Iași și dincolo de profilele bisericilor și caselor, a cazarmii de la Copou, ceea ce-

impresionează sunt soldații în zdrențe, dar perfect respectuoși față de ofițerii străini și gata să dea o mână de ajutor. Într-o notă de subsol, Marcel Fontaine adaugă: „După 40 de ani, toate amănuntele acestei mici scene au rămas la fel de clare în amintirea mea. Din spectacolul acestei mizerii și instinctive solidarității între acești umili, a tășnit de la început din mine adâncă simpatie pentru poporul român care, de atunci, a rămas neștirbită” (p. 41).

Grupul de francezi debarcă într-un Iași al refugiului, al unei ierni de lipsuri, foamete și mizerie. La Banca Moldovei, francul, de obicei la paritate cu leul, ajunsese deja la 1,50 lei (p. 43). Cantina rusă din gară, mai bine aprovizionată, era condusă de ofițerul Purișkievici, care nu era altul decât fostul deputat al Dumei, amestecat în asasinarea lui Rasputin și care căuta astfel să i se piardă urma (p. 45). După caldă primire la gazdele din Iași, circulând prin oraș constată aceeași discrepanță între ținuta ofițerilor cu mantale îmblănite și soldații români în uniforme zdrențuite, adesea cu convoaie de care cu cai sau boi. Pretutindeni ruși, coloane masive de câte 8, cântând lente meloape: „Înaintează greoi, bine îmbrăcați, purtând o raniță, o mică marmită, adesea un baston, dar nu puști³; cei mai mulți tineri; când coloana se oprește, se prăvălesc pe jos, muți” (p. 47). Marcel Fontaine îi cunoaște din Champagne, unde o divizie rusă fusese trimisă să simbolizeze trăinicia alianței cu Franța (p. 47), dar aici datorită acestor prime imagini avea, mai mult ca pe frontul francez sentimentul nimicniciei umane. Privilegiați față de civili – care suferau privațiuni cumplite – ofițerii se puteau aproviziona de la Manutanța armatei. Pornește de la Iași spre Vaslui, trenul său fiind întârziat ca urmare a cumplitelui accident de la Ciurea („La război nu se moare doar pe front”, p. 52) și ajunge la Grajduri, la statul major al diviziei la care fusese repartizat. Drumul de la Vaslui la Grajduri îi prilejuiește contactul cu căruța românească; este întovărașit de un sublocotenent român cu revolverul pregătit contra lupilor și rușilor, gata și unii și ceilalți să atace călătorii singuratici (p. 53). La Grajduri, primirea ce i se face din partea ofițerilor români este mai mult decât cordială: „Sunt cu adevărat infinit mai bine primit în această văgăună din fundul Moldovei decât am fost la Christiania, Stockholm și mai ales la Petrograd” (p. 57). Se obișnuiește chiar și cu „polenta” locală – mămăliga, nu și cu ceapă, și usturoiul folosite din plin la orice mâncare, cum i se pare. Este repartizat pe lângă un regiment în refacere, (63/79 colonel Buciumeanu) al cărui comandament se afla la Frânciugi (N de Negrești-Vaslui). Colonelul comandant, necunosător al limbii franceze, rezervat, îl cazează în aceeași casă cu familia sa, obligându-l să ia și masa împreună cu aceasta, ceea ce nu i se pare lipsit de inconveniente pentru misiunea sa.

Printr-o întâmplare fericită, locotenentul român Ion Buricescu, fost profesor de franceză la liceul din Călărași, desemnat să fie translatorul căpitanului francez, a lăsat el însuși memorii care ne oferă șansa de a cunoaște, din partea cealaltă, efectul prezenței și acțiunii lui Marcel Fontaine: „Dacă n-ar fi uniforma, aș crede mai degrabă că am înainte un arab, subțire, nervos cu figura bronzată, cu ochii verzi scânteitori, cu barbă neagră /.../. Felul cum soldații execută mișcările nu îl mulțumește: sunt prea moi și lucrează prea mecanic. Spune că orice exercițiu trebuie făcut ca și cum te-ai afla într-o situație reală, în fața inamicului. Pentru asta chiar intervine în fața unui pluton și pentru că aproape nimeni nu îl înțelege, se aruncă la pământ ca să arate ce vrea să spună, se târăște ca o pisică; soldații îl privesc cu ochii mari de uimire”.

În cumplita iarnă a Moldovei anului 1917, tânărul ofițer francez, avansat temporar căpitan, nu ezită să meargă din zori la instrucții, ceea ce e uimește, și să se intereseze cum trăiesc soldații. Rația reală – 300 g de os cu rămășițe de piele, 500 g pâine, 250 g zahăr și niciodată vin – i se pare cu totul insuficientă (p. 68). Prin îndărătnice rapoarte către Divizie și Misiune va reuși mărirea ei (p. 88). Intră până și-n cele mai umile locuințe țărănești cu acoperișuri de stuf, cu podele de pământ bătut, totdeauna bine măturate, dar unde se înghesuie familiile țăranilor cu mulți copii și soldații, mulți neavând loc nici să se întindă. Bolnavii sau raniții încă nerestabiliți sunt amestecați cu soldații sănătoși, iar medicamentele lipsesc: „Am strunit repulsia mirosului meu și oroarea pe care o simțeam înaintea acestui spectacol și m-am aplecat peste toată această viermuială, m-am băgat în toată această mizerie, din păcate neputincios să le aduc o ușurare materială și, din cauza necunoașterii limbii, fără să fiu în stare de vreun cuvânt de compătimire” (p. 68).

După ce vede, instrucția nu pregetă să le vorbească îndelung ofițerilor regimentului său despre experiența sa în domeniu și modificările pe care trebuie să le aibă în vedere. Colonelul și familia sa nu înțeleg ce-l mână să plece dimineața în fiecare zi pe drumuri ninse și ger, cu calul înotând în nămeți, spre cantonamentele companiilor pentru a lua parte la instrucție și exercițiu. Socoate aceasta o „îndeplinire firească a datoriei cotidiene” și atât de ușoară față de cele îndurate doi ani și jumătate pe frontul francez.

Vizitează din ce în ce mai îngrozit infirmeriile din sate – cu săli împuțite, unde sunt îngrămădiți pe paie bolnavii, cu chipuri pământii, slăbite, unii gemând sau tușind fără încetare. Indignarea sa nu mai

cunoaște margini când, la 21 februarie 1917 la prânz, găsește întinși într-o curte, în zăpadă și ninsoare 80 de noi bolnavi din regiment, așteptând de dimineață vizita medicului. Acesta, aflat în casa de peste drum, după un cheful la Iași în noaptea precedentă, ceruse să nu fie deranjat, continuând petrecerea cu două „dame” aduse de la Iași. Face o adevărată scenă francezul nostru și nu se lasă până ce nu-i vede puși la adăpost pe sărmanii oameni care, deși nu înțeleg nimic din perorația sa, îl privesc recunoscător (p. 82-84). Din păcate, întâmplarea nu impresionează deloc pe colonelul comandant. Efectul acțiunii sale nu întârzie să se producă; datorită rapoartelor sale, prin ordine de zi, ofițerii erau ținuți să se ocupe de condițiile de igienă ale soldaților (p. 74).

Dușman instinctiv al unei instrucții de paradă, cu pasul de defilare și alura de păpuși mecanice, după un tipic germanic atribuit regelui Carol I, el caută, din răspuțeri, să pregătească ofițeri și soldați pentru tipul de război cu care se obișnuise pe frontul din Belgia și Franța. Constată starea aproape generală de descurajare și opinia că rezistența nu va mai fi posibilă, țara fiind prea mică pentru acest război și dorința secretă de a ieși din luptă. Lipsurile armatei, ca și situația Rusiei, pe care a străbătut-o, nu-i dau nici căpitanului Fontaine o perspectivă prea roză (p. 92-93). A mai aflat de actele de trădare ale colonelului Alexandru Sturdza și complicilor săi, de comportamentul condamnat al unora dintre comandanți în campania din 1916.

Reușește să facă și pe colonelul regimentului său și pe adjuncții săi să facă inspecții: „și când ei nu sunt mulțumiți, colonel, maior și căpitan, cu toții își vărsau năduful asupra sergenților, caporalilor și soldaților, lovindu-i în față cu bastonul. Dacă așa ceva s-ar fi petrecut la noi, soldații i-ar fi făcut fărâme” (p. 93). Cauza deficiențelor o află în lipsa de control permanent a ofițerilor, care preferă să-și piardă nopțile cu jocul de cărți și petrecerile, iar ziua cu somnul. Fire retrasă, contemplativă, Marcel Fontaine preferă lectura și călăritul pe meleaguri care-l câștigă din ce în ce mai mult, cu toate cadavrele de cai și vite presărate pe margine, mâncate de păsări, câini și fiare. Descoperă precum un etnograf satele Moldovei centrale și atașamentul său pentru cei simpli este tot mai puternic. Desigur este un republican din sudul Franței, crescut în vremurile lui Combes, a celei de-a Treia Republici franceze tot mai roșii, masonice și violent anticlericale, dar sentimentele sale sunt cu mult mai adânci.

La 7 martie 1917 observă primul aeroplan pe cerul românesc și-și aduce aminte de numeroasele avioane văzute în Rusia, uitate pe platformele vagoanelor de pe căile ferate de garaj (p. 95).

La 13 martie, la Negrești, are prilejul să-l vadă pentru prima dată pe generalul Berthelot: „Este un bărbat înalt și foarte corpolent, chiar burtos, un mic elefant. Are capul mare cu trăsături aspre, fruntea înaltă, țeasta pleșuvă. La bărbie o bărbuță roșcată. În pofida înălțimii nu-i cătuși de puțin impozant. Are mai degrabă aerul lipsit de fineță și greoi /.../ Ne vorbește foarte simplu despre situație, despre ce lipsește și ce putem spera, fără entuziasm de comandă și nici optimism oficial, într-un chip foarte înțelept /.../. Pe scurt, acest prim contact cu marele nostru șef de aici este dintre cele mai reconfortante” (p. 101). Nu același lucru îl spune despre alți membri ai misiunii, colonelul de Roince, nepunctual, distant și cu ai săi și cu ofițerii români (pp. 109, 110).

La sfârșitul „iernii agoniei”, 1916/1917, Marcel Fontaine este doborât de tifosul exantematic: patru păduchi luați din inspecțiile sale l-au molipsit cu cumplita boală. Impresionant este tonul său de justificare și părerea de rău pentru că fiind grav bolnav a lipsit de la datoria sa. Pledează pentru nevinovăția sa în condițiile în care frecventând infirmeriile s-a contaminat; dar socotea că avea obligația morală și chiar militară să vegheze la sănătatea soldatului român: „Aveam conștiința de a înlocui cumva medicul și preotul – pe care, dealtminteri nu i-am întâlnit niciodată la căpătâiul lor în răstimpul drumurilor mele” (p. 112).

Între 23 martie și 8 aprilie 1917, un gol se produce în jurnalul căpitanului Fontaine. În cursul bolii, când i-a fost alături cu devotament medicul Wexler de la divizie, printre dovezile de caldă prietenie a fost aceea a ofițerului poet Naum – căzut peste câteva luni la datorie – și a soldatului Stoian, ordonanța sa, care-l urmează pretutindeni, „devotat precum un cățel și muncitor ca boul de plug” (p. 154). Convalescența îi aduce, odată cu primăvara, și vești bune, dintre care una, provocată chiar de el – înlocuirea locotenent-colonelului Buciumeanu de la comanda regimentului.

Având prilejul să ajungă la sediul diviziei, căpitanul francez reproduce mărturia generalului Paul Angheliescu despre negocierile ruso-române de la Petrograd și Marele Cartier rus la care luase parte. Generalismul rus Alexeev nu numai că arătase necesitatea scurtării frontului de apărare, ci și indicase pe hartă cu creionul roșu configurația optimă, spunând: „Linia de apărare română trebuie să fie Babadag, Galați, Focșani”, preconizând evacuarea întregii populații valide, a proviziilor, mutarea capitalei la Iași, a Cartierului General la Bârlad. La 3 octombrie, telegrafiasse din nou în acest sens Cartierului general

român, având în vedere marea amenințare ce se conturase pe frontul rus în zona Kovel și Minsk, unde mutase toate rezervele din necesitatea de a salva mai întâi Rusia (p. 127). Nu i se răspunsese, și astfel aceste grave neînțelegeri de comandament ar explica înfrângerea campaniei române din 1916.

Pe de altă parte, la 1 mai 1917, luând cunoștință de manifestările ruse, libere acum după prăbușirea țarismului – și tocmai în preziua lansării unei mari ofensive serios pregătite – căpitanul Fontaine se teme deja că rușii vor ceda (p. 135). În același timp aflase că, de Paști, generalul rus Sirelius, care cedase terenul inamicului la Brăila și Măcin, se înțelesese cu germanii să le predea și Galații, dar că intervenția unor unități de artilerie engleze ar fi oprit acțiunea, Sirelius fiind condamnat la moarte (p. 135).

De la 5 mai, căpitanul francez își stabilește „cartierul” la Rediu în conacul locuit de familia feminină a arendașului evreu, a cărei purtare cu totul amicală îl va câștiga. Se va consacra din nou cu abnegație instrucției soldaților și ofițerilor, învățându-i „arta tranșelor”: „este vorba de a-i face pe români să profite de experiența noastră, chiar dacă, asemeni infanteriștilor noștri din vara lui '14, aceasta nu-i entuziasmează” (p. 145). Are oroare de „muștra” cazonă, de pierderea timpului în defilări și marșuri, cu înfățișarea de marionetă mecanică a pasului de paradă german, introdus în armata română de regele Carol I (p. 192).

Stă pe capul unui pluton cu orele ca să-i învețe manevrele, deși știe că-l bombăne pentru stăruință: „Da, dar poate că mișcările pe care le pretind, îndeplinite mai târziu pe câmpul de luptă, vor salva viețile unora care, acum, după obiceiul românesc, mă trimit la dracu!” (p. 147). Ajunge la convingerea că mare parte a timpului comandantul regimentului (acum colonelul Haralambie Milcu) se pierde în hârțogărie și este de părere că mai mult chiar decât ordinele limpezi și executabile, ceea ce este cu adevărat important e controlul la fața locului și cu ochii proprii a îndeplinirii lor. Socoate totodată că reușita misiunii franceze depinde, „în foarte mare măsură de climatul de cordialitate între români și francezi” (p. 150). Suferă pentru condițiile mizere ale soldaților săi și de aceea este un exemplu mereu: „mi-este peste poate să mă gândesc că dacă mă văd întârziind ar fi îndreptățiți să mă taxeze de leneș; or sunt aici tocmai ca să alung lenea” (p. 155). De altfel cu amicul său, căpitanul Blanc, cunoscător al limbii române, era socotit de generalul Anghelescu printre cei mai serioși ofițeri ai misiunii franceze, ceea ce nu-i pare însă suficient pentru a merita decorația română la care fusese propus, întrucât nu luptase încă pe frontul românesc (p. 156). Coșmarul zilelor de pe frontul francez nu îi îngăduia nici în Moldova liberă vreă abateri de la stricta datorie. Mai cu seamă când veștile din Franța sunt groaznice: colonelul regimentului său a fost rănit, tot statul său major ucis, iar fosta sa companie a înaintat, cu grele pierderi, abia 3 km (p. 170).

Prezența ofițerului francez, solemn și scrupulos la datorie, nu a convenit excesiv. Se poate spune că doar la nivelul comandantului de divizie, a ofițerilor inferiori, a subofițerilor și trupei strădania sa a fost privită cu simpatie și interes. Pentru comandanții săi de regiment și alții de la divizie ea a fost stânjenitoare, socotită ca un control și un exemplu de stăruință, nedorit.

Căpitanul Fontaine nu este mai puțin critic față de ofițerii misiunii franceze, ale căror opinii defavorabile privind armata română nu le vede deloc justificate prin activitatea depusă spre a o instrui (p. 172). Îi par excesive inspecțiile transformate în picnicuri sau banchete, chiar dacă menite să ridice moralul, după campania din 1916 și să stimuleze frăția de arme (p. 179). Pentru ieșirea din „amortire”, vizitele regelui sunt binevenite; dar la regimentul său doar principele Carol sosește în două rânduri și căpitanul francez nu se poate abține să nu remarce adulația slugarnică a unora față de acesta (p. 186, 311-312).

În sfârșit, la 10 august 1917, regimentul său pornește pentru „proba focului”. Gazdele sale îi adaugă în căruța care-i poartă bagajele și un coteț cu găini, care îi vor da plăcerea unui ou proaspăt pe front. Din păcate, pentru orientare, tot regimentul nu dispune decât de o hartă (p. 218). Îi învață pe soldați trucurile construirii unor adăposturi individuale așa cum a deprins și el în rămășițele pădurilor din Champagne și de pe Meusa. Ajung pe podurile de pontoane pe malul drept al Siretului, bivuacând la sud de Călimănești-Putna: „Traversăm Călimăneștii, unde casele, magaziile, curțile sunt înșesate de refugiați care și-au îngrădădit în preajmă calabălăcul, cu covoarele în multe culori, prăbușiți în mijlocul lucrurilor, muți, gânditori, melancolici, cu ochii de animale hăituite” (p. 223). Totuși tânăr, căpitanul francez remarcă frumusețea unor chipuri feminine chiar și în aceste vremuri de restriște.

Captivat de jurnalul lui Marcel Fontaine nu pot să nu mă gândesc la bunicul meu, căpitan de pontonieri atunci și unul dintre cei ce se remarcaseră tocmai la instalarea, sub focul inamicului, a podurilor de vase pe care trecuse Siretul, ca și la familia bunicii mele paterne, aflată printre refugiați de la Diocheții, pe care tocmai îi descria.

La Diocheți, căpitanul Fontaine află de primele victime franceze ale bătăliei, între care căpitanul Vernet, dispărut în apele Siretului la Cozmești (p. 225). Surprins de bombardamentul german la 19 august, în absența colonelului român, regimentul este imediat dispersat și adăpostit după ordinele căpitanului Fontaine. Socotind totuși tirul german nu foarte susținut „nu fac un efort de bravură ca să rămân în picioare; de altfel, chiar dacă, după expresia lui Turenne «îmi tremură carcasa», e vorba că aceasta nu trebuia să se vadă; aici, ca și la instrucție, înțeleg să dau exemplu, camarazii mei francezi și eu de aceea am fost trimiși aici; nu că asta ni s-ar fi spus; am fost expediați în România ca instructori și nu ca să luptăm personal; dar, în fața clădirii se vede zidarul; și adevărata instrucție se face în realitate; simt și mărturisesc o oarecare mândrie să rămân singur în picioare, fără a clipi sau mișca, atunci când ceilalți în jur sunt chirciți pe burtă sau în tranșee (p. 226). Din păcate, majoritatea ofițerilor nu au dat același exemplu, iar medicul regimentului a dispărut cu totul. Între excepțiile onorabile, francezul pomenește pe colonelul Toma Dumitrescu, șeful statului major al diviziei, maiorul Luca și locotenentul Buricescu. Ofițerii de rezervă, precum acesta din urmă, i se par chiar mai conștiincioși (p. 249).

Prin Rateșul lui Haret și fostele zone împădurite, tăiate în iarna 1916/1917 fără cruțare de ruși, regimentul a ocupat tranșeele din preajma vestitei păduri Răzoare. Căpitanul francez se minunează cum au putut opri românii înaintarea germană în acest sector, care i se pare asemănător cu cel de pe frontul occidental de lângă Perthes-les-Hurlus în septembrie-octombrie 1914 (p. 237).

De acum va începe misiunea sa, zi de zi la toate pozițiile regimentului, până în linia I și chiar dincolo de ea. La 31 august dimineața, profitând de tufișurile înalte merge la 2-3 sute de metri de linia I, aducând puștile sau ranițele unor ostași germani, austro-ungari sau români căzuți și revenind în tranșee spre uimirea soldaților noștri.

Față de pericolul unor astfel de escapade pe frontul francez, aceste incursiuni în fața liniilor de aici îi fac plăcere: „îmi pare că-mi iau revanșa pentru atâtea luni petrecute sub pământ” (p. 252). Un ofițer român din tranșee îi mărturisește: „Soldații se minunează de vitejia dumneavoastră de a pleca singur în fața liniilor noastre, cu mâinile în buzunare, ca la plimbare”; ceea ce îl face să se explice în jurnal: „mi-am făcut calculul probabilităților, și apoi, în final, nu-s aici ca să dau exemplu? Am o existență cu mult preferabilă celei din tranșeele franceze; aceasta impune să plătesc, într-un fel sau altul, avantajele prezente” (p. 55). Un tranșee de zi evoca de altfel „legendara sa bravură”, dar el însuși mai constată că a început să încărunească. Ținut oarecum de rău de comandantul regimentului pentru tenacitatea sa, căpitanul Fontaine are surpriza, la 23 octombrie 1917, să se trezească la ușa adăpostului său cu generalul Eremia Grigorescu – „încă destul de tânăr, fizionomie atrăgătoare și simpatice, arătându-se foarte amabil față de mine” – și, spre deosebire de alți ofițeri superiori, nedându-se în lături să meargă și în prima linie, spre exasperarea unora dintre însoțitorii săi (pp. 296-298).

Atent la nevoile soldaților, uitați în posturi înaintate, căpitanul francez ajunge să cunoască cel mai bine situația frontului și chiar să fie ghidul colonelului comandant al regimentului (Haralambie Milcu), niciodată tentat însă să-l însoțească în prima linie (pp. 240-247). Se preocupă de perfecționarea tranșeelor și a adăposturilor, de aprovizionarea și hrana soldaților; „gradații și soldații mă primesc adesea cu un zâmbet; le face plăcere să vadă unul venit din spate care se ocupă de ei. În salutul lor mi se pare că este deopotrivă uimirea, o nuanță de adevărat respect și chiar o oarecare familiaritate, încă timidă” (p. 247). Cu toate dificultățile lingvistice, reușesc să se înțeleagă și le asculte cu atenție nevoile. Din corespondența găsită în ranițele inamice constată situația internă tot mai dificilă din Germania, mai cu seamă sub aspect alimentar (p. 252-254).

Judecă aspru metoda ofensivă a generalului Averescu, similară celei a generalilor francezi la începutul războiului, soldată și aici și acolo cu pierderi groaznice (p. 365).

De la sfârșitul lui septembrie 1917, jurnalul căpitanului Fontaine începe să semnaleze cazurile de dezertare – 50 de soldați din regimentul 74/80, 30 din 73/78, 3 declarați dintr-al său, adesea dintre cei mai buni (p. 272, 276). Socoate că, mai ales în aceste condiții, este „o obligație morală a noastră, ofițerii francezi, să păstrăm contactul cu «poilus» (soldații) români, care se simt oarecum uitați în scorburile lor, iar uitarea este un sfetnic rău, mai ales când propaganda demoralizatoare a inamicului nu încetează să se manifeste” (p. 295). În octombrie are prilejul să interogheze prizonieri alsacieni din Mulhouse, Strasbourg, Colmar, Sélestat. Ei povestesc despre hrana nu chiar insuficientă de pe acest front românesc – cafea de două ori pe zi, puțin unt sau grăsime sau marmeladă; o masă cu carne de porc sau pește cu fasole, pateuri sau mazăre; uneori un sfert de vin înlocuind cafeaua⁴. Cauza trecerii la inamic era dorința

de a supraviețui războiului; și germanii ar fi dezertat dacă ar ști că românii nu-i vor trata rău și... ar avea cu ce să-i hrănească. Dezertorii înfățișau extraordinara diminuare a forțelor germane ca urmare a ofensivei din iulie: au mai putut fi găsiți soldați doar pentru două linii de tranșee, discontinui; sunt câte 6 mitraliere la companiile de mitraliere; companiile, care avuseseră 150-125 soldați scăzuseră la 40-50 de oameni și abia acum efectivele lor au 50-60 soldați și cel mult doi ofițeri (p. 288).

Într-un drum la Tecuci pentru vaccinare, în a doua jumătate a lui octombrie 1917, află de situația dificilă făcută ofițerilor francezi de generalul Averescu: „Raporturile nu sunt satisfăcătoare decât cu acei dintre noi care nu se amestecă deloc și lasă să se continue vechile mici obiceiuri care sunt, în parte, responsabile de dezastrul din anul precedent” (p. 291).

La sfârșitul lui noiembrie, molipsit de gălbenare, este evacuat în spitalul „Beldiman” din Bârlad. Află despre înfiorătoare situație alimentară din oraș – 20 de verze pe lună de familie distribuite de primărie; lipsesc lemnele, petrolul, lumânările – dar oamenii nu prea se îndeasă să facă ceva pentru a-și ameliora traiul și se mai face, pe sub mână și un comerț rușinos cu provizii și nu numai... (p. 321, 324). Profită ca de obicei de orice răgaz pentru a citi și a-și pune la punct... gramatica română, căci se simte din ce în ce mai înrădăcinat în această parte a României.

Se întoarce la regimentul său în preajma Crăciunului spre a asista cu inima strânsă, la negocierile păcii „în mijlocul debandandei ruse”, cum își intitulează capitolul. Regimentul său este dislocat în județul Bacău, el însuși avându-și cantonamentul la Luizi-Călugăra, sat de ceangăi. Misiunea regimentului este acum mai ales de menținere a ordinii în spatele frontului amenințat de trupele ruse în soluție. În vreme ce generalul Scerbacev a ordonat trupelor ruse să nu părăsească frontul, ceea ce i se pare inutil, află că aliații au pus României condiția să lupte până la capăt, indiferent dacă ar avea aceeași soartă cu a Serbiei, ceea ce-i provoacă remarcă ironică: „rejouissant” („îmbucurător”, p. 354).

Un nou capitol este consacrat pentru ceea ce numește „Diversiunea sărbătorilor românești”, din iarna 1917/1918. De acum se consideră transformat din soldat în misionar, propagator al ideii continuării luptei și a prieteniei pentru Franța. La 9 ianuarie 1918 află că a fost citat prin ordin de zi al generalului Berthelot: „ofițer de o vitejie legendară în Divizia 15 română, în vremea atacului de la 2 septembrie a străbătut, sub un bombardament din cele mai puternice, tranșeele regimentului său din prima linie, exaltând prin prezența sa curajul tuturor” (p. 356).

Și în a doua sa iarnă românească, 1917/1918, Marcel Fontaine este în admirația peisajului, a gustului și sensibilității poporului nostru, dar nu omite să citeze autoevaluarea generată: „la noi treaba se face doar când nevoia te strânge de gât” (p. 376). Totul îi pare scoborât din veacurile trecute și aceasta contribuie la farmecul țării.

Regimentul său este cuprins între trupele Diviziilor 9, 7 și 15, formând Corpul 1 (general Petala) spre a înlocui trupele ruse pe frontul care merge până la Ocna.

În mediile pe care le frecventează, formarea guvernului Averescu este pusă pe seama discursului președintelui Wilson, care nu a menționat revendicările românești încuviințate de ceilalți aliați. S-ar fi și cerut explicații la Washington în acest sens (p. 379). Recunoaște *in petto* justițea reproșului românesc privind inactivitatea lui Sarraill și completa izolare a țării, dar nu acestea sunt tezele pe care trebuie să le susțină public (p. 381).

Carierea sa pe front se încheie mai sus de Hangu, pe valea Bistricioarei, în prima linie în fața avanposturilor trupelor austro-ungare. Constată relativa bună stare și disciplina ungarilor, față de aceea a rușilor (p. 393). Este impresionat de distrugerea unor sate românești de munte, cu case de lemn, ale căror urme s-au șters cu totul (p. 401).

De pe acest ultim front, unde ploaia de decorații din capitala vremelnică nu a ajuns, căpitanul Fontaine este chemat la Iași ca să se repatrieze cu misiunea franceză (5 martie 1918). Stăruie. Cu toate peripețiile transporturilor pe drumurile cvasiinexistente, să-și viziteze o ultimă dată gazdele de la Reditu. La 9 martie, când pregătirile de plecare erau aproape gata, se află cu stupoare că prin acordul tacit al generalului Averescu două batalioane austriece, susținute de o baterie de artilerie, au trecut frontul la Galați îndreptându-se spre Tighina și Razdelnaia spre a intercepta retragerea misiunii Berthelot. Urmează intervenția generalului francez la regina Maria, demersul la rege și plecarea precipitată a misiunii (p. 415). Stoian, ordonanța sa, este ultimul care îl salută când trenul pornește, îndreptându-se prin „Noua Românie-Basarabia”, spre Rusia (p. 416). La Tighina, plecarea se face în ultimele strigăte românești: „Trăiască Franța”.

Drumul prin Rusia, tot mai spre est pentru a depăși înaintarea germană, îi poartă pe la Harkov, Orel, Moscova, Vologda, Zvanka, până la Murmansk. Simte cu acuitate ce înseamnă revenirea în Franța, pe front,, drept „carne de tun”, așa că trăiește toate avaturile drumului cu satisfacția calmantă geografică și etnografică.

Consemnează opinia lui Miliukov și Gucikov privind hotărârea *cadeților* și *eserilor* de a începe revoluția profitând de război: la începutul lui 1917, iminența ofensivei ruse generale, pregătită serios de țarul Nicolae al II-lea și Stavka, ofensivă probabil victorioasă care ar fi consolidat țarismul pe un secol, a contribuit la imediata declanșare a revoluției, prin dezorganizarea serviciilor și pretextându-se o presupusă diminuare a rațiilor, ceea ce a și provocat răsturnarea regimului (p. 443)⁵.

La 1 aprilie 1918, după trei săptămâni de drum prin „Bolșevia”, cei ce mai rămăseseră din misiunea Berthelot s-au îmbarcat cu destinația Anglia și apoi Le Havre. Ajunge la Paris, gara St. Lazaire, tocmai când unul dintre uriașele obuze germane cade asupra orașului (p. 462).

Finalul nu este însă acesta, ci în România. În ianuarie, în ținutul Bacăului, uitându-se la un număr din „L'Illustration” dinainte de război, simte, instinctiv, că o lume a începuturilor vieții sale s-a sfârșit.

Din experiența frontului românesc, a Moldovei libere, se va naște marele devotament al lui Marcel Fontaine pentru poporul român. A revenit ca profesor, s-a căsătorit cu o româncă – Alexandra Zaharia – , și a urmat o carieră în învățământ la Turnu-Severin, Craiova, București, aici la Institutul francez. După aproape 30 de ani va fi expulzat din noua Românie sovieto-comunistă. Devine atunci șeful Secțiunii Române la Radio-France – un susținător al prieteniei franco-române, al poporului român captiv. În 1962 publică volumul *La république populaire roumaine contre la culture française*. Colaborează cu 600 cronici la Radio Europa Liberă. „Această voce a libertății și a credinței” – cum îl caracteriza Alain Legoux – s-a stins la 16 iulie 1970.

După jurnalul și corespondența generalului Berthelot⁶, reminiscentele spiritualului Robert Pellevé de la Motte-Ango, marchiz de Flers, a colonelului Petin⁷, ce ofereau o imagine la nivelul comandamentului Misiunii militare franceze din 1916-1918, însemnările zilnice ale căpitanului francez scoboară spre cotidianul, crud, impresionant, pilduitor, al frontului românesc. Pentru aceasta, pentru cei treizeci de ani în slujba învățământului românesc și atașamentul său nestrămutat pentru noi, este o datorie să cinstim memoria lui Marcel Fontaine care a bine meritat de la poporul român.

SERGIU IOSIPESCU

¹ Marcel Fontaine, *Journal de Guerre. Mission en Roumanie. Novembre 1916- avril 1918*, Editura Academiei Române, București, 2009 (467 /469 pagini cu ilustrații și hărți ale autorului, *Avant-propos* de Alain Legoux, *Introduction* de acad. Dan Berindei).

² Marcel Fontaine, *Am făcut parte din misiunea generalului Berthelot*, prezentare de Andrei Căpușan, în RIM, 3-4 (1997), pp. 23-24, 5-6(1997), pp.11-14, 7-8(1997), pp. 19-20.

³ În ultimii trei zeci de ani, istoriografia referitoare la misiunea, sau mai curând misiunile Berthelot în România au fost marcate de apariția monumentalei lucrări a lui Jean-Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale, 1916-1919*, Service Historique de l'Armée de terre, Vincennes, 1999 și Glenn E. Torrey, *Henri-Mathias Berthelot. Soldier of France, Defender of Romania*, Center for Romanian Studies, 2000. Cea mai serioasă analiză românească a activității misiunii Berthelot în România se datorează regretatului General Eugen Bantea, *Misiunea militară franceză în România, I, în Românii în istoria universală*, ed. Gh.Buzatu, Iași, 1986 și II, în AIIAI, XXIV, 1987.

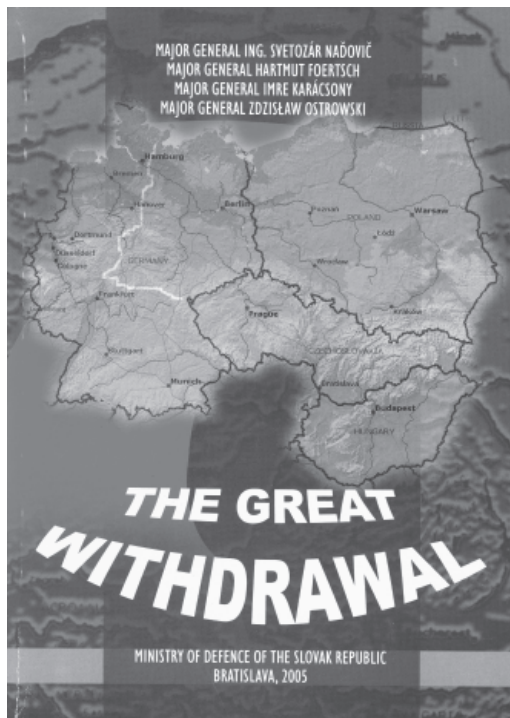
⁴ Pentru cumplita penurie a armamentului în armata rusă vezi și notațiile lui Maurice Paléologue, *La Russie des tsars pendant la Grande Guerre*, vol. III, Paris, 1921-1922.

⁵ Relativa abundență se va fi datorând funcționării perfecte a sistemului de exploatare a teritoriilor ocupate ale regatului României, prin vestita Grosse Kriegsbeute Kommission.

⁶ Chestiunea de o deosebită gravitate și care nu a fost cercetată mai amănunțit, pare confirmată în ceea ce privește iminența unei mari ofensive, bine pregătite a armatei Rusiei țarului și de citatele memorii ale ambasadorului Franței la Petrograd, Maurice Paléologue.

⁷ Vezi Glenn E. Torrey, *General Henri-Mathias Berthelot and Romania. Memoires et Correspondence. 1916-1919*, Columbia University Press, 1987; *La Roumanie dans la Grande Guerre et l'effondrement de l'armée russe, édition critique des rapports du général Berthelot chef de la mission française en Roumanie, 1916-1918*, ed. Jean-Noël Grandhomme, Michel Roucaud, Thierry Sarmant, Paris.

⁸ Robert de Flers, *Sur les chemins de la guerre. (France-Roumanie-Russie)*, Paris, 1921 ; Général Victor, Pétin, *Le drame roumain 1916-1918*, Paris, 1932

Major General Ing. Svetozár Nadovič, Major General Hartmut Foertsch, Major General Imre Karácsony, Major General Zdzisław Ostrowski, **The Great Withdrawal (Withdrawal of the Soviet – Russian Army from Central Europe 1990-1994)**, Ministry of Defence of the Slovak Republic, Bratislava, 2005

Apărută sub egida Ministerului Apărării din Republica Slovacă, în 2005, lucrarea are ca autori un colectiv de excepție format din patru generali care au activat în cadrul fostelor forțe armate cehoslovace, est-germane, ungare și poloneze, și au fost martori ai retragerii trupelor ruso-sovietice, în perioada 1990-1994. „Marea retragere” tratează pe parcursul celor 300 de pagini destinul celor patru țări din Europa Centrală – Cehoslovacia, Polonia, Ungaria și RDG – care au „beneficiat” de prezența trupelor de ocupație sovietice pe teritoriul lor în perioada Războiului Rece, ca factor de coerciție și dominație, precum și procesul de retragere al acestor unități din anii 1990-1994, după disoluția URSS și a Tratatului de la Varșovia, costurile sociale și financiare implicate în fiecare situație.

Cartea este structurată pe patru părți principale, corespunzătoare fiecărei țări, fiecare parte incluzând mai multe capitole, însoțite de surse documentare diverse și un bogat aparat critic. Stilul de abordare al problematicii este într-o manieră occidentală, la obiect, dar rezumativă, extrăgând doar esența evenimentelor. În acest mod, lecturarea este plăcută, accesibilă, dar cu un pronunțat caracter de popularizare, mai puțin științific, în care se urmărește cronologic, cu minuțiozitate, întreaga traiectorie a procesului de ocupație, de la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial și desfășurarea trupelor sovietice, până la reversul procesului, de retragere a acestora, după anii 1990. Nu în ultimul rând, calitatea grafică a cărții este remarcabilă.

Împărțirea sferelor de influență s-a făcut, după cum se cunoaște, conform înțelegerii dintre liderii marilor puteri în cadrul conferințelor de la Moscova, Teheran sau Ialta. A urmat presiunea, însoțită deseori de violențe, exercitată de Moscova asupra forțelor politice democratice. În statele din Europa Centrală, aflate sub ocupația sovietică, puterea a fost acordată unor oameni obedienți față de Moscova, care au impus prin forță modelul stalinist și ideologia comunist-bolșevică, creând așa-zisele regimuri de „democrație populară”. Unul din elementele de dominație în statele-satelit ale URSS, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, a fost prezența masivă a trupelor de ocupație sovietice, mai puțin în Cehoslovacia, considerată un stat „satelit” fidel, care va fi ocupată de trupe străine după evenimentele din august 1968. Menținerea acestor forțe de ocupație care au susținut și chiar s-au implicat în politica intervenționistă dictată de la

Kremlin, instaurând un regim de teroare și dominație, capabil să intervină în forță dacă situația politică și militară ar fi cerut-o, a impus țărilor-gazdă eforturi financiare deosebit de mari.

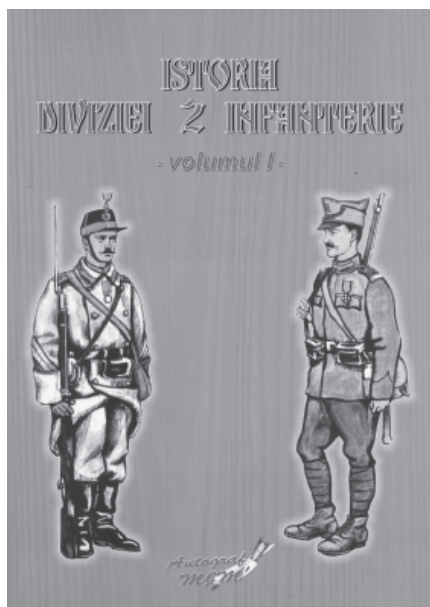
În Cehoslovacia, trupele sovietice au ocupat pentru prima dată țara pentru a reprima mișcarea reformistă „Primăvara de la Praga” în 1968 și au părăsit-o abia la începutul anilor '90, după căderea regimului comunist. Momentul istoric nefericit al ocupării țării este detaliat de generalul-maior ing. Svetozár Nadovič pe parcursul primelor două capitole, corelat cu amintiri și impresii personale ale acestuia, dar și cu detalii tehnice și financiare legate de mișcarea trupelor, cazarea lor, armamentul aflat în dotare, starea de spirit a militarilor cehoslovaci și a societății civile. Următoarele trei capitole prezintă cele trei etape ale retragerii trupelor sovietice, începând cu anul 1990, și finalizată până în iunie 1991, ca rod al unor îndelungate negocieri între partea cehoslovacă și cea sovietică. Capitolul al șaselea este dedicat rundelor de negocieri privitoare la retragerea trupelor, derulate de-a lungul timpului, începând cu anul 1968, inclusiv cele din perioada de *perestroika* a lui Gorbaciov și continuate după 1990 cu aspectele lor juridice și financiare.

Partea a II-a lucrării este consacrată retragerii trupelor sovietice din RDG. Apelul la memoria istorică din perioada ocupării și staționării trupelor sovietice în Berlin și divizarea Germaniei este valorificat mai puțin, autorul fiind preocupat în special de retragere, care a durat din 1990 până în 1994. Stilul mult mai pragmatic și mai concis al generalului-maior Hartmut Foertsch reconstituie prin date și cifre exacte toate etapele de natură juridică, militară și economică, care au dus în final la eliberarea Germaniei de Est. Demn de interes este capitolul al patrulea privitor la programul de construcție de locuințe și de reintegrare a militarilor ruși în societatea rusă, finanțat de partea germană, dar și la starea de spirit a soldaților și ofițerilor ruși, nemulțumiți că părăseau Germania, prin relatări de genul: „Rusia este căminul meu, deci trebuie să mă întorc, dar Germania este și va rămâne paradisul meu”, sau „Aș prefera să fiu un colonel bogat în Germania decât un general sărac la Moscova”.

În partea a III-a, dedicată Ungariei, generalul-maior Imre Karácsony relatează la început condițiile în care a avut loc ocupația sovietică după 1945 și intervenția brutală a armatei sovietice în timpul revoluției din 1956, apoi prezintă pe larg preliminarile și conținutul negocierilor de retragere, crearea condițiilor legale și constituționale în vederea negocierilor, probleme legate de aspectele militare și economice ale folosirii bunurilor imobile ale trupelor rusești după retragere, aspecte legate de prejudiciile aduse mediului etc.

Situația Poloniei, mai vitregă decât a celorlate state central-europene, a fost larg dezbătută în cadrul unor conferințe internaționale, Teheran, Ialta sau Potsdam, deciziile luate de liderii marilor puteri fiind decisive pentru ocuparea teritoriului Poloniei de către trupele sovietice ca mijloc coercitiv de instalare și menținere a regimului comunist-bolșevic. Autorul părții a IV-a a lucrării – generalul-maior Zdzisław Ostrowski – analizează condițiile în care a avut loc ocupația țării sale, rolul jucat de serviciile secrete sovietice, poloneze și de trupele de ocupație în menținerea ideologiei și sistemului comunist, continuând investigația asupra evoluției materiale și militare a trupelor sovietice și în anii '50-'60. Interesante sunt relatările legate de abuzurile și ilegalitățile înfăptuite de militarii sovietici în timpul ocupării Poloniei, în special în perioada de început. Succesul politic al mișcării „Solidaritatea” a permis începerea de discuții în vederea retragerii încă din 1988, eveniment relatat de autor în ultimul capitol, consacrat procesului de retragere. Deși începute sub auspicii favorabile, negocierile au trenat până în noiembrie 1990. Acestea au fost foarte dificile, ajungându-se în runda 15 de negocieri la o înțelegere viabilă, pe 22 mai 1992, când s-a semnat și tratatul bilateral privitor la retragere, care s-a încheiat în septembrie 1993.

CERASELA MOLDOVEANU

Istoria Diviziei 2 Infanterie, vol. I-II, autori: general dr. de brigadă prof. univ. dr. Ion Pâlșoiu, prof. Ionel Turcin, prof. Emilia Turcin, col. (r) Bujor Iovănel, prof. Axente Corneanu, prof. Constantin Dumitrescu, prof. dr. Adrian Năstase, prof. Mihăiță Stoica, prof. Constantin Păun, Editura Autograf MJM, Craiova, 2008, 352 p.

Împlinirea a 125 de ani de la înființarea Diviziei 2 Infanterie, a cărei tradiție de luptă este continuată de Brigada 2 Infanterie „Rovine” din Craiova, reprezintă prilejul apariției unei cuprinzătoare și temeinice monografii ale acestei mari unități a Armatei române.

Cei trei autori și totodată coordonatori ai lucrării, general de brigadă, prof. univ. dr. Ion Pâlșoiu, militar de carieră, prof. de istorie Ionel Turcin și colonelul (r) Bujor Iovănel, veteran de război, și-au reunit eforturile într-un amplu și documentat demers istoriografic, menit să reîmprospăteze memoria generațiilor prezente cu fapte de arme ale eroilor căzuți în timpul celor două conflagrații mondiale. Lucrarea vede lumina tiparului la Craiova și reprezintă un nou succes editorial pentru primii doi autori, care, cu doi ani înainte, reuniți într-un prestigios colectiv, au realizat volumul „Epopeea întregirii neamului, Mărăști-Mărășești-Oituz, 90 de ani”.

Cele două volume din „Istoria Diviziei 2 Infanterie” redau în paginile lor cu minuțiozitate și talent evoluția și transformările privind organizarea și personalul suferite de-a lungul timpului, participarea activă a unităților diviziei la confruntările armate în care România s-a implicat în secolele XIX-XX, misiunile duse cu succes la îndeplinire, de multe ori cu sacrificii umane și materiale deosebite, evocarea faptelor de eroism ale soldaților și ofițerilor diviziei, prin prisma supraviețuitorilor și martorilor oculari ai respectivelor evenimente.

Volumul I este structurat pe șase capitole și cuprinde, la început, mesaje și ordine ale comandanților armatei cu ocazia aniversării celor 125 ani de la înființarea acestei unități de elită a armatei române. Pornind de la un scurt elogiu adus armeei infanteriei, ca arma de bază a armatei române, autorii schițează în primul capitol istoricul diviziei: de la actul său de naștere, în 1866, ca divizie teritorială și, ulterior, din 1883, ca divizie, continuând cu modificările aduse componenței acesteia, datorate măsurilor legislative privind organismul militar în perioada 1866-1944, schimbărilor de reședință ale unităților diviziei. Sunt

evocați comandanții care s-au perindat la conducerea ei, evoluția structurii marii unități pe categorii de arme, de la regimentele de dorobanți și infanteriști care dominau în perioada de început alcătuirea diviziei și introducerea treptată a unităților de artilerie, obuziere, vânători etc., culminând cu misiunile de luptă din timpul celor două războaie mondiale, bazate pe fragmente din jurnalele de operații ale unităților diviziei, pe documente aflate în arhivele militare. Următoarele capitole sunt dedicate istoriei și acțiunilor de luptă ale diverselor unități și structuri aflate în componerea Diviziei, precum Regimentul 1 Dorobanți „Dolj”, Regimentul 31 Dorobanți „Calafat”, regimentele 1, 5, 9, 14 Artilerie, Regimentul 1 Artilerie Grea Moto, dar și preoților militari și sanitarilor care au însoțit și încurajat în permanență soldații și ofițerii cuprinși în vârtejul războiului.

Participarea, atât la Primul, cât, mai ales, la cel de-al Doilea Război Mondial a unităților combatante, a fost circumscrisă contextului general al operațiilor duse de trupele române, de eșaloanele superioare de care depindea subordonarea Diviziei. Astfel, în timpul Primului Război Mondial, unitățile diviziei au fost parte integrantă a planurilor de stat major, participând activ atât la operațiunile care au condus, într-o primă fază, la eșecul operațiunilor campaniei anului 1916-1917, în luptele de pe Dunăre, în timpul manevrei de la Flămânda, apoi la operația de apărare de la Argeș, Neajlov, cât și la cele victorioase ale anului 1917-1918, de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Pentru faptele lor eroice de pe câmpurile de luptă, militari aparținând unităților Diviziei 2 Infanterie au fost decorați cu cele mai înalte ordine și distincții românești, precum Ordinul „Mihai Viteazul”, ordinele „Coroana României” și „Steaua României” cu spade, în grad de cavaler etc. De asemenea, sunt evocate nume precum căpitanul Popescu Dumitru, căpitanul Dragomirescu Hariton, maiorul Lăzărescu Constantin, căpitanul sanitar Bădescu Alexandru și mulți alții, decorați pentru faptele lor de arme, pentru reușita misiunilor primite, reprezentând adevărate repere morale și profesionale, pe care autorii îi evocă cu mândrie.

În economia lucrării, autorii s-au aplecat, cu precădere, asupra operațiunilor militare ale celui de-al Doilea Război Mondial, evocând, în contextul general, acțiunile de luptă ale unităților menționate, în operația ofensivă de la Odessa, pe frontul de la sud de Harkov, în operațiile din Stepa Kalmucă. Crearea unui tablou complet, veridic și totodată plin de culoare, al epopeii acestei divizii a fost posibil prin folosirea ca izvor de documentare, pe de-o parte a relatărilor obiective și seci cuprinse în documentele de arhivă și jurnalele de operații, iar pe de altă parte, a evocărilor pline de forță și dramatism ale participanților supraviețuitori, ale veteranilor de război.

Volumul II continuă derularea operațiunilor la care unitățile acestei divizii au participat, începând cu primăvara anului 1944: bătălia Moldovei, retragerea din Basarabia și nordul Bucovinei, și, după 23 august 1944, pe frontul de Vest, eforturile pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei. Primele șase capitole sunt dedicate acestor evenimente, folosindu-se ca metodologie aceeași conexiune dintre cele două realități istorice, a documentului de arhivă și a evocării memorialistice, utilizată și pe parcursul volumului I. Cele trei capitole finale ale lucrării sunt consacrate: prezentării unităților și ofițerilor care au fost decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a în Primul și cel de-al Doilea Război Mondial; comandanților și eroilor unităților Diviziei 2 Infanterie și unităților subordonate diviziei; infanterie prin prezentării biografiei dramatice a trei dintre comandanții Diviziei 2, care, după război, au împărtășit aceeași soartă nedreaptă a sutelor de ofițeri superiori, supuși procesului de epurare și de decapitare a armatei române.

Efortul de documentare a întregii lucrări se sprijină pe un aparat critic valoros, care conține o vastă bibliografie: de la lucrări generale și speciale, articole și studii, la documente de arhivă și extrase din jurnalele de operații ale unităților militare, precum și interesante date memorialistice, la care se adaugă o varietate mare de anexe, ce cuprind tabele, ordine de zi, rapoarte și directive operative, decrete și legi, și o fototecă impresionantă.

Așa cum relatează unul dintre autori, toate aceste mărturii „nu au fost numai ordine date și executate mai mult sau mai puțin exact. (...) Căci au fost mai ales suflete care au vibrat și care acum și-au deschis larg porțile pentru a-și mărturisi crezul lor de-o viață ca o datorie, dar și ca un mesaj; ca o confesiune dar și ca un stimulent; ca o profesiune de credință, dar și ca o rugămintă adresată tuturor de a sluji țara până la sacrificiul suprem”.

UN AUTOR REMARCABIL, O CARTE DE EXCEPȚIE

Când profesorul Ion Bulei – un prieten apropiat al istoricilor militari – spunea despre monografia *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei* că este „chiar mai bună” decât cealaltă lucrare de gen consacrată unui alt mareșal, Alexandru Averescu, m-am gândit că distinsul profesor face o apreciere de complezență – obișnuită la o lansare de carte – față de Petre Otu, autorul celor două monografii (pe care îl putem considera „mareșalul istoriografiei militare românești”, nu neapărat prin demnitatea de președinte al Comisiei Române de Istorie Militară, cât prin contribuțiile remarcabile în scrierea istoriei militare și prin activitatea sa publică). Acest gând mi-a venit nu pentru ca m-aș îndoi, cumva, de valoarea colegului meu (care mă onorează cu prietenia lui de foarte mulți ani), ci pentru că în urmă cu trei ani am *studiat* (acesta este cuvântul) cartea pe care Petre Otu i-a consacrat-o lui Alexandru Averescu (i-am făcut o recenzie în *Analele Universității din Craiova*) și am rămas impresionat de capacitatea autorului de a descifra trăsăturile dominante și resorturile intime ale personalității complexe care a fost militarul și omul politic Averescu. Mi-am închipuit atunci, că o asemenea reușită – premiată de Academia Română – nu poate fi realizată decât dacă ai un sentiment aparte față de personaj, sentiment pe care nu-l poți avea, în aceeași măsură, față de nicio altă personalitate a istoriei.

Ei bine, profesorul Ion Bulei are dreptate: suntem în fața unei contribuții de excepție, o lucrare care pune cititorul în dilemă, neștiind pe cine să aprecieze mai mult: personajul, care a dat măsura talentului său de militar și a caracterului său de Om în slujba cetății și a idealurilor unei generații, sau autorul care a știut să se apropie de el, aparent cu o ușurință extraordinară, prezentând, de această dată, personalitatea mareșalului Constantin Prezan cu toate luminile și umbrele sale, într-o frază aleasă, caldă, elegantă și încărcată de sentimentul de prețuire pe care urmașii îl datorează (sau ar trebui să-l datoreze) celor ce ne-au marcat istoria.

Forța demersului științific al autorului stă, după părerea mea, în metodă, în recursul la metodă. Petre Otu nu face un secret din grija și atenția specială pe care le acordă metodei în scrierea istoriei. În câteva articole (publicate în *Revista de Istorie Militară* sau în *Document*) ca și în studiile introductive ale lucrărilor sale (inclusiv în monografia recent apărută), Petre Otu ne reține atenția asupra modului în care a înțeles să folosească o vastă bibliografie în realizarea cărții, a accentului pe care-l pune pe documentul istoric de multe ori inedit, pe memorialistică (evident, preluată critic, dar imposibil de evitat mai ales în monografiile consacrate unor personalități), pe presa timpului, pe documentele oficiale sau pe mărturiile unor contemporani din medii foarte diferite (amici, adversari, inamici etc.).

Credincios vocației și metodei sale, autorul aduce un volum impresionant de informație nouă sau sugerează interpretări și explicații noi, argumentate pe baza unor corelații surprinzătoare între evenimente, fapte și relații între protagoniști ai scenei timpului, care încântă prin originalitate și bogăție de idei.

Ca și în monografia dedicată lui Alexandru Averescu, Petre Otu se folosește de prezentarea personalității și activității mareșalului Prezan ca de un pretext pentru a aborda o problematică extrem de complexă referitoare la contextul intrării României în Primul Război Mondial, gradul de pregătire a comandamentului și a trupei, campaniile militare propriu-zise în ceea ce au ele mai semnificativ, rolul și comportamentul comandanților și decidenților politici în fața greutăților frontului etc.

Cu o precauție pe care i-o recunoaștem, autorul abordează aspecte interesante din perioada de formare a viitorului mareșal, despre rolul familiei – al soției – în cariera militară a lui Prezan, despre anturaj, inclusiv atunci când s-a aflat în apropierea Regelui Ferdinand. Deși ne așteptam să întâlnim amănunte picante despre tânăra sa consoartă, comentate la Curte (și nu numai), vom observa că acestea sunt amintite doar în trecăt și numai în măsura în care Petre Otu crede că ar fi influențat, cumva, parcursul lui Prezan. În felul acesta, în economia monografiei, spațiul destinat abordărilor importante a fost salvat și, în același timp, s-a menținut caracterul serios, științific al lucrării. Altfel, pentru cei interesați de o lectură ușoară se poate scrie o carte specială despre legendele care au însoțit pe „focoasa” doamnă Prezan, dar fără pretenția ca toate să fie neapărat verificate sau conforme cu realitatea.

Așa cum remarcă și autorul, suntem încă atrași de acest uriaș eveniment care a fost Primul Război Mondial pe care parcă l-am redescoperit după ce, un timp, istoriografia s-a concentrat pe tentanta istorie recentă sau pe Campania din Est a celui de-al Doilea Război Mondial. După informațiile și interpretările noi pe care autorul ni le propune, cititorul poate să constate că suntem departe de înțelesul complet al întâmplărilor din cei patru ani de campanie, **de rolul generalului** Prezan în fiecare din funcțiile succesive pe care le-a îndeplinit în perioada războiului. Regăsim comentarii interesante despre valoarea unor generali și ofițeri, despre motivele îndepărtării lor din post, despre raporturile cu aliații ruși și francezi. În context, este reluat episodul înlocuirii din funcție a generalului Christescu, în plină bătălie, în vara anului 1917, cu foarte multe detalii despre implicarea directă a lui Prezan, ca șef al Marelui Cartier General. Am scris despre acest episod și despre calvarul prin care familia generalului a trecut după moartea acestuia, când s-a declanșat disputa cu familia generalului Eremia Grigorescu. Ca simplu cititor găsesc cu satisfacție răspunsuri la întrebări despre multe evenimente și fapte petrecute pe front, legate, de exemplu, de generalul Socec sau de colonelul Alexandru Sturdza. Amănuntele despre faptele lor nu sunt repetări a ceea ce s-a scris, ci sunt detalii necunoscute care explică faptele, le contextualizează și ne arată un Prezan de o tărie morală mai presus de orice bănuială.

Sunt foarte multe informații despre trimiterea efectivelor românești în Basarabia și Bucovina, cunoscute, în general, și descrise de altfel în foarte multe lucrări. Însă detalii referitoare la vizita în Pocuția a generalului Prezan, eu, personal, întâlnesc pentru prima dată într-o lucrare.

Petre Otu sesizează o foarte interesantă trăsătură de caracter a generalului Prezan – modestia. Trebuie să recunosc că mult timp am pus pe seama oboselii sau a lipsei de curaj reținerea sa în a-și asuma integral obținerea succesului în diferite împrejurări. Gestul de a se retrage, pentru a-l lăsa pe Mărdărescu să-și asume toată gloria unei campanii, este unul de excepție între generalii români, iar Prezan îl mai făcuse de câteva ori. Deși autorul prețuiește astfel de calități, totuși constată cât de nedrepti au fost contemporanii care l-au tratat pe Prezan, adeseori ca pe un „simplu soldat întors din permisie” atunci când, de fapt, generalul se întorcea din cea mai frumoasă campanie care-l putea acoperi de glorie pe orice militar .

Sunt doar câteva referiri la această carte-document, extrem de valoroasă prin date și interpretări, prin remarcabila selecție bibliografică pe care ne-o propune, unde alături de autori și lucrări apărute imediat după război – multe valorificate pentru prima dată – apar nume noi, actuale ale istoriografiei militare românești.

Îi mulțumesc colegului și prietenului meu pentru această nouă izbândă istoriografică și-i urez să continue cu aceeași forță munca la care s-a angajat.

ALEXANDRU OȘCA

CRISTIAN TRONCOTĂ, **România și Frontul secret, 1859-1945**, Editura Elion, București, 2008, 416 pag.

Profesorul universitar Cristian Troncotă, după opinia mea cel mai temeinic cunoscător al istoriei serviciilor secrete românești, „recidivează”, în sensul bun al termenului, cu o nouă carte **România și Frontul secret 1859-1945**. Este, așa cum mărturisește autorul, încununarea unor preocupări mai vechi, concretizate într-o serie de lucrări apărute în anii anteriori. De data aceasta, Cristian Troncotă realizează o sinteză prin extinderea cercetărilor și aprofundarea reflecțiilor asupra subiectului, mult timp aflat într-o nemerită penumbră, deși importanța lui, se știe, este covârșitoare.

Lucrarea acoperă cronologic aproape un secol de evoluție a serviciilor secrete românești, militare și civile, de la Alexandru Ioan Cuza, „domnul Unirii”, până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial care a generat modificări profunde în viața societății.

Cartea este structurată în trei mari părți numite generic de autor – *Cercetașii*, *Fataliștii*, *Ofițerii*. Ele se suprapun și unor perioade distincte din istoria României. Astfel, primii au acționat până la sfârșitul Primului Război Mondial, a doua categorie acoperă spațiul interbelic caracterizat de autor drept o „perioadă de neutralitate”, iar cea de-a treia categorie și-a desfășurat activitatea în anii celei de-a doua conflagrații mondiale.

Cercetașii sunt, după opinia distinsului istoric, oameni fără instruire specială, bine intenționați, dar care, pe fondul insuficienței pregătiri, au comis erori, unele grave, ceea ce s-a repercutat asupra eficienței activității informative și contrainformative. Instructive, sunt, pe această linie, eșecurile din anii Războiului de Reîntregire, analizate cu profesionalism de către autor.

Fataliștii anilor interbelici sunt oameni mult mai școliți și unii, cum a fost Mihail Moruzov, foarte talentați. Ei au obținut succese importante pe „frontul din umbră”, dar acestea, coroborate cu evoluția sinuoasă a raporturilor internaționale le-au determinat căderea.

A treia categorie, *ofițerii*, au fost profesioniști sută la sută, au dat prioritate sarcinilor serviciului obținând rezultate remarcabile, dar intrarea României în sfera de influență sovietică le-a pecetluit soarta.

Un merit important al cărții este lărga deschidere operată de autor spre evoluția celorlalte servicii de informații europene, în special ale marilor puteri. Comparațiile permanente cu structuri il orientează pe cititor în hățișurile unei confruntări extrem de dure care nu cunoaște niciun fel de pauză.

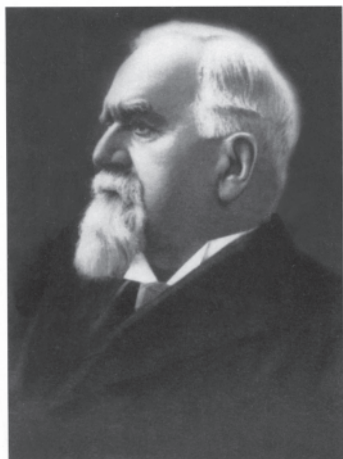
Cercetător asiduu al arhivelor, Cristian Troncotă a simțit nevoia unor considerații, în finalul opului său, referitoare la soarta fondului documentar al serviciilor secrete românești. Cu o amărăciune abia strunită, el deplânge lipsa de interes față de acest gen de izvoare, esențiale din punct de vedere operativ și mai ales istoric, concretizată, între altele, prin lipsa unui cadru legislativ de protecție, situație care a permis distrugerii, furturi, scurgeri necontrolate, și mai ales controlate, către alte servicii de informații etc. Concluzia autorului este bine de reținut: arhiva serviciilor secrete românești a avut ca principal inamic propriul ei conținut.

Apreciem că lucrarea lui Cristian Troncotă este una fundamentală, atât pentru evoluția structurilor informative autohtone, cât și pentru istoria românească. Ea (re)confirmă prestigiul științific de care se bucură autorul în rândul comunității istoricilor români.

PETRE OTU

MAIORESCU ÎN MARELE RĂZBOI – exergă la Însemnările zilnice din anii 1913-1918

TITU MAIORESCU
ROMÂNIA
și
RĂZBOIUL MONDIAL
— MACHIAVELLI —

În avalanșa publicațiilor ultimilor ani a trecut, cred, aproape neobservat volumul **România și războiul mondial**¹, cuprinzând o selecție din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu din perioada 16 august 1913-15 iunie 1917. Nu voi insista asupra anului 1913 – ocupat pentru Maiorescu, în calitatea sa de președinte al Consiliului de Miniștri, de aplicarea păcii de la București, opera sa de căpetenie, de descurcarea chestiunii domniei, efemere, în Albania, a principelui de Wied –, ci a celor ce au premers declanșării Primului Război Mondial și a reflectării desfășurării acestuia în jurnal până la moartea sa (1 iulie 1917).

Partidul Conservator încheia printr-o mare guvernare acțiunea sa în Vechiul Regat al lui Carol I. Șefia partidului, acceptată de Maiorescu „à corps défendant”, revenise, grație și opțiunii sale, lui Alexandru Marghiloman, alegerea acestuia provocându-i însă o temporară animozitate cu o serie de personalități conservatoare, între care chiar și cu fidelul Simion Mehedinți (p. 47).

Începutul războiului îl surprinde împreună cu soția la Lausanne, citind Gobineau (*La Renaissance*) și... Romain

Rolland (*Jean Cristophe*) lucrând la volumul 5 al discursurilor politice (p. 48).

Declarația de război a Angliei îl tulbură cea dintâi, la cea japoneză contra Germaniei nu se mai poate abține: „Dar diplomația germană ce a făcut de la moartea lui Bismarck în Belgia, Japonia, Italia?! Și chiar în Anglia?” (p. 50). Sunt gânduri la care ar fi subscris, desigur, însuși regele Carol I², la fel de nemulțumit de conducerea politică a lui Wilhelm al II-lea. Este firesc astfel ca Maiorescu să refuze sugestia Ministerului german de Externe de a se întoarce în țară spre a combate influența rusă.

Viața sa interioară se prăbușește prin moartea soției, Ana Rosetti, la 12 octombrie 1914, la două zile după regele Carol I; este și momentul accentuării bolii sale de inimă (p. 51). Revine la București, vinde casa și, din nefericire, distruge o parte din corespondență; se stabilește, cu chirie, în casa familiei Racotă din strada Lustrului nr. 7 (stradela General Lahovary). După ce oferă apropiaților cărți prețioase și amintiri – lui Simion Mehedinți caietele de curs, curiozități literare și note despre tatăl său – își donează biblioteca Fundației Carol I și-și ordonează precis viața; testamentul și-l scrisese încă de la Viena, în octombrie, unde se întâlnise cu sora sa Emilia, stabilită acolo (p. 52-54). Își opriște doar câteva cărți „pentru restul vieții” – Goethe, Schiller, Shakespeare, memoriile regelui Carol I, ale lui Bismarck și Moltke (p. 54).

Prima manifestare oficială este audiența la regina Elisabeta, la Curtea de Argeș în 23 noiembrie 1914, unde află de amărăciunea regelui Carol I „de a apărea drept un om care își calcă cuvântul” și hotărârea sa de a abdica „la sfârșitul războiului și să trăiască retras într-un colț al Svițeriei («nu în Germania»), declararea lui Ferdinand că atunci și el abdică” (p. 55). Însemnarea lui Maiorescu risipește mai mult zvonurile privind încercarea regelui Carol I de a-și curma viața.

La 24 noiembrie 1914, consemnează moartea arhitectului restaurator al Bisericii episcopale de la Argeș, André Lecomte du Nouy, la mormântul căruia ține să depună o coroană (p. 56).

La sfatul reginei Elisabeta va da lecții regulate de literatură și filozofie nepoatelor sale; la sfatul fiicei sale Livia Dymcza, angajează o tânără secretară „foarte inteligentă”, Olga Neuman, care-i va întovărăși anii rămași și pe care o include apoi în auditoriul său. Regina Elisabeta intuise prea bine nevoia profesorului de a continua misiunea sa, ca și aceea de a avea un anturaj feminin (p. 57). Este interesant că de la o vreme, din toamna lui 1915, studiază cu acestea cu precădere istoria europeană de la Războiul Crimeei la cel franco-sardo-austriac pe temeiul memoriilor celor implicați – Cavour, Thouvenel, Hübner, Hohenlohe-Ingelfingen, Kossuth, Beust.

În retragerea sa voită, provocată și de boala de inimă, continuă să aibă relații cu partizanii politici, discipoli și cu miniștrii Germaniei și Austro-Ungariei la București, baronul von dem Bussche și contele Czernin, care-l informează despre mersul operațiilor militare. Când însă Theodor Rosetti îi raportează argumentele regelui Carol I, de la Consiliul de Coroană din 1914 privind victoria rapidă a Germaniei și cucerirea Parisului, Maiorescu notează: „Ce greșită prevedere!” (p. 71).

La 9 mai 1915, von dem Bussche îi comunică adresa Ministerului de Externe german (von Jagow) către ministrul român la Berlin, A. Beldiman, prin care „Germania la caz de victorie a lor și de participarea noastră militărește folositoare «va interveni ca România să primească Basarabia în granițele Principatului Moldovei din anul 1812», precum ne-a promis și la izbucnirea războiului” (p. 73). Încearcă să realizeze unitatea Partidului Conservator în jurul lui Alexandru Marghiloman și susține ferm politica de neutralitate împotriva partizanilor antantiști ai lui Nicolae Filipescu. Are audiențe la regele Ferdinand pe care îl află nehotărât, timorat de Brătianu (p. 124), și-i recomandă instituirea unei „stăpâniri mai severe”, precum sub Carol I (p. 99) și într-un rând consemnează opinia lui Carol I despre acesta: „că el [regele Carol] cunoaște mulți oameni, dar că pe nepotul său Ferdinand nu-l cunoaște” (p. 64).

Răspunde evaziv și rezervat, în octombrie 1915, îndemnurilor contelui Czernin de a obține de la rege formarea guvernului, spre a se alătura „Austro-Germaniei” sub sancțiunea că „pierdem rangul de primul stat peste cele balcanice și scădem în toată valoarea” (p. 88). Este remarcabil argumentul, similar celui fluturat de Bismarck regelui Carol la tratativele de aderarea la Triplică în 1883³.

Față de insinuările lui Ion I.C. Brătianu pentru formarea unui guvern Marghiloman (februarie 1916) opinează pentru unul conservator-național cu miniștri marghilomaniști, fără „takiști” și liberali, „minister de cinstită neutralitate” (p. 117).

În martie 1916, colonelul Berindei îi prezintă situația armatei: 700 000 oameni, cu rezervele un milion, fără ofițeri suficienți, cu muniție doar pe patru luni; „gardurile de sârmă ghimpată” sosite la Salonic, au fost întoarse înapoi (p. 122).

La 26 august 1916, în atmosfera de incertitudine, creată cu iscusință de I. I. C. Brătianu, Maiorescu are o decisivă audiență la regele Ferdinand, în care îi expune părerea „că țara este așa de contrară unui război în momentele de față încât o dizolvare [a Parlamentului – n.n. S.I.] ar da în liniște o majoritate sigură unui Minister de moderațiune”. Regele însă îi comunică decizia sa definitivă de a merge cu Antanta. Titu Maiorescu îl conjură să mai aștepte, argumentându-i că alegerea unui prinț din Casa de Hohenzollern a fost făcută de țară ca o garanție a viitorului, tocmai încrezându-se în puterea Germaniei; or hotărârea regelui, mai ales în mijlocul Marelui Război, periclitează situația României (pp. 150-151).

După Consiliul de Coroană din 27 august, regele a solicitat pe Alexandru Marghiloman să intre într-un minister „național” cu Brătianu; acesta a răspuns că numai la „nevoie”, iar regele a spus „contez absolut pe dumneavoastră”. Imediat, văzându-se cu Maiorescu acesta nota: „M-am explicat cu Marghiloman ca nu cumva să intre cu Brătianu, dacă armata noastră ar fi bătută, ci numai după retragerea din minister a lui Brătianu (asta e «nevoia») să vie Marghiloman, cu Partidul conservator la guvern, spre a scăpa Țara, cât se mai poate scăpa” (p. 153). Cu admirabila cunoaștere a împrejurărilor istorice, a realităților, Titu Maiorescu întrezărise viitorul apropiat. Consemnează și reflecția lui C.C. Arion în legătură cu acesta: „Nous serions alors le Ministère du malheur. C'est un triste rôle pour un

parti” („Atunci vom fi Ministerul nenorocirii. Este un rol trist pentru partid”), Maiorescu l-a consolat cu exemplul lui Thiers în dezastrul Franței la 1870-1871 (p. 154).

După ce se aprovizionează cu hărțile recente ale teatrelor de operațiuni militare, Titu Maiorescu selectează, cu admirabilul său simț politic, informațiile a căror valoare i se confirmă pas cu pas. Astfel transcrie discuția regelui cu generalul Perticari, cu opt zile înainte de Consiliul de Coroană din 27 august: generalul, francofil convins, i-a arătat însă inoportunitatea intrării în război în acel moment, eroarea atacului în Transilvania care ar fi permis lovitura foarte puternică la Dunăre a bulgarilor și germanilor, acolo unde apărarea noastră este prea slabă și că la Salonic, Sarrail „e un simplu decor fără valoare”. Regele respinge argumentele fiind prea „îmbrobodit” de Brătianu „și acesta pare destul de ușurel pentru a avea absurdă speranță că Germania dorește desfacerea Austriei și că bulgarii ne vor cruța fiind comandați de Mackensen!”, conchide înțeleptul memorialist (p. 159). Tot atunci, cu ultimele puteri, Nicolae Filipescu stăruia la rege pentru îndepărtarea „necinstitului Iliescu” și numirea lui Averescu la Statul Major (p. 158).

Întâlnindu-se întâmplător la 11 septembrie 1916 cu prințul Carol, Titu Maiorescu îi mărturisește că dorește „din tot sufletul ca armata română să bată pe unguri”; după-amiaza cumpără și trimite pachete de țigări și cărți răniților de la Turtucaia (pp. 160, 161, 162).

De la 1 octombrie 1916, retragerea precipitată din Transilvania îi aduce opinia locotenent-colonelului Marcovici – unul dintre pușinii ofițeri care-și salvase trupele în defileul Oltului – că scăparea țării nu poate veni decât printr-o pace grabnică (p. 165). Președintele Crucii Roșii, Alexandru Marghiloman, îi comunică la 9 octombrie că holera, tifosul și dizenteria au apărut la trupele din Dobrogea (p. 167).

Față de tentația stăruitoare a lui Marghiloman de a intra într-un guvern Brătianu, Maiorescu impune la 10 octombrie 1916 ca să se transmită regelui oferta conservatorilor pentru un guvern prezidat de aceștia, cu elemente liberale, care ar putea „obține mai bine întărirea militară, luând cunoștință de toate angajamentele cu aliații și de tot ajutorul imediat ce ni se poate da – ca trupe ruso-franceze (Brusilov, Sarrail), ca muniții; că în nici un caz regele și guvernul să se refugieze în Rusia (...); că vorba pace să nu se rostească de Marghiloman, fiindcă dacă nu se dă ajutor de la aliați și este exclusă fugirea în Rusia, necesitatea păcii rezultă de la sine” (pp. 168-169). În scurt este evocată astfel și situația din anul 1918.

La 12 noiembrie, Alexandru Pisoski, sosit de la Copenhaga aduce oferta Reich-ului, făcută prin contele Rantzau, omul de încredere al Kaiserului Wilhelm al II-lea, și fostul ministru la București, baronul von dem Bussche, veniți special la Copenhaga, pentru pace separată înainte de completa nimicire, și reintrarea în neutralitate a României, garantându-se *statu-quo*-ul cu păstrarea regelui și doar o rectificare la frontiera cu Bulgaria. Solicitat să transmită oferta regelui, Maiorescu consemnează în *Jurnalul* său: „Aceasta nu o voi face în nici un caz așa. Eu nu sunt și nu vreau să fiu agentul unui stat străin în România. Și de o rectificare de graniță în favoarea Bulgariei nu poate fi vorba. Alta e poate o audiență la rege, **fără vorbă de propunerea germană, dar ca expunere a pericolului fugirii lui și a guvernului nostru în Rusia față de puțința unei păci separate între Germania și Rusia (...)** [subl.n. S.I.]” (p. 178). Poziția lui Maiorescu este de-a dreptul contrară a celei a unora dintre fruntașii conservatori – Lupu Kostaki, Petre P. Carp – care abia așteptau această fugă pentru înlăturarea regelui și pacea cu Germania. Tot din aceeași sursă află de uriașele pierderi românești ale retragerii din Transilvania.

La ocuparea de către inamic a Bucureștilor (6 decembrie 1916), cu toată agravarea bolii sale, Maiorescu merge la Marghiloman „ca să convenim cu toții de o deplină rezervă față de ocupația germană” (p. 192). Față de atacurile Lupu Kostaki-Carp la adresa dinastiei, Titu Maiorescu notează: „Am fost cu totul în contra acestor păreri, vina principală nu este a stabului Rege Ferdinand, ci a întregii decadente reprezentată prin Brătieni, Iliești, Costinești, Constantinești și Cotești. Țara așteaptă scăpare de la Partidul Conservator și acesta trebuie să o încerce indiferent cine e Rege. Dacă îl schimbă Puterile Mari, bine, deși nu cred. Dacă rămâne, poate și mai bine, fiindcă acum are experiență. Ce e greu, e de a stabili cu oarecare precizie măsurile de îndreptare” (p. 202)

Vizitat de fostul ministru baron Haymerle, acum mobilizat, care-i mărturisește că „impresia cea mare ce o produsese la început intrarea în acțiune a României provenea din credința că oamenii politici

români sunt abili și că trebuie să stea rău soarta Puterilor Centrale, dacă le atacăm noi tocmai acum. Dar acum se vede nepilduita nechibzuință a acestui atac, care a adus Puterilor Centrale cel mai mare folos (Și, adaug eu, a nimicuit tot prestigiul României în mod ireparabil pentru generația de astăzi)” (p. 203).

La 3 ianuarie 1917, prin colonelul Brociner, i se transmite dorința feldmareșalului von Mackensen de a-l vedea, fiind printre cei ce avea încrederea regelui Carol. Episodul cunoscut și din alte relatări este semnificativ pentru atitudinea lui Maiorescu: „I-am răspuns că eu șad [pe] strada Lustrului 7 și mareșalul n-are decât să depue o carte de vizită la mine și eu mă voi crede obligat să-i răspund vizita și atunci putem vorbi (...) Mackensen nu e hotărât și va vedea dacă poate primi acest mod de intrare în relație. I-am răspuns că altfel nu primesc eu. Eu sunt supusul credincios al Regelui nostru Ferdinand, câtă vreme este rege, și nu pot merge la altă autoritate parcă ar fi ea stăpână de drept a țării. Mackensen trebuie să păzească cu mine regulile sociale, nu autoritative dacă vrea «o discuție liberă». El mă poate aresta, dar nu mă poate schimba în credința mea de cetățean român” (p. 207).

În februarie 1917 află despre noua optică a diriguitorilor austro-ungari pentru care România ar putea deveni un obiect de compensații teritoriale, acum Bulgaria fiind bariera eficientă pe drumul Rusiei spre Constantinopol (p. 218).

În martie, consemnează: „Azi sunt de-abia 3 luni de când au intrat trupele germane în București și parcă sunt 3 ani” (p. 224).

Refuzase constant orice raporturi cu ocupantul și le dezaprobase pe cele ale altor conservatori; făcuse totuși o singură excepție, intervenind pentru eliberarea din internare a unui om la care ținea în chip deosebit și care merita stima sa, Paul Grecianu, fiul marelui genealogist Ștefan D. Grecianu.

Însemnările se sfârșesc brusc la 15 iunie 1917, cu două săptămâni înaintea morții. Nu cred că se poate un mai bun epilog la ele decât concluzia lui Titu Maiorescu la *Fantezii asupra păcii viitoare* sau, în îngrijita redactare finală din februarie 1917, *România și politica de neutralitate în conflictul european din 1914-1917*: „Dar ce folosește pământul, dacă oamenii, care îl cultivă, nu sunt potriviți cu împrejurările! Schimbarea sufletelor, primenirea cugetelor în noua generație, după groaznica experiență prin care a trecut: iată adevăratul element, care va hotărî despre viitorul României. Conștiința publică trebuie revizuită, scepticismul, înaintea căruia cinste sau necinste, adevăr sau înșelăciune, capacitate sau mediocritate erau privite și primite cu aceeași indiferență, trebuie să dispară, judecata ageră și nepărtinitoare trebuie să se înființeze, și odată cu înlăturarea frazeologiei, a necinstei și a neadevărului, să se deștepte și să se întărească *regenerarea cugetelor* în toate părțile poporului românesc.

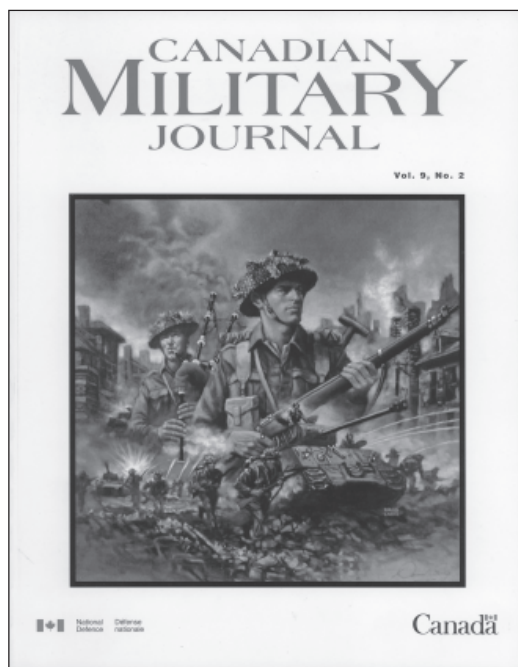
Dacă se va întâmpla așa, atunci nepilduita suferință nu va fi pătruns în zadar inimile românilor, amarul învățământ ne va putea fi de folos, și se va adevăra și pentru noi vechea vorbă venită de la țărmurile cele mai îndepărtate ale Asiei: «Lasă anii să treacă peste o nefericire și se va schimba în binefacere»” (p. 266)

SERGIU IOSIPESCU

¹ Titu Maiorescu, *România și războiul mondial. Însemnări zilnice inedite*, ed. Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1999 (274/275 p., cu o prezentare de Stelian Neagoe, 1 foto, 1 facsimil și indici).

² V. aprecierile lui Serghei Sazonov, *Les années fatales, Souvenirs*, Payot, Paris, 1927, pp. 120, 172.

³ Sergiu Iosipescu, *Reforma în armata română și elitele politice în primul deceniu după independență (1877-1888)*, în *Reforma militară și societatea în România de la Carol I la a doua conflagrație mondială*, „Occasional Papers” an VI, 8 (2007), București, 2007, pp. 63-64.

Cooperarea internațională a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară cu instituții similare din Europa, Asia și Statele Unite al Americii se materializează și prin schimbul de publicații științifice. Între lucrările și publicațiile străine sosite cu regularitate pe adresa institutului nostru, semnalăm: **Canadian Military Journal**, **Rivista Militare**, **Militärgeschichte**, **Militärgeschichtliche Zeitschrift** și altele. În continuare ne vom opri asupra câtorva studii de istorie militară și apărare națională inserate în paginile acestor publicații.

„**Revista Militară Canadiană**” (*Canadian Military Journal/Revue militaire canadienne*) este publicația oficială a Departamentului Apărării Naționale Canadiene. În secțiunea istorică a numărului 2, din volumul 9 al revistei, Norman Leach aduce un elogiu militarilor canadieni care au luptat la Passchendaele, în Flandra, în timpul Primului Război Mondial.

Bătălia de la Passchendaele, desfășurată în iulie 1917, numită uneori și cea de-a treia Bătălie de la Ypres, a fost încercarea lui Sir Douglas Haig de a pătrunde prin Flandra. Scopul lui principal a fost

crearea unei breșe până la coasta belgiană, astfel încât submarinele germane să poată fi distruse.

La 18 iulie 1917, un foc de baraj al artileriei grele, ce a durat zece zile, a fost lansat către liniile germane. Trei mii de piese de artilerie au deschis focul. Armata germană din zonă se aștepta deja la un atac din partea Aliaților (contrar așteptărilor lui Haig), iar speranța că îi vor lua prin surprindere a fost pierdută. Atacul infanteriei a început la 31 iulie. Germanii, așa cum s-a întâmplat la Somme, erau pe deplin pregătiți, iar atacul aliaților, lansat de-a lungul unui front de 11 mile, a avut ca rezultat doar mici victorii. În primele zile ale lunii august, din cauza vremii nefavorabile, Flandra devenise efectiv o mlaștină. Tancurile, trimise înainte pentru a ajuta infanteria, au rămas blocate, soldații infanteriști se deplasau cu dificultate, iar bombardamentul de artilerie distrusese sistemele de drenaj din regiune.

În perioada septembrie și octombrie 1917 s-au dus o serie de mici bătălii în Flandra – bătălia de la Menin Road Bridge, bătălia de la Polygon Wood și cea de la Broodseinde. Acestea au dat forțelor britanice un avantaj teritorial la est de Ypres. Haig era convins de faptul că moralul german era pe cale de a se prăbuși și a ordonat ca ofensiva să continue la Passchendaele.

Între 9 octombrie și 12 octombrie au avut loc două lupte – Poelcappelle și prima bătălie de la Passchendaele. Până atunci, militarii germani care au luptat pe Frontul de Est au fost mutați pe Frontul de Vest. La sfârșitul lunii octombrie, alte trei atacuri aliate au avut loc la Passchendaele. La 6 noiembrie 1917, satul Passchendaele a fost cucerit, iar Haig folosindu-se de acest succes a încetat atacul.

Mai mult decât orice altă bătălie, Passchendaele a ajuns să simbolizeze oribila natură a celor mai mari bătălii ale Primului Război Mondial, în ceea ce privește numărul morților: germanii au pierdut aproximativ 260 000 de oameni, în timp ce forțele Imperiului Britanic au pierdut aproape 310 000.

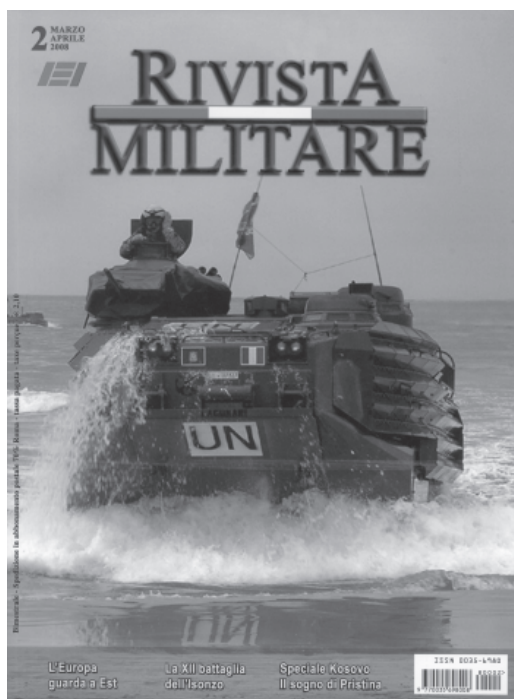
În nr. 2/2008 al „**Revistei Militare**” (*Rivista Militare*) editată de Ministerul Italian al Apărării, se remarcă articolul lui Ernesto Bonelli, *A douăsprezecea bătălie de la Isonzo*. Confrontarea armată de la Isonzo (cunoscută și sub numele de Bătălia de la Caporetto sau bătălia de la Karfreit) a avut loc la 24

octombrie-9 noiembrie 1917, în apropierea orașului Kobarid (acum în Slovenia), pe frontul austro-italian în Primul Război Mondial.

Forțele austro-ungare, întărite de unități germane sub comanda generalului Otto von Below, au reușit să creeze o breșă în apărarea italiană și au înfrânt armata, care din punct de vedere numeric era superioară numărului de atacanți. Lupta a fost o demonstrație a utilizării eficiente a formațiunilor de elită – printre care și unitatea locotenentului Erwin Rommel – și a tacticilor de infiltrare dezvoltate parțial de Oskar von Hutier. Un factor determinant care a favorizat victoria austro-germană a fost folosirea gazului de luptă fosgen. Soldații italieni aveau două alternative: fie să moară prin intoxicare cu fosgen, sau să se retragă. În seara zilei de 25 octombrie, cu excepția regiunii Muntelui Matajur, apărarea italiană era nimicită. Linia frontului va deveni Prestreljenek-Kanin-Skutnik-Uccea-Stol-Monte Mia-Prapotnizza-Globočak-Kambresko-Ronzina-Kanalski vrh-Bate, cursul superior al văii Isonzo fiind ocupat de austrieci. În zilele următoare a urmat una din cele mai mari înfrângeri suferite în istoria Italiei. Înainte de aceste bătălii, Italia intrase în război cu un efectiv de 1,3 milioane soldați, iar la sfârșit abia îi rămăseseră 500 000 de soldați combatanți. Numărul mare de pierderi suferite de italieni s-a datorat și panicii iscate în rândul soldaților. În perioada următoare, armata austriacă reușise să ajungă până la Piave, dar a fost oprită de trupele franceze și britanice sosite să ofere ajutor și să reorganizeze trupele italiene demoralizate.

„**Revista de Istorie Militară**” (*Militärgeschichtliche Zeitschrift*) este editată de către Institutul de Istorie Militară din Potsdam (Germania). În paginile acestei publicații apar atât articole de cercetare și informare, cât și recenzii ale unor lucrări de specialitate. Din numărul 66 din 2007, caietul 2 al publicației mai sus menționată, merită discutat mai amănunțit studiul *S-a radicalizat Vestul? Despre relația dintre ideologie și situații empirice pe frontul de Vest*, semnat de Andreas Jasper. Eseul încearcă să compare experiențele reale de pe front și prezentarea argumentată, mai degrabă ideologică, din diversele opere literare sau cinematografice, referitoare la acțiunile militarilor germani și americani în timpul invaziei din Normandia. Cercetarea analizează experimentul realizat de un grup de oameni puși în situații similare, așa cum au fost acestea relatate în cartea *Band of Brothers* și experiența trăită de militarii germani în timpul ostilităților. Ceea ce scoate în evidență acest demers este diferența dintre acțiunea motivată ideologic și

Militärgeschichtliche Zeitschrift

ISSN 0026-3826

66 (2007) Heft 2

Daniel Kirm
«Krieg ist es nicht, was wir wollen.
Veteranen- und Kriegerveterane in
Württemberg im 19. Jahrhundert

Peter Tauber
Der Krieg als »welterschütternde
Olympiade«.
Der Sport als Allegorie
für den Krieg in Briefen und Gedichten
des Ersten Weltkrieges

Andreas Jasper
Radikalisierung im Westen?
Zum Verhältnis von Ideologie und
Handlungssituation an der Invasionsfront

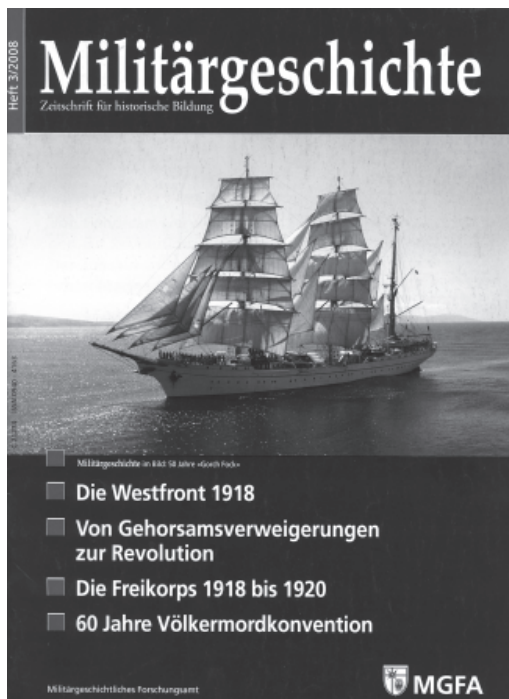
Thomas Freiler
Die Kavalleriestour als Weichenstellung
für eine militärische Karriere. Ahasverus von
Lehndorff, Georg Friedrich zu Eulenburg
und ihre zehnjährige »Tour d'Europe«

Herausgegeben vom
Militärgeschichtlichen
Forschungsausschuss

Oldenburg

reacția cauzată circumstanțial. Dacă în primul caz există o componentă morală, în situația reală a frontului, militarul nu se axează decât pe dorința de supraviețuire.

Publicația „**Militärgeschichte**” editată de același Institut de Istorie Militară din Potsdam (Germania) este o revistă trimestrială de cultură istorică. Ne-am oprit, mai întâi, asupra studiului semnat de dr. Dieter Storz, *Frontul de Vest 1918/ (Die Westfront 1918)*. Autorul s-a născut la Kempfenhausen, în 1958, iar din 1991 este cercetător științific și colaborator al Muzeului de Istorie Militară bavarez din Ingolstadt. Lucrarea pe care o comentăm este o prezentare, atât a ofensivei germane și a contraofensivei aliate, cât

și a insistenței pentru negocieri a Înaltului Comandament al Armatei Germane (Die Deutsche Oberste Heeresleitung – OHL). Situația Germaniei de la începutul anului 1918 a fost puternic influențată, e adevărat în feluri diferite, de două evenimente. Primul se referă la ieșirea Rusiei din război, fapt ce a permis Germaniei să își concentreze forțele pe frontul de vest și astfel să beneficieze de un ușor avantaj în fața Antantei. Al doilea eveniment îl reprezintă intrarea SUA în război de partea Antantei, fapt ce a înclinat balanța de putere de pe front în favoarea aliaților. Având în vedere această situație, Înaltul Comandament la Armatei Germane încerca să pună în practică un plan de acțiune rapid prin care să străpungă frontul aliat înainte de sosirea trupelor americane. Problema cu care se confruntă armata germană, chiar și în cazul în care ar fi reușit străpungerea frontului înainte de sosirea trupelor americane, era inferioritatea numerică față de forțele Antantei, în oameni și vehicule blindate la care se adăuga starea deplorabilă a cailor. Astfel, chiar dacă se realiza spargerea frontului, datorită lipsei de vehicule blindate și cai, realizarea de operațiuni de succes era puțin probabilă.

Deși la începutul lui 1918, Armata germană a obținut câteva victorii pe frontul de vest, contraofensiva Antantei a împins-o puternic înapoi. Astfel, OHL cerea pe un ton ultimativ începerea negocierilor pentru încheierea unui acord de încetare a ostilităților. Pentru ca dorința de pace să pară mai puternică, soluția găsită la momentul respectiv era cea a unui nou guvern constituit pe baza unei noi majorități parlamentare. La 2 octombrie, prințul Max von Baden avea să fie numit cancelar al Reich-ului, iar cu două zile mai târziu, Germania îi adresa Statelor Unite cererea de începere a negocierilor pentru pace.

Un alt studiu interesant este cel al lui Rüdiger Bergien și intitulat *Apărători ai republicii sau teroriști? Mișcarea Freikorps în Germania după Primul Război Mondial (Republikschützer oder Terroristen? Die Freikorpsbewegung in Deutschland nach dem Ersten Weltkrieg)*. Când ne gândim la această mișcare și la efectele pe care ea le-a avut asupra Republicii de la Weimar între anii 1918-1920 o vedem ca pe o binecuvântare sau un blestem? Aceasta este întrebarea cu care autorul își începe argumentația. Deși, la prima vedere, cauzele apariției acestor așa-zisi apărători par a fi interne, de fapt ceea ce a mobilizat multă lume să se înroleze în cadrul Freikorps a fost amenințarea pe care Polonia o exercita asupra teritoriilor germane începând din 1918. Un alt aspect interesant expus aici de către Rüdiger Bergien este cel al creării ulterioare a mitului trupelor Freikorps prin diversele biografii și memorii ce puneau aceste trupe într-o lumină favorabilă. Prin această mitizare se urmărea slăbirea legitimității Republicii de la Weimar, aceasta din urmă fiind etichetată ca nefiind capabilă să își implementeze propriile politici.

ANAMARIA COSTACHE, PETER SZASZ

CONTENTS

• 60 Years since the set up of NATO	
- NATO and the Cold War – <i>Researcher Dr. MIRCEA SOREANU</i>	1
- Romania and the North-Atlantic Treaty Organisation – <i>Researcher SIMONA SOARE</i>	13
• The History of the Cold War	
- The Premises of the „Prague Spring” – <i>Researcher CERASELA MOLDOVEANU</i>	17
- 1968. Prague seen from Bucharest – <i>Academician MIRCEA MALIȚA</i>	30
• International Relations	
- Romania and the Recognition of Bulgaria’s Independence – <i>FLORICA POPESCU</i>	40
- New Considerations Regarding the Romanian-Yugoslav Negotiations for the Iron Gates – <i>Dr. CIPRIAN BENIAMIN BENEĂ</i>	45
• Military Operations	
- Professionalism, Honour and Humanitarianism on Operation Theaters in Bulgaria in the Second Balkan War – <i>Lecturer dr. ION GR. IONESCU</i>	52
- Baltic Sea Naval Operations, during World War I – <i>Commander Dr. OLIMPIU MANUEL GLODARENCO</i>	57
• Their Names Remain in History	
- Destinies of Sailors. Michael and Ferdinand Drăghicescu, Father and Son – <i>Dr. MARIANA PĂVĂLOIU,</i> <i>Commander (R) Dr. MARIAN SĂRBU</i>	61
• Secret Documents Leafs	
- John Eppler, the Abwehr’s Spy, Romanian Oil and the Plans for Annexation of Bessarabia by the Soviets in the Years 1939-1940 – <i>Dr. EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE, Dr. MATEI CAZACU, France</i>	70
- New Discoveries concerning the Government and the Army formed by Exiled Legionaires in Vienna – <i>Dr. TIBERIU TĂNASE</i>	80
• Recent History in a Political Analysis Perspective	
- Terrorism and the Traps of Female Martyrdom. Strategic and Psychological Implications – <i>Major SIMONA ȚUȚUIANU</i>	85
• Memoirs	
- The Memories of a Diplomat – <i>Ambassador ELIEZER PALMOR, Israel</i>	94
• News, Reviews – <i>SERGIU IOSIPESCU, CERASELA MOLDOVEANU, ALEXANDRU OȘCA, PETRE OTU,</i> <i>ANAMARIA COSTACHE, PETER SZASZ</i>	100

• GHEORGHE VARTIC, redactor-șef

- LIVIA MANOLE, corector • MARIANA BĂHNĂREANU, culegere computerizată
- ADRIAN PANDEA, coperta, ELENA LEMNARU, tehnoredactare computerizată
- Responsabil de număr: dr. MIRCEA SOREANU

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1,
telefon: 3157827, telefax: 004021-3137955
www.ispaim.ro

Tiparul executat la Centrul Tehnic Editorial al Armatei sub comanda nr. 5270/2009

B 212/19.06.2009

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://ispaim.mapn.ro>

